

Bu Proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Özerklik ve
Özgürlükler Açısından

TÜRKİYE'DE GENÇLİK POLİTİKALARI

Laden Yurttagüler – Burcu Oy - Yörük Kurtaran

ÖZERKLİK VE ÖZGÜRLÜKLER AÇISINDAN
**TÜRKİYE'DE GENÇLİK
POLİTİKALARI**

Laden Yurttagüler – Burcu Oy - Yörük Kurtaran

**Özerklik Ve Özgürlükler Açısından
TÜRKİYE'DE GENÇLİK POLİTİKALARI**
Laden Yurttagüler – Burcu Oy - Yörük Kurtaran

İstanbul Bilgi Üniversitesi
Şebeke Gençlerin Katılımı Projesi Kitapları – No: 8

İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 470
Birinci Baskı İstanbul, Nisan 2014
ISBN: 978-605-399-345-2

© İstanbul Bilgi Üniversitesi
Yazıma Adresi: İnönü Cad. No: 6 34387 Kuştepe / İstanbul
(0 212) 311 61 64 / 311 64 63
www.bilgiyay.com
e-posta: yayin@bilgiyay.com
Dağıtım: dagitim@bilgiyay.com

Yayına Hazırlayan: Nurhan Yentürk ve Devın Bahçeci
Tasarım ve Uygulama: Pelin Telyak
Düzeltili: Remzi Abbas
Redaksiyon: Bülent Çınar
Baskı & Cilt: ER-AY Basım Hiz. Tic. Ltd. Sti. Mas Sit. No: 87 Bağcılar 34204 İstanbul Türkiye
Proje Koordinasyon Ekibi: Devın Bahçeci, Kenan Dursun, Özlem Ezgin
Proje Danışmanları: Nurhan Yentürk, Laden Yurttagüler, Yörük Kurtaran

Katalog Bilgileri:

İstanbul Bilgi University Library Cataloging-in-Publication Data
İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphanesi Kataloglama Bölümü Tarafından Kataloglanmıştır.
Yurttagüler, Laden.

Özerklik ve özgürlükler açısından Türkiye'de gençlik politikaları / Laden Yurttagüler, Burcu Oy, Yörük Kurtaran.

p. : charts ; cm.
Includes bibliographical references.

ISBN 978-605-399-345-2

1. Youth --Turkey. 2. Youth --Turkey --Social conditions. 3. Youth --Turkey --Economic conditions. 4. Youth --Turkey --Political activity --2009-2012. 5. Education (Higher) --Turkey. 6. Freedom of speech --Turkey. 7. Associations, institutions, etc. --Turkey. 8. Non-governmental organizations --Turkey. I.Title. II. Oy, Burcu. III. Kurtaran, Yörük.

HQ799.T9 Y87 2014

Bu çalışmanın tüm yayın hakları saklıdır. Aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz. Baskıdan kaynaklanabilecek hata ve eksiklikler için lütfen www.sebeke.org.tr adresini ziyaret ediniz. Bu yayın, İstanbul Bilgi Üniversitesi tarafından yürütülen ve Avrupa Birliği tarafından desteklenen Şebeke: Gençlerin Katılımı projesi kapsamında hazırlanmıştır. Bu yayının, Avrupa Birliği'nin resmi görüşlerini yansıttığı düşünülmemelidir.

İÇİNDEKİLER

Şebeke Projesi Hakkında Önsöz	3
Özerklikler ve Özgürlükler Açısından Türkiye’de Gençlik Politikaları Araştırması için Önsöz ve Giriş	7
1. Gençlerin Özerkliği Var mı? - Laden Yurttagüler	11
1.1 Giriş: Kapsam ve yöntem	11
1.2. Özerklik ne demek?	14
1.3. Türkiye’de gençler özerk mi?	15
1.3.1. Sosyal haklar ve özerklik	15
1.3.2. Sivil haklar ve özerklik	24
1.3.3. Siyasi haklar ve özerklik	32
1.4. Sonuç olarak: Ne yapılabilir?	33
2. Üniversitelerde İfade ve Örgütlenme Özgürlüğü - Burcu Oy	37
2.1. Giriş: Kapsam ve yöntem	37
2.2. İfade ve örgütlenme özgürlüğü: Kavramsal ve hukuksal çerçeve	39
2.3. İfade ve örgütlenme özgürlüğü çerçevesinde gençlik ve katılım	44
2.4. Üniversite gençliği ve ifade ve örgütlenme özgürlüğü	48
2.5. Toplumsal ve siyasi gelişmeler ışığında üniversiteleri çerçeveleyen hukuksal zemin	50
2.6. Üniversite öğrencilerinin ifade ve örgütlenme özgürlüğü deneyimleri	55
2.7. Sonuç yerine	71
3. Türkiye Gençlik Alanı İzleme Raporu 2009 - 2012 - Yörük Kurtaran	75
3.1. Giriş: Kapsam ve yöntem	75
3.2. Gençlerle ilgili temel algılar	79
3.3. Gençlerle ilgili temel göstergeler	83
3.4. Gençlik politikaları uygulamaları	93
3.4.1. Temel yasa ve belgelerde gençlik politikaları	93
3.4.2. Kamu kuruluşları ve gençlik politikaları	98
3.5. Politika önerileri	115
Kaynaklar	123

ŞEBEKE PROJESİ HAKKINDA ÖNSÖZ

Şebeke: Gençlerin Katılımı Projesi'nin (ŞEBEKE) amacı, genç yurttaşların ve gençlerle çalışan sivil toplum kuruluşlarının (STK) kamusal tartışmalara ve karar alma mekanizmalarına katılımını güçlendirmektir. Aynı zamanda, gençlerin toplumsal katılımının desteklenmesi de hedeflenmektedir.

Bu amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen faaliyetler arasında, genç yurttaşların katılımının güçlendirilmesi için farklı alanlarda ihtiyaç duyulan bilgi ve tartışmanın geliştirilmesi ve ilgili öznelerle paylaşılması bulunmaktadır. Bu kapsamda, proje çerçevesinde iki yıl boyunca, bir adet anket çalışması, dört adet akademik araştırma gerçekleştirilmiş, konu hakkındaki uluslararası kaynaklar taranarak altı adet çeviri kitaplaştırılmış ve gençlerin katılımı hakkında yeni tartışmalar açmak için üç adet çalıştay düzenlenmiştir. Proje boyunca sürdürülen tüm çalışmalar, proje sonunda düzenlenen bir uluslararası konferansla genç yurttaşlar, ilgili STK'lar ve karar alıcılarla paylaşılmıştır.

Projenin **kavramsal çerçevesi** şöyledir: Demokrasiye ilişkin güncel tartışmaların başında “yurttaşlık ve katılım” ilişkisi gelmektedir. Bu ilişkinin önemsenmesinin arkasında, demokrasinin temel eksenini olarak yurttaşların aktif ve sürekli katılımına dayanan bir karar alma sürecinin esas olması yatmaktadır. Bu ilişkinin yaşama geçirilme biçimi toplumsal karar alma süreçlerini de belirlemektedir.

Katılım; yurttaşların, kamusal yaşamı ile ilgili olan kararlara dahil olma ve bu kararları etkileme süreci olarak tanımlanabilir. Bu açıdan katılım, demokrasinin vazgeçilmez köşe taşlarından biridir. Yurttaşlık ise; devlet ile bireyler (yurttaşlar) arasında çok boyutlu ilişki bir bağ

olarak tanımlanabilir. Yurttaşlık, sivil, siyasal ve sosyal hakları ve sorumlulukları üzerinden toplumu oluşturan bireylerin her birine eşit statü sağlama iddiasındadır.

Hakların biçimsel eşitliği, yurttaşlara eşit ve adil bir statü sağlama noktasında eksik kalabilir. Eşit statünün var olabilmesi için hakların biçimsel eşitliğinin yanında, kaynaklara erişim yollarının ve karar alma süreçlerine katılımın da adil ve eşitlikçi bir biçimde var olması gerekir.

Bu noktada, yurttaşlığın haklar bağlamında soyut bir biçimsel eşitlik sağlayan statüsünü, ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal farklılıkları ve bu farklılıkların katılıma etkileri üzerinden sorgulamak gerekmektedir. Çünkü bu soyut biçimsel eşitlik, yurttaşın cinsiyeti, cinsiyet kimliği, cinsel yönelimi, dini, dil, etnik kimliği, kendini ait hissettiği sınıfı, ekonomik ve sosyal statüsü gibi birçok değişkenden etkilenebilmektedir. Genç olma hali ise, yurttaşlık bağlamında, önemli eşitsizlikler içeren değişkenlerden olmasına rağmen yeterince tartışılmamaktadır.

Bu bağlama uygun olarak, genç yurttaşların yurttaşlık bağı ve karar alma mekanizmalarına katılımı, ŞEBEKE kapsamında, siyasal, toplumsal ve ekonomik boyut olmak üzere üç alt kategoride ele alınmıştır.

ŞEBEKE çerçevesinde gerçekleştirilen çalışmalarda, siyasete katılım biçimleri, siyasi kurumlar ile yurttaşlar arasındaki ilişkiler, politika üretme süreçlerine ve politik karar alma mekanizmalarına genç yurttaşların katılımı **siyasal boyut** kategorisi altında değerlendirilmiştir. Genç yurttaşların sivil alana katılımı ve STK'lar ile ilişkileri ise **toplumsal boyut** kategorisi altında irdelenmiştir. Son olarak, **ekonomik boyut**, daha önce yapılmış olan birçok çalışmada ayrıntılı incelendiği için, ŞEBEKE kapsamında, temelde gençlik özerkliği bağlamında ele alınmıştır.

Siyasal, toplumsal ve ekonomik katılım konularını birbirinden ayrı araştırmak ve tartışmak yerine, birbiri ile bağlantıları olan, farklı konular üzerinden birbirini etkileyen, hatta kesişen tartışma zeminlerine sahip başlıklar olarak görmek gerekmektedir. ŞEBEKE çerçevesinde yapılan araştırmalar, tercüme edilen metinler ve düzenlenen çalıştaylar ile konferans kapsamında yürütülen tartışmalar yukarıda aktarılan üç kategorinin birbirini etkileyen yönleri dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir.

Yukarıda da ele alındığı gibi, Türkiye'deki genç yurttaşların her düzeyde karar alma süreçlerine katılımını etkileyen konular üzerine olan bu proje kapsamındaki tartışmalara kavramsal zemin oluşturabilmek için "Yurttaşlığın Genç Hali" tanımlanmıştır.

Yurttaşlığın Genç Hali kavramı, gençlerin, "genç olmalarından dolayı" yurttaş olma hallerini etkileyen, onları avantajlı ve / veya dezavantajlı duruma düşüren siyasal, toplumsal ve ekonomik öğelerin bütünü olarak tanımlanabilir. Genç algısı, gençlerin toplumsal ilişkileri, genç olmaktan dolayı ortaya çıkan dezavantajlar ve ilgili dezavantajların sebep sonuç ilişkileri, yerel ve ulusal seviyede gençlerin yurttaş olarak ihtiyaçları, ekonomik ve sosyal haklara erişimi, kimlik ve aidiyet duyguları, kamusal karar alma süreçlerindeki durumları ve bu karar alma süreçlerine etkileri ve gençler ile yurttaşlık konusuna ilişkin diğer öğeler "Yurttaşlığın Genç Hali" başlığı altında toplanabilir.

Özetlemek gerekirse, ŞEBEKE kapsamında, Türkiye’de yurttaşlığın genç hali, yani genç yurttaşların yurttaşlık ilişkisi ve katılım konusu; toplumsal, siyasal ve ekonomik boyutlar çerçevesinde incelenip genç yurttaşların güçlendirilmesi için gerekli görülen politika önerileri oluşturulmuş ve yurtdışında konu ile ilgili metinler tercüme edilmiştir.

Proje içerisindeki araştırma faaliyetleri şöyle özetlenebilir: Daha önce belirtildiği üzere, ŞEBEKE projesi kapsamında biri saha araştırması olmak üzere toplam beş adet araştırma yapılmıştır. Araştırmaların temel amacı; Türkiye’de genç yurttaşların karar alma mekanizmalarına katılımı ve yurttaş olarak var oluşlarını ayrıntılı olarak incelemektir. Araştırmalar ile genç yurttaşların toplumsal, siyasal ve ekonomik katılımının kapsamlı şekilde irdelenmesine ve genç olmalarından dolayı katılımlarına engel teşkil eden unsurların ortaya konulmasına çalışılmıştır.

Toplumsal, siyasal ve ekonomik katılım boyutlarının üçünün de kesişim noktasına odaklanan ve genç yurttaşların toplumsal, siyasal ve ekonomik katılımına yönelik tartışma zeminini oluşturan bir saha araştırması; genç yurttaşların temsili demokrasi ile ilişkisi üzerine gerçekleştirilen meclis içi tartışma ve konuşmalarda gençliğin ve gençlerin ne şekilde ele alındığını inceleyen bir söylem analizi çalışması; karar alma ve hizmet mekanizmalarına genç yurttaşların erişimi ve katılımına yönelik uygulamaları inceleyen ve yorumlayan bir derleme; Avrupa’daki gençlik konseylerinin nasıl kurulduğu, genç yurttaşların Avrupa’daki gençlerin karar alma süreçlerine katılımı için var olan mekanizmaları ülke deneyimleri çerçevesinde ele alan karşılaştırmalı bir çalışma; ve farklı sosyal ve ekonomik statülerdeki gençlerin siyaset algılarının farklılaşıp farklılaşmadığı ve siyasete katılım mekanizmaları arasında bir farklılaşma olup olmadığı sorularına cevap arayan bir araştırma, yayınlanan beş çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır.

Proje içerisindeki çalıştayların kapsamı ise şöyledir: ŞEBEKE çerçevesinde düzenlenen çalıştaylar, yurttaşlık ve katılım ekseninde yeni tartışmaların yürütüleceği, genç yurttaşların katılımı konusunun analitik bir biçimde irdeleneceği, atılması gereken adımlara ilişkin politika önerilerinin belirleneceği akademik toplantılar olarak görülmektedir.

Proje kapsamında üç farklı çalıştay düzenlenmiştir. Bu çalıştaylardan ilkinde, genç yurttaşların siyasal partilere katılımının önündeki engeller ve siyasal partiler ile olan ilişkileri üzerine yeni tartışmalar yapılmıştır. İkinci çalıştayda, genç yurttaşların, önemli katılım mekanizmalarından biri olan sivil toplum kuruluşları ile ilişkisi irdelenerek gençlik ve gönüllülük ile ilgili tartışmalar yürütülmüştür. Üçüncü çalıştayda ise, karikatürler, sosyal medya araçları vb. alternatif katılım / iletişim yolları ile bu yolları etkin olarak kullanan genç yurttaşlar arasındaki ilişki ve bu araçların genç yurttaşların karar alma mekanizmalarındaki etkinliğini arttırmak için nasıl kullanılabilceği tartışılmıştır.

Proje içerisindeki tercüme faaliyetleri kapsamında, Yurttaşlığın Genç Hali’nden dolayı ortaya çıkan dezavantajlar bağlamında genç yurttaşları güçlendirmek için sivil alandaki kurum ve kuruluşlar tarafından kullanılacak altı adet kitap Türkçeye tercüme edilmiştir. Çevirisi yapılarak yayınlanan metinler Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi başta olmak üzere uluslararası kurumlar tarafından yayınlanmış olan çalışmalardan seçilmiştir.

Çevrilen kitapları tespit etmek için bir anket çalışması yürütülmüştür. Türkiye’den 63 farklı

birey ve 50 farklı kurum tarafından doldurulan anket ile tercüme edilecek kitapların konuları belirlenmiştir. Bu anket ve projenin kavramsal çerçevesi bağlamında insan hakları, katılım ve toplumsal cinsiyet, gençlik politikaları, siyasal ve toplumsal katılım, yurttaşlık tartışmaları konularında altı kitap Türkçeye kazandırılmıştır. Çeviriler, araştırmalar, çalıştay sunumları ve raporlarına www.sebeke.org.tr adresinden ulaşılabilmektedir.

Projenin yürütücüsü olan İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Çalışmaları Merkezi; STK Eğitim ve Araştırma Birimi, Gençlik Çalışmaları Birimi ve Çocuk Çalışmaları Birimi olmak üzere üç ayrı birim olarak yapılanmıştır. ŞEBEKE bu birimlerden ilk ikisi tarafından hayata geçirilmiştir. Türkiye’de ilk defa bir üniversite bünyesinde kurulan STK Eğitim ve Araştırma Birimi, çoğulcu demokraside STK’ların rolünün güçlendirilmesine ve STK’ların etkin çalışmalarına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu amacın ardında STK’ların, özellikle de taban örgütlenmelerinin, katılımcı bir demokrasinin kurulmasında kilit aktörler oldukları görüşü yatmaktadır. Gençlik Çalışmaları Birimi, Türkiye’de gençlerin ihtiyaçlarının ve gençlik çalışmalarının görünürlük kazanması ve katılımçılık temelinde daha demokratik bir gençlik politikasının geliştirilmesi için öneriler tasarlama amacıyla akademik çalışmalar ve sahada gençlik çalışmaları yürüten bir üniversite birimidir. Çocuk Çalışmaları Birimi ise, Türkiye’de çocuk haklarının yaşama geçirilmesini ve çocuk politikasının gelişimine katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Sivil Toplum Çalışmaları Merkezi, hak temelli çalışan sivil toplum kuruluşlarının kurumsal kapasite ve örgütlenme yeteneklerinin güçlendirilmesi ve desteklenmesi, artan eğitim ve yazılı ve görsel malzeme ihtiyaçlarına cevap verilmesinin yanı sıra, insan hakları, cinsiyet eşitliği, katılım, çokkültürlülük ve etik gibi konularda araştırmalar yapılması, toplantılar düzenlenmesi, STK’ların farkındalığının artırılması, STK’lar arası ağların oluşturulması ve ağ çalışmaları düzenlenmesi, AB müzakere sürecinde STK’ların etkisinin artırılması üzerine çalışmaktadır. Merkez, 2014 yılında sivil toplum çalışmalarına yönelik bir Yüksek Lisans Programı başlatacaktır.

Şebeke projesi kapsamında hazırlanan yayınlar geniş bir ekibin kolektif çalışmalarının ürünüdür. Katkıda bulunan herkese teşekkür ederiz. En büyük teşekkürü ise, kurulduğumuzdan beri faaliyetlerimizde yer alan kişi ve kuruluşlara sunuyoruz. Görüş ve önerileriyle, alan deneyimleri ve birikimleriyle çalışmalarımıza katkıda bulundular.

Şebeke projesi koordinasyon ekibi ve danışmanları

ÖZERKLİKLER VE ÖZGÜRLÜKLER AÇISINDAN TÜRKİYE'DE GENÇLİK POLİTİKALARI ARAŞTIRMASI İÇİN ÖNSÖZ VE GİRİŞ

Şebeke: Gençlerin Katılımı Projesi (ŞEBEKE) çerçevesinde gerçekleştirilen çalışmalarda bir yandan gençlerin katılımının **siyasal, toplumsal** ve **ekonomik boyutları** ele alınırken, diğer yandan bu katılım konuları ile ilgili olarak birbiri ile bağlantılı; farklı konular üzerinden birbirini etkileyen, hatta kesişen tartışma zeminlerinin oluşturulması gözetilmiştir.

Bu kapsamda, gençlerin her alanda katılımının güçlendirilebilmesi ve gençlerin gençken özerk ve aktif yurttaşlar olarak toplumda yerlerini almalarına yönelik Avrupa coğrafyasında uygulanan politikalar, yapılan tartışmaların tarihsel gelişimi, bugün sahip oldukları temel özellikler konusunda yapılan tercüme ŞEBEKE kapsamında Türkçeye kazandırıldı. Özellikle gençlik politikalarıyla ilgili kavramlarla yeni tanışan, gençlik çalışmalarıyla ilgili kısıtlı sayıda araştırma olan ve gençlerin temsili demokraside seslerini yeterince duyuramamasının yeni yeni tartışıldığı ülkemizde bu tercümelerin önemli katkısı olacağını umuyoruz.

Diğer yandan, ŞEBEKE projesi dahilinde, Türkiye'de genç yurttaşların karar alma mekanizmalarına katılımı ve yurttaş olarak var oluşlarını ayrıntılı olarak incelemek amacıyla 1 anketeye dayalı saha araştırması ve 4 akademik araştırma olmak üzere, toplam 5 araştırma yapılmıştır. Araştırmalar ile genç yurttaşların toplumsal, siyasal ve ekonomik katılımının ayrıntılı olarak incelenmesi ve genç olmalarından dolayı gençlerin katılımlarına engel teşkil eden unsurların gençlerin özgürleşmesi perspektifinden ortaya konulmasına çalışılmıştır.

ŞEBEKE çerçevesinde yapılan çalışmalarda önce KONDA Araştırma ve Danışmanlık eliyle gerçekleştirilen **Türkiye'de Gençlerin Katılımı Araştırması**, toplumsal, siyasal ve ekonomik katılım boyutlarının üçünün birden de kesişim noktalarına odaklanarak gençlerin katılımını

bütüncül bir biçimde inceleyen ve genç yurttaşların toplumsal, siyasi ve ekonomik katılımına yönelik tartışma zeminini oluşturan bir saha araştırması gerçekleştirilmiştir.

Türkiye’de Gençler ve Siyasi Katılım: Sosyo-Ekonomik Statü Fark Yaratıyor mu? başlıklı araştırmada, ***Türkiye’de Gençlerin Katılımı Araştırması***’nın saha bulgularına dayanılarak, gençlerin sosyo-ekonomik statüleri ile siyasi katılımları arasındaki ilişki irdelenmiştir. Araştırmada, alan araştırmasının araştırma bulguları üzerinden, siyasi karar alma süreçlerine dahil ol(a)mayan gençlerin, neden bu süreçlerde var ol(a)madıklarına yönelik görüşler ortaya koymaktadırlar. Bu araştırma, sosyo-ekonomik statü ile gençlerin katılımı arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir. Araştırma kapsamında, sosyal ve ekonomik dezavantajlar yaşayan gençlerin, siyasi mekanizmalara daha az katılabilmesinin ve siyasi arenada seslerini daha az duyurabilmeleri “demokrasi açığı” olarak kavramsallaştırılmaktadır. Söz edilen “demokrasi açığının” sosyal ve ekonomik dezavantajlarla yaşayan gençlerin sözlerinin siyasi karar alma mekanizmalarına yansımamasına ve toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretilmesine neden olduğu gösterilmektedir.

Meclisin Gençlik Söylemi: 1930-1990 başlıklı çalışma mecliste gençlerin hangi çerçeve içinden tartışıldığını görünür kılmak ve gençlerin nasıl algılandığını ortaya koymak için meclis tutanaklarındaki söylemlerinin incelenmesine ayrılmıştır. Gençlerin milletvekilleri ve siyasi partilerin temsilcileri tarafından bir yandan gençlerin korunması gereken bir öge olarak ele alındığını, diğer yandan ise arzu edilen “yurttaş” inşa etmek konusunda neler yapılması gerektiğine odaklandıkları sonucuna varıyor. Araştırma, ayrıca, gençlerin TBMM çatısında, haklarında karar verilen nesnelere algılandığını ve gençlerin kendi ihtiyaçları, siyasi, ekonomik ve sosyal koşulları üzerine karar verebilme yetkinliğine sahip özneler olarak görülmediğini ortaya koyuyor. Bu çalışma, gençlik döneminde gençlerin özerk bireyler olarak kabul edilebilmesi ve gençlik politikalarının yetişkinlerin gençler için düşünüp tasarladıkları politikalarından ibaret olamayacağı perspektifinin milletvekillerinin gençlerle ilgili algılarında olduğunu söylemenin mümkün olmadığına işaret ediyor.

Bu üç araştırmadan elde ettiğimiz bulgular, tercüme ettiğimiz kitaplarda yer alan Avrupa coğrafyasındaki gençlik politikaları/gençlik çalışmalarına yönelik sonuç ve deneyimlerle birleşince elinizde bulunan bu dördüncü araştırmamızda üç önemli konuyu vurgulamamız gerektiğine karar verdik.

Bunlardan ilki gençlerin özerklikleri ile ilgilidir. Bu konu kitabın ilk bölümünde Laden Yurttagüler tarafından Türkiye’de Gençlerin Katılımı Araştırması’nın saha bulgularına dayanılarak gerçekleştirilmiştir. Diğer konu ise Burcu Oy tarafından gerçekleştirilen üniversiteli gençlerin ifade ve örgütlenme özgürlüğüyle ilgilidir. Üçüncü önemli konu ise Türkiye’de uygulanan gençlik politikalarının 2009 - 2012 döneminin bir analizini yaparak politika önerileri oluşturmak konusu olmuştur ve bu konu kitapta Yörük Kurtaran tarafından ele alınmıştır.

Bu anlamda yayınladığımız bu dördüncü araştırma, yukarıda sözünü ettiğimiz üç soruna bulgulara dayanarak ışık tutmakta ve/veya politika önerilerinde bulunmaktadır. Bu anlamda dördüncü araştırma daha önce gerçekleştirdiğimiz tercüme ve araştırmalardan hem beslenmekte hem de onları tamamlamaktadır.

Yurttagüler çalışmasında Türkiye’de gençlerin ne denli özerk olduğunu tartışmayı amaçla-

maktadır. Çalışmanın ana odağı gençlerin haklara ulaşmalarıyla, özerklikleri ve (toplumsal) katılımları arasındaki ilişkidir. Bu anlamda çalışma, Türkiye’de gençlerin (toplumsal) katılımlarının önündeki engelleri tartışmaya katkıda bulunmayı ve gençlerin özerkliği hakkında yeni tartışmalar açmayı hedeflemektedir. Yazar gençlerin, sosyal, sivil ve siyasi haklarını kullanmalarında önemli kısıtlar yaşamakta olduklarını vurgulamaktadır. Yazar gençlerin temel ihtiyaçlarının (ve ihtiyaç duydukları temel hizmetlerin) aile tarafından karşılanmasının, kaçınılmaz olarak, genç yurttaşları ihtiyaçlarını karşılayana, yani aileye bağımlı kıldığını belirtmekte; bu bağımlılığın evlilik kararından, kime oy vereceğine, hangi eğitimi alacağından, hangi işte çalışacağına kadar gençlerin sivil, siyasi ve sosyal haklarını kullanabilmeleri önünde önemli engeller oluşturmakta olduğunu vurgulamaktadır. Yazar gençlerin taleplerinin aile tarafından değil, eşit yurttaşlara sağlanan hizmetler bağlamında kamu tarafından karşılanması gerektiğine işaret etmektedir.

Toplum içindeki önemli dezavantajlı gruplardan olan gençlerin, demokratik katılım süreçlerinde aktif olmak yoluyla sorunlarını gündeme taşıyabilmeleri ve çözümleri için ihtiyaç duyulan politika ve stratejilerin şekillendirilip uygulanmasında rol alabilmelerinin ülkenin demokratikleşme süreci açısından önemini vurgulayan Burcu Oy, çalışmasında, aktif yurttaşlık deneyimlerinin yaygınlaşması açısından hem gençlerin ifade ve örgütlenme özgürlüğü önündeki tüm engellerin kaldırılması hem de bu özgürlüklerin kullanımına yönelik mekanizma ve alanların farklı özellikte gençleri içerebilecek şekilde genişletilmesi gerektiği görüşünden yola çıkarak ifade ve örgütlenme özgürlüğünün toplumsal ve siyasi katılımı yakından ilişkilendiren bir kavramsallaştırmadan hareketle ‘Üniversitelerde İfade ve Örgütlenme Özgürlüğü’nü mercek altına almaktadır. Yazar çalışmasında ayrıca, çeşitli araştırmalara dayanarak üniversitelerde ifade ve örgütlenme özgürlüğünün sınırlarının genişletilmesi için öneriler sunmaktadır.

Daha önce yayınlanmış çalışmalarında Türkiye’de gençlik politikalarını uzun dönemli inceleyen Yörük Kurtaran, bu kitaptaki makalesinde gençlik politikaları açısından 2009 ile 2012 yılları arasında ortaya çıkan gelişmeleri ele almaktadır. Yazar, özellikle Gençlik ve Spor Bakanlığı’nın kurulmasından sonra Türkiye’nin daha önceki yıllardan farklı olarak bir “gençlik politikası”na sahip olduğunu ancak artık bu politikaların niteliksel yönlerini tartışmanın önemini vurgulamaktadır. Kurtaran öncelikle çeşitli göstergeler ve kuramların uygulamalarını izleyerek 2009 yılından sonraki gelişmeleri irdelemekte, sonra da bu gelişmelere dayanarak, özellikle Türkiye’nin de üyesi olduğu Avrupa Konseyi ve Avrupa’daki çatı sivil gençlik kuruluşları tarafından oluşturulan Avrupa Gençlik Forumu’nun gençlik politikaları üretimi yaklaşımının da omurgasını oluşturan gençlerle ilgili politikaların, onların daha eşit ve özgür yurttaşlar olması yaklaşımına referansla Türkiye’de uygulanan gençlik politikalarını değerlendirmekte ve politika önerilerinde bulunmaktadır.

Bu kitapta yer alan araştırmaların gençlik alanında çalışan sivil toplum kuruluşları ve kamu kuruluşlarının yararlanacağı bir kaynak olacağını umuyoruz.

Nurhan Yentürk,
Danışman, Şebeke Projesi ve STK Eğitim ve Araştırma Birimi

1

GENÇLERİN ÖZERKLİĞİ VAR MI?

Laden Yurttagüler

1.1. Giriş: Kapsam ve Yöntem

Yurttaşlıkla ilgili yazının, önemli tartışma alanlarından biri yurttaşlık (yurttaşların) haklarıdır. Yurttaşların haklarının gelişimi, içerikleri ve sınırlarını tartışmaya açan sosyal bilimciler, çoğunlukla, sivil ve siyasi haklar üzerine yoğunlaşmışlardır. Sivil ve siyasi haklar, yurttaşların “eşitliği” vurgusunu yaparak, mevcut demokratik rejimlerin işleminin ve yurttaşların katılımının önemli bir parçası olarak tasvir edilmiştir. Sivil haklar, tüm yurttaşların eğitim hakkı, çalışma hakkı, adalete ulaşım hakkı gibi toplum içinde eşitliğe odaklanırken, siyasi haklar yasama ve yürütme süreçlerinde yurttaşların seçen ya da seçilen olarak eşit söz hakkının altını çizmiştir. Ancak sivil ve siyasi haklardaki “eşitlik” vurgusu, hem tarihsel gelişimleri boyunca, hem de günümüzdeki halleriyle tekrar tekrar değerlendirilmeye muhtaçtır. Özellikle günümüzde, “kâğıt üzerinde” eşit görünen yurttaşların, cinsiyetleri, cinsel yönelimleri, etnik, kültürel ve dini aidiyetleri, yaşları ya da engelli olup olmamaları üzerinden sivil ve/ya siyasi haklarını kullanmaları ya da bu haklara ulaşmaları konusunda sosyal bilimciler ve aktivistler tarafından önemli eleştiriler getirilmektedir (Phillips, 1995).

Yurttaşların, bir topluluğa tam ve eşit üyeliğine, haklar perspektifinden getirilen ufuk açıcı bir katkı ise sosyal hakların tartışmaya dahil edilmesi ile gerçekleşmiştir. T.H. Marshall çok bilinen ve görece erken tarihli makalesinde, yurttaşlığın gelişimini hakların gelişimi ile ilişkilendirmiştir. Makalede, yurttaşlığın gelişimini sırasıyla sivil, siyasi ve sosyal hakların geli-

şimine bağlamıştır (Marshall, 2006). Marshall'ın makalesine, hakların kronolojik ve jenerik anlatısı üzerinden ciddi eleştiriler getirilse de, sosyal haklara yaptığı vurgu oldukça önemlidir (Kymlicka ve Norman, 1994). Marshall, yurttaşların bir topluluğa tam ve eşit üyeliğinin, sadece sivil ve siyasi hakların sağlanması ile gerçekleşmeyeceğini, sağlık, barınma, eğitim gibi hizmetlere, diğer bir deyişle, sosyal haklara ulaşımının da eşit yurttaşlık statüsü için gerekli olduğunun altını çizmiştir. Sosyal hakların, yurttaşlar tarafından kullanımı, "riskin ve güvensizliğin genel olarak hafifletilmesi, her seviyede –sağlıklı ile hasta, çalışan ile işsiz, yaşlı ile genç, bekâr ile aile babası arasındaki– eşitsizliklerin azaltılmasıdır" (Marshall, 2006: 31).

Marshall'ın makalesinde girişini yaptığı ve sonraki yıllarda tartışmalarla geliştirilen önemli vurgu, yurttaşların haklarının bölünmezliği üzerine olmuştur (Ben-Ishai, 2008). Sivil, siyasi ya da sosyal haklardan biri ihlal edildiğinde, garanti altında olmadığı ya da ulaşılabilir olmadığı, bireylerin diğer haklarını kullanmada da sorun yaşayacağı ya da toplumsal katılımlarının tehlikeye girebileceği söylenebilir. Dolayısıyla, hakların hem garanti altında, hem de ulaşılabilir olması bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Hakların yasa ile "herkes için eşit olarak" tanımlanmış olması yeterli değildir. Aynı zamanda, tanımlanan haklara ulaşımın da mümkün olması gerekmektedir. Örnek vermek gerekirse, adil yargılanma hakkınız yasa ile güvence altında olabilir. Diğer bir deyişle, kanunlar tüm yurttaşlar için eşit olarak uygulanmak üzere tasarlanmış olabilir. "Kanun önünde herkes eşittir" dillere pelesenk olabilir. Ancak eğer uygun/uzman avukata erişiminiz yoksa ya da sınırlıysa, "eşit yargılama" da zor olacaktır. Başka bir örnek, cinsiyetine, cinsel yönelimine, etnik/kültürel/dini aidiyetine bakılmaksızın tüm yurttaşların eğitim hakkı yasayla garanti altına alınmış olabilir. Ancak eğitim parasız değilse ya da parasız bile olsa eğitim süresince ihtiyaçlarınızı karşılayacak yeterli geliriniz yoksa, eşitlik kâğıt üzerinde kalacaktır.

Örneklerden de anlaşılacağı üzere, hakların kullanılabilirliği ve ulaşılabilirliği, hakların bölünmezliği ile doğrudan ilgilidir. Eğer sivil, siyasi ve/ya sosyal haklarınızdan biri bile garanti altında değilse, tüm haklarınızın kullanımı ya da ulaşılabilirliği tehlike altına girebilir. Haklar genelinde, sosyal haklar özelinde, sosyal refah devletinin garantisini altında olmadığı durumlarda, bireyler ihtiyaçlarını aile ya da piyasadaki karşılamak durumunda kalırlar. Bu da, kaçınılmaz olarak, bireylerin, kararlarını verirken ailenin ya da piyasanın koşullarını "bağlayıcı" olarak kabul etmesine neden olur. Başka bir deyişle, sosyal refah devletinin, garanti altına aldığı haklar –ki ihtiyaçlarla doğrudan ilişkilidir– aile ya da piyasa tarafından karşılanırsa, ilgili desteği veren/verenlerin koşullarına bağlı olabileceğinden, bireylerin "bağımsızlığını" tehlikeye sokar. Bireylerin "özgür/bağımsız" seçimler yapıp yapamayacağı, evlilik kararından, kime oy vereceğine, hangi eğitimi alacağından, hangi işte çalışacağına kadar tüm sivil, siyasi ve sosyal haklarını kullanabilmelerinin ya da ulaşabilmelerinin önündeki önemli engellerden biri olarak ortaya çıkar.

Yurttaşların, kendi kararlarını kendilerinin verebilmesi ilgili yazında otonomi/özerklik başlığı altında tartışılmaktadır. Yurttaşlar, haklarını kullanmada ve haklarına erişimde engellerle karşılaştıkları oranda özerklik sorunu yaşamaktadırlar. Daha yakından bakıldığında ise, statü olarak, kâğıt üzerinde, eşit olan yurttaşların "bazılarının", cinsiyet, cinsel yönelim, yaş, etnik/kültürel/dini aidiyet gibi özelliklerinden biri ya da birden fazlası yüzünden haklarına erişim, toplumsal katılım ve özerklikleri açısından dezavantajlı oldukları görülmektedir. Dezavantajlı grupların özerkliklerinin önündeki engeller çok katmanlıdır. Çözüm önerileri ise farklı grupların ihtiyaçlarına ve taleplerine göre değişkenlik göstermektedir. Son dönemde,

gerek Türkiye’de, gerekse dünyada dezavantajlı bireylerin özerkliklerinin garanti altına alınabilmesi için, özellikle sosyal haklar bağlamında, çeşitli mekanizmalar devreye sokulmuştur.¹ Ancak halen, dezavantajlı grupların görünürlüğü, tanınması ve özerkliklerinin sağlanması konusunda ciddi sorunlar göze çarpmaktadır.

Görünürlük ve tanınma konusunda önemli sıkıntı yaşayan gruplardan biri de gençlerdir. Dezavantajlı gruplar arasında, özellikle gençlerin özerklik sorunu sıkça göz ardı edilmekte ve “büyüyünce geçer” yaklaşımıyla ele alınmaktadır. “Büyüyünce geçer” yaklaşımının temelinde, gençliği insan yaşamının bir evresi, çocukluktan yetişkinliğe geçiş olarak tanımlayan ve yine gençliği somut bir yaş grubuna indirgeyen perspektif yatmaktadır (Yentürk, Kurtaran ve Nemutlu, 2012: 4).² Ancak gençliği, sabit bir yaş aralığında ve monolitik bir grup olarak tanımlamak, hem zaman ve mekân bağlamında değişen koşulların; hem de farklı gençlerin değişen ihtiyaçlarının ve taleplerinin göz ardı edilmesine neden olur (Wyn ve White, 1997; Mitterauer, 1992). Kaldı ki, gençliğin sabit ve monolitik olarak tanımlanmasının ardında, bir geçiş evresi olarak görülmesi yatmaktadır. Geçilecek olan evre, bir eksiklik halidir. Tamamlandığında, toplumsal katılımın ve “eşit” haklara erişimin anahtarı olan yetişkinliğe ulaşılacaktır (McGrath, 2002). Hal böyleyken, gençlerin otonomi/özerklik sahibi bireyler olarak kabul edilmelerini beklemek de oldukça zordur. Zira “eksik” bireylerin, zaten, kendi kararlarını kendi başlarına vermesi hem beklenemez, hem de verseler bile meşruiyeti yetişkinlerce sorgulanabilir hale gelir. Dolayısıyla, gençler 18 yaşından itibaren, yasal olarak, yaptıklarından sorumlu bireyler haline gelseler de, kararlarını özerk ve bağımsız olarak verebilecek kadar “tamamlanmış” görülmemektedirler. Diğer bir deyişle, gençler 18 yaşından itibaren sivil, siyasal ve sosyal haklar bağlamında, kâğıt üzerinde, statü sahibi eşit yurttaşlar olarak ele alınmakla birlikte; uygulamada hem yapısal, hem de kültürel olarak özerk hareket edememekte ya da özerk hareket etmeleri engellenmektedir. Hem dünyada, hem de Türkiye’de, gençlerin özerkliği bir yandan görmezden gelinen, öte yandan da önemli tartışmalara sahne olan bir alandır.

Bu makale, günümüzde Türkiye’de gençlerin ne denli özerk olduğunu tartışmayı amaçlamaktadır. Makalede, sivil, siyasal ve sosyal haklar göz önüne alındığında, gençlerin ilgili hakları kullanmaları ve haklara ulaşmaları incelenecektir. Gençlerin haklara ulaşımı ile özerkliği ve (toplumsal) katılımı arasındaki ilişki ise makalenin ana odağıdır. Makalenin odaklandığı alan, (toplumsal) katılım ve özerklik arasındaki yakın ve birbirini etkileyen ilişkili göz önüne alındığında, Türkiye’de gençlerin (toplumsal) katılımının önündeki engelleri tartışmaya katkıda bulunabilir. İlgili tartışma için, Türkiye çapında şehirlerde ve metropollerde yaşayan gençlerden, Türkiye’nin demografik özelliklerine uygun bir örneklem seçilerek yapılan saha araştırmasının sonuçları kullanılacaktır.³ Araştırma, 2013 Nisan ayında, 12 bölgesinde metropol ve kent alanlarında, 18-24 yaş arası 2.508 genç ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, demografik sorular da dahil olmak üzere 63 soru sorulmuştur. Sorular, Türkiye çapında gençlerin (toplumsal) katılımlarını ve katılımlarının önündeki olası engelleri anlayabilmek için tasarlanmıştır.⁴ Bu makale, üç ana bölümden oluşmaktadır. Makalenin ilk kısmında, il-

1 Özellikle kadınların özerkliğinin sağlanabilmesi için kadın hakları konusunda çalışan STK’lar mücadeleleri sonucunda önemli kazanımlar elde etmişlerdir. Kadınların özerkliğinin sağlanması için hem kadınların işgücüne katılımı, hem bakım hizmetlerindeki görünmez emeklerinin tanınması, hem de siyasal katılımının artırılması konularında gerek dünyada, gerekse Türkiye’de STK’lar önemli kampanyalara imza atmışlardır.

2 Gençlik kavramı ile ilgili daha geniş bir tartışma için bakınız: Lüküslü, 2009.

3 İlgili saha araştırmasının detayları için bakınız: KONDA, 2014.

4 Araştırma sorularını kitabın sonunda bulabilirsiniz.

gili yazında özerklik kavramının nasıl tartışıldığına değinilecektir. İkinci bölümde, araştırma sonuçları tartışılacak, üçüncü bölümde ise gençlerin özerkliğini garanti altına alabilecek ya da destekleyebilecek olası çözüm önerileri getirilecektir. Makalenin, Türkiye’de gençlerin özerkliği hakkında yeni tartışmalar açması hedeflenmektedir.

1.2. Özerklik ne demek?

İlgili yazında, yurttaşların kendi kararlarını ne denli kendilerinin verebildiği demokrasinin sürdürülebilirliği açısından önemli bir tartışma olmaya devam etmektedir.⁵ Yurttaşların kendi kararlarını kendilerinin verebilmesi, hangi eğitimi alacaklarından kiminle evleneceklerine, kiminle arkadaşlık edeceklerinden hangi kişi veya partiye oy vereceklerine kadar hem günlük pratiklerinin, hem de toplumsal, ekonomik ve siyasal yapının pek çok alanını etkiler. Dolayısıyla, yurttaşların kendi kararlarını verebilmesi, ehliyet sahibi bireyler olarak topluma katılımları açısından oldukça önemlidir. Dahası, özerklik tartışması yurttaşlık kavramı ve içeriği ile yakından ilişkilidir. Özerklik kapasitesine sahip olmak, yurttaşlıkla ilişkilendirilen hakların kullanımında ve haklara erişimde ana gerekliliklerden biridir.

Özerklik (otonomi), ilgili yazında birinin, kendi hayatını, kendi planlarına uygun olarak yaşama kapasitesi; kişinin kendini yönetebilme (*self-government*) kapasitesi olarak tanımlanmaktadır (Ben-Ishai E., 2008: 3). Bir başka benzer tanım ise, özerkliğin, bireyin kendi hayatını sürdürebilmesini mümkün kılan kapasitelerin tümü olduğunu söyler (Anderson ve Honneth, 2005: 127). Bireyin ilgili kapasitesinin nasıl gelişeceği ise takip eden tartışmadır. Özerklik, “doğal” olarak ortaya çıkan bir özellik olamaz.⁶ Özerklik ile ilişkilendirilen özellikler, eğitimsel (okul gibi), sosyal (aile, topluluk ilişkileri gibi) ve kişisel (farklı konularda deneyim kazanımı gibi) kaynakların yardımıyla çeşitli süreçlerden geçerek gelişir (Christman, 2005: 87).⁷ Dolayısıyla, bireylerin özerkliğinin gelişmesi için farklı (hem maddi, hem de insan kaynakları) kaynakların ayrılmasına ihtiyaç vardır.

Özerkliğin sağlanması için akla gelen ilk koşul “ekonomik bağımsızlık”tır. Ekonomik bağımsızlık, bireylerin emek piyasasına dahil olması olarak akla gelir. Oysa, aynı zamanda, emek piyasasına dahil olamadığı durumda da ihtiyaç duydukları hizmetlere erişimleri olarak düşünülmelidir. Eğitim, sağlık, barınma gibi temel hizmetlerin sosyal refah devleti tarafından karşılandığı durumlarda, yurttaşlar, başka/farklı güvenlik ağlarına bağımlı ya da zorunlu kalmadan, yurttaş oldukları için onlara sağlanan hizmetlere güvenerek kendi kararlarını kendileri verebilirler.⁸ Dolayısıyla, devlet ve yurttaş arasındaki ilişkinin türü, bu ilişkinin içeriği ve sınırları, yurttaşlar için özerkliğin mümkün olup olmayacağını belirlemede kilit noktalardan biridir (Ben-Ishai, 2008: 2).

Özerkliği, maddi ihtiyaçların sosyal devlet tarafından karşılanması ile sınırlayan ilgili yazın,

5 Yurttaşların kendi kararlarını verip veremedikleri ya da kendi kararlarını vermeye yetkin olup olmadıkları konusunda, sadece akademik yazında değil, günlük tartışmalarda da çeşitli savlar ortaya konulmaktadır. Hatırlamak gerekirse, yakın geçmişimizde, kimin oyunun daha “değerli” olduğu, kimin oyunu ne karşılığında “sattığı” tartışmaları gazetelerin manşetlerini süslemiştir.

6 “Doğal” kavramının kendisi de hayli tartışmalıdır. Özellikle feminist sosyal bilimciler, doğal kavramının nasıl yapılandırıldığına ilişkin önemli katkılarda bulunmuşlardır. Örnek olarak, bakınız: Grosz, 1994.

7 John Christman’dan tam alıntı için: “... the capacities associated with autonomy do not merely emerge naturally, but must be developed through various processes involving educational, social and personal resources.” (Christman, 2005).

8 Sosyal hakların devlet tarafından sağlanması üzerine süregiden tartışma bazı sosyal bilimcilerin eleştirilerine maruz kalmıştır. Eleştiriler iki ana alanda yapılmıştır. Bunlardan ilki, “sosyal yurttaşlığın”, yurttaşları güçlendirmek yerine, güçlerini kaybetmelerine neden olabileceği ve sosyal kontrole daha fazla maruz bırakabileceğidir (Gorham, 1995). İkinci eleştiri ise, sosyal yurttaşlığın “pasif” yurttaşlığı teşvik ettiği, yurttaşların görevlerinin ve sorumluluklarının göz ardı edilmesine neden olduğudur (Kymlicka ve Norman, 1994). Her iki eleştiri üzerinden de önemli tartışmalar sürdürülmektedir.

birbiriyle ilişkili iki önemli eleştiriyeye maruz kalmıştır. Bunlardan ilki, özerkliğin fazla "bireyci", "tekil", hatta herkesten/her şeyden "koparılmış" bir tahayyül olduğudur. İkincisi ise, bir önceki eleştiriyeye takiben, bireylerin toplumda yalnız yaşamadıklarına ve belirli ilişkiler içinde olduklarına işaret eder.⁹ Özerkliğin gelişebilmesi için, bireyin içinde bulunduğu ilişkilerden de destek görmesi ya da yararlanması gerekir. Söz konusu ilişkiler, bireyin özerkliğini geliştirebilir ya da köreltebilir (Benson, 1991). Özerklikle ilgili mutlaka eklenmesi gereken bir başka nokta ise, bireyin kendi talep ve ihtiyaçlarını da dile getirebilmesidir (Fraser, 1990: 202).

Özerkliğin garanti altına alınmaması, korunmaması, desteklenmemesi ve sosyal hakların, sosyal refah devleti değil, başka güvenlik mekanizmaları ile karşılanması bireylerin özerkliklerine zarar verir. Bu durum, yurttaşların sosyal haklarını kullanamamaları ile sınırlı kalmaz. Yukarıda da anlatıldığı üzere, yurttaş oldukları için değil, belli koşullara bağlanarak sağlanan hizmetler, yurttaşların sivil ve siyasi haklarını da tehlike altına sokar. Özellikle, yasal, yapısal ya da kültürel sebeplerden ötürü daha kolay incinebilen dezavantajlı gruplara mensup bireylerin özerkliklerini korumak daha zorlu bir hal alır. Genelinde dezavantajlı grupların, özelinde ise gençlerin özerkliği bir yandan sosyal haklardan ne denli faydalandıkları ile, öte yandan çevreleri ile kurdukları ilişkilerde ne denli desteklendikleri ya da engellendikleri ile ilişkilidir. Makalenin bundan sonraki bölümünde, Türkiye'de gençlerin sivil, siyasi ve sosyal haklar bakımından ne denli özerk olabildiğine odaklanılacaktır.

1.3. Türkiye'de gençler özerk mi?

Yurttaşların kâğıt üzerinde eşit olarak tanımlanan statülerine ulaşabilmek için özerkliğe ihtiyaç duydukları kabul edilirse, Türkiye'de gençlerin ne ölçüde eşit olduğunu sorgulamaya devletin sağladığı ya da sağlaması gereken hizmetleri ve sağlamadığı durumda sürecin nasıl işlediği incelenerek başlanabilir.

1.3.1. Sosyal Haklar ve Özerklik

Gençlerin eğitimden emek piyasasına geçişi ve barınma ihtiyaçlarını karşılama yöntemleri, özerklik ve (ekonomik) bağımsızlık tartışmalarında sıklıkla öne çıkan iki noktadır. Özerklik, yetişkin olma durumunda elde edilmesi gereken bir hak olarak görülmektedir. "Eğitim, iş ve barınma" üçlüsü özerkliği ve (ekonomik) bağımsızlığı sağlama konusunda önemli bariyerler olarak varsayılmaktadır. Diğer bir deyişle, yetişkinlik ve özerklik, eğitimi bitirmiş, "düzgün" bir iş bulmuş ve ayrı bir evde yaşamaya başlamış olma hali olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla, yetişkin ve özerk olmanın parametreleri, büyük çoğunlukla, ekonomik değerler üzerinden kurulmaktadır. Bu durumda, gençlik ise "geçiş dönemi" olarak varsayılmakta ve yukarıda tanımlanan değerlere -dolayısıyla da özerkliğe- ulaşmak için çabalanması gereken yıllar olarak ele alınmaktadır. Oysa gençler, -ki burada yukarıda tanımlanan araştırmanın sınırları içinde 18-24 yaş aralığından bahsedilmektedir- 18 yaşını bitirdiklerinde, hukuken ehliyet sahibi olmaktadır. Hukuken ehliyet sahibi olmak, gençleri, yasal olarak eylemlerinden, dolayısıyla kararlarından sorumlu tutmaktır. Ancak, Türkiye'de gençlerin sosyal haklar bağlamında yeterince desteklenmediği ve emek piyasasında kötü koşullarla karşı-

⁹ Özellikle feminist sosyal bilimcilerin bu konuda önemli çalışmaları bulunmaktadır. Bakınız: Friedman, 2003; MacKenzie ve Stoljar, 2000 ve Young, 1990.

laştıkları düşünülürse, gençler, pratikte karar verme hakkından yoksun ya da karar verme kapasitesi yeterince gelişmemiş halde bırakılmaktadır.

Türkiye’de TÜİK’in (Türkiye İstatistik Kurumu) verdiği bilgilere göre, 2011 yılı itibarıyla 12.542.000 15-24 yaş arası genç yaşamaktadır. 2011 yılında gençler toplam nüfusun % 16,8’ini oluşturmaktadır (TÜİK, 2012: 16). Türkiye’de 15-18 yaş aralığı, zorunlu eğitime tabidir. Dolayısıyla, bir eğitim kurumuna devam etme zorunluluğu vardır.¹⁰ 18 yaş üstü olanlar ise üniversiteye gitme olanağına sahiptirler. TÜİK verilerine göre, 2012-2013 yılı öğretim yılı ve öğretim seviyelerine göre okullaşma oranı, (15-24 yaş arasını kapsayacak şekilde) orta öğretim ikinci seviyede % 70,06 ve yükseköğretimde % 38,50’dir. Şebeke projesi kapsamında, KONDA Araştırma ve Danışmanlık tarafından yapılan araştırma 18-24 yaş arası gençleri kapsadığından, okullaşmada lise ve üniversite öğrencilerine odaklanılmıştır. Araştırma verilerine göre, belirtilen yaş aralığındaki gençlerin % 21’i lise öğrencisi, % 37’si yükseköğretim öğrencisi (% 36’sı lisans ve % 1’i yüksek lisans olmak üzere), % 35’i öğrenci değil ve % 6’sı lise mezunu dershaneye devam etmektedir.¹¹ Toplama baktığımızda, 18-24 yaş arası olan gençlerin % 64’ü, üçte ikisi, bir eğitim kurumuna devam etmekten, % 36’sı öğrenci değildir. 18-24 yaş arası gençlerin neredeyse üçte ikisinin öğrenciliğini sürdürmesinin en önemli nedeni, gençlerin eğitimde kalma sürelerinin uzamış olmasıdır. Gençlerin eğitimde kalma sürelerinin uzaması emek piyasasına katılımlarının da gecikmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları da gecikmektedir. Ekonomik olarak kendilerine yeterli olmayan gençler, devlet ya da aile tarafından desteklenmeye ihtiyaç duymaktadırlar.

Türkiye’de eğitimde (yüksek öğretimde) olan gençlere destek sağlayan kurum Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu’dur (YURTKUR). YURTKUR, burs ve kredi olmak üzere 2 destek mekanizması sağlamaktadır. YURTKUR’un 2011 yılı raporuna göre, 2011 yılında yüksek öğrenimde, 320.912 öğrenciye başarılı olması koşuluyla burs, geri ödemek şartıyla 592.582 öğrenciye öğrenim kredisi ve 494.024 öğrenciye üniversiteler aracılığıyla katkı kredisi sağlanmıştır (YURTKUR, 2012). Bursun şartının “başarı” olması, dezavantajlı olan gençlerin, mevcut koşullarını eşitlemeyi sağlamamakta, aksine başarılı olabilecek koşulları olan gençlerin durumunu korumaktadır (Yentürk ve Kurtaran, 2014). Diğer alternatif krediler ise, gençler tarafından geri ödemek üzere alınmaktadır. Gençler, YURTKUR’un sağladığı burs ve krediler dışında, sınırlı ve miktarı az olan özel burslardan da yararlanmaktadırlar. Şebeke projesi kapsamında yapılan KONDA araştırmasında “Aylık gelirin bu kaynakların hangisinden geliyor?” sorusuna, gençlerin % 36,8’i işten/çalışarak, % 69,1’i aileden/eşten harçlık, % 1,3’ü vefat eden anne/baba/eşten kalan maaş, % 9,6’sı devlet bursu, % 1,8’i üniversite bursu, % 4,7’si devlet kredisi, % 2’si özel burs, % 1’i diğer gelirler ve % 1,3’ü hiç gelirim yok cevabını vermiştir (Tablo 1).

10 Açık lise de eğitim kurumu olarak ele alınmıştır.

11 TÜİK araştırması, 15-24 yaş arasını kapsadığı için okullaşma oranında önemli bir farklılık bulunmaktadır.

	Adet	Yüzde
İşten/Çalışarak	923	36,8
Aileden/eşten harçlık	1.732	69,1
Vefat eden anne/baba/eşten kalan maaş	32	1,3
Devlet bursu	240	9,6
Üniversite bursu	46	1,8
Devlet kredisi	117	4,7
Diğer özel burs	49	2,0
Diğer gelirler	24	1,0
Hiç gelirim yok	33	1,3
Toplam	2.508	100

“Bugün ailenin imkânlarından yararlanamayacağın bir durum olsa ne kadar süreyle idare edebilirsin?” sorusuna öğrenci olan gençlerin % 82,4’ü hiç ya da bir ay cevabını vermiştir. Öğrenci olmayan gençlerin aynı soruya verdikleri cevap % 78 oranındadır (Tablo 2). Her ne kadar öğrenci olan gençlerinki kadar yüksek olmasa da hayli düşündürücüdür. Aşağıda daha detaylı tartışılacaktır. Öğrenci olan gençlere dönüldüğünde, gençlerin ailelerinin maddi desteği olmaksızın yalnız eğitimlerine değil, aynı zamanda günlük yaşamlarına da devam etmelerinin hayli zor olduğu görülmektedir.

	Hiç	Bir ay	Altı ay	Bir yıl	Süresiz	Toplam
Öğrenci	61,7	20,7	11,2	4,2	2,2	100
Öğrenci değil	58,1	19,9	13,4	5,3	3,3	100
Toplam	60,4	20,5	11,9	4,6	2,6	100

Gençler, emek piyasasına daha geç katılmaları ve yeterli/gerekli maddi kaynaklardan yoksun olmalarından ötürü, eğitim süresi boyunca ve emek piyasasına katılım süreçlerinde ailelerinin desteğine önceki yıllara oranla daha uzun ve belki de daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar (Jones, O’Sullivan ve Rouse, 2004: 204).¹² Gençlerin ailelerinin desteğine ne denli ihtiyaç duydukları, sosyal devlet tarafından karşılanması gereken desteklerin yetersizliğini de gözler önüne sermektedir.

Gençlerin bir kısmının öğrenim kredisi aldığı yukarıda da belirtilmişti. Bazı gençler ise ya tüm eğitim hayatları boyunca ya da bir kısmında yarı zamanlı ya da tam zamanlı işlerde

¹² Gill Jones, Ann O’Sullivan ve Julia Rouse’ın yaptığı araştırmaya göre, İngiltere’de, gençler artık (iyi) bir eğitim almak için ailelerinin sadece yüreklendirmesine/teşvik etmesine değil, aynı zamanda finansal desteğine de artan bir şekilde ihtiyaç duymaktadırlar. Söz konusu araştırma, hangi ailelerin sosyal sınıf oluşumuna katkıda bulunduğunu anlamak için yapılmıştır. Araştırmada, farklı gençler arasında yapılan bir kıyaslama ile gençlere eğitimleri süresince orta sınıf ailelerin, alt-orta sınıf ailelerden daha fazla destek sağladığı belirtilmektedir.

çalışmaktadır (Jones, O'Sullivan ve Rouse, 2004: 219) (Tablo 3). Lise öğrencilerinin % 23,9'u, üniversite öğrencilerinin % 24,5'i yarı zamanlı ya da tam zamanlı bir işte çalışmaktadır. Ancak yarı zamanlı çalışan öğrencilerin % 57,5'i ve tam zamanlı çalışan öğrencilerin % 38,1'i aileleriyle başları kopsa hiç idare edemeyeceklerini ya da en fazla 1 ay süreyle idare edebileceklerini belirtmiştir.

Tablo 3: Son üç ay içindeki çalışma durumunu şimdi okuyacaklarımdan hangisi en doğru ifade ediyor? (%)

Halen öğrenci misin? Evetse, hangi seviyede?	Çalışmadım/ Çalışmıyorum	Yarı zamanlı bir işte çalıştım/ çalışıyorum	Tam zamanlı bir işte çalıştım/ çalışıyorum	Düzensiz bir işte çalıştım/ çalışıyorum	İşsizim, iş arıyorum	Toplam
Lise öğrencisi	70,6	14,0	9,9	4,1	1,4	100
Üniversite öğrencisi	64,9	13,8	10,7	7,2	3,3	100
Yüksek lisans/ Doktora öğrencisi	40,9	9,1	40,9	0,0	9,1	100
Öğrenci değil	30,9	6,2	51,8	4,0	7,1	100
Lise mezunu, dershaneye gidiyor	89,7	1,9	6,5	1,9	0,0	100
Toplam	55,4	10,3	25,1	5,0	4,1	100

Gençlerin eğitimlerine devam etmesi de ailelerinin hangi sosyal sınıfa ait oldukları ile doğrudan ilişkilidir. Şebeke kapsamındaki KONDA araştırmasında, "Sence ailen maddi durum bakımından aşağıdaki gelir gruplarından hangisine dahildir?" sorusuna, gençlerin % 10,1'i dar gelirli, % 33,6'sı ortanın altı, % 51'i ortanın üstü ve % 3,3'ü yüksek gelirli cevabını vermiştir. Ailelerini dar gelirli olarak tanımlayanların % 43,2'si ve ortanın altı olarak tanımlayan gençlerin % 42,2'si yarı zamanlı, tam zamanlı ya da düzensiz bir işte çalışmaktadır. İster çalışsın, isterse de öğrenci ya da iş arıyor olsun, gençlerin hayatlarına devam edebilmek için aile desteğine ihtiyacı vardır (Tablo 6). Ailelerini ortanın üstü ve yüksek gelirli olarak tanımlayan gençler, çalışmadıkları ve öğrenciliğe devam ettikleri için ailelerine daha fazla bağımlıdırlar. Bu aynı zamanda, orta sınıf ailelerin, finansal olarak, çocuklarını oldukça iyi desteklerken; alt orta sınıf ailelerin çocuklarını daha az/sınırlı destekleyebildiğini de göstermektedir (Bell, 1968; Harris, 1983; Leonard, 1980). Gençlere kaynak sağlayıcı aile olduğunda, ailenin ait

olduğu sınıf gençlerin eğitiminde ve iş seçiminde de belirgin bir etkiye sahip olmaktadır (Bynner, Elias, McKnight, Pan ve Pierre, 2002; Forsyth ve Furlong, 2001).

Aileler gençleri, sadece eğitimleri süresince değil, aynı zamanda iş bulma sürecinde de hem maddi açıdan, hem de (sosyal) ilişkileri aracılığıyla desteklemektedir. Ailelerin gençleri ne denli desteklediği, hem eğitimlerinin, hem de işlerinin niteliklerini belirleyen önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Tablo 3'te belirtildiği üzere, üniversite öğrencilerinin % 35,1'i ve öğrenci olmayanların % 69,1'i son 3 ayda düzensiz, yarı zamanlı, tam zamanlı bir işte çalışmakta ya da aktif olarak iş aramaktadır. Son 3 ay içinde herhangi bir işte çalışmış olanlara "İş ararken bunlar arasından en çok kullandığın 3 yol hangileri"¹³ diye sorulduğunda, çoklu seçenekler içinden en sık gelen cevap % 21,7 ile "aile, arkadaş, eş dost" olurken bunu % 12 ile iş arama siteleri takip etmiştir (Tablo 4).

Tablo 4: İş ararken en çok kullandığın 3 yol hangisidir?		
	Adet	Yüzde
İş arama siteleri	301	12,0
Gazete ilanı, sokakta afiş, el ilanı vs.	222	8,9
İşkur, meslek edindirme programları	109	4,3
Özel istihdam bürosu	16	0,6
Okulda kariyer merkezi	85	3,4
Aile, arkadaş, eş dost	544	21,7
Çevre / cemaat / siyasi grup aracılığıyla	177	7,1

İşlerini iş arama siteleri aracılığıyla arayan gençler arasındaki dağılıma bakıldığında, 18 yaşındaki gençlerin % 10,7'si bu aracı kullanırken, bu oran 24 yaşındaki gençler arasında % 24,7 olmaktadır. Benzer biçimde, gazete ilanı kullanımı 18 yaşındakiler için % 14 iken, 24 yaşındakiler için % 21,6; İŞKUR, meslek edindirme programları oranı 18 yaşındakiler için % 10,1 iken, 24 yaşındakiler için % 30,3; özel istihdam büroları 18 yaşındakiler için % 18,8 iken, 24 yaşındakiler için % 37,5'dir. Gençler yaşları arttıkça, daha fazla anonim araçlardan yararlanarak iş aramaya yönelmişlerdir. Gençlerin yaşları arttıkça ilgili araçları kullanmasının önemli sebeplerinden biri eğitimlerini tamamlamış olmalarıdır. Öte yandan, gençlerin aileleri ve çevrelerini kullanarak iş arama eğilimi, farklı yaşlarda değişiklik göstermemektedir. Aile, arkadaş ve eş dost aracılığıyla iş arama 18 yaşında iken % 18, 24 yaşında ise % 18,4'tür. çevreleri aracılığıyla iş arama eğilimleri ise 18 yaşında % 17,5 iken, 24 yaşında % 18,1'dir.

Son 3 ay içinde çalışmış olan gençlere, "En son işini sana okuyacağım yollardan hangisi ile buldun?" sorusuna ise % 71,1 ile aile, arkadaş, eş dost cevabını vermişlerdir (Tablo 5). Gençler her ne kadar iş ararken, pek çok farklı kaynağı ve aracı iş bulmak için kullansalar da, işlerini buldukları araç % 71,1 gibi güçlü bir oranla aile, arkadaş, eş-dost olmaktadır. Sosyal ilişkiler, gençlerin hem iş aramasında, hem de iş bulmasında önemli bir kanal olarak öne çıkmaktadır.

13

Bu soruda ankete katılanlar en fazla 3 seçenek belirtebilmişlerdir.

Tablo 5: En son işini sana okuyacağım yollardan hangisiyle buldun?		
	Adet	Yüzde
İş arama siteleri	76	7,0
Gazete ilanı, sokakta afiş, el ilanı vs.	51	4,7
İŞKUR, meslek edindirme programları vs.	37	3,4
Özel istihdam bürosu / kariyer danışmanlık şirketi	7	0,6
Okul / üniversitedeki kariyer merkezi	73	6,8
Aile, arkadaş, eş, dost	768	71,1
Mensup olduğum çevre/cemaat/siyasi grup	68	6,3
Toplam	1.080	100

Gençler çalışıyor olsa bile, Türkiye'deki mevcut piyasa koşullarında ya düşük maaşlı ya da güvencesiz işlerde çalışmaktadırlar (Yentürk ve Başlevent, 2012). Dolayısıyla, ailelerinin maddi desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. "Bugün ailenin imkânlarından yararlanamayacağın bir durum olsa, ailenle bağın kopsa, maddi açıdan ne kadar süreyle idare edebilirsin?" sorusuna, çalışmıyorum/çalışmadım diyen gençlerin % 68,2'si hiç, % 17,5'i 1 ay; işsizim, iş arıyorum diyenlerin ise % 69,8'i hiç, % 15,6'sı 1 ay cevabını vermiştir. Çalışmayanların % 85,7'si, işsiz olanların ise % 85,4'ü aileleri ile bağları kopsa en fazla 1 ay idare edebileceklerini belirtmişlerdir. Sosyal refah devletinin sınırlı olduğu durumda, çalışmayan ya da iş arayanların aile desteğine ihtiyacı olağan olarak değerlendirilebilir. Ancak tablo 6'dan da görülebileceği üzere, çalışan gençlerin de aile desteğine ihtiyacı oldukça yüksektir. Tam zamanlı bir işte çalışanların % 66'sı ailenin imkânları olmadan hiç idare edememekte ya da 1 ay idare edebilmektedirler. Yarı zamanlı çalışan gençlerin % 77,2'si, düzensiz bir işte çalışanların ise % 78,6'sı hiç idare edememekte ya da 1 ay idare edebilmektedirler (Tablo 6).

Tablo 6: Bugün ailenin imkânlarından yararlanamayacağın bir durum olsa, ailenle bağın kopsa, maddi açıdan ne kadar süreyle idare edebilirsin? (%)						
Son üç ay içindeki çalışma durumunu şimdi okuyacaklarımdan hangisi en doğru ifade ediyor?	Hiç	Bir ay	Altı ay	Bir yıl	Süresiz	Toplam
Çalışmadım/Çalışmıyorum	68,2	17,5	8,8	3,5	1,9	100
Yarı zamanlı bir işte çalıştım/çalışıyorum	49,7	27,5	13,8	6,9	2,1	100
Tam zamanlı bir işte çalıştım/çalışıyorum	39,5	26,5	21,9	7	5,1	100
Düzensiz bir işte çalıştım/çalışıyorum	56,1	22,5	12,4	5,1	4	100
İşsizim, iş arıyorum	69,8	15,6	7,3	5,2	2	100
Toplam	60,4	20,5	11,9	4,6	2,6	100

Bununla birlikte, gençlerin çalışması da ailelerinin maddi desteğine duydukları ihtiyacı ciddi bir oranda azaltmamaktadır. Hatta gençlerin ailelerinin yanında yaşamaları, maliyetlerini azaltmaktadır (Jones, O'Sullivan ve Rouse, 2004: 220). Nitekim, tam zamanlı çalışanların bile % 79,3'ü ailesi ile yaşamaktadır (Tablo 7). Ayrıca, ailesiyle beraber yaşayanların % 59,81'i ailenin imkânlarından yararlanamama durumunda hiç idare edemeyeceğini ya da bir aya kadar idare edebileceğini söylemiştir (Tablo 8).

Tablo 7: Çalışma durumuna göre kiminle yaşıyorsunuz? (%)

	Çalışmadım/ Çalışmıyorum	Yarı zamanlı bir işte çalıştım/ çalışıyorum	Tam zamanlı bir işte çalıştım/ çalışıyorum	Düzensiz bir işte çalıştım/ çalışıyorum	İşsizim, iş arıyorum	Toplam
Kendi ailemle	66,9	67,2	79,3	59,8	74,0	70,1
Eşimle/ sevgilimle	8,7	4,3	8,6	6,6	8,7	8,1
Akraba, tanıdık ile	1,0	1,2	1,1	1,6	1,9	1,1
Arkadaşlarla	12,3	12,6	4,1	11,5	7,7	10,0
Tek başıma	1,7	2,4	5,8	2,5	2,9	2,9
Eşimin ailesi ile	0,8	0,4	0,2	0,0	0,0	0,5
Yurtta	8,5	11,9	0,9	18,0	4,8	7,2
Toplam	100	100	100	100	100	100

Tablo 8: Bugün ailenin imkânlarından yararlanamayacağın bir durum olsa, ailenle bağın kopsa, maddi açıdan ne kadar süreyle idare edebilirsin?*(%)

Kiminle birlikte yaşıyorsun?	Hiç	Bir ay	Altı ay	Bir yıl	Süresiz	Toplam
Kendi ailemle	45,86	13,95	7,91	3,29	1,57	72,60
Eşimle/sevgilimle	4,31	1,06	0,86	0,30	0,40	6,95
Akraba, tanıdık ile	0,45	0,25	0,20	0,0	0,10	1,06
Arkadaşlarla	4,81	2,48	1,47	0,30	0,20	9,28
Tek başıma	0,96	0,55	0,35	0,20	0,15	2,23
Eşimin ailesi ile	0,35	0,20	0,0	0,0	0,0	0,60
Yurtta	3,6	1,97	1,06	0,40	0,20	7,25
Toplam	60,37	20,49	11,87	4,61	2,63	100

* "Kiminle birlikte yaşıyorsunuz?" sorusuna 2.500, "Bugün ailenin imkânlarından yararlanamayacağın bir durum olsa, ailenle bağın kopsa, maddi açıdan ne kadar süreyle idare edebilirsin?" sorusuna 1.971 kişi cevap vermiştir. Bu yüzden, "Kiminle birlikte yaşıyorsunuz?" sorusuna cevap verip, "Bugün ailenin imkânlarından yararlanamayacağın bir durum olsa, ailenle bağın kopsa, maddi açıdan ne kadar süreyle idare edebilirsin?" sorusuna cevap vermeyenler yüzdelerin hesaplamalarına dahil edilmemişlerdir.

Gençlerin, barınma olanakları, çoğunlukla, doğrudan aileleri ve/ya aileleriyle olan bağlantısıyla ilişkilidir. Gençlerin kiminle beraber yaşadığı, kendi alanlarının (odaları gibi) olup olmadığı ya da bağımsız/özerk hareket edip edemediklerinin belirleyicisidir. Eğer genç ailenin evinde yaşıyorsa, çoğunlukla, ailenin kurallarına göre hareket etmek durumunda kalmaktadır. Bu durum özellikle genç kadınlar için özerklik konusunda önemli sorunların doğmasına neden olmaktadır. “Kiminle birlikte yaşıyorsun?” sorusuna kadınların % 66,4’ü, erkeklerin ise % 73,8’i aileleriyle birlikte yaşadıklarını söyleyerek cevap vermiştir. Erkeklerin oranı yüksek gözükse de, kadınların % 13,6’sı eşiyle/sevgiliyle yaşarken, bu oran erkeklerde % 3,1’dir. Ayrıca kadınların % 1,3’ü eşimin ailesi ile birlikte yaşıyorum derken, erkeklerde eşinin ailesiyle birlikte yaşayan yoktur (Tablo 9).

Tablo 9: Kiminle birlikte yaşıyorsun? (%)			
	Kadın	Erkek	Toplam
Kendi ailemle	66,4	73,8	70,3
Eşimle/sevgilimle	13,6	3,1	8,1
Akraba, tanıdık ile	1,3	0,9	1,1
Arkadaşlarla	8,7	10,8	9,8
Tek başıma	1,1	4,5	2,9
Eşimin ailesi ile	1,3		0,6
Yurtta	7,6	6,8	7,2
Toplam	100	100	100

Tek başına yaşayan gençlerin oranı % 2,9 görülmektedir. Kadınlar arasından “Tek başına yaşıyorum” cevabını verenler % 1,1 iken, erkekler arasından bu cevabı verenlerin oranı % 4,5’tir. “Ev”in kurallarını koyanın hane reisi, “baba” olduğu yaklaşımı yaygın anlayışlardan biridir. Kaldı ki, Türk Medeni Kanunu 1 Ocak 2002’ye kadar aile reisini baba olarak tanımlamaktaydı. Baba tarafından konulan kurallara uymak durumunda olan 18 yaş üstü gençlerin özerkliğinden bahsetmek hayli düşündürücüdür. Yukarıdaki verilerde de gözlemlenebilen, başta genç kadınlar olmak üzere, gençlerin kendilerine ait bir evde yaşamasının ön koşulu “evlenmek” olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla, bir hane reisinin kurallarından, bir başka hane reisinin kurallarına doğru yola çıkmaktadırlar.

Ailenin desteği yukarıdakilerle de bitmemektedir. Sağlık alanında da gençlerin durumuna baktığımızda, 18-24 yaş arası gençlerin % 55’inin sağlık güvencesi aileleri aracılığıyla (Tablo 10). Üniversite öğrencilerinin % 70’i ise aileleri sayesinde sağlık güvencesinden yararlanabilmektedir.

Tablo 10: Sağlık güvencen var mı? Varsa, hangisi? (%)	
SGK, iş dolayısıyla	20,7
Özel sigorta, iş dolayısıyla	1,7
SGK, aile / eş dolayısıyla	55,3
Özel sigorta, aile / eş dolayısıyla	1,3
SGK, dışarıdan (kendi ya da başkası) ödüyor	1,4
Özel sigorta, dışarıdan (kendi ya da başkası) ödüyor	0,4
Yeşil Kart (prim ödemiyor ancak sağlık güvencesi var)	5,5
Sağlık güvencesi yok	13,6
Toplam	100

Görüldüğü üzere, sağlık hizmetlerinin sağlanması da aile güvencesine bırakılmıştır. Genelinde tüm gençler, ancak özelinde de genç kadınlar için önemli bir sorun ortaya çıkmaktadır. Kadınların işgücüne katılımı düşük olduğu için, sağlık hizmetleri evdeki sigortalı olan “baba” ya da “koca” üzerinden karşılanmaktadır. Bu durumda da, eğer gencin bir geliri yoksa ailenin yani babanın katkı payı ödemesi beklenmektedir. Sosyal hakların görmezden gelinmesinin yanı sıra, sağlık hizmeti alırken aileye bağlı olmanın sakıncalarından bir diğeri de bireyin en temel haklarından biri olan doktor-hasta arasındaki gizliliğin bozulmasıdır. Kaldı ki, yakın zamanda bir babaya SMS ile kızının hamile kaldığının haber verilmesi basında yer almıştır.¹⁴

1.3.2. Sivil Haklar ve Özerklik

Sosyal devlet tarafından sosyal hakları hiç ya da yeterince sağlanmayan gençler, ailelerinin desteğine ihtiyaç duymaktadır. Aileye bağımlı hale getirilen gençlerin yaşamı, eğitimden iş bulmaya, hatta barınmadan sağlığa kadar farklı alanlarda aile desteğini gerekli ve zorunlu kılmaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere, gençler, eğitim süresince, okul ücretinden barınmaya, sağlık hizmetinden harçlığa kadar farklı konularda ailenin ekonomik kaynaklarından faydalanmaktadır. Ailenin desteği, gençlerin ihtiyaç duyduğu temel hizmetleri sağlamakla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda iş bulma sürecinde de devam etmektedir. Gençler, iş arama aşamasında, ailelerinin ilişkilerinden faydalandıklarını araştırmada belirtmişlerdir. Dolayısıyla, gençlerin ailelerine bağımlılığı ekonomik bir bağımlılık olarak kalmamakta, iş arama süreçlerinde ailelerinin ilişkilerine/bağlantılarına duyulan ihtiyacı da kapsamaktadır.¹⁵ Sosyal güvenlik ağının, aile ya da yakın çevre tarafından sağlandığı durumlarda, ilgili hizmetlere ulaşmak adına ailenin “imkânlarından” yararlanmak için, ailenin “koşullarına” uyma talebi sıklıkla görülmektedir. Ailenin “imkânları”, ki bu durumda sosyal haklardan bahsedilmektedir, yine ailenin belirlediği “koşullara” bağlanmaktadır. Dolayısıyla, “imkân” ve “koşul” arasında doğrudan bir ilişki kurulmaktadır. Bu da, ailesinin koşullarına uygun olarak yaşamak durumunda olan gençleri, kendi kararlarını kendileri verebilen değil, ailesinin öne sürdüğü koşullara uygun “yaşamak” durumunda olan gençler haline getirmektedir. İlgili hizmetlerin nasıl ve kim tarafından sağlandığı gençler için özerkliğin var olup olmayacağını, varsa da

¹⁴ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/20837705.asp>

¹⁵ Günümüzde, işin sürekliliğinden bahsetmek oldukça zor olduğu için, en azından deneyim kazanana kadar, iş bulsalar bile, gençler ailelerinin ilişkilerine bağımlı olmaya devam edeceklerdir.

aile tarafından konulmuş "sınırlarını" belirlemektedir (Friedman, 2003).

Aileye devredilen sosyal hakların karşılanması görevi pederşahi bir algının yerleşmesini kolaylaştırmakta, hatta güçlendirmektedir. Aile tarafından "koşulla" sağlanan hizmetler/destekler, bir hak değil, lütuf olarak algılanmaya neden olmaktadır. Bu sadece gençler için gelişen bir algı değildir; aynı zamanda tüm yurttaşlar için hakların devlet "baba" tarafından bahşedilen bir "lütuf" olarak ele alınmasına neden olmaktadır. Baba ya da "devlet baba" tarafından sağlanan hizmetler başlığında özneler arasındaki geçişkenlik sıklıkla yaşanmakta ve lütuf karşılığında hem babaya, hem de "devlet baba"ya biat etmek olağan ya da olması gereken olarak tanımlanmaktadır. Bu da ataerkil normların, hem sosyal refah devleti uygulamalarına, hem de gençler için sağlanan hizmetlere sinmesine neden olmaktadır (Buğra, 2013).

Özerkliğin korunması ve gelişmesinde ilişkilerin önemi yukarıda tartışılmıştır. İlişkiler bağlamında bakıldığında, gençlerin eğitimden sağlığa, hatta iş bulmaya kadar ilişkilerine, diğer bir deyişle, sosyal ağlarına ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Dolayısıyla, gençlerin içinde oldukları ilişkiler bütünü, sosyal devlet tarafından sağlanmayan bir güvenlik ağı sunmaktadır. Ancak aynı ilişkiler bütünü, temel ihtiyaçları sağlarken, bu hizmeti koşullara da bağlayabilir. Dolayısıyla, özerkliğin temeli olan "kendi kararını kendin verme" ilkesi, başkaları tarafından belirlenen koşullar tarafından kısıtlanmış ya da tamamen ortadan kalkmış olur. İlişkiler, bireyin kendi kararlarını vermesini kolaylaştırmak bir yana engellediğinde ise, özerkliği destekleyen ya da besleyen bir öge olmaktan çıkmaktadır. Sosyal ilişkilerin koşulları belirlediği durumlarda, gençlerin özerkliğinin nasıl etkilendiği bir sonraki bölümde tartışılacaktır.

Hizmetlerin aile tarafından sağlanmasında, gençlerin özerkliği tek sorun değildir. Ailenin ekonomik ve sosyal ilişkiler bağlamında genci desteklemesi öngörülen bir sistemde, ailenin ekonomik ve sosyal koşulları, genç için de belirleyici hale gelmektedir. Ailenin, genci eğitim alması ya da eğitimine devam etmesi için ne kadar teşvik edeceği ya da ne kadar süre destekleyebileceği ekonomik koşullarına doğrudan bağlıdır. Dahası, gencin iş bulabilmesi için ailenin ilişkilerinin "gerekli" olduğu düşünüldüğünde, ailenin hangi ilişki ağları içinde olduğu gencin nasıl bir iş bulabileceğini de etkileyecektir. Bu durumda, ailenin sosyal sınıfı, gençlerin biyografilerinde inançların, kültürel normların ve ailenin "servet"inin nesiller arası geçişiyle önemli bir rol oynamaktadır (Bourdieu ve Passeron, 1977; Beck, 1992; Giddens, 1991). Ailenin alt orta sınıftan gelmesi durumunda, gencin hem eğitime devam etme, hem de sürekliliği ya da güvencesi olan bir işte çalışma ihtimali oldukça düşüktür.

Türkiye'de, mevcut sosyal refah devleti pratiklerine bakıldığında, verilen hizmetler gençlerin özerk yurttaşlar olmasını sağlamadığı için, özerkliklerinin gelişiminde ailelere önemli bir işlev düşmektedir. Aileler, gençlerin seçimleri doğrultusunda eğitim almalarını ve istedikleri gibi bir işte çalışmak için tercih edebilirliklerini sürdürmelerini ekonomik olarak sağlama görevini, halihazırda, üstlenmek durumundadırlar. Zira mevcut destek mekanizmaları ne gençlerin istediği gibi bir yüksek eğitim almasını, ne de iş bulma sürecinde bağımsız olmasını desteklemektedir. Aynı zamanda, gençlerin özerkliğini sağlamak ailelerden beklenecek bir diğer destektir. Diğer bir deyişle, ailelerin gençlere sağladığı desteğin, koşullu değil, gençlerin tercihleri doğrultusunda olması, gençlerin özerkliğini sağlayabilir. İlgili literatürde, ne yazık ki, gençlerin özerkliğini sağlamak için aileleri duyarlı olmaya davet eden, hatta ailenin yapması gerekenler listesine ekleyen bir dil mevcuttur (Jones, O'Sullivan ve Rouse,

2004: 224).¹⁶ Ancak unutulmamalıdır ki, ne gençleri 18 yaşından sonra eğitimde ve emek piyasasına katılım sürecinde desteklemek, ne de desteğini koşulsuz hale getirerek gencin özerkliğini garanti altına almak “doğal” olarak aileye düşen bir görev değildir. Aksine, tercih edilen bir sosyal devlet biçimidir (Esping-Andersen, 1993).

Gençlere sosyal haklarının sağlanmasında, ailenin görevlendirilmesi, sadece gençlerin “tam yurttaş” haline gelmesinin önünde bir engel oluşturmamakta, aynı zamanda, gençler için bir belirsizlik durumu da yaratmaktadır. Sosyal devlet tarafından ailenin hakları da garanti altına alınmamış olduğu için, ailenin ekonomik durumu tehlikeye girdiğinde, gençlerin de geleceklere belirsizleşmektedir. Hayatın başlangıcında olmak beraberinde pek çok belirsizliği de getirirken, bir de sosyal hakların garanti altında olmadığını bilmek gençleri hem ailelerine, hem de çevrelerine daha da bağımlı kılmaktadır. Bu bağımlılıklar ise gençlerin kimlerle görüşeceğinden, ne giyeceğine kadar pek çok farklı konuda özerkliğini kaybetmesine neden olmaktadır.

Araştırmada gençlere arkadaşları ile ne sıklıkla görüştükleri sorulduğunda, gençlerin % 73’ü istediğim zaman görüşebiliyorum demiştir. % 25’i nadiren görüşebiliyorum derken, % 2’si hiç görüşemiyorum cevabını vermiştir.¹⁷ Gençlerin görüşme sıklıklarına cinsiyet bağlamında bakıldığında kadınların erkeklere oranla daha nadir görüşebildiği görülmüştür (Tablo 11). Dahası, “Hiç görüşemiyorum” diyenlerin % 85,4’ü, nadiren görüşebiliyorum diyenlerin ise % 56,4’ü kadındır.

	Kadın	Erkek	Toplam
Hiç görüşemiyorum	3,5	0,5	2,0
Nadiren görüşebiliyorum	29,6	21,0	25,1
İstediğim zaman görüşebiliyorum	66,9	78,5	73,0
Toplam	100	100	100

İşsiz olan (ve iş arayanlar) gençler, arkadaşlarıyla görüşme sıklığı açısından en “şanssız” olan gruptur (Tablo 12). İşsiz gençler, maddi olarak arkadaşlarıyla görüşmeyi karşılamakta zorlanmaktadır. Dahası, yukarıda da tartışıldığı üzere, hayatta kalmak için ailelerinin desteklerine muhtaçtırlar. Dolayısıyla, ailelerinin kendilerine getirdikleri koşullara uymak durumundadırlar. Gençlerin % 27’si, yani her dört gençten biri arkadaşlarıyla hiç görüşmemekte veya nadiren görüşmektedir.

Tablo 12: Çalışma durumuna göre arkadaşlarıyla ne sıklıkta görüşebiliyorsun? (%)

16

İlgili makalede aileler göreve davet edilmiştir.

17

Yüzde dışında, sayısal olarak bakıldığında da 2.508 gençten, 618’i “Nadiren görüşebiliyorum”, 48’i ise “Hiç görüşemiyorum” demiştir.

	Çalışmadım/ Çalışmıyorum	Yarı zamanlı bir işte çalıştım/ çalışıyorum	Tam zamanlı bir işte çalıştım/ çalışıyorum	Düzensiz bir işte çalıştım/ çalışıyorum	İşsizim, iş arıyorum
Hiç görüşemiyorum	2,1	0,8	1,6	0,8	4,8
Nadiren görüşebiliyorum	22,2	18,3	33,4	20,2	35,2
İstediğim zaman görüşebiliyorum	75,6	81,0	65,0	79,0	60,0
Toplam	100	100	100	100	100

Gençlerin arkadaşları ile görüşme mekânı olabilecek “Kafe, kahve, pastaneye ya da gezme-ye, tozmaya istediğin zaman tek başına gidemiyor musunuz?” sorusuna % 82,7’si “Evet”, % 17,3’ü ise “Hayır” cevabını vermiştir. Dolayısıyla, her 5 gençten 1’i arkadaşları ile kafe gibi mekanlarda tek başına, istediği zamanlarda buluşamamaktadırlar. “Gidemiyorum” diyenlerin % 23,9’u maddi imkânsızlıklardan dolayı, % 37,6’sı ailesinden / eşinden / sevgilisinden izni olmadığı için gidemediğini, % 3,8’ü ise “Burada öyle faaliyetler yok” cevabını vermiştir. Kadınların % 22’si, erkeklerin ise % 12,8’i istediği zamanlarda ve tek başına arkadaşlarıyla kafeye gidememektedir. Öte yandan, kafeye gidemeyenlerin kadın-erkek açısından oranlarına bakıldığında ise gidemeyenlerin % 61,1’i kadın, % 38,9’u erkektir. Aralarındaki gözle görülür fark, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin normlara yorulabilir. Kaldı ki, neden gidemiyorsun sorusuna, “İznim yok” cevabını verenlerin % 91,2’si kadındır (Tablo 13).

Tablo 13: Kafe, pastaneye ya da gezme-ye/tozmaya istediğin zaman tek başına gidemiyor musun? (%)			
Gidememenin en önemli nedeni ?	Kadın	Erkek	Toplam
Maddi imkânsızlıktan dolayı	36,2	63,8	100
Ailemden/eşimden/sevgilimden iznim yok	91,2	8,8	100
Burada öyle faaliyetler yok	56,3	43,8	100
Zamanım yok	34,5	65,5	100
İstemiyorum	73,7	26,3	100
Toplam	60,5	39,5	100

Ancak belirtmek gerekir ki, gençlerin çalışma düzenleri ve maddi olanakları da arkadaşlarıyla görüşme sıklıklarını belirlemektedir. İşsiz gençlerin kafeye gidememe oranı, diğer gençle-

re oranla % 32,08 ile en yüksektir (Tablo 14). Ayrıca, tablo 13'te de gösterildiği üzere, maddi imkânsızlıklardan gidemeyenlerin oranı % 63,8'dir.

	Çalışmadım/ Çalışmıyorum	Yarı zamanlı bir işte çalıştım/ çalışıyorum	Tam zamanlı bir işte çalıştım/ çalışıyorum	Düzensiz bir işte çalıştım/ çalışıyorum	İşsizim, iş arıyorum	Toplam
Gidebiliyorum	83,62	84,58	83,60	76,23	67,92	82,67
Gidemiyorum	16,38	15,42	16,40	23,77	32,08	17,33
Toplam	100	100	100	100	100	100

“İstediyin zaman sinema, tiyatro ve konserden herhangi birine gidebiliyor musun?” sorusuna gençlerin % 75’i “Evet” derken, % 25’i “Hayır” cevabını vermiştir. “Gidemiyorum” diyenlerin % 31,5’i maddi imkânsızlıklardan dolayı, % 22,7’si ailesinden / eşinden / sevgilisinden izni olmadığı için gidemediğini, % 12,3’ü ise “Burada öyle faaliyetler yok” cevabını vermiştir. “İznim olmadığı için gidemiyorum” diyenlerin, % 88,6’sı kadın, % 11,4’ü ise erkektir. “Maddi imkânsızlık” ve “Zamanım yok” cevabını verenlerin oranlarına bakıldığında, erkeklerin çalıştıkları için, kadınların ise izin ile ilgili kısıtlardan dolayı gidemediği söylenebilir (Tablo 15).

Gidememenin en önemli nedeni nedir?	Kadın	Erkek	Toplam
Maddi imkânsızlıktan dolayı	37,3	62,7	100
Ailemden/eşimden/sevgilimden iznim yok	88,6	11,4	100
Burada öyle faaliyetler yok	54,7	45,3	100
Zamanım yok	35,4	64,6	100
İstemiyorum	53,1	46,9	100
Toplam	51,7	48,3	100

Gençlere, “Tek başına ya da arkadaşlarıyla çarşıya, pazara, yiyecek/giyecek alışverişine gidebiliyor musun?” sorusu sorulduğunda, % 32’si “Sadece gerektiğinde gidebiliyorum”, %

65'i "İstediğim zaman gidebiliyorum" ve % 4'ü "Gidemiyorum" cevabını vermiştir. Yukarıdaki analizlere de dayanarak, beklenti genç kadınların gidememe oranının erkeklere kıyasla daha yüksek olmasına rağmen, "Sadece gerektiğinde gidebiliyorum" diyen kadınların oranı % 33,3, erkeklerin oranı ise % 30,3'tür. Dolayısıyla, çarşı, pazara gitmek genç kadınların, göreceli, evden çıkmak için daha kolay "izin alabildiği" bir alandır (Tablo 16).

Tablo 16. Tek başına ya da arkadaşlarıyla çarşıya, pazara, yiyecek/giyecek alışverişine gidebiliyor musun?			
	Kadın	Erkek	Toplam
Sadece gerektiğinde gidebiliyorum	33,3	30,3	31,7
İstediğim zaman gidebiliyorum	62,5	66,5	64,6
Gidemiyorum	4,2	3,3	3,7
Toplam	100	100	100

Kafe, tiyatro ya da çarşıya gitme konusunda ortalama her dört gençten biri maddi imkânlar ya da izin alamama yüzünden kısıtlanmaktadır. Gençlerin mekân değiştirme konusunda yaşadığı kısıtlar, bir yandan arkadaşları ile olan ilişkilerini düzenlemekte, diğer yandan bağımsızlıkları konusunda da yaşadıkları sorunları göz önüne sermektedir. Sosyal hareketlilik (mobilite), gencin içinde bulunduğu sosyal çevrenin dışına çıkarak bağımsızlığını kazanmasına önemli fayda sağlamaktadır (Düzen, 2010: 15). Bir adım daha öteye gidip, gençlerin yaşadıkları şehrin dışına çıkma pratiklerine bakıldığında, sosyal hareketlilik imkânları daha da azalmaktadır. "Son bir yıl içinde şehir dışında çıktın mı?" sorusuna, gençlerin % 64'ü "Evet", % 36'sı ise "Hayır" cevabını vermiştir. Gençlerin sosyal hareketliliğini kısıtlayan öğelerin okula devam ya da maddi koşullar olabileceği düşüncesiyle, "Yaz tatili içerisinde birkaç günlük bir eğitime, toplantıya davet edilsen şehir dışına çıkabilir misin?" sorusuna verilen cevaplarda ise gençlerin % 20'si evden izin alamayacağını belirtmiştir. Nitekim. "İzin alamayacağım için çıkamam" diyen gençlerin % 18,5'i son bir yıl içinde şehir dışına çıkmamıştır. Ancak daha da önemlisi, çıkabilecek olan gençlerin % 30'u da şehir dışına çıkmamıştır (Tablo 17).

Tablo 17: Yaz tatili içerisinde birkaç günlük bir eğitime, toplantıya davet edilsen şehir dışına çıkabilir misin? (%)

Son bir yıl içerisinde şehir dışına çıktın mı?	Evet, çıkabilirim	Hayır, maddi durumum el vermediği için çıkamam	Hayır, evden izin alamayacağım için çıkamam	Hayır, bir işte çalıştığım için zamanım olmaz.	Diğer	Toplam
Evet	19,0	2,0	1,8	2,0	1,1	26,0
Hayır	30,0	12,2	18,5	9,9	3,5	74,0
Toplam	49	14,2	20,3	11,9	4,7	100

Gençlere yurtdışına çıkıp çıkmadıkları sorulduğunda, % 91'i hiç çıkmadığını belirtmiştir. Yurtdışına çıkan gençlerin % 65'i ise ailesinin imkânları ile çıkmıştır. Yurt dışına çıkan gençlerin % 8,1'i ise kamu imkânları aracılığıyla yurt dışına çıkabilmiştir (Tablo 18).

Tablo 18: Yurt dışına sayacağım imkânlardan hangisi ile çıktın?

	Adet	Yüzde
Ailemin imkânlarıyla ya da kendi imkânlarımla	161	65,4
Çalıştığım yer aracılığıyla	15	6,1
Üniversitede öğrenci değişim programı aracılığıyla	20	8,1
Dernekler/vakıflar aracılığıyla	6	2,4
Diğer	44	17,9
Toplam	246	100

Ancak araştırmaya katılan tüm gençlere oranlandığında, bunların oranı % 0,8'dir. Her ne kadar istatistiki olarak güvenilirliği düşük olarak değerlendirilebilse de, araştırmaya katılan tüm gençler arasında kamu kaynaklarını kullanarak yurtdışına çıkabilen gençlerin sayısının bu kadar az olması düşündürücüdür. Kaldı ki gerekli fırsatlar sunulsa yurtdışına çıkabileceğini söyleyen gençlerin sayısı, Tablo 19'da da görüleceği üzere, % 40 gibi oldukça yüksek bir rakamdır (Tablo 19).

Tablo 19: Yaz tatili içerisinde bir kaç günlük bir eğitime, toplantıya davet edilsen yurt dışına çıkabilir misin?

Hiç yurtdışına çıktın mı?	Evet, çıkabilirim	Hayır, maddi durumum el vermiyor	Hayır, evden izin alamam	Hayır, çalıştığım için zamanım olmaz.	Diğer	Toplam
Evet	7	0,7	0,5	0,5	0,4	9
Hayır	40,2	19	18,6	8,6	4,6	91
Toplam	47,2	19,7	19	9,1	5	100

Hem şehir, hem de yurtdışına çıkma durumlarında dikkat çekici olan ise her 5 gençten 1'inin ailesinin izni olmadığı için, imkânlar sağlansa bile bunları kullanamayacağıdır. Gençlerin arkadaşlarıyla ilişki kurmalarına ve hareketliliklerine müdahale edildiği kadar en temel "kişisel alan" olarak tanımlanabilecek olan bedenlerine de müdahale edilmektedir. Kişilerin bedenine en görünür müdahalenin kıyafete müdahale olduğu düşünülürse, "Evde ya da dışarıda sen istemediğin halde giyim kuşamına müdahale edilir mi?" sorusuna verilen % 7'si "Evet sık sık", % 22,9'u ise "Evet, bazen" cevapları önemlidir. Dolayısıyla, her 3 gençten 1'ine, giyim kuşamı konusunda karışılmaktadır. "Evet sık sık" cevabını verenlerin % 73,1'i, "Evet, bazen" cevabını verenlerin % 66,7'si kadındır.¹⁸ Öte yandan, gençlerin yaşı 18'den 24'e yükseldikçe, "Evet, bazen" cevabını verenlerin oranı da % 28,3'ten, % 19,3'e düşmektedir. Genç kadınlar ve yaşı daha genç olanlar bu müdahale ile daha sık karşılaşmaktadırlar. Gençlerin giyim kuşamları dışında, kendilerine ilişkin bir alan olarak tanımlanabilecek cep telefonlarına müdahale edilip edilmediği sorulduğunda, % 22,8'i "Evet" cevabını vermiştir. "Geçtiğimiz ay içerisinde cep telefonundaki numaraları ve mesajları senden izinsiz bir başkasının okuduğu oldu mu?" sorusuna "Evet" cevabını verenlerin cinsiyet dağılımına bakıldığında, diğer konularda genç kadınlara müdahalenin yüksek olduğu görülmesine rağmen, bu konuda kadınların oranı düşüktür. "Evet" cevabını verenlerin % 46,4'ü kadinken, % 53,6'sı erkektir. Ancak akılda tutulması gereken, cep telefonum yok diyenlerin % 65,5'nin kadın olduğudur. Bu durumda, genç kadınlar cep telefonu sahibi olabildikleri ölçüde, telefonlarını daha özgürce kullanabilmektedirler. Gençlerin cep telefonlarını sadece arama yapmak için değil, aynı zamanda internete ulaşım için de kullandıkları düşünülürse, cep telefonunun dış dünya ile ilişki kurulmasında önemli bir araç olduğu söylenebilir. Kaldı ki, gençlere "İnterneti ne için kullanıyorsun?" soru sorulduğunda, verilen her 3 cevaptan biri "Arkadaşlarımla haberleşmek" olmuştur. Dolayısıyla, cep telefonuna sahip olmak ve/ya cep telefonuna müdahale edilip edilmediği aynı zamanda gençlerin arkadaşları ile olan ilişkilerini de düzenlemeye yönelik bir faaliyet olarak değerlendirilebilir. Dahası, kamusal alanda var olma halleri "sıkı" düzenlemelere tabi olan gençlerin, alternatif bir kamusal alan olan sosyal medyaya (internet) katılımları da, cep telefonlarına yapılan müdahale ile kısıtlanmaktadır.

1.3.3. Siyasi Haklar ve Özerklik

¹⁸ Genç erkeklerin de müdahalelerden kurtulamadığını belirtmek gerekir. Özellikle normun dışında sayılan tercihlerde (uzun saç, küpe gibi) kamusal alanda genç erkekler tehditlerle bile karşılaşmaktadır. Ancak araştırmanın soruları müdahalelerin bağlamını sormak için yeterli imkânları sağlamamaktadır. Müdahalelerin niteliğini belirlemek için odak gruplar gibi daha detaylı araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Bireylerin bağımsızlığının ve özerkliğinin önemli bir parçası, kendileri için (adına) karar verebilmeleridir. Kendileri için karar vermek, ne giymek istediğini ve ne sıklıkta arkadaşlarıyla görüşeceğini kapsayacağı gibi, devletten ihtiyaçlarını ve taleplerini dillendirmesini de içerir. Hatta, devletin karar verici organlarında görev alıp, ilgili politikaları yapan öznelerden biri de olunabilir. Gençlerin Türkiye’de merkezi ve yerel yönetimlerde karar verici olarak yer alması hem yapısal, hem de toplumsal nedenlerden ötürü oldukça nadir görülür. Yine de gençlerin kamusal alanda ve karar verme süreçlerinde taleplerini ne ölçüde seslendirebildiğini ve ilgili özneleri etkileyebildiğini analiz etmek, bağımsızlıklarını sağlamak için ne kadar dar ya da geniş bir hareket alanına sahip olduklarını görmeyi sağlayabilir. Eğer siyasi katılım, bireylerin ihtiyaçlarının değerlendirmeye alınması için bir alan ve/ya olanaksa, araştırmadan çıkan sonuçlar oldukça düşündürücüdür.

Gençlere temsili demokrasinin araçlarından siyasi partilerle olan ilişkileri sorulduğunda, % 9’u bir siyasi partiye üye olduğunu söylerken, % 91’i üye olmadığı cevabını vermektedir. Gençlerin siyasi partilerle ilişkileri cinsiyetlerine göre incelendiğinde, şu anda üye olanların % 70,7’sinin, geçmişte üye olup ayrılanlarında da % 71,2’sinin erkek olduğu görülmüştür. Ancak “Olmak isterim” cevabını seçenlerin dağılımı kadınlarda % 49,1, erkeklerde % 50,9’dur (Tablo 20).

Tablo 20: Herhangi bir siyasi partiye ya da gençlik kollarına üye misin veya aktif olarak rol alıyor musun? (%)			
Herhangi bir siyasi partiye ya da gençlik kollarına üye misin veya aktif olarak rol alıyor musun?	Kadın	Erkek	Toplam
Evet	29,3	70,7	100
Hayır değilim ve olmak istemiyorum	50,3	49,7	100
Hayır değilim ama olmak isterim	49,1	50,9	100
Hayır, üyeydim, ayrıldım	28,8	71,2	100
Toplam	47,7	52,3	100

Gençlerin temsili demokrasi üzerinden siyasete katılımı, Türkiye’deki mevcut durumun yansımaları gibidir (hatta daha bile iyi sayılabilir). Hatırlatmak gerekirse, Türkiye’de gençler 18 yaşında oy kullanabilmekte, ancak 25 yaşında vekil seçilebilmektedirler. Şu anda TBMM’de genç denebilecek 30 yaş altı bir milletvekili bulunmaktadır (1984 doğumlu Muhammet Bilal Macit). Araştırma sonucunda da gençlerin siyasi partilere katılımının sınırlı olduğu görülmüştür. Ayrıca, toplumsal cinsiyet bağlamından bakıldığında, Türkiye’deki kadınların siyasete katılımına paralel şekilde genç kadınların katılımı daha düşüktür. Öte yandan, yarı yarıya “Üye değilim ama olmak isterim” cevabını vermelerinden, genç kadınların katılımının önündeki engellerin (aileden izin gibi, yapısal engeller gibi) daha fazla olduğu çıkarımı ya-

pılabilir.

Karar verme ve politika yapma mekanizmalarına katılımın bir diğere yolu olan sivil örgütlenmelerle gençlerin ilişkisine bakıldığında, gençlerin % 26,2'sinin bir sivil örgütlenme içinde yer aldığı görülmektedir (Tablo 21). Dolayısıyla, her 4 gençten 1'i, bir sivil örgütlenme içinde yer almaktadır. Siyasi partilerle karşılaştırıldığında, ki siyasi partilerde bu oran (hemen hemen) her 10 gençten 1'idir, bu oldukça yüksek bir orandır.

Tablo 21: Şimdi sayacağım sivil toplum kuruluşlarından hangisinin ya da hangilerinin üyesi ya da gönüllüsünüz?		
	Adet	Yüzde
Dernek	143	5,7
Vakıf	55	2,2
Öğrenci kulübü / topluluğu	300	12
Platform/İnisiyatif	18	0,7
Kooperatif	3	0,1
Meslek odası	59	2,4
Sendika	42	1,7
Diğere	36	1,4
Hiçbiri	1.828	72,9
Toplam	2.508	100

Gençler, hem yapısal nedenlerden hem de Türkiye'deki siyaset kültürünün getirisi olarak karar verme mekanizmalarına giden yolda (bile) daha az yer bulurken, örgütlenme içinde kendi kararlarını kendi başlarına verebilecekleri sivil inisiyatiflerde örgütlenmeyi daha fazla tercih etmektedirler.¹⁹

1.4. Sonuç olarak - Ne yapılabilir?

Çalışmanın başında da ortaya konduğu ve Marshall'ın belirttiği üzere, hakların kullanımı birbirine bağlıdır. Diğere bir deyişle, bir hak grubunun (sivil, siyasi ve/ya sosyal haklar) birinin kullanılamaması, diğerelelerinin de ihlal edilmesine neden olmaktadır. Bireylerin haklarının kullanması ise bağımsızlıklarını ve özerkliklerini (otonomilerini) garantiye almanın ön koşullarından biridir. Özellikle dezavantajlı grupların haklarını bütüncül olarak kullanmasının önünde yapısal (ve toplumsal) engeller bulunmaktadır. Bu çalışmanın konusu olan gençler, yukarıda da incelendiği üzere, sosyal haklar konusunda önemli kısıtlar, hatta ihlaller yaşamaktadır. Gençler, gerek eğitimleri süresince gerekse eğitimlerini tamamladıktan sonra iş bulma konusunda zorlu bir süreçten geçmektedirler. Bunun sonucu olarak ise gençlerin,

¹⁹ Gençler sivil toplum örgütlerinde de karar verme mekanizmalarında engellerle karşılaşmaktadırlar. Ancak STK'larda, siyasi partilere göre daha fazla alan bulduklarını belirtmek gerekir.

eğitim, sağlık ya da barınma gibi temel ihtiyaç ya da hizmetleri piyasadan almaları sınırlı ya da yetersizdir. Yurttaşlık hakkı olarak, kamu tarafından sağlanması beklenen hizmetler, diğer bir deyişle, destek mekanizmaları ise hem nicelik, hem de nitelik olarak kısıtlıdır. İhtiyaçlarını piyasadan satın alamayan, temel sosyal hakları kamu tarafından yurttaşlık hakkı bağlamında hiç ya da yeterince karşılanmayan gençler için geriye kalan tek güvenlik ağı ailedir.²⁰ Gençlerin temel ihtiyaçlarının (ve ihtiyaç duydukları temel hizmetlerin) aile tarafından karşılanması, kaçınılmaz olarak, genç yurttaşları ihtiyaçlarını karşılayana, yani aileye, bağımlı kılmaktadır (Esping-Andersen, 1993).²¹ Zira ailenin ihtiyaçlarını karşılamadığı durumda gençler, muhtaç durumda kalmaktadırlar. Dolayısıyla, ailenin ilgili kaynakları sağlarken takınacağı tutum, gencin ne denli bağımsız olabileceğinin de belirleyicisidir.

Araştırma bağlamında daha yakından bakılırsa, gençlerin haklarına ulaşamamaları sonucunda özerkliklerinin ne denli etkilendiği daha net görülebilir. Gençlerin temel ihtiyaçlarını piyasadan karşıladığı varsayımında, işgücüne katılım oranlarını gözden geçirmek gerekir. Türkiye’de gençlerin işsizlik oranları, Eylül 2013’te % 9,9, 15-24 yaş arasında ise % 19,4 ile yetişkinlerin iki katıdır.²² Bu rakam, Eylül 2013’te her 5 gençten 1’inin işsiz olduğunu ve yetişkinlere oranla iki kat dezavantajlı olduğunu açıkça göstermektedir. İş bulamamak, esnek/yarı zamanlı ve sigortasız işler gibi durumlardan ötürü piyasadan ihtiyaçlarını karşılamak gençler için belirsizliklerle dolu bir sürece dönüşmektedir. Kaldı ki, yukarıda da belirtildiği üzere, gençler iş ararken farklı yollara başvursalar da, yoğun olarak aileleri ya da ailelerinin onlara sağladığı ilişkiler üzerinden kendilerine iş bulabilmektedirler. Dolayısıyla, ilgili ihtiyaçlarını piyasadan karşılama aşamasında bile ailelerine bağımlılıkları sürmektedir. Bu bağımlılık hali gençlerin örgütlenme pratiklerine de yansımaktadır. Bir yandan, yeterince “yetişkin” ya da “ehil” olmadıkları varsayılan gençler karar verme ve politika yapma sürecinin belki de en önemli kurumu olan mecliste yer bulamamaktadırlar. Örgütlenmek, katılımcı demokrasinin yollarını kullanmak istediklerinde, yapısal ya da keyfi düzenlemelerle önleri kesilmektedir. Dahası, örgütlenen gençlerin, ilgili idari güçler tarafından ebeveynlerine şikayet edilmesi de Türkiye’de tanık olunan sıradan vakalardandır. Bağımlılıkları süren, karar verme mekanizmalarında yer alamayan ve taleplerini karar verme süreçlerine etki edecek şekilde seslendirme imkânlarından yoksun gençlerin, sivil haklarının da ihlal edildiğini görmek şaşırtıcı değildir. Gençlerin, (çoğunlukla aileleri ve fakat genelde toplumsal olarak) giyim kuşamının, kimlerle, ne sıklıkta ve nerede görüştüğünün “izne bağlı” olması “normal” bir durum gibi ele alınmaktadır. Hatta bazı üniversitelerin ailelere (yani velilere)²³ “durum kâğıdı” gönderdiği bile zaman zaman kulağa çalınmaktadır. Hal bu olunca, gençlerin haklarının ihlal edilmesi yapısal bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mevcut sosyal politika uygulamaları bağlamında, bireyin değil ailenin desteklendiği bir kaynak dağıtım modeli görülmektedir. Hatta hem resmi söylemde, hem de “norm” olarak ortaya çıkan değerler bağlamında aile teşvik edilmektedir. Her ne kadar sığ bir yorum olsa da, sosyal politikadan sorumlu olan bakanlığın adının “Aile ve Sosyal Politika Bakanlığı” olması sembolik bir öneme sahiptir. Ailenin sosyal politika bağlamında ana ünite olarak ele alındığı model, özelinde gençlerin, genelinde tüm yurttaşların özerkliği açısından çok sorunlu

20 Diğer bir hizmet sağlayan kuruluş ise sivil toplum örgütleridir. Ancak bu araştırma kapsamında sivil toplum örgütlerinin sağladığı hizmetlere detaylı odaklanılmamıştır. Dolayısıyla başka araştırmaların konusu olacaktır.

21 Gosta Esping Andersen ailenin, piyasa ve kamu ile ilişki olarak kaynakların dağıtımında önemli bir rol aldığını belirtir. Ayrıca, sosyal refah devleti modellerini analiz ederken de aileye büyük yük düşen bir model olarak “Güney Avrupa Modeli”ni tanımlar.

22 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13651>

23 Veli kelimesinin velayet ile olan ilişkisine dikkat çekmek isterim. Ayrıca veli kelimesi Türk Dil Kurumu’na göre “Bir çocuğu koruyan, işlerine bakan ve her türlü davranışından sorumlu kimse, ege, iye” demektir.

ve kısıtlayıcıdır. Zira, bu model gencin kendi adına ve bağımsız bir şekilde kendi kararlarını vermesinin önünde önemli bir engel oluşturmaktadır. Bu yüzden, ailenin değil, bireylerin sosyal devlet tarafından desteklendiği bir model yurttaşların, her anlamda bağımsızlığını ve haklarını tam anlamıyla kullanmasını sağlayabilir. Ancak sosyal devletin ilgili ihtiyaçları nicelik olarak sağlaması yurttaşların özerkliklerini garanti altına almaz. Çünkü toplum içinde var olan dezavantajlı grupların, farklı ihtiyaçları olabilir, hatta olur. Genç yurttaşlar, kaynaklara ulaşımındaki kısıtlardan ehil sayılmamalarına kadar pek çok sebepten ötürü bu dezavantajlı gruplar arasında sayılabilir. Hatta, gençlerin içinde, genç kadınlar, engelli gençler gibi daha da dezavantajlı gruplar olduğu, yukarıda da tartışıldığı üzere görülmektedir.²⁴ Dolayısıyla, gençlerin, dezavantajlı bir grup olarak, farklı ihtiyaçlarının olabileceğini akılda tutmak gerekmektedir.

Bu noktada, gençlerin dezavantajlarına özel ve uygun ihtiyaçlarını "tahmin etmek" bir yol olabileceği gibi, gençlerin kendi ihtiyaçlarını dillendirmelerini sağlamak da bir başka (hatta daha güvenilir) bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Gençlerin taleplerini ortaya koymalarının ilk yolu, gençlerin sesini çıkarabilmesini sağlamaktır. Bir başka deyişle, gençlerin kendi adlarına karar vermesini sağlayacak bir alan kurmak ilk adımdır. İlgili yazında "güçlendirme" (empowerment) olarak geçen kavram, öznenin iktidarı eline alıp kendi adına konuşabilmesi, talep edebilmesi ve tercihlerini sunabilmesi olarak tanımlanabilir (Rappaport, 1981). Karar verme ve politika yapma mekanizmalarında gençlerin kendi adlarına konuşabilmesini sağlamanın yollarından en önemlisi temsili demokrasi içinde yer almalarını sağlamak olacaktır. Türkiye özelinde gençlerin hem yerel yönetimde, hem de merkezi yönetimde etkin özneler olarak yer almaları seslerini duyurmak için önemli fırsatlar sunacaktır. Merkezi yönetimde gençlerin katılımını sağlamanın yollarından biri oy verme hakkına sahip oldukları 18 yaş, seçilmek için de yasal sınır haline getirmek olabilir.²⁵ Yerel yönetimlerde ise kent konseyleri önemli bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de temsili demokrasinin "ne kadar temsil ettiği" sorgulanması, katılımcı demokrasinin, yani sivil inisiyatiflerin önemini ortaya sermektedir. Gençlerin örgütlenebileceği ve taleplerini karar mekanizmasında bulunanlara ulaştırabileceği yapılar olan dernekler, üniversite kulüpleri gibi sivil örgütlenmeler (hem de örgütlenme özgürlüğü bağlamında) önündeki engelleyici uygulama ve yasaların kaldırılması gerekmektedir.²⁶

Gençler, kamusal alanda taleplerini iletmenin yanı sıra, ilgili taleplerin, aile tarafından değil, eşit yurttaşlara sağlanan hizmetler bağlamında karşılanması gerekmektedir. Dolayısıyla, kamunun, sosyal bir devlet olarak, gençlerin temel ihtiyaçlarını karşılama yükümlülüğü bulunmaktadır. Gençlerin, sosyal haklar bağlamında önde gelen sorunlarından bir tanesi iş bulana, hatta iş bulduktan önemli bir süre sonraya kadar ihtiyaçlarının karşılanması için ailelerine bağımlılıklarıdır. Gençlerin okulda kalması, yani bir yüksek eğitim kurumuna devam etmeleri durumunda, burs ve kredi imkânları bulunmaktadır. Ancak her iki imkân da oldukça sınırlıdır. 2008 yılında 181.490 öğrenci arasından 32.338 öğrenciyeye kayıtsız şartsız burs verilmiştir (Yentürk, Kurtaran ve Yılmaz, 2014). Burs koşullu sağlanan bir hizmettir. Bursun verilme kriterlerinin başında başarı gelmektedir ki, Yentürk vd. de belirttiği gibi

²⁴ Bu araştırma bağlamında her ne kadar genç kadınlar hakkında bir fikir edinilse de, engelli gençler hakkında bir bilgi edinilmemiştir. Hem genç kadınlar, hem de engelli gençler gibi farklı dezavantajlara sahip gruplar hakkında detaylı araştırmalar yapmaya ihtiyaç vardır.

²⁵ Aynı zamanda siyasi partiler kanununda da değişikliğe gitmek gerekmektedir. Ancak başlı başına büyük bir tartışma olduğu için not olarak vermeyi tercih ettim.

²⁶ Üniversitelerde örgütlenme özgürlüğü ve önündeki engeller hakkında bir çalışma için bu kitabın 2. bölümündeki Burcu Oy'un çalışmasına bakılabilir.

düşük gelirli bir aileden gelen ve üniversiteyi kazanmış bir genç, zaten, başarılıdır. Burs alamayan öğrencilere ise öğrenim kredisi verilmektedir, ki bunun daha sonra öğrenci tarafından geri ödenmesi gerekmektedir. Oysa ihtiyacı olan her öğrenciye gerekli desteğin sağlanması, gencin okula devamı için önemlidir. Verilen burs (ve kredi) miktarı ise 2009 yılında 180 YTL'dir (Yentürk, Kurtaran ve Yılmaz, 2014). Bu da, öğrencinin günlük olarak 6 YTL ile geçmesini beklemektir, ki bu oldukça zordur. Öte yandan, tüm gençlerin üniversiteli olmadığı düşünülürse, okumayan ve desteğe ihtiyaç duyan gençler için yeterli mekanizma olduğunu söylemek güçtür. Gençlere koşulsuz ve ihtiyaçlarına uygun bir destek sunmak özerkliklerini sağlamanın ön koşulu olabilir.²⁷ Gençlerin (ailelerine) bağlayıcı bir diğer sorunu olan işgücüne katılımı, hem ara hizmetleri, hem eğitimlerine devamları, hem de geçen sürede koçluk yapmak özerklikleri için bir diğer adım olarak karşımıza çıkmaktadır (Jones, O'Sullivan ve Rouse, 2004: 222). Barınma ve sağlık gibi temel ihtiyaçların yine kamu tarafından karşılanması, gençlerin ailelerine bağımlılığını kıracaktır. Ancak burada belirtmek gerekir ki, bu hizmetlerin sağlanması yeterli değildir. Hizmetlerin sağlanma biçimi de önemli bir tartışma alanıdır. Öncelikle, sağlanan hizmetlerin genç dostu olarak kurgulanması, yani, bunların gençlerin ulaşabileceği ve hiyerarşik bir yapıdan uzak, eşit yurttaşlar olarak ve ihtiyaçlarına uygun hizmetler olması önemlidir (Rappaport, 1985). Dahası, gençlere sağlanan hizmetlerde, 18 yaş üzerindeki yetişkinlerle ilişkide bulunduğu hatırdan bulundurulmalıdır. Örneğin, Türkiye'deki uygulamada, genç kadın ve erkeklerin yurtlara son giriş saatleri arasında fark vardır.²⁸ Gençlerin kendi taleplerini seslendirmeleri ve sosyal hakları karşıladığı, sivil hakları da garanti altına alınabilir.

Bu çalışma, geniş bir saha araştırmasının verileri kullanılarak oluşturulmuştur. İlgili saha araştırmasının kantitatif verilere dayandığını akılda tutmak gerekir. Bu yüzden, katılımcı gençlerin ne ölçüde özerk olduğunun fotoğrafı çekilmiş, ancak bağımsızlıklarını olumsuz yönde etkileyen nedenlerin ya da gençlerin özerkliklerine kavuşabilmek için yaptıkları taleplerin bir analizi yapılamamıştır. İlgili tartışmayı zenginleştirmek ve genç dostu hizmetler sağlayabilmek için, gençlerle birebir görüşmelere (ya da odak gruplara) dayanan çalışmalar yapmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Son sözü söylemeden önce tekrar altı çizilmesi gereken konu ise bireylerin, özelinde gençlerin, özerk ve bağımsız olabildikleri ölçüde, yurttaşların kendi kararlarını kendilerinin verebildiği bir toplumda yaşayabileceğimizdir. Dolayısıyla, yurttaşlara, özelinde gençlere, özerkliği sağlayacak ya da garanti altına alacak (kamu) hizmetler sunulması gerekmektedir. Gençler kendi adlarına talep edebildikleri, karar verme ve politika yapma süreçlerine katıldıkları sürece, kamuya "hakiki" ihtiyaçlarını sunabileceklerdir. Kamunun, bu ihtiyaçları karşılaması ölçüsünde de bağımsız ve özerk bireyler olarak toplumda yerlerini alacaklardır.

27 İlgili model için bakınız: Buğra ve Keyder, 2012.

28 Örneğin, genç kadınların en geç 8'de yurda giriş yapması beklenirken, genç erkekler için bu saat 11 olabilmektedir.

2

ÜNİVERSİTELERDE İFADE VE ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ

Burcu Oy

2.1. Giriş: Kapsam ve Yöntem

Bu kitapta yer alan diğer iki makalede incelendiği gibi, daha büyük ve önemli olduğu iddia edilen başka proje ve ideallerin bir parçası olarak yer alan gençlik, yaş hiyerarşisi ve gençliği yetişkinliğe geçiş süreci olarak tanımlamakta olan hâkim algı üzerinden değerlendirilmektedir. Birçok alanda değişik ihtiyaçları olan gençlerin sorunlarının çözümüne yönelik ve gençlerin ihtiyaçları doğrultusunda ve gençlerin toplumsal, siyasi ve ekonomik katılımlarını artırmayı da gözeten bir gençlik politikasının oluşturulması yine bu kitapta tartışılan konular arasındadır.

Yine bu kitapta ele alındığı gibi, gençlerin aktif katılımının sağlanabilmesi için öncelikle toplumsal hayat içinde özerk ve eşit yurttaşlar olarak kabul edilmelerine ve bu yönde güçlendirilmelerine ihtiyaç vardır. Bunun yanı sıra, gençlerin kendilerini ifade edebilecekleri alanların geliştirilmesi ve kendi inisiyatifleriyle oluşturup katılabilecekleri farklı eylem ve örgütlenme biçimlerinin desteklenmesi gerekmektedir. Toplum içindeki önemli dezavantajlı gruplardan olan gençlerin, demokratik katılım süreçlerinde aktif olmak yoluyla sorunlarını gündeme taşıyabilmeleri ve çözümleri için ihtiyaç duyulan politika ve stratejilerin şekillendirilip uygulanmasında rol alabilmeleri ülkenin demokratikleşme süreci açısından da çok

önemlidir. Bu doğrultuda, gençlerin siyasi, toplumsal ve ekonomik katılımının artması, dolayısıyla da aktif yurttaşlık deneyiminin yaygınlaşması ve demokrasinin gelişmesi açısından hem gençlerin ifade ve örgütlenme özgürlüğü önündeki kısıtların kaldırılması hem de bu özgürlüklerin kullanımına yönelik mekanizma ve alanların farklı özellikte gençleri içerebilecek şekilde genişletilmesi gerekmektedir.

Şebeke Gençlerin Katılımı Projesi kapsamında temel kavramsal çerçeve üzerinden gençlerin katılımı siyasal, toplumsal ve ekonomik boyutları ile bütüncül bir biçimde ele alınmıştır. Bu bağlamda yürütülen araştırmalarda genç yurttaşların farklı siyasi, ekonomik, toplumsal katılım mekanizma ve şekillerindeki katılım seviyeleri incelenmiş, bu seviyeleri olumlu ve olumsuz şekillerde etkilemekte olan değişkenler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Proje dahilinde yayınlanmış olan 'Türkiye'de Gençler ve Siyasi Katılım: Sosyo-Ekonomik Statü Fark Yaratıyor mu?' başlıklı araştırmada, Türkiye'de Gençlerin Katılımı Araştırması'nın saha bulgularına dayanılarak, sosyo-ekonomik statü ile gençlerin katılımı arasında bir ilişki olduğu ve sosyo-ekonomik dezavantajlarla yaşayan gençlerin düşük toplumsal ve siyasi katılım düzeylerinin toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretilmesine neden olan bir demokrasi açığı olarak değerlendirilmesi gerektiği ortaya konmuştur. Bu tespit ve görüşlere ek olarak, gençlerin siyasi katılım mekanizmalarının dışında kalmasının kural, siyasi katılım göstermenin istisna olduğu bir toplumda, sosyo-ekonomik statülerinden bağımsız olarak, aktif yurttaşlık örnekleri sergileyen gençlerin olmasının demokratikleşme açısından çok önemli bir fırsat olabileceği değerlendirilmesinde bulunulmuştur.

Yukarıda bahsedilen 'Türkiye'de Gençler ve Siyasi Katılım' araştırmasında aktif yurttaşlık örnekleri sergilemekte olan gençlerin başında üniversite öğrencilerinin geldiği görülmektedir. Gençler arasında avantajlı bir grup olarak göze çarpıyor olmakla birlikte, üniversite öğrencilerinin de içindeki buldukları statüye dair geçicilik algısına bağlı olarak birçok ekonomik, toplumsal ve hukuki güvenceden yoksun oldukları ve karar alma mekanizmalarına katılım konusunda ciddi sorunlar yaşadıkları belirtilmelidir. Dolayısıyla, katılım konusunda tehditleri de fırsatları da yoğun şekilde yaşayan üniversite öğrencilerine ve onların yurttaşlık deneyimleri ile katılım hallerine dair yapılacak kapsamlı bir değerlendirme, gençlik ve katılımı ilgili olarak ortaya konmuş olan genel değerlendirme ve önerileri de zenginleştirecektir. Bu bağlamda, üniversite öğrencilerinin toplumsal ve siyasi katılım mekanizmalarında ne derece aktif olduklarını etkileyen değişkenler incelenmeli, bu inceleme yapılırken 'Sosyo-ekonomik statü fark yaratıyor mu?' temel sorusuyla hareket eden araştırmada ayrıntılı bir şekilde ortaya konmuş olan statü temelli ve bireyleri tanımlayan göstergeler dışında bir alan daha aydınlatılıp, katılımın ve aktif yurttaşlığın ön koşullarından olan ifade ve örgütlenme özgürlüğü ve bu özgürlüğün sınırlarını, kullanılabilirliğini etkileyen hukuki, yapısal, kültürel ve toplumsal gösterge ve değişkenler ile bunların etkileri üzerine ışık tutulmaya çalışılmalıdır.

Okumakta olduğunuz makale yukarıda bahsedilmiş olan alan ve soruları temel çıkış noktası olarak kabul etmiş, ifade ve örgütlenme özgürlüğünü toplumsal ve siyasi katılımı yakından ilişkilendiren bir kavramsallaştırmadan hareketle 'Üniversitelerde İfade ve Örgütlenme Özgürlüğü'nü mercek altına almayı hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda öncelikle ifade ve örgütlenme özgürlüğü ile ilgili bir kavramsal ve hukuksal çerçeve çizilmeye çalışılacaktır. Bu çerçeve içinde gençlik ve gençlerin katılımına dair güncel araştırmalara dayanan bul-

gu ve değerlendirmelerin aktarılmasının ardından, bu bulgular içinde devamlı olarak daha fazla katılım gösteren gençler olarak göze çarpan üniversite gençliği ve örgütlenme özgürlüğüne dair 'Türkiye'de Gençler ve Siyasi Katılım' araştırmasında göze çarpan bulgular paylaşılacaktır. Hangi değişkenlerin üniversite öğrencilerinin katılımına etki ettiğinin ortaya konduğu bu bölümde, öğrencilerin sosyal haklardan ne ölçüde faydalanabildiği ve bu durumdan etkilenen özerklik seviyelerinin katılımı etkileyen önemli bir değişken olduğu ortaya çıkmıştır.

Laden Yurttaşuğer'in bu kitapta bulunan özerklikle ilgili makalesi bu değişken ve etkilerine dair kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır. Üniversite öğrencilerinin katılım davranışlarını içinde buldukları toplumsal bağlamdan kopuk bir şekilde değerlendirmenin anlamlı olmayacağı düşüncesinden hareketle, makalenin sonraki bölümünde toplumsal ve siyasi gelişmeler ışığında üniversiteleri çerçeveleyen hukuksal zemin konu edilecek, Yüksek Öğrenim Kanunu, YÖK Disiplin Yönetmeliği, öğrenci temsilcilikleri ve öğrenci kulüp ve topluluklarıyla ilgili yasal mevzuat ve Dernekler Kanunu'nun öğrenci dernekleri ile ilgili kısımları incelenmeye çalışılacaktır. Bu hukuksal çerçeve içinde katılım göstermeye çalışan öğrencilerin ifade ve örgütlenme özgürlüğüne dair deneyimlerine yer verilen bölümde son dönemde yapılmış olan farklı niteliksel ve niceliksel araştırmaların bulguları ışığında öğrencilerin ifade özgürlüğü, öğrenci temsilcilikleri, öğrenci kulüp ve topluluklarıyla soruşturma ve tutukluluk süreçlerine dair durum, deneyim ve tespitlerinden bahsedilecektir. Sonuç yerine yazılmış olan son bölümde ise yine belli araştırmalardan gelen tespitler doğrultusunda üniversitelerde ifade ve örgütlenme özgürlüğünün sınırlarının genişletilmesine yönelik öneriler sunulacaktır. Bu bölümde sunulmuş olan öneriler, kitabın Yörük Kurtaran tarafından yazılmış olan makalesinde yapılan kapsamlı gençlik politikaları analizi ve geliştirilen katılım eksenli gençlik politikaları önerileri çerçevesinde anlam kazanabilecek bir alt başlık olarak değerlendirilmelidir.

2.2. İfade ve Örgütlenme Özgürlüğü: Kavramsal ve Hukuksal Çerçeve

Yurttaşların demokrasi sistemleri içinde ne ölçüde etkin olabildikleri ve temsil edildiklerinden, bu sistemleri ne şekillerde izleyip denetleyerek taleplerini hangi mekanizmalar üzerinden nasıl bir çerçevede iletebilir olduklarına; yaşadıkları çevreleri ve toplumu biçimlendiren yerel ve merkezi yönetimlerde ne kadar aktif olabildiklerinden, politika yapım ve karar alma süreçlerine ne derece katılım gösterebildiklerine kadar birçok aktif yurttaşlık özelliği ve örneği ifade ve örgütlenme özgürlüğünün ne ölçüde tanındığı ve kullanılabildiği ile yakından ilişkilidir. İfade ve örgütlenme özgürlüğü, aynı zamanda yurttaşların taleplerini dile getirip, kendi özgür iradeleriyle bu talepler doğrultusunda etkinlik gösterdikleri ve bu şekilde etkinlik gösteren diğer yurttaşlarla etkileşim halinde oldukları kamusal alan olarak da tanımlanabilecek sivil toplumun ne kadar güçlü olabildiğini, dolayısıyla demokrasilerin ne kadar işler olduğunu da belirleyen önemli kriterlerden biridir (Tarhanlı, 2002).

İfade ve örgütlenme özgürlüğü, tüm yurttaşların hem kendi 'iyi toplum' idealleri doğrultusunda geliştirdikleri düşünce, eleştiri ve önerileri ifade edebilecekleri, hem de kendileriyle ortak amaç ve/ya ilgi alanlarını paylaşan diğer yurttaşlarla bir araya gelerek, istenilen doğrultuda bir toplumsal değişim yaratmak için örgütlenip etkinlik

gösterebilecekleri bir kamusal alan gerektirir (Beyazova, 2008). İfade ve örgütlenme özgürlüğünün tüm yurttaşlar tarafından kullanılabilmesi ise böyle bir kamusal alanın uygun bir hukuksal çerçeve ve destekleyici bir toplumsal-siyasal kültür ile yapılandırılmış olması ve bu yapı içinde herkes için erişilebilir katılım olanakları bulunmasına bağlıdır (Keyman, 2004).

İfade ve örgütlenme özgürlüğü sadece sivil ve politik haklar bağlamında değerlendirilecek bir özgürlük değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve ekonomik haklar gibi diğer birçok insan hak ve özgürlüğünün talep edilebilmesi, kazanılması ve korunması için gerekli ve bu süreçte aktif rol oynayan toplumsal hareketlerin zeminini oluşturan bir özgürlük olarak değerlendirilmelidir. (Oy, 2011). Bunun yanında, sosyal, kültürel ve ekonomik haklara erişim durumunun da ifade ve örgütlenme özgürlüğü üzerinde ciddi bir etkisi olduğu belirtilmelidir. Toplum içinde var olan birçok katılım biçiminin belli kaynaklara sahip olmayı gerektirdiği bir düzen içinde, kaynakları ve yapabilirlikleri kısıtlı kesimlerin kendilerini ifade edebilecek ve örgütlenebilecek alanlar bulması hiç kolay olmamaktadır. Bu kesimlerin katılım gösterebilmesi için yapabilirlikleri açısından ve ifade ve örgütlenme haklarına erişimleri bakımından güçlendirilmesi gerekir. Aynı zamanda, toplumun belli kaynaklara sahip olmayı katılımın önkoşulu kabul eden yapısı ve mekanizmaları da sorgulanmalıdır (Yılmaz ve Oy, 2014).

İfade ve örgütlenme özgürlüğü, farklı öznelere yönelik bir dizi hak ve özgürlüğü içinde barındıran bir şemsiye kavram olarak da ele alınabilir. Bu öznelere biri olan birey, kendi düşüncesini ifade etmek ve bu yönde etkinlik göstermek için tamamen kendi özgür irade ve inisiyatifiyle bir örgüt kurmak, halihazırda bulunan bir örgüt içinde yer almak ve istediğinde örgütten ayrılmak gibi haklara sahipken; kolektif bir özne olarak tanımlanabilecek olan örgütler de kuruluşundan, hukuksal varlığının devamına ve işleyişine kadar farklı alanlarda hukuk güvencesi altında olmak durumundadır (Kaboğlu,1989; aktaran Beyazova, 2008). Söz konusu hukuksal güvence hem devletlerin ve hem de diğer yurttaşların, her iki öznenin özerkliğini ve inisiyatif alma alanlarını tanımasını, korumasını ve bunlara müdahale etmemesini gerektirir. Bu negatif yükümlülüklerin yanı sıra, devletlerin, farklı örgütlenme biçim ve eylemlerinin hayata geçirilmesine olanak sağlayan ifade ve katılım kanalları oluşturulmasına ve özellikle dezavantajlı kesimlerden gelen ve farklı özellikleri üzerinden toplumda azınlık olarak nitelendirilebilecek yurttaşların aktif katılımının desteklenmesine yönelik pozitif yükümlülükleri de vardır (Tarhanlı, 2002).

İfade özgürlüğü, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 25. ve 26. maddelerinde, örgütlenme ve toplanma özgürlüğü ise 33. ve 34. maddelerde düzenlenmiştir. Bu maddelere göre, ifade özgürlüğü çerçevesinde, 'Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz. Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz.' Örgütlenme özgürlüğü çerçevesinde ise, 'Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir. Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz.' Ancak bu maddelere yönelik uygulamalarda özgürlüklerin millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâk ile başkalarının hürriyetlerinin korunması gibi sebeplerle sınırlanabileceği ilkesine göre hareket edilmekte ve belli kamu görevlilerine yönelik sınırla-

malar yapılması temel ilkelere aykırı bir uygulama olarak görülmemektedir.

Her ne kadar anayasa maddeleri normlar hiyerarşisinde üst sırada yer alsada bu durum ne yazık ki, ifade ve örgütlenme özgürlüğünün kullanılmasına ilişkin şekil, şart ve usullerin belirtildiği kanun ve yönetmeliklerin bu temel ilkelere aykırı madde ve/ya uygulamalar içermesine engel olamamakta, hatta tüzük, yönetmelik ve genelgelerin dahil olduğu ikincil mevzuatın yasalara göre daha sınırlayıcı ve kapsayıcı olduğu gözlemlenmektedir (Ayata ve Karan, 2014). Bu bağlamda, temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmaların, farklı hüküm ve uygulamalar içeren ulusal kanunlarla uyumsuzlukları halinde uluslararası antlaşmaların hükümlerinin esas alınması gerektiğinin bir anayasa maddesi olduğunu hatırlatmak ve Türkiye Cumhuriyeti'nin de taraf olduğu 1954 tarihli İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'ne (AİHS) referans vermek gerekir (Molu, Gürsel, Kurt, Dinçer ve Kıvılcım, 2013).

AİHS 10. maddesinde ifade özgürlüğünü, 11. maddesinde örgütlenme ve toplanma özgürlüğünü güvence altına alır. Her iki maddeye ilişkin olarak tanımlanan özgürlüklerin 'ulusal güvenlik, ülke bütünlüğü veya kamu güvenliği, suçun veya düzensizliğin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlakın korunması, başkalarının şeref ve haklarının korunması, gizli bilgilerin açığa vurulmasının önlenmesi, yargı organının otorite ve tarafsızlığının korunması amacıyla, demokratik bir toplumda gerekli bulunan ve hukukun ön gördüğü usul, şart, yasak ve yaptırımlara tabi tutulabileceği' belirtilmiş olmakla birlikte, sözleşmenin uygulama organı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, ifade ve örgütlenme özgürlüğüne yönelik yaptığı incelemelerde, bu hakkın demokratik toplum açısından taşıdığı yüksek öneme vurgu yaparak, özellikle azınlıklar, siyasi muhalifler ve sivil toplumun kamusal alana bir ceza tehdidi hissetmeksizin katılabilmesini engelleyebilecek her türlü müdahalenin karşısında bir tutum sergilemektedir. Müdahalenin gerekçeli açıklamalarında, açıklamanın ne derece yeterli ve ilgili olduğunun yanı sıra, müdahalenin gerçekleştiği siyasi ve toplumsal bağlam, sınırlandırmaların nasıl bir zorlayıcı toplumsal ihtiyaca referans verdiği ve ne kadar orantılı olduğu da dikkate alınan diğer kriterler arasındadır. Bu maddelerin özellikle devlet veya toplumda çoğunluk olan ve/ya iktidarda bulunan bazı kişi ve gruplar için aleyhte, rahatsız edici, incitici olabilecek bilgi ve düşünceler söz konusu olduğunda da esas alınması gerektiği, bu özgürlüklerin sınırlandırılmasının ancak nefret söylemi oluşturan ifade ve eylemlere yönelik müdahaleler gibi istisnai durumlarda kabul edilebilir olduğu da yine yerleşik başka bir inceleme prensibidir (Molu vd., 2013).

AİHS birey ve örgütlerin barışçıl eylem ve toplantılarına yapılan müdahaleleri, şiddete doğrudan tahrik ve demokratik ilkelerin reddi gibi durumlara karşı yapılanlar dışında demokrasiye zarar verici uygulamalar olarak tanımlamakta; bu etkinliklerin izin veya bildirim gereği gibi bazı prosedürlere tabi tutulmasını ise ancak devletlerin örgütlenme ve toplanma özgürlüğünün kullanımından doğan koruma yükümlülüğüne referansla, engelleyici değil gerçekleşmesini kolaylaştırıcı bir çerçeveden değerlendirilmesi mümkün olduğunda kabul edilebilir bulmaktadır (Molu vd., 2013).

İfade özgürlüğüne yönelik uluslararası metinlerde ve anayasada yer alan maddeler içeriğe yönelik sağladıkları korumanın yanında bilginin elde edilip paylaşıldığı, düşüncelerin dile getirilip iletildiği farklı biçim ve araçlara yönelik de tanımlamalar yapmaktadır. İfadeler resim, kitap, karikatür, film, broşür gibi araçlar üzerinden dile getirilebileceği gibi günümüzün

en yaygın iletişim aracı olan internet üzerinden de paylaşılabılır. Erişilebilirlikleri ve veri saklama/yayma kapasiteleri açısından büyük öneme sahip olan internet site ve ağları üzerinden ortaya konan görüş ve düşünceler ile bunların paylaşıldığı çevrim içi site ve platformlar da ifade özgürlüğü kapsamı içinde koruma altında olmalıdır (Ayata ve Karan, 2014).

İfade özgürlüğünün devlet veya toplumda çoğunluk olan ve/ya iktidarda bulunan bazı kişi ve gruplar için aleyhte, rahatsız edici, incitici olabilecek bilgi ve düşünceler söz konusu olduğunda da esas alınması gerektiği daha önce belirtilmişti. Buna esasa eklenebilecek başka bir ilke de, özel kişilerin aksine basın ve halkın denetimine açık olmayı tercih eden ve iletişim etki alanları oldukça geniş olan sanatçı ve siyasetçilere yöneltilebilecek eleştirilerin sınırının özel kişilere oranla daha geniş olması gerektiğidir (Ayata ve Karan, 2014).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 2007 yılında kabul etmiş olduğu ilgili tavsiye kararlarına göre bir örgütlenmenin sivil toplum kuruluşu olarak kabulü için bulunması gereken unsurlar gönüllü olarak bir araya gelme, belirli bir amaç doğrultusunda örgütlenme ve özerk bir şekilde faaliyet yürütme ile kâr amacı gütmeme şeklinde sıralanmıştır. Türkiye'de bu unsurların bir araya geldiği yapılar içinde yasalarca tanımlanan yegâne örgütlenme şekilleri dernek ve vakıflardır, ancak tüzel kişi olarak kayıtlı olmamakla birlikte belirli bir amaca yönelik olarak oluşturulmuş grupların da örgütlenme özgürlüğü kapsamında ele alınmaları gerekmektedir. Aksi takdirde örgütlenmelerin tüzel kişilik kazanmalarına yönelik bir zorunluluk doğacak ve ortaya çıkacak olan kamu makamlarının şekillendireceği tescil usullerine uymakla mükellef olma durumu örgütlenme özgürlüğünün engellenmesi anlamına gelecektir. Bu bağlamda çocuk ve gençlerin okulları içinde ve dışında gerçekleştirdikleri siyasi ve/ya muhalif içerikleri olan faaliyetlere yapılan müdahalelerin de örgütlenme özgürlüğüne yönelik sınırlama ve engeller olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmalıdır (Ayata ve Karan, 2014).

İfade ve örgütlenme özgürlüğüne dair hukuksal çerçeve çizilirken bu alanlarla bağlantılı bilgi edinme hakkı, toplanma özgürlüğü, adalete erişim gibi başka haklara dair mevzuatın da incelenmesi gerekir. İfade özgürlüğünün kolektif bir biçimde kullanıldığı durumlardan biri olan toplanma özgürlüğü kapsamında herkesin içerik, mekân, zaman ve şekil açısından bir sınırlamaya maruz bırakılmaksızın barışçıl bir şekilde toplanma hakkı bulunmaktadır ve bu özgürlüğe yönelik sınırlama ve müdahalelere ifade ve örgütlenme özgürlüğünde olduğu gibi son çare olarak başvurulabilecek yöntemler olarak değerlendirilmelidir. Bir toplantının barışçıl olup olmadığına yönelik yapılacak değerlendirme, toplantıya katılanların küçük bir bölümünün şiddete başvuruyor olması gibi bir tespit üzerinden sonuçlandırılmamalı, toplantıya katılanların genel olarak şiddete başvurmaya niyetli olup olmadıkları göz önünde bulundurulmalıdır (Ayata ve Karan, 2014).

Uluslararası mevzuata göre toplanma özgürlüğünün kullanımında izin alma yükümlülüğü bulunmamakla birlikte, haklarını kullanmak isteyen kişileri korumak adına onlara aşırı bir yük getirmeyecek şekilde düzenlenmiş bildirim usullerinin benimsenmesi makul görülmemekte ancak bildirimde bulunmamış olan toplanmaların kendiliğinden yasadışı ilan edilmesi gibi hukuksal metin ve uygulamalar kabul edilmemektedir. Ayrıca bildirim sonrası alınabilecek olası yasaklama kararlarıyla ilgili olarak hızlı işleyecek bir itiraz mekanizması bulunması gerekmektedir. Toplanma özgürlüğüne yapılmış müdahalelere dair incelemele-

rinde AİHM'nin insan hakları alanında çalışan örgütler açısından daha dar bir sınırlama alanı tanımlamış olduğu görülmektedir. Bu ilke bağlamında insan hakları savunucularına yönelik saldırı ve müdahalelerde sorumlu olan üçüncü kişiler ve kolluk güçleri hakkında gerekli cezai yaptırımların uygulanması beklenmektedir (Ayata ve Karan, 2014).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda yukarıda bahsi geçen toplanma özgürlüğü ilke ve sınırlarına ilişkin önemli bir değişiklik ihtiyacı bulunmuyor olmakla beraber, 12 Eylül Rejimi tarafından kabul edilen ve halen yürürlükte olan Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu (TGKY) toplanma özgürlüğüne yönelik Anayasa ve AİHS'ye aykırı oldukça geniş sınırlamalar barındırmaktadır. Bu sınırlamalara göre düzenlenen toplantı, gösteri ve yürüyüşler birçok farklı nedenden dolayı kendiliğinden yasadışı ilan edilebilmekte, kolluk güçleri tarafından dağıtılma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilmektedir. Bu durumlarda AİHS'ye göre yeterli olan barışçıl olma ilkesinin varlığı dikkate alınmamaktadır. Örneğin açık havada düzenlenecek olan toplantılar için 18 yaşını doldurmuş fiil ehliyetine sahip 7 kişiden oluşan ve düzenlenecek toplantıya katılımı zorunlu olan bir düzenleme komitesinin kurulması ve bu komite tarafından hazırlanıp imzalanan ayrıntılı bir toplantı bildirim metninin toplantının gerçekleştirilmesinden 48 saat önce toplantının düzenleneceği yerin mülki idare amirliğine teslim edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde yasaya aykırı olduğu tespit edilecek toplantının kolluk kuvvetleri tarafından dağıtılması gündeme getirilmektedir. Toplantıların düzenleneceği mekânları belirleme yetkisi de kaymakamlık ve valiliklere verilmiş, bu mekânlar dışında gerçekleştirilecek toplantıların yasadışı olarak değerlendirilmesine yönelik AİHS'yi doğrudan ihlal eden bir tutum tercih edilmiştir. Bildirim yapılmaksızın düzenlenen toplantı ve yürüyüşler, belirlenen yerler ve/ya bildirimde belirtilen yer ve/ya gün ve saat dışında düzenlenen toplantılar, yasadışı örgüt ve topluluklara ait amblem taşınan yürüyüşler, yüzlerin kimlik gizleme amaçlı tamamen veya kısmen kapatıldığı gösteriler ve kanunların suç saydığı nitelikte afiş, pankart, döviz taşınan yürüyüşler de kendiliğinden yasadışı statüsüne geçmiş sayılmaktadır (Ayata ve Karan, 2014).

Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, TGKY ile birlikte gündeme gelen ve toplanma özgürlüğünü kullanmak isteyen yurttaşları zor durumda bırakan başka bir kanun olarak göze çarpmaktadır. Bu Kanun içinde bildirimsiz gösterileri müdahaleyi ve kişilerin dağılmak istemedikleri durumlarda zor kullanmayı yasal hale getiren maddeler bulunmaktadır. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde görev yapan hükümet komiserlerine toplantıyı görüntüleme ve kayıt altına alma, toplantının amacı dışına çıkması, düzenin bozulması muğlak ifadelerle dile getirilen durumlar üzerinden toplantıyı sonlandırmak gibi geniş yetkiler tahsis edilmiştir. Valilik ve Kaymakamlıkların ise yine muğlak biçimde kaleme alınan genel sağlık ve ahlakın korunması üzerinden toplantıları erteleme ve/ya suç işleneceğine dair açık ve yakın bir tehlike saptanması durumunda toplantıyı yasaklama yetkileri vardır.

İfade ve örgütlenme özgürlüğüne yönelik tespitlerde hem yukarıdaki hukuki çerçeve üzerinden bir değerlendirme yapmak hem de söz konusu hak ve özgürlüklerin aktörleri ile bu özgürlüklerini kullanmaya çalıştıkları toplumsal ve siyasal bağlamı dikkate almak gerekir. Bu doğrultuda, dernek, vakıf, sendika, kooperatif ve meslek örgütleri gibi yapılardan belli bir tüzel kişilikleri olmayan inisiyatif, platform, girişim ve üniversite içi örgütlenmelerine, farklı örgütlenme biçimlerinin varlığına ve işleyişine olanak tanıyan bir hukuksal zemin olup olmadığına yönelik değerlendirmelerin yanı sıra, ifade ve örgütlenme özgürlüğü farklı birey ve gruplar tarafından talep edilip kullanılırken ne gibi uygulamalarla karşı karşıya

kalındığının, nasıl deneyimler yaşadığının da ortaya konması gerekir (Oy, 2011).

2.3. İfade ve Örgütlenme Özgürlüğü Çerçevesinde Gençlik ve Katılım

Türkiye’de gençler eğitim, sağlık, barınma gibi sosyal haklardan düşünce ve ifade özgürlüklerine kadar birçok alanda sorunları ve ihtiyaçları olan bir gruptur. Nüfusun yüzde 16,6’lık bir bölümünü oluşturan 15-24 yaş arası gençler (TÜİK, 2012) ülkenin geleceği ve ekonomik büyümenin vazgeçilmez bir parçası olarak söylemde önemli bir yer tutuyor gibi görünse de, ihtiyaçları doğrultusunda belirlenen politikalar ve sunulan hizmetler oldukça yetersiz kalmaktadır. Buna paralel olarak, gençlerin eğitimi ve güçlendirilmesine yönelik yapılan kamusal harcamaların gayri safi yurtiçi hasılanın sadece yüzde 2’si civarında kaldığı görülmektedir (KAHİP, 2012). Gençlerin sorunlarının çözümüne yönelik ve gençlerin ihtiyaçları doğrultusunda bir gençlik politikasının oluşturulması ve uygulanması, gençlerin bu süreçte aktif bir şekilde yer almasıyla mümkün olabilir.

Gençlerin aktif katılımı öncelikle toplumsal hayat içinde özerk ve eşit yurttaşlar olarak kabul edilmeleri ve bu yönde güçlendirilmelerinin yanı sıra ifade alanlarının geliştirilmesi ve kendi inisiyatifleriyle oluşturup katılabilecekleri farklı eylem ve örgütlenme biçimlerinin desteklenmesi yoluyla sağlanabilir (Nemutlu ve Kurtaran, 2012). Bu doğrultuda, hem gençlerin ifade ve örgütlenme özgürlüğü önündeki engellerin kaldırılması hem de bu özgürlüklerin kullanımına yönelik mekanizma ve alanların farklı özellikte gençleri içerebilecek şekilde genişletilmesi gerekmektedir. Bu gerek Avrupa Birliği 2000 yılı Lizbon Stratejisi’nde devletlerin, gençlerin ekonomik ve sosyal hayata katılımını, kendilerini ilgilendiren alanlardaki karar alma süreçlerinde aktif rol oynamalarını garanti altına alması; gençlik örgüt ve inisiyatiflerini destekleyip bu alanda sunulan olanakları geliştirmesi ve boş zamanlarını değerlendirebilecekleri ücretsiz sanatsal, kültürel faaliyetler ve spor olanakları sunması gerektiği şeklinde ifade bulmuştur (Yurttagüler, 2012).

Anayasasında gençleri devletin ve ilkelerinin yüceltilmesi için görevlendirmiş olan ve gençlerin güçlendirilmesinden ziyade korunmasına yönelik yükümlülükler tanımlamış olan Türkiye Cumhuriyeti’nin Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) Gençlik Stratejisi’nde ‘Gençlerin aileleriyle ve toplumla iletişimlerini daha sağlıklı hale getirecek, öz güvenlerini geliştirecek, yaşadıkları topluma aidiyet duygusu ve duyarlılıklarını arttıracak, karar alma süreçlerine katılımlarını sağlayacak tedbirler alınacaktır’ şeklinde maddeler bulunmaktadır (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 2008). Gençliğin kişisel ve sosyal gelişimini destekleyici politikaları tespit etmek; farklı genç gruplarının ihtiyaçlarını da dikkate alarak gençlerin kendi potansiyellerini gerçekleştirebilmesine imkân sağlamak; gençlerin karar alma ve uygulama süreçleri ile sosyal hayatın her alanına etkili katılımını sağlayıcı öneriler geliştirmek ve bu doğrultuda faaliyetler yürütmek gibi amaçlarla 2011 yılında kurulmuş olan Gençlik ve Spor Bakanlığı’nın temel değerleri arasında da insan hak ve hürriyetlerine saygılı olmak, ifade özgürlüğünü sağlamak, karar alma sürecinde katılımı benimsemek, farklılıklara saygılı, hoşgörülü ve tarafsız olmak, fırsat eşitliğini gözetmek, cinsiyet eşitliğine duyarlı olmak ve dezavantajlı grupların özel ihtiyaçlarını dikkate almak gibi değerlerin olduğu görülmektedir.

Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın 2013-2017 yıllarına dair hazırlamış olduğu strateji belgesinde gençlerin aktif vatandaşlar olmalarını ve serbest zamanlarını etkili değerlendirmelerini sağlamak; hak ve özgürlüklerinin korunması, geliştirilmesi ve bu haklara erişim konusunda gençlerin bilgilendirilmesi ve karar alma süreçlerine dâhil edilmesi yönünde çalışmalar yapmak; toplumsal barışın ve sürekliliğin sağlanmasına katkı sağlamak amacıyla paydaşlarla birlikte çalışarak gençlerin toplumsal faaliyetlere katılımının artırılmasını sağlamak ve bu bağlamda gönüllülük faaliyetlerine öncelik tanımak; Gençlik Konseyi çalışmalarıyla gençleri katılımcılık alanında aktif hâle getirmek ve gençlerin karar alma ve uygulama süreçleri ile sosyal hayatın her alanına etkili bir şekilde katılımlarının artırılması yönünde projeler yürütmek gibi strateji hedefleri ortaya konmaktadır.

Gençlerle ilgili kamu kuruluşlarının yukarıda aktarılmış olan güncel belgelerinde gençlerin ifade özgürlüğünün desteklenmesi ve toplumsal katılımının artırılması hedeflerine yer verilmiş olmasının olumlu bir gelişme olduğu söylenebilir. Ancak gençlik ve katılımı ilgili olarak ifade ve örgütlenme özgürlüğü çerçevesinde bir değerlendirme yapılırken, bu maddelerin, içinde bulunulan siyasal ve toplumsal gelişmeler zemininde hangi öncelikler doğrultusunda ele alındığını incelemek, gençlerin toplumsal-siyasal katılım seviyelerini izlemek ve bu seviyeleri etkileyen ya da en azından bunlarla ilişkili olan ne gibi değişkenler olduğunu ortaya koymak gerekir.

Siyasi partiye üye olmak gibi geleneksel siyasi katılım biçimlerinden, dilekçe vermek, bir boykota/gösteriye katılmak vb. yollarla karar alma süreçlerine katılım göstermek gibi geleneksel olmayan ve internet üzerinden yapılan protestolara katılmak ve sivil toplum kuruluşlarına üye olmak gibi post-modern katılım biçimlerine geniş bir çerçevede incelenebilecek olan toplumsal ve siyasi katılıma dair veriler Türkiye'de gençlerin katılım oranlarının düşük olduğunu göstermektedir (Yılmaz ve Oy, 2014).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın Türkiye'yi temsilen 12 değişik bölgede 15-24 yaş arasında 3.222 gencin katılımıyla yapmış olduğu araştırmayı yayınladığı 'Türkiye'de Gençlik' raporuna göre bir siyasi partide faaliyet gösteren gençlerin oranı yüzde 4,7'dir. Geri kalan yüzde 95,3'ün yüzde 75'i ise ileride bir siyasi partiye katılmayı düşünmemekte ve bunu siyaset mekanizmalarına ve siyasetçilere duydukları olumsuz duygular ve güvensizlik üzerinden açıklamaktadır. Aynı araştırmada, bir sivil toplum kuruluşuna üye olduğunu belirten gençlerin oranının ise yine yüzde 4 düzeylerinde olduğu ve bu gençlerin yüzde 46'sının üniversite öğrencileri ve mezunlarından oluştuğu belirtilmiştir. Rapor aynı zamanda bu düşük katılım seviyelerini, gençlerin tutum ve davranışlarını etkileyen sosyo-ekonomik özelliklerle, politik kültür ve aile yapıları üzerinden anlamlandırmak gerektiğini savunmaktadır. (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 2008). 2011 tarihli Eurobarometer Youth araştırmasındaki veriler de Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın Türkiye'de Gençlik raporuyla örtüşür şekilde gençler arasında sivil toplum örgütü üyeliği oranının yüzde 5 civarında olduğuna işaret etmekte ve yüzde 24'lük Avrupa Birliği ortalamasına kıyasla bu oranın ne kadar düşük olduğunu gözler önüne sermektedir.

İstanbul Bilgi Üniversitesi STK Eğitim ve Araştırma Birimi'nin 2008 yılında 15-24 yaşlarında eğitimine devam eden ve İstanbul'da yaşayan 1.014 gençle gerçekleştirdiği araştırmada, spor ve üniversite kulüplerinden cemaatlara, farklı dernek ve vakıflardan siyasi partilere uzanan geniş bir yelpaze söz konusu olduğunda dahi gençlerin sadece dörtte birinin

bir sivil toplum kuruluşuna üye olduğu ortaya çıkmıştır. Aynı araştırmada, siyasal parti katılımının ise yüzde 1,2'lerde kaldığı görülmekte, katılan gençlerin yarısının politikayla ilgilenmediği belirtilmektedir. Gençlerin en çok ilişkide oldukları sivil toplum kuruluşları arasında ise yüzde 11 ile spor kulüp ve dernekleri ve yüzde 5,5 ile öğrenci kulüpleri ve topluluklarının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu durum gençlerin akranları tarafından kurulan ve yürütülen örgütlenmelerde daha rahat bir katılım gösterebildiği şeklinde değerlendirilebilir. Araştırmada ayrıca ailelerinin sosyo-ekonomik özellikleri ve eğitim düzeyleri temelinde daha geniş imkânlara sahip gençlerin, imkânları kısıtlı gençlere kıyasla daha çok örgüt içinde yer aldığı ve daha katılımcı olabildiği gibi bulgular da yer almaktadır (Yentürk, Kurtaran, Uran, Yurttagüler, Akyüz ve Nemutlu, 2012).

Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı'nın yayınladığı Civicus, Sivil Toplum Endeksi II. Türkiye Ülke Raporu'nda yer alan bulgulara göre, ortalama 780 kişiye bir Sivil Toplum Kuruluşu'nun düşüğü Türkiye'de (Almanya ve Fransa gibi sivil toplum etkinliği gelişmiş ülkelerde ortalama 40 kişiye bir STK düşmektedir) sivil toplum kuruluşlarına katılımın yaş, eğitim, cinsiyet, sosyo-ekonomik sınıf, yaşanan şehrin kent veya metropol oluşu ve hangi bölgede bulunduğu gibi koşullardan etkilendiği ortaya konmakta ve katılımın daha çok eğitimli, şehirde yaşayan, orta ve üst orta sınıftan gelen, 26-34 yaş arası erkek bireylerde yüksek olduğu görülmektedir. Raporda gençler arasındaki yüzde 23'lük sosyal üyelik oranının diğer yaş gruplarına göre daha yüksek; yüzde 8'lik siyasi aktivizm oranının diğer yaş gruplarıyla benzer şekilde; yüzde 8'lik siyasi üyelik oranının ise diğer yaş gruplarına kıyasla daha düşük seviyede seyretmekte olduğu belirtilmiştir. Boş zamanlarında toplumun geri kalanına nazaran çok daha az siyaset konuşan gençlerin sivil toplum kuruluşları aracılığıyla sosyalleştiği ve bireysel aktivizm gösterdiğinin aktarıldığı raporda, Türkiye'de yaşayan gençlerin sivil katılımının karşılaştırma yapılan 55 OECD ülkesi arasında oldukça düşük seviyelerde kaldığı vurgulanmaktadır.

KONDA Araştırma ve Danışmanlık Şirketi'nin 2011 yılında Türkiye çapında 15-30 yaş aralığındaki 2.366 gençle gerçekleştirdiği araştırmada, gençlerin yüzde 19,4'ünün bir STK üyesi olduğu ancak bu oranın eğitim sisteminde olmayan ve çalışmayan yüzde 27'lik grup için yüzde 4,8'de kaldığı ortaya konmuştur. Araştırmada genel olarak düşük seviyelerde seyreden sivil katılımın temel nedenlerinden biri olarak gençlerin kurumlara ve sisteme olan güvensizliği gösterilmiştir (KONDA, 2011).

Arı Hareketi'nin 1999, 2003 ve 2008 yıllarında yapmış olduğu Türkiye Gençliği ve Katılım araştırmalarının sonuçlarına göre, gençler arasında en yaygın olan geleneksel siyasal katılım biçimi yüzde 48 ile yüzde 61 arasında seyreden oy kullanma oranlarıdır. Diğer geleneksel katılım biçimlerinden bir siyasi partiye üye olmak yüzde 10, seçim kampanyalarında aktif rol oynamak ise yüzde 5 civarında bir yaygınlığa sahiptir. 1999 ve 2008 yılında yapılan araştırmaların sonuçları kıyaslandığında geleneksel olmayan siyasal katılım biçimlerinden kamu kurumlarına dilekçeyle şikâyetini bildirme gibi etkinliklerin yüzde 18'lerden yüzde 8'lere düştüğü, internet üzerinde gerçekleştirilen protesto eylemlerine katılmak gibi etkinliklerde ise, artan internet kullanım oranlarına paralel bir şekilde yüzde 5'lik bir artış gözlemlendiği ortaya konmuştur. Siyasi partiler dışında siyasetle ilgili bir sivil toplum örgütüne üye olan gençlerin oranı ise yüzde 4,5 seviyelerindedir (Erdoğan, 2013).

Türkiye örneğinde 1.200 kadar gencin katılımıyla gerçekleştirilen söz konusu araştırma-

larda eğitim düzeyi yüksek, öğrenci veya çalışan gençlerin ve erkeklerin geleneksel olmayan siyasi katılım biçimlerinde aktif olan yüzde 11'lik genç grubu içinde daha fazla temsil edildiği; geleneksel katılım mekanizmalarını tercih eden yüzde 9'luk genç kesim içinde ise daha çok çalışan ve kırsal bölgelerde yaşayan gençlerin yer aldığı ortaya konmuştur (Erdoğan, 2013).

1999 ve 2003 çalışmalarında lise veya üniversitede çeşitli ilgi alanlarına yönelik öğrenci kulüplerine üye olan gençlerin oranı yüzde 14,6 - yüzde 11,4 aralığında; toplumsal konularla ilgili bir sivil toplum örgütüne üye olma oranı ise yüzde 7,7 - yüzde 3,6 aralığında seyretmiştir. 2003 çalışmasında yapılan analizler ise lise ya da üniversitede siyasi içerikli öğrenci kulüplerine üye olan yüzde 3,8'lik gençlik grubunun diğer tüm siyasi katılım boyutlarında diğer gençlere kıyasla çok daha aktif olduğunu ortaya koymuştur (Erdoğan, 2013).

Şebeke Gençlerin Katılımı Projesi kapsamında KONDA Araştırma ve Danışmanlık Şirketi tarafından 2013 yılı Mayıs ayında Türkiye genelinde 36 farklı ilden 18-24 yaş aralığında bulunan 2.508 gençle görüşülen çalışmada gençlerin farklı siyasi katılım biçimlerinde ne ölçüde yer aldığına dair güncel veriler ortaya konmuş, katılım seviyelerini etkileyebilecek olan değişkenler belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmaya katılan gençlerin yüzde 58'i herhangi bir siyasi partiye oy vereceğini belirtmiş olsa da sadece yüzde 9'u bir siyasi partiye veya gençlik koluna üye olduğunu söylemiştir. Başta öğrenci toplulukları olmak üzere, bir Sivil Toplum Kuruluşu'na üye olduğunu söyleyen gençlerin oranı yüzde 22,7, üye olmak istediğini söyleyen gençlerin oranı yüzde 41'dir. Son üç ay içinde bir devlet kurumuna şikâyetinde bulunduğunu belirten gençlerin oranı yüzde 9,8; bir yürüyüş/gösteri/protestoya katıldığını söyleyen gençlerin oranı yüzde 10,8; son bir hafta içinde internette toplumsal bir sorunla ilgili olarak bir ileti paylaştığını söyleyen gençlerin oranı yüzde 20,2; depremle ilgili olarak düzenlenmiş Van halkına destek kampanyalarından birine katılan gençlerin oranı yüzde 48,3 ve televizyonda vs. yayınlanan herhangi bir bağış kampanyası için cep telefonu ile bağış mesajı attığını söyleyen gençlerin oranı yüzde 27,9 olarak gözlemlenmiştir. Tüm bu farklı siyasi katılım mekanizmalarına ilişkin olarak 10 üzerinden hesaplanan genel siyasi katılım düzeyi ortalaması ise 3'tür (KONDA, 2014).

Her bir gencin cinsiyeti, öğrenci olup olmaması, eğitim düzeyi, annesinin eğitim düzeyi, ailesinin sosyo-ekonomik seviyesine dair algısı, yaz tatiline gitme durumu, çalışma durumu ve saatleri, sağlık güvencesine sahip olup olmaması gibi farklı sosyo-ekonomik statü göstergeleri ile, medeni durum, etnik kimlik, dini kimlik gibi özellikler ve kendisini ne kadar özerk veya bağımlı hissedip yaşadığını belirleyebilecek olan ailesiz ve işsiz idare etme süresi algısı, burs veya kredi alma durumu, kiminle birlikte yaşadığı gibi farklı değişkenlerin yukarıda bahsedilen katılım düzeylerinin çoğu üzerinde etkili olduğu ortaya konmuştur (Yılmaz ve Burcu, 2014). Bu sonuçlar, Ali Çarkoğlu'nun sahip olunan sosyo-ekonomik statünün gençlerin kampanya faaliyetlerine katılımı ile siyasi parti ve sivil toplum kuruluşu üyelik düzeyleriyle yakından ilişkili olduğu tespitiyle de paralellik göstermektedir (Çarkoğlu, 2013).

Gençlerin hangi şekil ve düzeylerde toplumsal ve siyasi katılım gösterdiğinin, onların kişisel istek, tercih ve birey merkezli hayat görüşleri ile sahip oldukları aile ve arkadaş çevresine bağlı olduğunu vurgulayan toplumsal söylem içinde, 1980 sonrası doğan ve yetişen günümüz gençliği örgütlü hareketlere kapalı, suskun ve apolitik tüketiciler grubu olarak tanımlanmaktadır (Neyzi, 2004). Söz konusu neoliberal dönemde genç olan bireylerin si-

yasi ve toplumsal katılım düzeylerini tespit edebilmek için geleneksel olmayan ve/ya post-modern katılım biçimlerine de bakmak gerektiğini ortaya koyan Demet Lüküslü, gençlerin kullandığı farklı ve yenilikçi katılım biçimlerini tespit edip anlamlandırmak gerektiğini belirtmektedir (Lüküslü, 2005). Yukarıda sunulan niceliksel bulgular ise gençlerin katılım ve örgütlenme düzey ve tercihlerinin, onların apolitik ve tüketici bir topluluk olmalarıyla açıklanamayacağını, sosyo-ekonomik koşulların ve sahip olunan imkânların bu düzey ve tercihleri büyük ölçüde etkilediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, gençlerin katılım ve örgütlenme düzeylerine dair yorumlar yapılırken var olan siyasal sistem ve geleneksel siyasetin sorunları, kullanılan araç ve yöntemlerin gençleri içermekte yetersiz kalan yapısı, toplumda yaygın olan olumsuz örgütlenme algısı ve ifade ve örgütlenme özgürlüğünü kısıtlayan toplumsal ve siyasal gelişmeler ile bunlar çerçevesinde şekillenen hukuksal süreçler de göz önünde bulundurulmalıdır (Beyazova, 2008).

2.4. Üniversite Gençliği ve İfade ve Örgütlenme Özgürlüğü

Türkiye’de yaşayan 12 milyon 591 bin genç arasında, 4 milyon 975 bin genç üniversitelerde ön lisans, lisans, lisansüstü ve ihtisas eğitimi almaktadır. İki milyon kadar bir öğrenci grubu açık öğretime devam etmekte, geri kalan üniversite öğrencileri 103’ü devlet, 72’si vakıf olmak üzere 175 farklı üniversitede eğitim görmektedir (ÖSYM, 2012). Gençlerin güçlendirilmesine ve eğitimine yapılan kamu harcamalarının GSYH’ya oranının yüzde 2’lik düzeylerde olduğu belirtilmişti. Bu harcamanın içinden, 2012 yılı için, sadece yüzde 0,40’ı kamunun eğitim harcamaları dışında kalan ve içerik olarak gençlerin güçlendirilmesine yönelik olan harcamalardır. Bu harcamalar içinde en büyük payın Gençlik ve Spor Bakanlığı’na ait olduğu görülmektedir. Bakanlığın bütçesi incelendiğinde, yüzde 82’lik bir kısmın yükseköğretim öğrencilerinin burs ve barınma olanaklarına, yüzde 16’sının ise sporla ilgili olarak harcandığı ortaya çıkmaktadır. Bu bilgiler ışığında, gençlerin güçlendirilmesine yönelik son yıllarda yapılan harcamaların yüzde 67’sinin eğitimde olan yüzde 35’lik genç kesimin ihtiyaçlarını karşılamak için kullanıldığı, sadece yüzde 33’ünün tüm gençlerin kullanımına açık olduğu tespiti yapılabilir (KAHİP, 2012; Yentürk, Kurtaran ve Yılmaz, 2013). Sonuç olarak, kamu harcamaları istatistikleri temelinde üniversite öğrencilerinin diğer gençlere oranla daha avantajlı bir gençlik grubunu temsil ettiği söylenebilir.

Bir önceki bölümde bulguları aktarılan çalışmaların hemen hepsinde öğrenci olma durumunun, gençlerin siyasi katılımın farklı şekillerinde aktif olarak yer alma düzeylerini arttıran bir statü göstergesi olduğu vurgulanmıştır. Türkiye’deki gençlerin genel dağılım özelliklerine paralel şekilde, Şebeke Gençlerin Katılımı Projesi kapsamında gerçekleştirilen niceliksel araştırmaya katılan gençlerin yüzde 36’sı üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır. Bu araştırmada yöneltilen “Sence şimdi sayacağımlar gençlerden hangi ikisi diğer gençlere oranla toplumda daha fazla saygı görür?” sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde de, eğitimli gencin yüzde 54,5 oranıyla en çok saygı gören iki genç arasında en sık dile getirilen genç olduğu, bunu yüzde 42,9 oranıyla iyi mesleği olan gencin izlediği gözlemlenmiştir. Bu bulguya dayanarak eğitimli ve iyi bir meslek sahibi olmanın gençlerin kendi aralarında da kabul edilen bir statü göstergesi olduğu söylenebilir (Yılmaz ve Oy, 2014).

Ebeveyn eğitim durumları, aile gelir durumu algıları, hane gelir durumları, yaz tatiline gidebilme olanağına sahip olmak, sosyal güvenlik durumları vb. sosyo-ekonomik göstergelerin

dağılımları, yüksek öğrenim hakkından faydalanan gençler içinde orta ve üst-orta sınıfların daha çok temsil edilmekte olduğunu gösterir niteliktedir. Bu bulgular eşliğinde değerlendirildiğinde, üniversite öğrencisi olmanın oldukça avantajlı bir genç olma hali olduğu düşünülebilir.

Üniversite gençliğinin eğitim istatistikleri çerçevesinde değerlendirildiğinde de avantajlı bir grup olarak algılanması muhtemeldir. Bununla birlikte, üniversite gençliğinin üniversite içinde yaşadığı deneyimin, toplum içinde yaşanan genel sorunların ve öğrencilerin yetişmiş oldukları aile ve eğitim ortamıyla, buldukları toplumsal sınıfın özelliklerinin etkilerini içinde barındıran, gelecek kaygısının oldukça yüksek bir düzeyde hissedildiği bir deneyim olarak da ele alınması gerekmektedir. Bu doğrultuda, gençliğin homojen bir yapıya sahip olmadığı yönündeki tespit üniversite öğrencileri söz konusu olduğunda da göz önünde bulundurulmalıdır.

Şebeke Gençlerin Katılımı Projesi kapsamında gerçekleştirilen araştırmada, istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde siyasi katılımı ilişkili bulunmuş olan sosyo-ekonomik göstergelere göre daha avantajlı olan gençlerin geleneksel olmayan farklı siyasi katılım biçimlerinde daha aktif olduğu bulgusu ortaya konmuş; öğrencilik durumu geleneksel olmayan tüm siyasi katılım biçimlerinde öğrenci olanın olmayana oranla daha çok katılım gösterdiği bir gösterge olarak göze çarpmıştır. Bir önceki bölümde ortaya konan araştırmaların bulgularıyla uyumlu olarak, oy verme gibi geleneksel siyasi katılım biçimlerinde ise öğrenci olmayan gençlerin oranla daha aktif olduğu belirtilmiştir. Öğrencilerin genel siyasi katılım düzeyleri de öğrenci olmayanlara göre daha yüksektir.

Üniversite öğrencilerinin homojen bir grup olmadığını bu noktada hatırlatmak ve sosyo-ekonomik değişkenlerin öğrenciler arasında hangi gençlerin daha aktif olduğunu belirleyen önemli kriterler olmaya devam ettiğini vurgulamak gerekir. Araştırmada, burslu üniversite öğrencilerinin sivil toplum kuruluşlarına üyelik oranı ve üye olma istekleri ile protestolara katılım göstermek, çevrimiçi siyasi mesaj vermek ve Van dayanışma kampanyalarına destek vermek gibi geleneksel olmayan katılım biçimlerinde yer alma düzeylerinin burslu olmayanlara kıyasla daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bu bulgular dezavantajlı gruplara yönelik yapılan eğitim desteğinin onların aktif yurttaşlar olarak katılımını yükseltebilecek çok önemli bir uygulama olduğuna ve daha genel anlamda, sosyal haklara erişim ile ifade ve örgütlenme özgürlüğü arasında ciddi bir ilişki olduğuna işaret etmektedir.

Aynı araştırmada, üniversite öğrencilerinin katılım düzeylerinin farklılaşmasını etkileyen bir başka değişkenin de okunan üniversitenin tipi olduğu görülmüştür. Bulgular açık öğretimde okuyan öğrencilerin genel siyasi katılım düzeylerinin ve sivil toplum kuruluşlarına üyelik ve çevrimiçi siyasi mesaj verme gibi post-modern katılım mekanizmalarında yer alma oranlarının, diğer üniversite öğrencilerine göre daha düşük olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum, üniversite eğitiminin sadece bir meslek edinme ve/ya öğrenim süreci olmadığı, kampüs yaşamındaki farklı sosyalleşme alanlarında edinilen deneyimlerin gençlerin daha aktif yurttaşlar olabilmelerini destekleyen tutum, davranış ve becerileri kazanmasında son derece önemli bir yere sahip olduğu düşüncesini destekleyen bir bulgu olarak değerlendirilebilir.

Kampüslerinde zaman geçirebildiği bir üniversite hayatı olan üniversite öğrencileri arasın-

da yapılan analizlerde ise metropollerde yaşayan/okuyan üniversite öğrencilerinin genel siyasi katılım düzeylerinin kentlerde okuyanlara oranla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu da üniversiteyle içinde bulunduğu kent ve toplum arasındaki ilişkinin, kentlerin üniversitelere ve üniversite öğrencilerine bakış açısının ve kentlerin gençlere ve üniversite öğrencilerine sunmakta olduğu olanakların yüksek önemini destekler niteliktedir.

Üniversite öğrencilerinin siyasi katılım düzeylerini, büyük olasılıkla kendilerini ne kadar özgür/özerk veya bağımlı hissedip yaşamakta olduklarına olan etkisi üzerinden belirleyen bir diğer değişken de öğrencilerin nerede ve kiminle yaşadığı olmuştur. Bu bağlamda, araştırmada ailesiyle birlikte yaşayan üniversite öğrencilerinin sivil toplum kuruluşlarına üyelik oranları ile protestolara katılım, çevrimiçi siyasi mesaj verme ve Van dayanışma kampanyalarına destek olma düzeylerinin, yurttta yaşamakta olan üniversite öğrencilerine oranla daha düşük olduğu gözlemlenmiştir. Yüzde 58'inin temel gelir kaynağı ailesi olan, yüzde 50'si ailesiyle bağının kopması halinde hiç idare edemeyeceğini düşünen, yüzde 70'i ailesiyle birlikte yaşayan bir gençlik grubu için aileden bağımsız özerk bir alana sahip olmak, özerklik ve katılım düzeylerinin yükselmesi ve ifade ve örgütlenme özgürlüğünün sınırlarının genişleyebilmesi açısından son derece önemlidir (Yılmaz ve Oy, 2014).

Yukarıda sunulan tespitler ışığında üniversite öğrencileri ve sosyo-ekonomik avantajlara sahip olan gençlerin "ayrıcılık" bir gençlik sınıfı olduğu değerlendirilmiştir. Katılım ve ifade kanalları içinde daha geniş bir yer kaplıyor olmaları üzerinden eleştirilmeleri doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Unutulmaması gereken durum, Türkiye'deki yaygın katılım ve ifade kanallarının büyük bir kısmının gençleri dışarıda bırakan yapı, yöntem ve uygulamalar içeriyor olduğu ve böyle bir bağlamda aktif katılım göstermeye çalışan gençlerin toplumun demokratikleşmesi açısından çok önemli bir fırsat olarak ele alınması gerektiğidir. Gerçek bir demokratikleşme ancak farklı ifade ve katılım biçimlerinin diğer dezavantajlı kesimlerde olduğu gibi gençler arasında da yaygınlaşması ve ifade ve örgütlenme özgürlüğü alanlarının genişlemesiyle mümkün olacaktır.

Gençler sorunlarını ancak genişleyen bir ifade ve örgütlenme alanı içinde gündeme taşıyabilir, bu sorunların çözümüne ancak kendilerine uygun olan katılım ve örgütlenme yapı ve mekanizmaları üzerinden katkıda bulunabilirler. Akranları içinde daha aktif yurttaşlar olarak öne çıkan üniversite öğrencilerinin ifade ve örgütlenme özgürlüğüne olan ihtiyacı daha şiddetli bir şekilde hisseden gruplar arasında yer aldıkları söylenebilir. Bu alanda yaşanan diğer sorunlarla ilişkili bulgu ve tespitlere geçmeden önce, üniversite öğrencilerinin eğitim gördükleri birbirinden farklı yapı ve özelliklerde üniversitelerin, yaşanan toplumsal ve siyasi gelişmeler ışığında değerlendirilmesi ve irdelenmesi gereken birtakım ortak özellikleri ve hukuksal çerçeveleri olduğunu belirtmek gerekir.

2.5. Toplumsal ve Siyasi Gelişmeler Işığında Üniversiteleri Çerçeveleyen Hukuksal Zemin

2.5.1. Yüksek Öğrenim Kanunu

Cumhuriyetin ilk dönemindeki toplumsal söylemde gençler devrimin bekçisi olarak görülmüş ve eğitimli gençler toplumu yeni rejimin gerekleri üstünden şekillendirmek misyonuy-

la görevlendirilmiştir (Neyzi,2004). 1960-1980 arası dönemde ise global ölçüde yaşanan siyasal ve toplumsal değişim ve hareketlerin etkisi, ülkedeki gençlik hareketlerinin yapısına da yansımış, üniversite öğrencileri o dönemde özerk statüleriyle siyasal alanda da söz sahibi olabilen üniversite ortamlarının etkisiyle, toplumsal hareketler içinde giderek daha aktif bir rol oynamaya başlamışlardır. Bu dönemde yaşanan öğrenci ve gençlik olayları, toplum içindeki devrimin bekçisi gençlik söyleminin yerini hızlıca anarşist/bölücü gençlik söylemine bıraktığı bir sürecin de tetikleyicisi olmuştur (Yurttagüler, 2014). Bu süreçte toplumu dönüştürme misyonunu farklı siyasi kutuplar üzerinden gerçekleştirilmeye çalışmaya devam eden gençlik grupları arasında tırmanan çatışma ortamı, genç örgütlülüğünün toplumsal bir tehdit olarak yeniden tanımlanmasına zemin oluşturmuştur (Beyazova, 2008). Bu süreç gençlerin aktif katılım gösterdiği tüm kitle örgütleri ve siyasal partilerin çalışmalarına son veren 1980 darbesi ile sonuçlanmıştır. Üniversiteler, 1981 yılında çıkarılan Yüksek Öğrenim Kanunu (YÖK) ile atamaya dayalı siyaset dışı yapılara dönüştürülmüş, tüm öğrenci temsilcilik sistemleri ortadan kaldırılmıştır (Orhaner, 2008).

Yükseköğretimin amacını öğrencilerini; Atatürk inkılapları ve ilkeleri doğrultusunda Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin milli, ahlâki, insani, manevi ve kültürel değerlerini taşıyan, Türk olmanın şeref ve mutluluğunu duyan; toplum yararını kişisel çıkarının üstünde tutan, aile, ülke ve millet sevgisi ile dolu; Türkiye Cumhuriyeti Devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getiren bireyler olarak yetiştirmek şeklinde tanımlayan Yüksek Öğretim Kanunu tarafından yön verilen üniversitelerdeki özerklik ve örgütlenme özgürlüğü ayrıca değerlendirilmesi gereken konulardır (Beyazova, 2008).

2.5.2. YÖK Disiplin Yönetmeliği

YÖK Kanunu'nun günümüzde hâlâ geçerli olan ve son olarak 2012 yılında yeniden düzenlenmiş olan disiplin yönetmeliğinin bazı maddeleri, ifade ve örgütlenme özgürlüğü çerçevesinde değerlendirilebilecek olan birçok davranış ve eylem nedeniyle *öğrencilerin* soruşturmalar ve cezalarla karşı karşıya kalmalarına yol açabilmektedir. Yeni yönetmelikte, "öğrencilik sıfatının gerektirdiği vakara yakışmayan tutum ve davranış; bu sıfatın gerektirdiği itibar ve güven duygusunu sarsan davranış" gibi muğlak sorunlu ifadeler yer almamakla birlikte, öğrencilerin "makbul" birer genç olarak disipline edilmeleri yönündeki anlayışın yönetmelikteki ceza ve uygulamalar üzerinden devam ettiği söylenebilir (Molu vd., 2013).

Önceki yönetmelikte bulunan ve uyarı cezası gerektiren "Toplantı veya törenlerde öğretim elemanlarına veya davetlilere ayrılan yeri işgal etmek; kişilerle olan ilişkilerde kaba ve saygısız davranmak, başkalarını rahatsız edici bir biçimde bağırarak, şarkı söylemek, çalgı çalmak, gürültü etmek, çevresini temiz tutmak gibi eylemler ile duvarlara, demirbaş eşya üzerine yazı yazmak, işaret, resim ve benzeri şekiller çizmek gibi kınama cezası gerektiren eylemlerin bu yönetmelikte ceza kapsamı dışında bırakılmış olması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Güncel disiplin yönetmeliğine göre yükseköğretim kurulu yetkililerince sorulan hususları haklı bir sebep olmadan zamanında cevaplamamak, yine yetkililerce tespit edilen yerler dışında ilan asmak ve yükseköğretim kurulu izniyle asılmış olan duyuru, program ve benzerlerini koparmak, yırtmak, değiştirmek, karalamak veya kirletmek gibi eylemler uyarı ile; yetkililerce istenilen bilgileri eksik veya yanlış vermek; ders, seminer, uygulama, toplantı, konferans gibi çalışmaların düzenini bozmak; kurum içinde izinsiz afiş ve pankart asmak, kurum tarafından asılan duyuru, program ve benzerlerine zarar

vermek ve sınavda kopyaya teşebbüs etmek' gibi eylemler kınama ile cezalandırılmaktadır (Molu vd., 2013).

Yükseköğretim kurumu içinde siyasi faaliyetlerde bulunmanın ve kurumda yasaklanmış her türlü yayını bunları çoğaltmak ve dağıtmak gibi eylemlerin, uzaklaştırma gerektiren birer suç olmaktan çıkartılması da yine olumlu gelişmeler arasındadır. Ancak kuruma ait kapalı ve açık mahallerde yetkililerden izin almadan toplantılar düzenlemek bir haftadan bir aya kadar uzaklaştırma cezası gerektirmektedir. Yükseköğretim kurumlarında işgal ve benzeri eylemlerle kurumun hizmetlerini engellemek bir yarıyıl; kurum görevlilerine veya öğrencilere karşı cebir ve şiddet kullanarak görevin yapılmasını ve hizmetlerden yararlanılmasını engellemek iki yarıyıl uzaklaştırma gerektiren eylemler arasında yer almıştır. Eski yönetmeliklerde kurumdaki çıkarma cezası öngörülmesi ve siyasi nitelik taşımayan birçok eylemin yeni yönetmelikte uzaklaştırma ile cezalandırılıyor oluşu da yine olumlu bir adım olarak değerlendirilebilir (Molu vd., 2013).

Eski tarihli yönetmeliklerde kurumdaki atılma şeklinde bir ceza gerektiren, "yükseköğretim kurumlarının ideolojik ve siyasi amaçlarla huzur, sükûn ve çalışma düzenini bozmak veya boykot, işgal, engelleme, personelin işini yavaşlatma gibi eylemlere katılmak, bu amaçlara yönelik eylemleri tahrik etmek", "yükseköğretim kurumlarında siyasi veya ideolojik amaçlı bildiri, afiş, pankart, bant ve benzerlerini bulundurmamak, çoğaltmak, dağıtmak veya bunları kurum binalarına veya binadaki eşyalar üzerine yazmak, resimlemek, teşhir etmek, sözlü veya yazılı ideolojik propaganda yapmak", "Kanun dışı kuruluşlara üye olmak, bu kuruluşlar adına faaliyet yapmak veya yardımda bulunmak" ve "Yükseköğretim kurumu binalarında veya eklentilerinde izin almadan açık veya saklı dernek vb. kuruluşlar teşkil etmek" gibi eylemlere yönelik cezalara 2012 tarihli yönetmelikte hiç yer verilmemiştir. "Bir kişiye veya gruba her ne sebeple olursa olsun işkence yapmak veya yaptırmak" şeklindeki eylemin 2012 tarihli yönetmeliğe alınmaması ise olumsuz bir durum olarak ele alınmalıdır (Molu vd., 2013).

Yükseköğretimden çıkarma cezası gerektiren disiplin suçlarının başında yer alan ve ifade örgütlenme özgürlüğüyle yakından ilişkili olan maddelerden biri "Mahkeme kararıyla kesinleşmiş olmak kaydıyla, suç işlemek amacıyla örgüt kurmak, böyle bir örgütü yönetmek veya bu amaçla kurulan örgüte üye olmak, üye olmamakla birlikte örgüt adına faaliyette bulunmak veya yardım etmek"tir. Bu düzenleme soruşturma komisyonunda görev alan yetkililere hiçbir takdir hakkı tanımaksızın, mahkûmiyet kararının kesinleşmesiyle otomatik olarak uygulanacak bir hükümdür (Molu vd., 2013).

2012 tarihli yönetmelikle birlikte öngörülmemeyen disiplin suçlarına yönelik cezaı kıyaslamasının uyarı ve kınama cezalarıyla sınırlandırılmış olması ve disiplin suçlarının tekrarının kurumdaki atılmak gibi bir durumla sonuçlanamayacağını belirtilmesi olumlu bir değişiklik olarak değerlendirilebilir (Molu vd., 2013).

2.5.3. Öğrenci Temsilcilikleri – Öğrenci Konseyleri²⁹

Üniversite içindeki önemli ifade ve katılım kanallarından olan öğrenci temsilciliklerinin, tabandan hareketlenen bir örgütlenme yapısına sahip oldukları 1980 dönemi öncesinde

²⁹ Öğrencilerin günlük kullanımları içinde ÖTK'lar olarak bahsi geçen Öğrenci Temsilcileri Konseyi kavramına dair deneyimler aktarılan bazı üniversitelerde Öğrenci Konseyi, bazılarında Öğrenci Birliği, bazılarında Öğrenci Temsilcisi ifadelerinin kullanımının tercih edildiği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda makalenin farklı bölümlerinde kullanılan söz konusu ifadeler aynı katılım biçimini açıklamaya yönelik eş anlamlı kelimeler olarak değerlendirilmelidir.

üniversiteler içinde son derece aktif, etkin ve politik birer oluşum oldukları görülmektedir. Bu dönemlerde, öğrencilerin ihtiyaç, istek ve düşüncelerini aktif bir şekilde yönetim kademelerine taşıyan öğrenci temsilcilikleri öğrencilerin eğitimle ilişkili sorunlarının çözümlerini destekleyen bir işleve sahip olmuşlardır. 1980 dönemi darbe yasalarını takiben tamamen ortadan kaldırılan öğrenci temsilcilikleri, 2005 yılı başında Avrupa Eğitim Alanının geliştirilmesini hedefleyen Bologna sürecinin etkisi ve beklentileri ışığında, YÖK tarafından yayınlanan Öğrenci Konseyi Yönetmeliği çerçevesinde yeniden tanımlanmıştır.

Bu yönetmeliğe göre, öğrenci konseyleri öğrencilerin eğitim, sağlık, spor ve kültürel ihtiyaçlarının karşılanmasında öğrencilerin görüşlerini belirlemek ve yönetim organlarına bildirmek üzerinden yönetim organları ile öğrenciler arasındaki iletişimi oluşturmak amacı ile kurulmaktadır. Bu yönetmelikte model olarak ortaya konan seçim kriterleri ve süreçleri ile öğrencilerle yönetim organları arasındaki ilişkilere referans veren maddeler temsiliyete ve meşruiyete ilişkin birçok sorunlar barındırabilmekte ve bu yönetmelik model alınarak kurulan temsilciliklerin çoğu öğrencilerin ihtiyaç ve taleplerini karşılamaktan uzak yapılar olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu yönetmelik çerçevesinde geniş bir tabanı temsil etmelerine rağmen seçilebilen temsilciler elde ettikleri gücü siyasi propaganda aracı olarak kullanmaları üzerinden eleştirilmektedirler (Orhaner, 2008). Seçim için gereken not ortalaması, disiplin durumu gibi kriterler temsiliyet ve örgütlenme özgürlüğü açısından kısıt yaratabilmektedir. 2012 yılı itibarıyla Türkiye'deki 175 üniversitenin 155'inde öğrenci konseyi olduğu bilinmektedir (TOG, 2013).

2.5.4. Öğrenci Kulüp ve Toplulukları

Üniversitelerde örgütlenme özgürlüğü dendiğinde akla gelen ilk yapılardan olan üniversite kulüp ve toplulukları katılım süreçlerinin ve örgütlenme pratiğinin kazanıldığı önemli demokratik tartışma ve uzlaşma deneyimleri olarak nitelendirilebilir. Öğrencilerin proje yürütme, iletişim ve takım çalışması becerilerini zenginleştirebilecekleri olanaklar sağlama potansiyeli olan kulüp ve topluluk çalışmalarına dair işleyiş, farklı üniversitelerde farklı şekillerde ve Rektörlük, Dekanlık, Öğrenci İşleri Müdürlüğü, Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlıkları ve Öğrenci Temsilciler Kurulu / Birliği gibi farklı yapılar kontrolünde gerçekleşmektedir.

Hak temelli standart bir yasal düzenlemeden yoksun olan bu işleyiş üniversitelerin yapısına ve görevde bulunan kişilerin duruş, tercih ve niteliklerine göre şekillenmekte olup, genel olarak YÖK Kanunu'nun 47. maddesi uyarınca, "Öğrencilerin beden ve ruh sağlığını korumak, hasta olanları tedavi etmek veya ettirmek", "Barınma, beslenme, çalışma ve dinlenmelerine olanak sağlamak" ve "İlgi alanlarına göre boş zamanlarını değerlendirmeleri ve yeni ilgi alanları kazanmalarını teşvik ederek yeteneklerinin ve kişiliklerinin sağlıklı bir şekilde gelişmesine imkân verecek hizmetler sunmak" gibi temel amaçlarla kurulan Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlıkları (SKS) Yönetmeliği çerçevesinde yapılandırılmaktadır.

Üniversiteler bu yönetmelik kapsamında öğrenci kulüpleri/ topluluklarına ilişkin yönergeler hazırlamaktadır. Söz konusu yönetmelik ve yönergelerde örgütlenme özgürlüğüne değinen, kulüplerin haklarını ortaya koyan ve güvence altına alan hiçbir madde bulunmamaktadır. Hukuksal güvenceden yoksun olan kulüplerin kuruluş ve kapanma kriterleri ile işleyiş süreçleri de üniversiteden üniversiteye farklılık gösteren yapıya sahiptir.

Üniversitelerin hazırlayıp değiştirdikleri bu yönergelerin ifade ve örgütlenme özgürlüğüne ilişkin olarak üst yönetmelik, kanun, hatta anayasa ve uluslararası antlaşma maddeleri ile ters düşebilecek kısıtlayıcı ve ayrımcı maddeler içerdiği aktarılmaktadır (Oy, 2011).

Yönergeler ve yapılan değişiklikler konusunda fikirleri alınmayan ve zamanında bilgilendirilmeyen öğrencilerin kulüp etkinlikleri ile sorunlar yaşadıkları raporlanmaktadır. Ayrıca çoğunlukla SKS ya da Öğrenci İşleri internet sayfalarında kampüs yaşamı menüsü altında yer alan öğrenci kulüp ve topluluklarına ilişkin bilgilerin güncellemesinin de düzenli bir şekilde yapılmadığı ortaya konmaktadır (Oy, 2011). 2012 yılı itibarıyla Türkiye’de bulunan 175 üniversitenin 145’inde toplam 5.810 öğrenci kulüp veya topluluğu bulunmaktadır (TOG, 2013).

2.5.5. Dernekler Kanunu

Üniversite öğrencilerinin bireysel ve örgütlerinin kolektif örgütlenme özgürlükleri, 1980 darbesini takip eden uzun yıllar boyunca sadece üniversite bünyesinde değil, toplumsal hayatın içinde de bol yasaklı bir Dernekler Kanunu üzerinden kısıtlanmaya devam edilmiştir. Bu yasa çerçevesindeki ilişkilendirme ve dayanışma yasakları 1995, tüzükte belirtilen alan ve amaçlar dışında toplantı ve gösteri-yürüyüş yasakları 2001 Anayasa değişikliklerine kadar yürürlükte kalmıştır. Dernekler, Avrupa Birliği uyum süreçleri çerçevesinde değişen mevzuat ve oluşan kamuoyuyla ancak 2004 yılında emniyet müdürlüklerinden bağımsız bir işleyiş sürecine kavuşabilmiş ve İçişleri Bakanlığı dernekler müdürlüklerine bağlı bir yapıya dönüşebilmişlerdir (Beyazova, 2008). Öğrenci derneklerinin kurulması ile amaç ve faaliyetlerine ilişkin geniş çaplı yasakların ortadan kalkması da ancak bu yapıya geçişin ardından mümkün olabilmektedir.

Dernekler Daire Başkanlığı 2012 verileri Türkiye’de 4.547 vakıf ve 86.031 dernek olduğunu ortaya koymakta, sendikalar ve meslek odalarıyla birlikte bu sayının 150.000 civarında olduğu belirtilmektedir. Bu dernekler içinde sadece 785 gençlik örgütü ve 340 öğrenci derneği olduğu ortaya konmuştur. Gençlere yönelik hizmet veren derneklerin dahil edilmesiyle bile dernekler içindeki oran ancak yüzde 7,4’e çıkmaktadır. Genel nüfus içinde gençlerin yüzde 16,6’lık bir temsiliyeti olduğu dikkate alındığında, bu oranların ne derece düşük olduğu daha da çarpıcı bir şekilde görülebilir. Güncel dernekler kanununda bulunan, dernek kurmak için derneğin faaliyet gösterdiği sadece kendine ait bir mekânın olması gerekliliği gibi kriterler ekonomik olarak sıkıntılar yaşayan ve oluşumlarının finansal özerkliklerini korumakta zorlanan gençlik örgütlenmeleri için son derece olumsuz ve zorlayıcı kriterler olarak göze çarpmaktadır.

Dernek tüzüklerinde açıkça belirtilmiş olan amaç ve araçlar dışındaki dernek etkinliklerini sınırlayan ve Gençlik ve Spor Bakanlığı’nın kaynaklarından yararlanma hakkını, Dernekler Masası dışında gençlik derneği-kulübü olarak Bakanlık tarafından da tescil edilmiş olmaya bağlayan yasalar da hâlâ yürürlüktedir. Bu yasalar çerçevesinde tescillenen gençlik dernekleri Dernekler Masası hükümlerinin yanı sıra Bakanlık teşkilatının ilgili kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge, genelge, tebliğ ve emirlerine uyacaklarını da taahhüt etmek durumunda kalmaktadır (Kurtaran, 2012).

2.6. Üniversite Öğrencilerinin İfade ve Örgütlenme Özgürlüğü Deneyimleri

2.6.1. İfade Özgürlüğü

Toplum Gönüllüleri Vakfı'nın 2009 yılında 43 il ve 59 üniversitede 1.886 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirdiği, 'Üniversite Gençliğinin İhtiyaçları Araştırması'nda öğrencilerin en temel sorun ve ihtiyaçlarının kendini ifade edebilme ve örgütlenme alanlarında kümelenildiği görülmektedir. Üniversite öğrencilerinin en çok sözlerinin dinlenmesine dair bir eksiklik ve istek duyduğunun belirtildiği araştırmada, öğrencilerin, üniversitelerin bir araya gelebilecekleri ortamlar yaratmadığı hatta tam tersine, bu bir araya gelişlerin önüne engeller ortaya koymakta olduğu yönündeki düşüncelerine yer verilmektedir. Örgütlenme becerilerinin kısıtlayıcı uygulamalar nedeniyle ketlendiğinden yakınan gençler, yaşadıkları ve kendilerini sadece birer gelir kapısı olarak algılayan kentlerle ilgili olarak da sosyalleşmeye yönelik olanakların eksikliğinden ve kentlerin öğrencilerin ihtiyaçları doğrultusunda yönetilmiyor olduğundan bahsetmektedirler. Bir araya gelmek, söz söylemek, sorumluluk almak ve katılım göstermek isteyen gençler bir araya gelmek, kendilerini geliştirmek ve neye ihtiyaçları olduğunu söylemek için mekanizmalara ve muhataplara ihtiyaç duyduklarını da belirtmişlerdir (TOG, 2009).

Toplum Gönüllüleri Vakfı ve Gençlik Çalışmaları Birimi adına GFK Araştırma Hizmetleri Şirketi tarafından, 2011 yılında Toplum Gönüllüleri Vakfı bilgi sisteminde adresi bulunan 726 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirilen çevrimiçi anket uygulamasını içeren Üniversite Öğrencilerinin İfade ve Örgütlenme Özgürlüğü araştırması niceliksel ayağının, önceki bölümlerde sunulan araştırmalarla paralel bulgular barındırdığı söylenebilir (TOG ve GÇB, 2012). Araştırmaya katılmış olan gençlerin TOG bilgi sisteminde adreslerinin bulunuyor oluşu ve onlara çevrimiçi bir bağlantı olarak iletilen anketi doldurmuş olmaları, bu kişilerin bir sivil toplum kuruluşu ile ilişkili gençler olarak değerlendirilmesi için geçerli bir neden olarak kabul edilebilir. Bu doğrultuda, aktif gençlerin sadece yaklaşık yüzde 22'si aile, akraba veya bir tanıdıklarıyla oturduğunu belirtmesi ve yüzde 50'si ellerine geçen aylık paranın ihtiyaçlarını karşılamadığını söylemiş olsa da, yüzde 70 kadarının ailesi dışında bir kurumdan ve/ya kamudan burs ve/ya kredi desteği alıyor oluşu, Şebeke Gençlerin Katılımı Araştırması'nda özerklik ve sosyal haklara erişimin ifade ve örgütlenme özgürlüğü ile ilişkisi hakkında yapılan vurguyla paralellik göstermektedir (Yılmaz ve Oy, 2014).

Üniversite öğrencilerinin yaşadıkları şehirler hakkında kullandığı ifadeler arasında en yüksek ortalamalı ifadenin öğrencilerin sadece ekonomik gelir kaynağı olarak görülüyor olması gençlerin toplum içinde ne kadar araçsallaştırıldığına; en düşük ortalamalı ifadelerin özgürlükçü/yeni fikirlere açık ve gençlere değer veren bir şehir olması ise, gençlerin ifade özgürlüklerinin ve toplumsal katılımlarının ne derece önemsendiğine dair bulgular olarak değerlendirilebilir. Araştırmada ayrıca kentlerde okumakta olan öğrencilerin üç büyük metropolde (İstanbul, İzmir ve Ankara) okumakta olan öğrencilere göre daha çok sosyalleşme olanağına sahip oldukları ve o şehirlerde okuyor olmaktan daha çok mutlu oldukları ortaya konmuştur.

Araştırmaya (TOG ve GÇB, 2012) katılan gençlerin yüzde 37'si üniversite yaşamına dair haklardan haberdar olduğunu ve bu haklardan yararlandığını belirtmiş; bu öğrencilerin

çoğunun metropollerde yaşayan gençler olduğu gözlemlenmiştir. Haklarından haberdar olmayan, dolayısıyla yararlanmayan gençlerin oranı yüzde 33, haklarını bildiği halde yararlanamayan gençlerin oranı ise yüzde 30'dur. Araştırmaya katılan öğrencilerin yüzde 61'i okuduğu üniversitede sorunları veya düşünceleriyle ilgili olarak kendini özgürce ifade edemediğini düşünmektedir. Bu öğrenciler arasında, kentlerde yaşayanların sayısı metropollerde yaşayanlara, erkeklerin sayısı kadınlara göre daha fazladır. Öğrencilerin yüzde 83'ü öğretim üyeleri ve Öğrenci İşleri, yüzde 75'i üniversite personeli, yüzde 74'ü İdari İşler, yüzde 71'i Dekanlık/Rektörlük, yüzde 67'si Sağlık, Kültür, Spor Daire Başkanlıkları ve Öğrenci Temsilcileri; yüzde 68'i özel güvenlik görevlileri ve yüzde 59'u polis memurları ile üniversite içinde sorunlar yaşadığını belirtmiştir. Bu birim ve/ya kişilerle yaşanan sorunlarda öğrencilerin kendilerini ifade edebilme düzeyleri ise oldukça düşük seviyelerdedir. Bir sorun yaşandığında, öğrencilerin kendilerini ifade etmekte en çok zorlandığı ilk üç birim/kişi polis memurları, Dekanlık/Rektörlük ve İdari İşler olarak sıralanmıştır. Bu birim/kişilerin aynı zamanda ifade ve örgütlenme özgürlüğüne yönelik sınırlama ve sorunlar yaşandığında en kapsamlı yetkilerle donatılan ve öğrencilerin en sık karşı karşıya gelmek durumunda kaldıkları birim/kişiler oluşu, bu bulgunun ifade ve örgütlenme özgürlüğü açısından ortaya çıkardığı sorunu daha da önemli kılmaktadır. Bir sorun yaşayıp kendini ifade etme şansı elde ettiğinde sorunlarına çözüm bulduğunu düşünen öğrencilerin oranı yüzde 36,7 iken, çözüm bulamadığını söyleyen öğrencilerin oranı yüzde 28,8'dir. İfade ettiği soruna çözüm bulabildiğini düşünen kadın öğrencilerin sayısının erkek öğrencilerden daha fazla olduğu gözlemlenmiştir.

Üniversiteli olmak gerek toplum nezdinde gerekse üniversiteli olmayan gençler arasında bir özgürlük ve statü göstergesi olarak algılanmaktadır. Üniversite öğrencilerinin üniversiteli olma algıları ise biraz daha farklıdır. KONDA Türkiye Gençliği Araştırması'nda görüşülen gençlerin yüzde 47,6'sı üniversite eğitiminin işe girmek için diploma sağladığını belirtirken, yüzde 22,5'i bilgi/meslek edinmeye yardımcı olduğunu vurgulamıştır. Özgür düşünce yanıtı veren gençlerin oranının yüzde 12,4 ile sınırlı olması üniversitelerde ifade ve örgütlenme özgürlüğü açısından son derece olumsuz bir durumdur (KONDA, 2011).

2011 yılında Toplum Gönüllüleri Vakfı ve Gençlik Çalışmaları Birimi ortaklığında gerçekleştirilmiş olan Üniversitelerde İfade ve Örgütlenme Özgürlüğü araştırmasının Demet Lüküslü tarafından yürütülen niteliksel ayağında, farklı bölgelerden 6 büyük ilde, çevredeki görece küçük kentlerden gelen gençlerin de katılımıyla toplam 115 gençle üniversite öğrencisi olma deneyimi üzerine görüşülen 21 odak grup toplantısı düzenlenmiştir (TOG ve GÇB, 2012). Odak gruplara katılan üniversite öğrencileri metropollerde ve taşrada bulunan üniversiteler arasında, aynı kentte bulunan elit üniversiteler, kitle üniversiteleri ve meslek okulları arasında, hatta aynı üniversitenin farklı sınıfsal yapı ve profilde öğrencileri barındıran farklı fakülte ve bölümleri arasında KONDA Türkiye Gençliği araştırmasında sıralanmış olan üniversiteli olma getirileri açısından ciddi farklar olduğunu ortaya koymuşlardır. Oldukça yoğun bir şekilde hissedilen farkların yanında üniversiteli olma deneyiminin ve sorunlarının ortaklaştığı birtakım alanlar da göze çarpmaktadır.

Öğrencilerin birer özne değil müşteri olarak algılanmaya başladığı yeni eğilimler içinde, öğrencilerin tüketici olarak davranışlarını izleyip yönlendirmeyi hedefleyen çipli öğrenci banka kartları gibi uygulamaların yaygınlaşması, öğrencilerin üniversite içindeki hareketlerinin de izlenip denetlenebileceği bir gözetleme sisteminden rahatsız olduklarını

belirten üniversite öğrencileri, hem bu konuda, hem de hocalardan, idarecilerden farklı düşündükleri başka konularda kendi sözlerini söylemek ve istek, öneri ve şikâyetlerini iletmekle ilgili sıkıntılar yaşadıklarından bahsetmişlerdir. Bu sıkıntı ve çekincelerinde ailelerin ifade ve özellikle de örgütlenme özgürlüğüne yönelik korkularının da önemli bir yer tuttuğunu belirten öğrenciler, onlara karşı borçlu, sorumlu ve bağımlı hissederken hocalar, idari görevliler ve onlar gibi üniversite hiyerarşisinin daha üst basamaklarındaki kişilerle zıtlaşarak başlarını derde sokabileceklerine ve bu durumun geleceklerini olumsuz etkileyebileceğine dair de tedirginlikler beslemektedirler (TOG ve GÇB, 2012).

2.6.2. Öğrenci Temsilcilikleri – Öğrenci Konseyleri

Üniversite Öğrencilerinin İfade ve Örgütlenme Özgürlüğü araştırmasının niceliksel ayağına katılmış olan 726 üniversite öğrencisinin yüzde 70'i üniversitelerindeki öğrenci temsilcileri konseyinden haberdar olduğunu belirtmiş olsa da, son öğrenci temsilcileri seçimlerinde oy kullanmış olan üniversite öğrencilerinin oranı yüzde 40 ile sınırlı kalmıştır. Ankete katılan öğrencilerin sadece yüzde 20'si öğrenci temsilciler konseyinin kendisini temsil ettiğini düşünmektedir. Söz konusu niceliksel çalışmada ortaya çıkan bir başka bulgu ise, öğrenci temsilcilikleriyle sorun yaşadığını belirten öğrencilerin oranının yüzde 67 gibi oldukça yüksek bir düzeyde oluşudur. Bu oranın çoğu üniversitede öğrenci kulüp ve topluluklarının işleyişinden sorumlu olan Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlığı ile sorun yaşayan öğrencilerin oranıyla aynı olması da düşündürücüdür. Öğrenci temsilcilikleri ile sorun yaşadığı durumlarda kendisini ifade edemediğini söyleyen gençlerin oranı da yüzde 38,2 düzeyinde olup ÖTK'lar üniversite içinde kendini ifade etmenin en zor olduğu 6. birim/kişi olarak göze çarpmaktadır. Öğrencilerin kendilerini temsil etmesi beklenen bir yapıya karşı kendilerini ifade etmekte bu kadar zorlanması ifade ve örgütlenme özgürlüğü bağlamında olduğu kadar, öğrenci temsilciliklerinin meşruiyetinin bir göstergesi olarak da son derece önemli bir bulgudur (TOG ve GÇB, 2012).

Toplum Gönüllüleri Vakfı, Gençlik Çalışmaları Birimi ve STK Eğitim ve Araştırma Birimi ortaklığında yürütülen Adrese Büyüteç Projesi'ne katılan gençler tarafından hazırlanan izleme raporlarının yüzde 80'inde farklı bir katılım kanalı olan öğrenci temsilciliklerinin varlığından söz ediliyor olsa da, Bologna süreci etkisiyle değişen yönetmeliğe uygun olarak tepeden inme bir şekilde yerleşmeye başlayan bu geleneğin 'sözde demokratik' görünen ancak bilingli ve geniş bir tabana yayıl(a)mayan seçim ve temsil sistemleri üzerinden siyasi grupların egemenliğinde işleyen bir yapısı olduğu belirtilmiştir (TOG, 2011 ve Oy, 2011).

Toplum Gönüllüleri tarafından yayınlanan "Üniversitelerde Sosyal Sorumluluk ve Sosyal Girişimcilik Pilot Projesi" Raporu'na göre öğrenci konseylerine yönelik en önemli sorunlar konseyin seçim sistemiyle ilgilidir. Bu seçim sisteminde, öğrencilerin sadece kendi sınıf temsilcilerini seçme hakkı bulunmakta, üst delegeler seçilmiş olan bu temsilciler tarafından belirlenmektedir. Demokratik katılım kriterlerine uygun olmayan bu durumun yanında seçimlerin yeterli süre önceden duyurulmaması, sınıf seçimlerinde akademisyenlerin etkisinin engellenememesi ve seçim süreçlerinin toplumsal baskıya açık şekilde yürütülmesi gibi sorunlar yaşandığı dile getirilmiştir. Öğrencilerin temsilciler konseyinin kendilerini temsil ettiğine dair algısı da son derece zayıftır. Öğrenciler, konseyleri üniversitede hâkim olan siyasal grupların mücadele alanı olarak görmekte ve bu yapıların içinde olmayı tercih etmektedirler (TOG, 2013).

Raporda, öğrenci konseylerinin yetki ve sorumlulukları ile bu bağlamda örülen üniversite yönetimleri, üniversite öğrencileri ve öğrenci kulüp/toplulukları arasındaki ilişkiler açısından da sorunlar yaşandığı ortaya konmaktadır. Şu anki haliyle konseyler üniversite yönetimi için sadece tavsiye niteliği taşıyan kararlar verebilecek bir yapıya sahiptir; öğrenci kulüpleri ve topluluklarıyla ilişkilerine yönelik tanımlamalar ise net değildir (TOG, 2013). Öğrenci konseyi içindeki sosyo-politik temsilin üniversite yönetimiyle zıt düştüğü durumlarda ise, konseyin yetki ve faaliyet alanlarının kısıtlandığı, varlıklarının ve görüşlerinin görmezden gelindiği durumların yaşanabildiği aktarılmıştır (TOG, 2013).

Bu bağlamda, özellikle son dönemde yapılan merkezi öğrenci konseyi toplantılarında görüşülen öğrenci kulüp ve topluluklarının idari olarak öğrenci konseyleri yönetimi ve denetimi altında yürütülmesine ilişkin öneriler, öğrenci konseylerinin temsiliyet, seçim ve işleyişine ilişkin sorunlar ile öğrenciler arasında yaygın olan olumsuz imajı ve yönetim ile öğrenci toplulukları arasındaki sorunlu ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda, gençlerin katılımını güçlendirmesine ve ifade ve örgütlenme özgürlüğünün sınırlarını genişletmesine katkıda bulunamaması açısından eleştirilebilir.

2.6.3. Öğrenci Kulüpleri ve Toplulukları

Şebeke Gençlerin Katılımı Projesi araştırmasına katılmış olan 2.430 genç içinden öğrenci olan 1.571'inin diğer gençlere oranla özellikle geleneksel olmayan ve post-modern siyasi katılım biçimlerinde daha aktif olduğu belirtilmiş, okunulan üniversitenin tipi, bulunulan şehir, kiminle ve nerede yaşandığı, burs-kredi alma durumu gibi birtakım değişkenlerin öğrenciler arasında katılımı etkilediği vurgulanmıştır. Söz konusu çalışmada, öğrenciler arasında öğrenci kulüpleri ve topluluklarına üye olmanın diğer katılım şekilleri üzerinde ne derece etkili olduğunu görebilmek için bir dizi analiz yapılmıştır (KONDA, 2014).

Bir öğrenci kulübü veya topluluğuna üye olduğunu söyleyen öğrenciler tüm öğrencilerin yüzde 18,1'ini oluşturmaktadır. İstatistiksel olarak anlamlı olan farklara bakıldığında, bir öğrenci kulübüne üye olduğunu söyleyen öğrenciler içinde herhangi bir siyasi partiye üye olmak istediğini söyleyenlerin sayısının beklenenden fazla olduğu görülmektedir (Ki-Kare=19,775; df=1; p<.001; Cramer's V=0,12).

Bir STK'ya üye olan gençlerin yüzde 44'ü bir üniversite kulübüne de üye olduğunu belirtmektedir. Herhangi bir öğrenci kulübüne üye olduğunu belirten öğrenciler içinde bir STK'ya üye olduğunu söyleyenlerin oranının beklenenden fazla, bir STK'ya üye olmadığını söyleyenlerin oranının beklenenden az olduğu görülmüştür. Benzer şekilde, herhangi bir öğrenci kulübüne üye olmadığını söyleyen üniversite öğrencileri arasında bir STK'ya üye olanların sayısı beklenenden az, üye olmayanların sayısı beklenenden fazladır (Ki-Kare=880,965; df=1; p<.001; Cramer's V=0,749).

Herhangi bir öğrenci kulübüne üye olduğunu söyleyen öğrencilerin yüzde 22 kadarı son üç ay içerisinde herhangi bir toplu yürüyüş/ gösteri/ protestoya katılmış olduğunu belirtmiştir ve bu oran beklenenden fazladır (Ki-Kare=24,200; df=1; p <.001; Cramer's V=0,124). Son bir hafta içinde internette toplumsal bir sorun ile ilgili bir ileti paylaşmış olduğunu söyleyen öğrenciler içinde bir öğrenci kulübüne üye olduğunu belirtenlerin oranı beklenenden fazla, üye olmayanların oranı beklenenden azdır. Bu yönde bir ileti paylaşmadığını söyleyen

öğrenciler arasında bir üniversite kulübüne üye olduğunu dile getirenlerin oranı ise beklenenin altındadır (Ki-Kare=47,529; df=1; p<.001; Cramer's V=0,175).

Bir öğrenci kulübüne üye olduğunu belirten öğrenciler arasında Van'da gerçekleşen deprem ile ilgili Van halkına destek kampanyalarından birine katılmış olanların oranı yüzde 64,3'tür ve bu oran beklenenin üzerindedir. Bu yönde bir kampanyaya katılmadığını söyleyen öğrenci kulübü üyelerinin oranı ise beklenenin altındadır (Ki-Kare=17,315; df=1; p<.001; Cramer's V=0,105).

Herhangi bir öğrenci kulübüne üye olduğunu söyleyen öğrencilerin genel siyasi katılım düzeyleri (M=4,54; SD=1,68), kulüp üyeliği bulunmayan öğrencilerin genel siyasi katılım düzeylerinden (M=2,99; SD=1,55) daha yüksektir (F(1,1048)=72,170 ; p<.001). Bu bulgular üniversiteler içinde öğrenci kulüplerinde aktif katılım göstermenin gençlerin siyasi katılımını ne ölçüde geliştirebildiğine dair önemli tespitler olarak değerlendirilmeli, bu bağlamda üniversitelerde kulüpleşme üzerinden yaşanan örgütlenme deneyimlerinin artırılması yönünde çalışmalar yapılmalıdır.

Aynı araştırmada ortaya çıkan bir STK'ya üye olan gençlerin yüzde 40,4'ünün o kuruluşla arkadaşları aracılığıyla, yüzde 22,6'sının hocaları aracılığıyla tanışmış olduğu bilgisi de, öğrencilerin üniversiteler içinde kurdukları ilişkiler yoluyla sosyal ağlarını ne ölçüde genişletebildiklerine, katılımlarını ne ölçüde arttırabildiklerine ilişkin bir bulgu olarak değerlendirilebilir.

Herhangi bir STK üyeliği bulunmayan gençler sırasıyla, "zamanım yok" (yüzde 18); "ilgi alanım değil/sevmiyorum" (yüzde 14); "istemiyorum/nedeni yok" (yüzde 7,9); "gerek duymadım/uğraşamam" (yüzde 8,1); "denk gelmedi/fırsat olmadı/bilgim yok" (yüzde 6,3) kategorileri içinde ele alınabilecek yanıtlar vermişlerdir. Herhangi bir STK'ya üye olmama sebeplerine dair sorulmuş olan açık uçlu soruya verilen yanıtların gruplanması yoluyla elde edilen bu kategorilere ilişkin yorum yapmak güçtür. Öğrencilerin üniversite içinde örgütlenmiyor olmalarına dair sebepler makalenin devamında aktarılacak olan niteliksel ve niceliksel farklı araştırmaların bulguları üzerinden değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Öğrenci kulüplerinden birine üye olduğunu belirten üniversite öğrencileri arasındaki farklı sosyo-ekonomik statü göstergelerinin dağılımında belli eğilimler olup olmadığını tespit etmek için yapılan analizler cinsiyet, etnik kimlik, ailesiz idare etme süresi algısı gibi değişkenlere yönelik istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını ortaya koymuştur. Bu değişkenlerin çoğunun gençler arasında diğer birçok siyasi katılım düzeyi üzerinde etkili olduğu düşünüldüğünde, üniversite içinde ve dışındaki örgütlenmelere dair en azından bu değişkenler ekseninde bir fark olduğunu söylemek yanlış olmaz, ancak bu farkın tam olarak nelerden kaynaklandığını açıklamak için başka verilere de ihtiyaç vardır. Öğrenci kulüplerinden birine üye olduğunu belirten üniversite öğrencileri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösteren değişkenler şu şekilde sıralanabilir:

Üniversitede bir öğrenci kulübüne üye olduğunu söyleyen öğrenciler içinde Müslüman olmayan gençlerin oranı yüzde 8,9'dur ve bu oran beklenenden yüksektir (Ki-Kare=8,552; df=2; p<.05; Cramer's V=0,075).

Burslu öğrencilerin yüzde 28,1'i bir öğrenci kulübüne üye olduğunu belirtmiştir ve bu oran beklenenden yüksektir (Ki-Kare=25,198; df=1; p<.001; Cramer's V=0,127). Benzer bir şekilde, burs veya kredi aldığını belirten öğrencilerin yüzde 28'i bir öğrenci kulübüne üye olduğunu söylemiştir ve bu oran beklenenin üzerindedir. Burs veya kredi almadığını dile getiren öğrencilerin sadece yüzde 14,7'si bir öğrenci kulübüne üye olduğunu belirtmiştir ve bu oran beklenenden düşüktür (Ki-Kare=35,381; df=1; p<.001; Cramer's V=.150).

Açık öğretimde okumakta olan öğrencilerin yüzde 96,7'si herhangi bir öğrenci kulübüyle ilişkisi olmadığını ortaya koymuştur ve bu oran beklenenin üzerindedir, ancak kulüpleşmenin diğer üniversitelerdeki şekliyle mümkün olmadığı açık öğretim üniversitelerindeki bu durum anlaşılabilir niteliktedir (Ki-Kare=34,399; df=2; p <.001; Cramer's V=0,197).

Ailesini yüksek gelir grubundan bir aile olarak tanımlayan öğrencilerin yüzde 34,9'u bir üniversite kulübünde üyeliğinin olduğunu belirtmiştir ve bu beklenenin üzerinde bir katılım düzeyidir (Ki-Kare=16,364; df=3; p<.001; Cramer's V=0,103).

Yurtta yaşadığını belirten öğrencilerin yüzde 28,5'i bir öğrenci kulübünde üyeliğinin bulunduğunu dile getirmiştir ve bu katılım düzeyi beklenenin üzerindedir. Ailesiyle birlikte yaşayan öğrencilerin ise sadece yüzde 15,3'ü bir öğrenci kulübüyle ilişkili olduğunu belirtmiştir ve bu oran beklenenin altında kalmıştır (Ki-Kare=23,624; df=2; p<.001; Cramer's V=0,123).

Yukarıda sunulan veriler, üniversite içinde kulüplerde aktif olmak üzerinden kullanılan örgütlenme özgürlüğünün hangi özelliklerdeki öğrenciler için daha kullanılabilir olduğuna ve/ya hangi özelliklerdeki öğrenciler tarafından daha çok tercih edildiğine dair bulgular olarak değerlendirilebilir. Bu değerlendirme ışığında, sosyo-ekonomik olarak avantajlı kesimlerden gelen, burs geliri ve yurt imkânı gibi gençlerin özerkliğini de destekleyen sosyal haklardan faydalanan ve kampüs yaşamındaki sosyalleşme olanaklarına sahip gençlerin kulüp etkinliklerinde daha aktif olduğu tespiti yapılabilir.

İfade özgürlüğüne ilişkin sonuçları makalenin önceki bölümlerinde aktarılmış olan Üniversitelerde İfade ve Örgütlenme Özgürlüğü Araştırması'nın niceliksel ayağına katılmış olan 726 üniversite öğrencisinin yüzde 68'i üniversitelerdeki kulüp/topluluk ve platformların varlığından haberdar olduğunu dile getirmiştir. İstanbul ve Ankara'daki üniversitelerde öğrenim görmekte olan öğrenciler arasında, okuduğu üniversitedeki kulüp ve platformların varlığından haberdar olduğunu belirten öğrencilerin oranının diğer illere kıyasla daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Öğrencilerin yüzde 24'ü üniversite içerisinde, yüzde 19'u üniversite dışında, yüzde 32'si hem üniversite içinde hem dışında çeşitli STK üyeliklerinin bulunduğunu belirtirken, öğrencilerin dörtte biri hiçbir üyeliği olmadığını ifade etmiştir. Üçüncü ve üzeri sınıflardaki öğrencilerin dernek/kulüp/vakıflara üyelik oranlarının hazırlık, 1 ve 2. sınıf öğrencilerine göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Herhangi bir kulüp, vakıf, platforma üye olduğunu söyleyen öğrencilerin yüzde 24'ü sadece bir üyeliği olduğunu belirtmiş, yüzde 39'u iki, yüzde 20'si üç, yüzde 17'si ise dört veya daha fazla STK'ya üye olduğunu söylemiştir. Bu bulgu, öğrencilerin bir STK aracılığıyla deneyimledikleri örgütlenme özgürlüklerini ve bu deneyim üzerinden kazandıkları becerileri başka alanlardaki katılımlarını arttırıcı şekilde kullanabildiğine dair önemli bir veri olarak değerlendirilmeli, gençlere farklı alanlarda örgütlenme deneyimleri

sunabilecek olanaklar arttırılmalıdır.

Öğrencilerin üye oldukları oluşumlarla ilişki düzeylerine bakıldığında, yüzde 56'sının aktif olarak görev ve sorumluluk aldığını ve tüm toplantı ve etkinliklere katılım gösterdiğini belirttiği görülmektedir. Sadece yüzde 6'lık bir kesim toplantı ve etkinliklere nadiren katıldığını söylemiştir. Bu durum öğrencilerin kendileri ve akranları tarafından kurulan ve yönetilen örgütlenmelerde daha aktif bir şekilde yer alabildiği yönündeki değerlendirmeyi açıklar nitelikte bir bulgudur.

Öğrencilerin üye olduklarını belirttikleri kulüp ve toplulukların çalışma alanları içinde yüzde 20'nin üzerinde bir temsilde bulunan ve en sık işaret edilen alanlar sırasıyla sosyal hizmetler (yüzde 48), insan hakları (yüzde 43), kültür-sanat (yüzde 40), çevre (yüzde 38), toplumsal cinsiyetle ilgili konular/kadın-LGBTT çalışmaları (yüzde 29), öğrenci haklarıyla ilgili konular (yüzde 28), girişimcilik/işletme-ekonomi (yüzde 27), engellilerin hakları (yüzde 26) ve politika (yüzde 23) gibi konu ve alanlar yer almıştır. Erkeklerin öğrenci hakları, politika, spor, anti militarizm, kılık kıyafet özgürlüğü gibi konularda faaliyet gösteren kulüp ve topluluklarda kadınlara göre daha fazla üyeliğinin olduğu gözlemlenmiştir.

Öğrencilerin üniversite içerisinde herhangi bir kulüp/topluluk/platforma üye olmama sebeplerinin başında kendilerine uygun oluşumlar bulamıyor olmaları (yüzde 45) ve zaman kısıtlamaları/müfredat/ders yoğunluğu gibi sebeplerden zaman ayıramıyor olmaları (yüzde 42) gelmektedir.

Öğrencilerin yüzde 20'si kulüp/grup/topluluklara katılmakla ilgili olarak getirilen sınırlamalara işaret etmiş, yüzde 10'u bu tür gruplara katıldığında başının derde gireceğini düşündüğü için katılım göstermediğini belirtmiştir. Yüksek oranlarda dile getirilmemiş olsa, da bu sebepler üniversitelerde örgütlenme özgürlüğü ve katılım önündeki olası engellere dikkat çekmesi açısından önemlidir.

Öğrencilerin yüzde 27'si maddi imkânsızlıkları, yüzde 11'i üyelik aidatlarını ödeyemiyor oluştunu katılmama sebepleri arasında göstermiştir. Bu durum ekonomik durumun ve sahip olunamayan kaynakların özellikle belli kaynaklara sahip olmayı gerektiren katılım ve örgütlenme biçimlerini ne kadar sınırlandırabileceğine dair bir bulgu olarak değerlendirilmelidir. Bu değerlendirmede ekonomik olarak bağımsızlıklarını kazanabilme yönünde önemli bir geçiş süreci içinde bulunan gençlerin, ekonomik olumsuzluklardan daha çok etkilenebilecek kırılgan bir grupta yer aldıkları vurgulanmalı ve ekonomik dezavantajların katılımı ve örgütlenmeyi engelleyen koşullar olarak yaşanmasını engelleyici önlemler alınmaya çalışılmalıdır.

Öğrencilerin üniversite içindeki oluşumlara katılımını olumsuz yönde etkileyen diğer önemli nedenler arasında bu oluşumlardaki kişilerin henüz 'yabancı' olan kişileri dışlıyor olması (yüzde 21) ve öğrencilerin bu ve benzeri nedenlerle bu oluşumlara katılmak konusunda çekingen bir tutum içine girmeleri (yüzde 13) gösterilebilir. Bu iki nedenin üniversite kulüplerinin kendi örgütlenme yapılarıyla ilişkili olduğu belirtilmeli ve gençlik örgütlenmelerinin kendilerini dışlayan hiyerarşik birtakım örgütlenmelerdeki içe kapanma sorununu tekrarlıyabilir unutulmamalıdır.

Öğrencilerin üniversitedeki herhangi bir örgütlenmeye katılmamalarını açıklamak için gösterdiği, “yeterince araştıradım” (yüzde 29) ve “bu tür faaliyet ve gruplar ilgimi çekmiyor” (yüzde 16) gibi nedenler öğrencilerin kendi tutum ve tercihlerini yansıtan nedenler olarak kabul edilebilir.

Araştırmaya katılmış olan öğrencilerin yüzde 48'i öğrencilerin ilgilendikleri alanlarda bir araya gelmesinin önünde engeller olduğunu ortaya koymaktadır. İstanbul, Ankara ve İzmir dışındaki illerde öğrenim görmekte olan öğrenciler arasında bu oranın bir miktar daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin büyük çoğunluğu, ilgilendiği alanlarda bir araya gelmelerinin önündeki en önemli engelin üniversite yönetimi olduğunu belirtmiştir. Ekonomik engeller yüzünden bir araya gelebilecekleri faaliyetler için kaynak bulunamaması, YÖK ve hükümet gibi ekonomik, yapısal ve siyasi çeşitli nedenlerin de oldukça yüksek oranda işaretlendiği görülmektedir.

Öğrenciler, örgütlenme özgürlüğünün üniversite içinde ne derece kullanılabilmesine dair bir gösterge olarak tanımlanabilecek kulüp kurma çalışmalarının önündeki engellerle ilgili olarak, farklı konularda çalışan oluşumların farklı düzeylerde engel ve sorunlarla karşılaştığı değerlendirilmiştir. Bu bağlamda en fazla engelle karşılaştığı düşünülen ilk beş çalışma alanı/konusu sırasıyla öğrenci hakları, etnik konular, politika, toplumsal cinsiyet ve anti militarizm olmuştur. Engelli hakları, girişimcilik, spor ve çevre konuları ise görece en az engelle karşılaşılan alanlar olarak ortaya konmuştur.

Öğrencilere, üniversitelerinin öğrenci kulüpleriyle ilgili uygulama ve tutumlarına ilişkin olarak birtakım yargılar verilmiş, bu yargılara ne ölçüde katılıp katılmadıklarını belirtmeleri istenmiştir. Öğrencilerin yüzde 46,2'si kulüp kurmadan kampüste bir etkinlik düzenlenemeyeceğini belirtmiştir. Bu bilgi katılımcıların yüzde 49,6'sının istedikleri konularda bir kulüp kurabileceklerini düşünmediğini ve yüzde 35,5'inin üniversitede aynı konuda birden fazla kulüp kurulamayacağını düşündüğünü belirttiği bulgusu ile birlikte değerlendirildiğinde, öğrencilerin ifade ve örgütlenme özgürlüğü ile ilgili ciddi sınırlamalar bulunduğu işaret etmektedir.

Öğrencilerin yüzde 49,4'ü kulüplerin devamlılığının güvence altında olmadığını düşünmekte, yüzde 42,5'i danışman hoca, öğrenci konseyi ve/ya SKS başkanlıklarının kulüp faaliyetleri konusunda sorun çıkardığını belirtmektedir. Öğrencilerin yüzde 34'ü kulüplerin bazı faaliyetleri için cezai işlem uygulanabildiğini dile getirmiştir. Kulüplerin yönetim tarafından nasıl destekleneceğine dair süreçler hakkında bilginin erişilebilir ve şeffaf olduğunu düşünen öğrencilerin oranı sadece yüzde 27'dir.

Kulüplere sağlanan olanaklarla ilgili olarak, öğrencilerin sadece beşte biri faaliyetleri için gerekli kaynağın sağlandığını belirtmiştir. Öğrencilerin üçte biri, kulüplere sağlanan odalar ile etkinlikler için gerekli alan ve ulaşım desteği konularında üniversitesi hakkında olumsuz değerlendirmelerde bulunmuştur. Kulüplerin sahip oldukları internet olanağı ve görünürlük düzeyleriyle ilgili olarak ise öğrencilerin yüzde 60'lık bir bölümünün üniversitelerle ilgili olumlu geri bildirimler ortaya koyduğu belirtilmelidir. Öğrenci kulüplerinde aktif olan öğrencilerin yüzde 89'u tanıtım, iletişim ve görünürlükleri için sosyal medyayı aktif olarak kullandığını dile getirmiştir.

Gençlerin, ifade ve örgütlenme özgürlüğü alanlarının genişletilmesi için gerekli olan önlem ve politikaların belirlenip uygulanması süreçlerine aktif katılım gösterebilmesi son derece önemli bir kriterdir (Oy, 2011). 2010-2011 yılları arasında Toplum Gönüllüleri Vakfı, Gençlik Çalışmaları Birimi ve STK Eğitim ve Araştırma Birimi ortaklığında gerçekleştirilen Adrese Büyüteç Projesi kapsamında, bu kriteri modelleyen bir çalışma olarak, gençlerin hizmet almakta oldukları farklı kamu kurumlarını izleyip değerlendirdikleri bir izleme süreci yapılandırılmış ve yürütülmüştür (TOG, 2011). Bu süreç içinde, izleme yöntem ve becerileri bakımından güçlendirilen gençler, üniversitelerdeki ifade ve örgütlenme özgürlüğünün önemli alanlarından olan öğrenci kulüp çalışmalarının birçoğunun bağlı bulunduğu Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlıkları (SKS) hakkında 6 ayrı bölge 16 ayrı ilde, 20'si ilk, 16'sı ikinci döneme dair olmak üzere toplam 36 izleme raporu hazırlayıp paylaşmışlardır. Bu bölümde bu izleme raporlarında ortaya konulan bulgular paylaşılacaktır.

İzleme çalışmasında görev alan gençler, SKS'lerde bilgilendirme için ayrılan zamandan, görevli kişinin tavrının genç dostu olup olmamasına, deneyimlenen farklı durumların görevli kişiyle geliştirilmiş olan kişisel ilişkilere bağlı olarak şekillendiğini ortaya koymuş, SKS'lerin derslerle çakışan kısıtlı çalışma saatlerinden ve çalışmaları yavaşlatan bürokratik prosedürlerden yakınmışlardır. Raporların yüzde 58'inde, gençler SKS'lerin yükümlü olduğu hizmetleri yerine getirdiğini söylerken, yüzde 70'i bürokrasi yüzünden işlerin yavaş yürüdüğünden yakınmışlardır.

SKS'lerin ilgili yönetmeliklerde tanımlanmış olan ulaşım, barınma ve burs hizmetleriyle ilgili de yetersizlikler ve aksaklıklar olduğu ortaya konmuştur. Burs ve barınma olanakları hakkında yapılan bilgilendirmenin yetersiz olduğu bulgusuna raporların yarısından fazlasında rastlamak mümkündür. Yine raporların yarısından fazlası kampüsler arasında veya merkeze ulaşım olanakları konusunda yetersizliklere dikkat çekmiş, üçte biri bu hizmetlerin ücretli olduğu durumlarda öğrencilerin bu olanaktan faydalanamadığını belirtmiştir. Spor hizmetleri alanında tanımlanmış sorumluluklar bağlamında, raporların yüzde 90'a yakını bir spor tesisinin varlığından söz etse de, bunların ancak yarısının ücretsiz hizmet verdiği dile getirilmiştir. İlgili yönetmeliğin 16. maddesinde tanımlanmış olan SKS'lerin kültürel alanlardaki sorumluluğu kapsamında, raporların yüzde 70 kadarında kültürel faaliyetlere ilişkin bilgilendirmelere internet sitesinden ulaşmanın mümkün olduğu belirtilmiş olmakla birlikte, açık uçlu sorularda yarısı kadarı ücretsiz olan bu etkinliklerden haberdar olmak için ekstra çaba sarf etmek gerektiği vurgulanmıştır.

Söz konusu spor ve kültür etkinlikleri sadece öğrencilerin boş zamanlarını değerlendirebilecekleri olanaklar olarak dar bir bağlam içine değerlendirilmemeli, bu olanakların gençlerin bir araya gelebilecekleri ve birbirleriyle ilişkiler kurabilecekleri alanlar olarak değerlendirilebilir. Bu ilişkilermelerin örgütlenme hakkının kullanılmasıyla ilgili önemli bir zemin oluşturabileceği göz ardı edilmemelidir. Sosyal haklar bağlamında da tanımlanabilecek bu hizmetlerin ücretsiz olarak sunulmuyor oluşu ile mekânları, çalışma saatleri, işleyiş şekilleri ve programları belirlenirken öğrencilerin söz sahibi olamamaları ve öğrenci ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulmaması önemli sorunlar olarak göze çarpmaktadır. Belli hizmetler için kaynak ayrılması gerekli olmakla birlikte, öğrenci/genç-dostu hizmetler için yeterli koşullar ancak bu kaynakların ne şekilde kullanılacağına yönelik olarak da gençlerin istek ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulduğunda sağlanabilir ki, bu da öncelikli olarak gençlerin

bu istek ve ihtiyaçları ifade edebileceği mekanizmaların işlerlik kazanmasıyla m¼mk¼n olacaktır.

SKS y¼netmeliklerinin ¼đrenci kul¼plerinin kuruluşu ve devamlılığına ilişkin hukuksal g¼vence sağlamaktan uzak olduğu ve ¼đrencilerin de bu y¼nde bir g¼ven hissetmediği makalenin ¼nceki b¼l¼mlerinde dile getirilmiş, s¼z konusu y¼netmelikler ve ¼đrenci kul¼pleriyle ilgili bilgilendirme ve g¼ncellemelerin yetersiz olduğu vurgulanmıştı. İzleme raporlarının y¼zde 60'ı kul¼p y¼netmeliklerine, y¼zde 66 kadarı kul¼plerin kuruluş s¼reçlerine ilişkin bilgilere internet sitesi üzerinden ulaşılabildiğini ortaya koymuştur.

Kul¼p kuruluş s¼reçlerinde başvurunun hangi mercie yapılması gerektiğinin çeşitlilik g¼sterdiđi ortaya konsa da, bu s¼recin genel olarak rekt¼rl¼k onayı ¼zerinden işlediği belirtilmektedir. Rekt¼rl¼đ¼n ¼đrencilerin kendilerini en zor ifade edebildiklerini d¼ř¼nd¼kleri birimlerden oluşu ¼đrenci kul¼b¼ kurma s¼reçlerini zorlaştırabileceği şeklinde değerlendirilebilir (TOG, ve GÇB, 2012). Rekt¼rl¼k onayı bir gereklilik olsa da, kuruluş için yeterli olacak çalışmaların tamamlanması adına, danışman hocadan dekanlıklara, SKS birimlerinden ¼đrenci temsilciler kurullarına kadar, onayına ihtiyaç duyulan birtakım farklı ara merciler tanımlanmıştır ve bu durum ¼đrenciler için daha da zorlayıcı olmaktadır. Gençlerin y¼zde 90'ı kul¼p kurma s¼reçlerinde danışman hoca onayının gerekli olduğunu vurgulamıştır.

Kul¼p t¼z¼klerini hazırlarken kabul edilmiş SKS ¼rnek t¼z¼klerinden yararlandıklarını belirten ¼đrenciler, bu s¼reçlerin genelde danışman hocalar ya da SKS hukuk b¼roları tarafından y¼nlendirildiđini, t¼z¼klerin gerçekte yapılmak istenen şeylerden bağımsız olarak mevcut mevzuata uygun, okul ilke ve topluluk y¼nergelerine bağlı kalınan maddeler ¼zerinden şekillendiğini aktarmışlardır. Raporların y¼zde 80 kadarında ¼niversite y¼netimlerinin t¼z¼klere m¼dahale ettiğinin ortaya konması da ¼đrencilerin ifade ve ¼rg¼tlenme ¼zg¼rl¼đ¼ ve etkinliklerinin ¼zerkliđi açısından olumsuz olarak değerlendirilebilir.

Dernek kurmak için 7 kişinin bulunması yeterli olurken, ¼niversitede bir topluluk kurmak için yeter sayı kriteri, raporların y¼zde 45 kadarında 15 ve ¼zeri olarak ortaya konmuştur. İzlemelerin y¼zde 25 kadarında not ortalamasının da kul¼p kurma kriterleri içinde yer aldığı belirtilmiştir. İzleme raporlarının y¼zde 35 kadarında istenen alanda kul¼p kurulamadığı, y¼zde 40 kadarında aynı alanda birden fazla kul¼p kurmanın m¼mk¼n olmadığı dile getirilmiştir.

Zorlu s¼reçler sonunda kurulabilen kul¼plere ¼niversiteler tarafından sağlanan olanakların da kısıtlı olduğu g¼r¼lmektedir. Kul¼plerin y¼zde 50'den fazlasının odasının olmadığı belirtilmiş, raporların y¼zde 40'ında kul¼plerin oda sahibi olabilmek için ¼ye sayısı, faaliyet sıklığı, y¼netmeliklere uygunluk, SKS ile olumlu ilişkiler geliştirilmesi, k¼kl¼ bir kul¼p olmak, rekt¼rl¼k onayı gibi birtakım belirli belirsiz kriterler bulunduğu belirtilmiştir. Kul¼plerin odasının olduğunun g¼zlemlendiđi durumların sadece y¼zde 30'unda her kul¼b¼n kendine ¼zel bir odası olduğu, geri kalan durumlarda kullanım saati belirsiz ve çoğunlukla da mesai saatleri ya da bir iki saat fazlasıyla sınırlı olan odaların birç¼k kul¼p tarafından paylaşıldığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca, raporların y¼zde 41'inde kul¼p odalarında internete erişimin olmadığı belirtilmiştir.

Gençlerin yarıdan fazlası kulüplerin üniversitelerin finansal kaynaklarından yararlanabilmesiyle ilgili olarak gözetilen kriterlerin belli olduğunu bildirmiş olsa da; finansal destek miktarlarının, 'olanaklar ölçüsünde' SKS-Genel Sekreterlik-Rektörlük üçgeni tarafından belirlendiği sistem içinde, hangi kulübün ne ölçüde destek alabileceğinin, söylemde öğrenci etkinlikleri için ayrılan bütçeye ve kulüp-topluluk sayılarına, pratikte ise daha çok bütçenin istendiği faaliyetin üniversite tanıtımındaki etkisine, kulübün yönetimle olan ilişkisine ve faaliyetin konusuna bağlı olarak değişiklik gösterebildiği vurgulanmıştır. Bu sistem içinde finansal sorunlar yaşamakta olan kulüp ve toplulukların sponsorlar ya da üyelerinden makbuz karşılığı topladıkları aidatlar yoluyla kendi bütçelerini oluşturmaya çalıştıkları belirtilmiştir.

Kulüplerin yönetimle olan ilişkilerinde kulüpleri oluşturan öğrencilerin siyasi görüşleri ve kulübün faaliyet alanlarının etkili olduğu bir başka konunun da etkinliklerin gerçekleşmesi için danışman hoca ve/ya SKS Kültür Müdürlükleri'nden gerekli izinlerin alınması ve ihtiyaç duyulan mekânların kullanılabilmesi sürecinde ortaya çıktığı belirtilmektedir. Gençlerin dörtte üçü kulüplerinin devamlılığını sağlamak için faaliyetlerine yönelik danışman hoca ve bağlı olunan birimlere raporlama yapmak zorunda olduğunu belirtmişse de, bunun devamlılık için yeterli olmadığını belirtmektedirler. Tüzüklerine ve üniversitenin aldığı kararlara aykırı hareket eden, yönetimler tarafından 'izin verilmeyen' konulara eğilimli olan, siyasal içerikli etkinliklerde bulunan, bölücü ve Atatürk ilke ve inkılaplarına aykırı bulunan, izinsiz etkinlik yapan ve/ya senelik güncellemesini yapmayan kulüp ve toplulukların SKS Kültür Müdürlükleri, Üniversite Yönetimi, Rektörlük ve/ya Öğrenci Kulüpleri Koordinasyon kurulları tarafından kapatılabildiği belirtilmektedir.

İzleme raporlarında değinilen bir başka konu ise polisin görev ve yetkilerini belirleyen Polis Vazife ve Salahiyetleri Yasası'ndaki birtakım belirsizlik ve değişikliklerle, Üniversite Yönetimleri ve Emniyet Müdürlükleri arasındaki ilişkiler ve toplumsal-siyasi zeminde yaşanan olaylara bağlı olarak yaşanan sorunlardır. Raporlarda, öğrencilerin özellikle gündemde olan olaylara karşı kendilerini ifade etmek, duruşlarını ve tepkilerini ortaya koymak istedikleri eylemlerde karşı karşıya kaldıkları müdahalelerin sertliğinin hem kendileri hem de olaylara sadece tanıklık eden diğer öğrenciler için de son derece olumsuz bir deneyim olduğu, ifade ve örgütlenme özgürlüğü açısından cesaret kırıcı ve sınırlandırıcı bir zemin oluşturduğu belirtilmiştir.

Öğrencilerin kulüp ve topluluklar üzerinden yaşadıkları örgütlenme deneyimi hakkında yapılan çeşitli niteliksel araştırmaların ortaya koydukları bulgular da yukarıda sunulan sonuçlarla paralellik göstermektedir.

Toplum Gönüllüleri Vakfı tarafından 2013 yılında hazırlanan 'Üniversitelerde Sosyal Sorumluluk ve Sosyal Girişimcilik Pilot Projesi' Proje Raporu'na göre (TOG, 2013), üniversite kulüp ve topluluklarına dair en önemli sorunların başında bu oluşumların özerk, organize ve tanımlı bir yapıya sahip olmamaları gelmektedir. Bu eksikliğe paralel yaşanan bir başka önemli sorun da öğrenci örgütlenmelerinin ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda katılımcı yollarla belirlenmiş olan özerk bir bütçeye ve bu bütçeyi yönetecek banka hesabı gibi kurumsal araçlara sahip olmayışıdır. Bunun sonucunda, ihtiyaçları olan bütçeyi üniversite yönetimlerinden etkinlik bazında talep etmek durumunda kalan öğrenciler, onay alabil-

mek için özerkliklerini zedeler şekilde kendilerini üniversite yönetimleriyle iyi geçinmek, onlarla benzer şekilde düşünüyör gibi görünmek zorunda hissettiklerini dile getirmişlerdir. Üniversite yönetimleri ile kulüp ve topluluklar arasındaki bu ilişki şekli kuruluştan, etkinlik onayına, bütçe dağılımından, izin süreçlerine birçok farklı alanda görülmektedir. Diğer yandan üniversitelerde etnik, dini, cinsel yönelim vb. alanlarda faaliyetler düzenlemek ve örgütlenmeler kurmanın zor olduğu belirtilmektedir. Bu ilişkilerin ve öğrenci örgütlenmelerinin faaliyetlerinin objektif bir şekilde izlenip değerlendirilebileceği nesnel, şeffaf ve adil bir yapı ve sisteme ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır.

Aynı raporda kulüp ve toplulukların yapı ve işleyişleriyle ilgili olarak ortaya konan başka bir sorun kuruluş ve etkinlik onay süreçlerinde danışman hoca onayının zorunlu kılınmasıdır. Birçok üniversitede danışman hocaların kulüp ya da topluluğun işleyişini doğrudan şekillendirir şekilde örgütlenme iç yapısına ve günlük uygulamalara dahil oldukları bunun da öğrenci katılımını ve özerkliğini kısıtladığı gözlemlenmiştir. Kısıtlı personel sayısına rağmen çok sayıda farklı işten sorumlu olan Sağlık, Kültür, Spor Daire Başkanlıklarının öğrenci kulüp ve topluluklarının çalışmalarını izlemek, onlara destek olmak ve bürokratik işlerini kısa sürede çözmek konusunda yetersiz oldukları belirtilmiş örgütlenmelerin daha etkin, öğrencilerin daha katılımcı olabilmesi için bürokratik işlemlerin azaltıldığı, öğrencilerin karar alma süreçlerinde daha aktif olabildikleri bir koordinasyon yapısına ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Kulüp ve topluluklar arasında eşgüdüm ve işbirliğini destekleyen kulüplerarası kurul gibi mekanizmaların bu koordinasyon içinde etkin olması öğrenciler ve örgütlenmeleri arasında dayanışmayı güçlendirecek ve ihtiyaç ve taleplerinin daha güçlü bir şekilde dile getirilebilmesi için uygun bir zemin hazırlamış olacaktır.

Eylül 2009-Şubat 2010 tarihleri arasında İstanbul Bilgi Üniversitesi Gençlik Çalışmaları Birimi çatısı altında Demet Lüküslü tarafından yürütülen araştırma projesinde, farklı bölgelerden 7 büyük ilde (İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Samsun, Diyarbakır ve Van) dernek, vakıf, üniversite kulübü, gençlik meclisi, gençlik merkezi, platform veya inisiyatiflerde aktif şekilde yer alan 135 gençle (59 kadın, 76 erkek) 20 odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Başlıca amacını Türkiye’de örgütlü gençlerin sorunları, ihtiyaçları, istekleri ve önerileri tespit etmek olarak belirlenmiş olan araştırmada yapılan bu görüşmelerde örgütlü gençlerin deneyimleri, düşünceleri ve hissiyatları üzerine odaklanılmaya çalışılmıştır. Gençlerin örgütlenme deneyimlerine dair ortaya konan aşağıdaki durum ve yorumların üniversite kulüp ve toplulukları için de geçerli olduğu söylenebilir (Lüküslü, 2010).

Aynı çalışmanın sonuçlarına göre, yetişkin-merkezli bir toplumda genç olmanın dezavantajıyla yaşamaya çalışan gençler, eğitim, barınma, istihdam gibi sosyal haklardan yararlanmakla ilgili sıkıntılardan, maddi imkânsızlıklara türlü sorunlar içinde siyasi alan dahil birçok alanda kendi kimliğini inşa ve ispat etmeye, özerkliğini kurmaya çalışmaktadır. Bu süreçte yetişkin merkezli yönetim yapıları tarafından araçsallaştırılmaya, etki altında bırakılmaya çalışılan gençlerin katılımının önünde bürokratik, ideolojik, toplumsal, ailesel, maddi kaynaklı ve özerkliğe dair birçok engel bulunmaktadır. Bu engeller üzerinden örgütlenme, gençler arasında neredeyse sadece orta-üst sınıflara ait lüks bir deneyim olarak algılanabilmektedir (Lüküslü, 2010).

Gittikçe genişleyen heterojen bir alan olarak değerlendirebilecek gençlik alanı içinde bazı gençler önceki paragrafta bahsi geçen sorunlar yüzünden çok kısıtlı katılım gösterirken,

bazı gençler yeni örgütlenme şekil ve araçları üzerinden katılım göstermeye çalışmakta bazı gençler ise gündelik yaşamlarını kuşatmaya çalışan geleneksel siyasetin/ideolojilerin ağırlığı karşısında apolitik duruşu tercih edebilmektedir. Üniversitelerdeki kulüp ve topluluklardaki örgütlenme ve etkinliklere de eleştirel bir gözle bakan bu üçüncü gençlik grubu aktif apolitizm örneği olarak değerlendirilebilecek bir duruşla eleştirdikleri sistemin devamına katkı sağlayacak katılım yollarını reddettiklerini belirtmişlerdir (Lüküslü, 2010).

Genel sisteme ve üniversite içi işleyişlere dair benzer düşünce ve eleştirileri olmakla birlikte halihazırdaki örgütlenme mekanizmaları üzerinden aktif olmak isteyen gençlerin örgütlenmek ve amaçları doğrultusunda etkinlik gösterebilmek için bir iş yapma/yapabilme taktiği geliştirdikleri ortaya konmuştur. Demet Lüküslü'nün gerekli (zoraki) konformizm olarak adlandırdığı bu taktiğe göre gençler kısıtlı olanakları genişletebilmek ve olanaklardan faydalanabilmek için normları ve kuralları benimsiyor gibi davranmaktadırlar. Kendi deyimleriyle 'nabza göre şerbet vermek', 'ayıya dayı demek', 'huyuna gitmek', 'yerine göre politik davranmak' gibi ifadelerle betimlenen bu taktik gençlere istedikleri etkinlikleri yapabilmeleri için kolaylık sağlıyor olsa da, kendilerini bukalemun gibi hissettiklerini söyleyen gençler, örgütlenmek, amaçları doğrultusunda etkinlik gösterebilmek için bu taktiği uygulamak zorunda kalmaktan dolayı hoşnutsuz olduklarını dile getirmişlerdir (Lüküslü, 2010).

Genel olarak gençlik alanında, özelde üniversite örgütlenmelerinde güçlenen gençlik örgütlerinin daha küçük çaptaki örgütler üzerinde, katılan gençlerin katılmayan ve katılmayanlar üzerinde bir hiyerarşi kuruyor oldukları dile getirilmiş, bunun önlenmesi için katılım şekil ve araçlarının çeşitlenmesi ve ulaşılabilirliğinin artmasının yanında örgütlenmenin özerklik ya da sosyal haklar bağlamında hiçbir bedel ödemediği mümkün kılınması gerektiği vurgulanmıştır (Lüküslü, 2010).

2.6.4. İfade ve Örgütlenme Özgürlüğünün Kısıtlandığı Durumlar – Disiplin Soruşturmaları

Üniversiteleri çerçeveleyen hukuksal zemine değinilen ilgili bölümde YÖK Kanunu ve 2012 yılında yeniden düzenlenmiş olan disiplin yönetmeliğine yer verilmişti. YÖK'ün 144 üniversite rektörlüğünden gelen bilgiler doğrultusunda oluşturduğu istatistiklere göre 2000 yılından günümüze dek öğrencilere karşı açılan soruşturmalar ve bunların sonucunda verilen cezalarda belirgin bir artış olduğu görülmektedir. 2000 yılında 2.601 olan toplam soruşturma sayısının, 2010 yılında 6.001, 2011 yılında 5.871 olarak gerçekleştiği bildirilmiştir. Bu soruşturmalarda 2010 yılında 3.923, 2011 yılında 3.120 öğrenci ceza almıştır. Söz konusu iki yıl içinde sırasıyla en çok uzaklaştırma, uyarma, kınama cezalarının verildiği görülürken, toplam 35 öğrenci yükseköğretimden çıkarılmakla cezalandırılmıştır (Tutuklu Öğrencilerle Dayanışma İnişiyatifi Raporu, 2011). Bu bölümde Molu ve diğerlerinin 2013 yılında yayınladığı Üniversitelerde Disiplin Soruşturmaları araştırmasında irdelenen soruşturma uygulamalarına dair hüküm ve sorunlarla, öğrencilerin deneyimlerine dayalı tespitlere yer verilecektir.

YÖK Disiplin Yönetmeliğine dayalı olarak açılıp cezalandırılmayla sonuçlanan soruşturmalar bir yana, bu şekilde soruşturma açılması ihtimalinin bulunması bile caydırıcı etkisi üzerinden ifade ve örgütlenme özgürlüğüne yönelik bir müdahale olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede açılan soruşturmalar üzerinden türlü hak ihlallerine uğrayan öğrencilerin yanı

sıra bu soruşturmalardan ve sonucundan haberdar olan öğrenciler de üniversitelerinde neleri ifade edip neleri ifade edemeyecekleri, ne tür etkinlikler gerçekleştirebilecekleri nasıl etkinliklerden uzak durmaları gerektiği gibi konularda disipline edilmek istenmektedir. İfade ve örgütlenme özgürlüğüne yönelik bu müdahaleler YÖK Kanununun 54. maddesinin b bendi uyarınca, öğrencilerin üniversite dışında yaptıkları eylemleri de kapsayacak şekilde düzenlenmiştir (Molu vd., 2013).

YÖK disiplin yönetmeliğinde soruşturma açılan öğrencilerin savunma hakkından bahsediyor olsa da soruşturma süreçlerinde ifade ve örgütlenme özgürlüğünü koruyacak şekilde karar verilmesi gerektiği ve tüm sürecin adil yargılanma hakkı çerçevesinde yürütülmesi gerektiği gibi temel ilkelere yer verilmemiştir (Molu vd., 2013).

Soruşturma açma hakkı olan kişi ve kurullara soruşturmaları kimlerin ve hangi kurulların yöneteceğini belirleme yetkisi verilmiştir ancak soruşturmacının nasıl ve hangi şartlar göz önünde bulundurularak seçileceği belirtilmemiştir. Soruşturmacı olan öğretim üyelerinin objektif ve hak temelli bir soruşturma yürütmekle ilgili bilgi ve donanımları kazanmalarına yönelik bir eğitim alma zorunluluğu da yoktur. Ayrıca çoğu zaman nihai kararı verecek olan kişi ve/ya kurulun soruşturmacı kişi ve/ya kurulların raporlarına dayalı olarak karar veriyor oluşu ve bu aşamada öğrencilere yeni bir ifade olanağı tanınmaması da soruşturma karar süreçlerindeki sorunlar arasındadır (Molu vd., 2013).

2012 yılında yapılan son yönetmelik değişikliğinde soruşturma süreçlerine dair olumlu düzenlemeler de yapılmıştır. Soruşturma açılma süresi önceki yönetmeliklerde suç unsuru olan eylemi takip eden bir ay olarak belirtilmişken, yeni yönetmelik soruşturmanın derhal açılmasını ve 15 gün içinde de sonlandırılmasını gerektirmektedir. Bu durum öğrencilerin tehdit altında hissedebilecekleri sürenin kısılması üzerinden olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir ancak derhal kelimesinin süre açısından ölçülebilir bir kriter olmayışı ve soruşturmacının isteği doğrultusunda ek süre istenebiliyor oluşu, bu değerlendirmeyi güçsüz kılmaktadır. Ayrıca öğrencilere savunmaları için asgari 7 günlük bir süre verildiği göz önünde bulundurulduğunda, geri kalan sürenin delillerin toplanıp tanıkların dinlenerek objektif bir değerlendirme yapılması için yeterli olmayabileceği ve bu koşullar altında acele bir şekilde 15 gün içinde verilen kararların öğrencilerin aleyhinde olabileceği ortaya konmuştur. 2012 yönetmeliğinde soruşturma zaman kriterlerine dair başka bir değişiklik, yükseköğretim kurumundan uzaklaştırma ve çıkarma cezası ile sonuçlanabilecek nitelikte eylemlerin yetkili merciler tarafından tespit edilmesini takip eden üç ay içinde bir soruşturma açılmadığı takdirde zaman aşımı ilkesinin devreye giriyor oluşudur. Geçmiş yönetmeliklerde 6 ay olan bu sürenin kısılması olumlu bir gelişmedir ve yukarıda bahsi geçen soruşturmanın derhal açılması şeklindeki muğlak ifadeye de üç aylık bir sınır getirmiştir (Molu vd., 2013).

Öğrencilerin savunma hakkıyla ilgili olarak, soruşturmanın gizliliği esası ayrı bir madde olarak olmasa da yeni yönetmelikte de yer almıştır ve yine gizliliğin kime karşı olduğu belirtilmemiştir. Öğrencilerin neyle suçlandıklarını anlamak ve savunmalarını hazırlamak için gerekli olan bilgi ve belgelere ulaşmalarını engelleyecek şekilde uygulanabilecek olan bu esasa dair savunma hakkını koruyacak yeni düzenlemelere ihtiyaç vardır. Geçmiş yönetmeliklerde tanımlı olmayan yazılı savunma hakkına son yönetmelikte yer verilmiş olması olumlu bir değişikliktir. Son düzenlemeye göre öğrencilerin yazılı savunma talepleri olması halinde en az üç gün ek süre verilecektir. Ancak savunma olanağını güçlendirme potansi-

yeli olan bu değişikliğin olumlu etkisi, yazılı savunmaya dair ek sorular yöneltme hakkının soruşturmacılarda tutuluyor oluşu ile sınırlandırılmıştır. Geçmiş yönetmeliklerin sorunlu maddelerinden soruşturma-savunma çağırısına geçerli bir mazeret sunmaksızın cevap vermeyen öğrenciler hakkında savunma alınmadan karar verilebiliyor oluşunun yeni yönetmelikte de korunuyor oluşu da adil yargılanma hakkına dair ihlallere yol açabilecek olumsuz bir durumdur. Geçmişte öğrencilerin soruşturma süreçleri boyunca yükseköğretim binalarına girmesi yasakken, yeni yönetmelikte eğitim ve adil yargılanma haklarının ihlali olan bu durumun sadece istisnai durumlar için yapılacak özel talepler üzerinden tanımlanması olumlu bir gelişme olmakla birlikte istisnai durum ibaresinin varlığı ve muğlaklığı söz konusu hakların ihlal edilmesi olasılığının ortadan kalkmasını engellemiştir (Molu vd., 2013).

Soruşturmaların karara bağlanmasıyla ilgili olarak geçmiş yönetmeliklerde yer alan karar verilirken sanığın hangi maksatla hareket etmiş olduğunun göz önünde bulundurulması gibi öğrenciyi daha baştan suçlu yerine koyan muğlak ifadelere 2012 yönetmeliğinde yer verilmemiştir. Suç teşkil eden eylemlerin başka üniversitelerden gelen öğrencilerle birlikte gerçekleştirilmesi durumunda bir üst düzey ceza ve yaptırımlara tabi tutulması ve toplu olarak işlenen disiplin suçlarında kişilerin münferit olarak suçları deliller üzerinden sabit görünmemiş olsa da yetkili amir ve kurullarca cezalandırılabilir olmaları gibi kolektif ceza uygulamalarının da terk edildiği görülmektedir (Molu vd., 2013).

Geçmiş yönetmeliklerde cezaların öğrencilerin anne babalarına ya da onların yokluğunda başka aile bireylerine de tebliğ ediliyor olması gibi öğrencilerin birey olarak özerkliğini yok sayan ve üzerlerindeki aile baskısını arttıran uygulamaya yeni yönetmelikte yer verilmemiştir.

İmza karşılığı elden teslim ve e-posta adresi üzerinden teslim gibi yeni tebligat şekilleri tanınmış olsa da bu yolların işlemediği durumlarda, cezalandırılan öğrenciyi ifşa eden ve diğer öğrencilerinde de caydırıcı etkisi olması beklenen ilan tebligat, geçerli bir tebligat şekli olarak korunmuştur (Molu vd., 2013).

Yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası haricinde cezaların YÖK'e bildirim zorunluluğu da kaldırılmıştır ancak öğrencilerin burs ve/ya kredi aldıkları kurumlara bildirim uygulaması geçerliliğini korumaktadır ve bu da öğrencilerin eylemleri yüzünden iki kere cezalandırılmalarıyla sonuçlanmakta, gençler aldıkları disiplin cezasının yanında eğitim ve barınma haklarını doğrudan etkileyecek şekilde burs ve kredilerini kaybetmek gibi bir tehlikeyle karşı karşıya kalmaktadır. Yükseköğretim kurumundan çıkarılma cezasını takiben tüm YÖK kurumlarının yanı sıra emniyet ve askeriyeye de bildirim yapılması maddesi de hükmünü korumaktadır (Molu vd., 2013).

Verilen cezalara itiraz etme hakkını içeren düzenlemelerde de birtakım olumlu değişiklikler olduğu söylenebilir. Önceki yönetmeliklerde itiraz edilebilecek kararlar bir aydan fazla uzaklaştırma ve yükseköğretim kurumundan çıkarılma kararları ile sınırlıyken, yeni yönetmelikte öğrencileri 15 gün içinde haklarındaki karara ilgili olarak üniversite yönetim kuruluna itiraz etme hakkı verilmiş ve itirazın karar bağlanması için de 15 günlük bir süre tayin edilmiştir. Maddi açıdan ve hukuka erişimle ilgili olarak belli olanaklara sahip olmayı gerektiren idari yargı süreçleri dışında böyle bir itiraz hakkının tanınmış olması olumlu bir gelişmedir. 2012 yönetmeliğinde itiraz hakkına dair yapılan olumlu değişikliğin etkileri itiraz başvuruları ve sonuçları üzerinden değerlendirilmelidir (Molu vd., 2013).

Molu ve diğçerlerinin yayınladığı araştırmada disiplin yönetmeliğindeki maddelerin hukuksal ve karşılaştırılmalı olarak incelenmesinin yanı sıra, İstanbul ve Dicle Üniversiteleri soruşturma vakaları üzerinden ayrıntılı bir değerlendirme yapılmış ve öğrencilerin bu süreçlerdeki deneyim ve gözlemlerine dayalı tespitlerine yer verilmiştir. Bu tespitler içinde öne çıkan en belirgin sonuçlar, disiplin yönetmeliğinin anayasa ve uluslararası antlaşmalarla tanınmış olan ifade ve örgütlenme hakkı, toplanma özgürlüğü, eğitim, barınma ve adil yargılanma hakkı gibi çeşitli hak ve özgürlüklere aykırı nitelikte uygulamalara zemin oluşturabilecek maddeler barındırmaya devam ediyor oluşu ve söz konusu maddelerin ifadesindeki muğlaklık ile soruşturmacı kişi ve kurumlara tanınmış olan geniş yetki alanından dolayı kimlere, hangi durumlarda, hangi eylemlerinden ötürü nasıl cezalar verilebileceğine dair öznel ve ayrımcılık içeren uygulamaların sürüyor oluşudur (Molu vd., 2013).

Araştırmaya katılan öğrencilerin büyük bir çoğunluğu soruşturma açılırken ve yürütölüp sonuçlandırılırken muhalif düşüncelerinden dolayı ayrımcılığa uğradıklarını düşünmektedir. İzin alınamayan, müdahale edilen ve/ya cezalandırılan etkinliklerin çoğunun da yine siyasi ve/ya muhalif içerikli etkinlikler olduğu belirtilmiştir. Araştırmada ayrıca, toplumda azınlıkta kalan düşüncelerin ifade edilip ve bu yöndeki eylemlerin gerçekleşmesinin ifade ve örgütlenme alanlarının, dolayısıyla da demokrasinin gelişimi için ne derece önemli olduğu vurgulanmaktadır (Molu vd., 2013).

Öğrenciler, idari çalışanların, öğretim üyelerinin ya da diğçer öğrencilerin şikâyetleri üzerine açılan disiplin soruşturmalarının üniversite yönetimleri tarafından açılan soruşturmalara oranla daha az olduğunu belirtmiş, özellikle dekanlık ve rektörlükler tarafından açılan soruşturmalarda Emniyet Müdürlükleri ve Valiliklerden gelen yazıların belirleyici bir etki gücüne sahip olduğunu vurgulamışlardır. Araştırma çerçevesinde yapılan görüşmelerde özel güvenlik görevlilerinin ya da Emniyet Müdürlüğünün elindeki listelere göre açılmakta olan soruşturmalarda, eylem sırasında orada bulunmamasına rağmen cezalandırılan öğrenciler olduğundan bahsedilmiş, üniversiteler içinde sayıları artmakta olan sivil polislerin beyanlarının ve özel güvenlik görevlilerinin tuttuğu tutanakların soruşturmalarda delil olarak kullanıldığı dile getirilmiştir. Delil olarak tebligatlarda yer alan bilgilerin olayları genel olarak tarif etmekte sınırlı kaldığı bu olaylar esnasında öğrencinin somut olarak hangi eylemde bulunduğunu açıklamakta yetersiz kaldığı gözlemlenmiş, bu belirsizliğin öğrencinin savunma hakkını kullanmasını engellediğı değerlendirilmesinde bulunulmuştur. Savunma ve adil yargılanma hakları çerçevesinde çok sayıda öğrencinin, soruşturmada delil olarak kullanılan tutanaklar ve kamera kayıtlarını görmek istediğı ancak bu yöndeki hemen hiçbir talebin kabul edilmediğı ortaya konmuştur (Molu vd., 2013).

Disiplin cezaları, yukarıda belirtildiğı üzere, farklı kişi ve kurumlara da bildirilmekte ve öğrenciler aldıkları burs ve kredilerin kesilmesi, yurttan çıkarılma ve/ya öğrencilik statüsüne bağılı diğçer haklarını da kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Disiplin cezalarına yapılan itirazların öğrencilerin lehine bir sonuçla noktalandığı istisnai durumlarda, verilen disiplin cezasının idare mahkemesi tarafından iptal edilmesi halinde dahi cezanın gençlerin yaşamlarındaki diğçer olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılmasına yönelik yükümlölük ve uygulamaların olmadığı gözlemlenmiştir (Molu vd., 2013).

İfade ve örgütlenme özgürlüğünün sınırlandırıldığı ve/ya ihlal edildiğı yukarıdaki durumların

zemini oluşturan YÖK Disiplin Yönetmeliği, hukuki dayanağı Yükseköğretim Kanunu'nun yanı sıra Yükseköğretim Kredi ve Yurtlar Kurumu İdare ve İşletme Yönetmeliği, üniversitelerin Öğrenci Kulüpleri ya da Öğrenci Yurtları Yönergeleri gibi diğer düzenlemelerle de desteklenmektedir. Öğrencileri sosyal ve siyasi hakları arasında tercih yapmaya iten bu durum evrensel insan hakları prensipleri ile, ilgili anayasa ve uluslararası antlaşma maddelerine aykırıdır (Yılmaz ve Sezer, 2013).

Disiplin Yönetmeliği soruşturma ve ceza süreçleri incelenirken, öğrencilere üniversiteleri tarafından açılan soruşturmalarda Emniyet Müdürlükleri ve Valiliklerce açılan soruşturmalar arasında öğrenciler aleyhine gelişen ilişki ve paralellikler ortaya konmuştu. Yönetmelikte aynı olaydan dolayı, öğrenci hakkında bir ceza kovuşturmasının başlamış olmasının disiplin soruşturmasını geciktirmeyeceği, ceza kovuşturmasının sonucunun disiplin cezasının verilmesine engel olmayacağı belirtilmişti. Ancak hakkında üniversite dışındaki mercilerce ceza kovuşturması yürütülmekte olan öğrencilerin, bu kovuşturma sürecinin eğitim hayatları ve ilişkili sosyal haklara erişimleri üzerindeki olumsuz etkilerinden korunmaları için oluşturulmuş herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

Tutuklu öğrenciler yukarıda belirtilen sorunlara ek olarak incelenmesi gereken bazı özel hak ihlalleriyle de karşı karşıya kalmaktadır. Öğrenciler tutuklu oldukları süre içinde sadece özgürlüklerinden değil eğitim haklarından da mahrum kalmaktadır. Hakkında hüküm verilene kadar kişinin masum kabul edilmesi gerektiği ilkesi göz önünde bulundurulduğunda, eğitim hakkının öğrencilerin elinden alınıyor oluşunun ne kadar sorunlu bir uygulama olduğu daha da açık bir şekilde görülebilir. Mevcut yasalar çerçevesinde, üniversitelerin ve ilgili fakültelerin uygun bulması halinde öğrenimlerine devam etme ve sınavlarına girme hakkı tanınan öğrencilerin bu haklarından faydalanmaları cezaevinden üniversiteye transfer dahil türlü masrafları karşılayabiliyor olmalarına bağlıdır. Okulda ya da ceza infaz kurumunda gerçekleştirilen sınavların yapılaş koşullarının öğrencilerin başarısını olumsuz yönde etkileyebilecek özelliklerde olması ve öğrencilerin sınavlara hazırlanması için gerekli olan ders materyallerinden, internet gibi teknolojik imkânlardan ve/ya zamandan mahrum bırakılması da tutuklu öğrencilerin eğitim hayatlarını olumsuz yönde etkileyen nedenler arasındadır (Tutuklu Öğrencilerle Dayanışma İnisyatifi Raporu, 2011).

Tutuklu öğrencilerin büyük bir kısmı, henüz haklarında suçlu olduklarına dair bir hüküm verilmediği halde, üniversite yetkili mercileri tarafından suçlu kabul edilebilmekte ve okuldan uzaklaştırılma ve atılma gibi cezalarla sonuçlanan üniversite içi disiplin soruşturmalarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Sıralanan tüm bu sorunların ortadan kaldırılması için tutuklu yargılanma halinde eğitim hakkının ihlalini engelleyecek merkezi bir düzenlemeye ihtiyaç vardır.

2.7. Sonuç Yerine...

Şebeke Gençlerin Katılımı Projesi kapsamında yayınlanmış olan bir araştırmalar, bu alandaki geçmiş yazının ortaya koyduğu bulgularla paralel bir şekilde sosyo-ekonomik değişkenlerle gençlerin farklı katılım mekanizmalarındaki katılım düzeyleri arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır (KONDA, 2014 ve Yılmaz ve Oy, 2014). Bu ilişki temelinde ve eğitim ve kamu harcamaları istatistikleri gibi başka birtakım göstergeler dikkate alındığın-

da, gençlik içinde görece avantajlı bir grup olarak öne çıkan üniversite gençliği, özellikle geleneksel olmayan katılım biçimlerinde oldukça aktif bir grup olarak göze çarpmaktadır. Orta ve üst orta sınıf ailelerden gelen gençlerin üniversitelerde daha yoğun bir şekilde temsil edildiği bilgisinden hareketle, bu durumun sosyo-ekonomik değişkenlerin etkisinden bağımsız şekilde değerlendirilmesinin zor olacağı düşünülebilir. Ancak üniversite gençlerinin, ilgili hemen tüm çalışmalarda katılım düzeyi en yüksek gençlik grupları arasında yer alması, bu grubun katılım düzeyleri üzerinde etkili olan başka durum, özellik, yapı ve uygulamaların da incelenmesi yönünde bir ihtiyaç doğurmuştur.

Katılım konusunda tehditleri de fırsatları da yoğun şekilde yaşayan üniversite öğrencilerine ve onların yurttaşlık deneyimleriyle katılım hallerine dair yapılacak kapsamlı bir değerlendirmenin, gençlik ve katılımı ilgili olarak ortaya konmuş olan genel değerlendirme ve önerileri de zenginleştirileceğine inanılarak hazırlanmış olan bu makalede, katılımın ve aktif yurttaşlığın ön koşullarından olan ifade ve örgütlenme özgürlüğü ve bu özgürlüğün sınırlarını, kullanılabilirliğini etkileyen hukuki, yapısal, kültürel ve toplumsal göstere ve değişkenlerle bunların etkileri üzerine ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Makalede sonuçlarına yer verilen araştırmaların bulguları üniversite öğrencilerinin, yaşadıkları şehirlerde ve okudukları üniversitelerde ilişki içinde oldukları birim ve yapılarda kendilerini ifade edebilmek, sorunlarını ve düşüncelerini ortaya koyabilmekle ilgili ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kaldıklarını göstermiştir.

Öğrencilerin üniversitelerde örgütlenebilecekleri en temel yapıların öğrenci kulüp ve toplulukları ile öğrenci temsilcilikleri olduğu söylenebilir. Makalede üniversite öğrencilerinin ifade özgürlüklerini ne derece kullanabildiklerini ve bu yapılar üzerinden ne kadar aktif olabildiklerini belirleyen ve üniversiteleri çerçeveleyen hukuksal zemine ve bu zemin üzerinde oluşturulmuş olan mevzuata yer verilmeye çalışılmış, bu sorunlu çerçeve içinde katılım ve hareket alanlarını genişletmeye çalışan üniversiteli gençlerin akademik alanda kendilerini ifade etmelerinden, bir öğrenci topluluğunun kuruluş ve işleyiş aşamalarında gösterdikleri etkinliklere kadar, farklı katılım kanallarındaki deneyimleri ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bu inceleme sonunda, üniversitelerin hukuksal çerçevelerinin ve işleyiş şekillerinin öğrencilerin katılım, ifade ve özgürlük alanlarını geliştirmek amacıyla birçok kanun, yönetmeliğin gözden geçirilmesi ve uygulamalarda değişikliklere gidilmesi değerlendirilmiştir. Bunların başında, çalışmada incelendiği gibi, YÖK Disiplin Yönetmeliği, Öğrenci Temsilciliği Yönetmeliği gelmektedir.

Üniversitelerde örgütlenme özgürlüğünün yaygınlaşması, örgütlenmenin bir hak olarak talep edilip kullanılması yönünde yapılacak önerilerin ve bu öneriler ışığında gerçekleşmesi beklenen çalışmaların, hukuksal bir zemin üzerinden, örgütlenme özgürlüğünün güvence altına alınması ve bir hak olarak kullanılmasıyla ilgili sorunlu maddeler içeren yasa ve yönetmeliklerin ortadan kaldırılması ve/ya yeniden düzenlenmesine yönelik adımları içermesinin önemli olduğu vurgulanmalıdır. Ayrıca, öğrencilerin ve örgütlerinin günlük yaşam pratikleri, ihtiyaçları ve talepleri ışığında, yasal düzenlemelerde yer aldığı halde uygulamada eksik ve sorunlu olan hizmetlerin izlenmesi ve iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yapılması önemle üzerinde durulması gereken bir noktadır. Bu izleme ve iyileştirme çalışmalarında gençlerin karar süreçlerine aktif katılımının sağlanması da son derece önemlidir.

Öğrencilerin sosyo-ekonomik statüsüne dair birtakım değişkenlerle, sosyal haklarını ne kadar kullanabildikleri ve kendilerini ne derece özerk hissedip yaşayabildikleri gibi göstergelerin onların bu sınırlı ifade ve örgütlenme alanını genişletmeye dair çalışmalar içinde olmalarını ve katılım düzeylerini olumlu bir şekilde etkilediği görülmektedir. Bu aşamada, gençlerin sosyal haklara erişimlerinin artırılması yoluyla güçlendirilmesine ve özerkliklerini destekleyecek politika, strateji ve hizmetlerin üretilmesine büyük bir önem ve öncelik verilmesinin tekrar vurgulanmasında yarar vardır.

3

TÜRKİYE GENÇLİK ALANI İZLEME RAPORU 2009-2012

Yörük Kurtaran

3.1. Giriş: Kapsam ve Yöntem

İstanbul Bilgi Üniversitesi'ne bağlı Sivil Toplum Çalışmaları Merkezi³⁰ (STÇM) bünyesinde yer alan Gençlik Çalışmaları Birimi³¹ (GÇB) geçtiğimiz dönemde yayınladığı birçok makale, rapor ve kitapla Türkiye'de bilgi temelli gençlik politikalarının hayata geçmesine yönelik destek çalışmalarını sürdürmektedir. Gençlik Alanı İzleme Raporu 2009 – 2012 başlıklı bu rapor, birimin yayınları arasında bulunan İzleme Raporu 2009 (Kurtaran Y., 2009) ve Türkiye'de Gençlik Çalışması ve Politikaları (Yentürk N., Nemutlu G. ve Kurtaran Y., 2012) başlıklı çalışmaların hem devamı hem de tamamlayıcısı niteliğindedir. Devamıdır, çünkü geçtiğimiz yıllarda yayınlanan çalışmaların bazı tespitlerinin günün şartlarına göre güncellenmesi gerekmektedir. Çalışma bu açıdan hem belirli verileri güncellemekte, hem de bu güncelleme sonucu ortaya çıkan durumu (yeniden) analiz etmektedir. Sözünü ettiğimiz gibi, rapor aynı zamanda daha önceki çalışmaların tamamlayıcısıdır da. Zira, önceki araştırmalarda eksik olan bazı verilere bu araştırma kapsamında ulaşıp yorumlamak mümkün olmuştur. Bu sayede, çalışmada daha önce değinilemeyen konular da tartışılabilmiştir. Çalışma, ağırlıklı olarak masa başında yapılan bir araştırmaya dayalıdır. Bu niteliği nedeniyle, rapor kamuya

30 <http://stcm.bilgi.edu.tr> . Bu makalenin yazılmasında katkılarından dolayı Merkez üyeleri Nurhan Yentürk, Laden Yurttagüler ve Devin Bahçeci'ye teşekkür ederim.

31 <http://genclik.bilgi.edu.tr>

açık verilere dayanmakta olup, hem bir derleme, hem de bu mevcut yayınlanmış verilerin analizini kapsamaktadır.

Son dönemde Türkiye'deki gençlerle ilgili önemli profil araştırması ilgililerle buluşmuştur.³² Bu çalışmalar içinde en kapsamlı olanlarından biri, 2008 yılında kamuoyuna sunulan ve UNDP İnsani Gelişme Raporu'nun -gençlik temalı- Türkiye ülke raporuna temel teşkil eden gençlik araştırmasıdır. Bu araştırmanın sağladığı ve üzerinden 4 sene geçmiş veri seti, tarihsel karşılaştırmalar için çok faydalı olsa da, bazı konularda geçerliliğini ne kadar koruduğu bir soru işaretidir. Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın (GSB) yaptırdığı araştırmalar kapsamında Türkiye'nin Gençlik Profili başlıklı ve Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) aracılığıyla gerçekleştirilen saha araştırmasında görece olarak daha yeni bulgular yer almaktadır.³³ Benzer biçimde, özellikle güncel verileri derlemesi açısından Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) her sene Mayıs ayında yayınladığı gençlerle ilgili istatistikler (TÜİK, 2011 ve 2012) de gençlerin özellikle işsizlik, eğitim, internet kullanımı gibi makro göstergeler açısından anlaşılmasını sağlayacak önemli ipuçları sunmaktadır. Tüm bu araştırmaların sunduğu gençlerle ilgili bulguları, bunların zaman ve mekândan bağımsız olmadığı perspektifi doğrultusunda değerlendirmek daha uygun olacaktır.

Bu rapor ağırlıklı olarak bir masa başı araştırma olmakla birlikte Şebeke Projesi kapsamında, 4-5 Mayıs 2013 tarihinde KONDA Araştırma ve Danışmanlık tarafından saha araştırması yapılan ve yine Şebeke projesi kapsamında kitap olarak yayınlanan "Türkiye'de Gençlerin Katılımı" (KONDA, 2014) başlıklı raporun bulgularından yararlanacaktır. Bu saha araştırmasında Türkiye genelinde, 18-24 yaşları aralığında 2.508 genç ile görüşülmüştür. Sözünü ettiğimiz araştırmadan sonra, Türkiye'de gençler özelinde ve tüketim alışkanlıklarıyla ilgili araştırmaları dışarıda bırakıldığında, benzer ve geniş temsili olan bir araştırma yapılmamış olması da³⁴ bunu çalışmamızda yararlanabileceğimiz yegâne araştırma yapmaktadır.³⁵ Bu araştırmaya ek olarak önemli bir veri seti sunan temel resmi istatistiklerle ilgili konularda TÜİK verilerini de kullanacağız.

Türkiye'de özellikle çoğunluğun, ya da matematiksel bir dille söylemek gerekirse, istatistiki olarak "anamlı" bir kitlenin genel ihtiyaçlarını görmek açısından önemli olan temsili araştırmalar gençler özelinde az sayıda da olsa yapılmaya devam etmektedir. Bu çoğunlukçu anlayış, genel yönelimler ve tespitlerle ilgili bizlere çok önemli ipuçları sağlamaktadır. Ancak istatistiki olarak görünür olmayan fakat farklı ihtiyaçları olan gençler ya da gençlik grupları da mevcuttur. Türkiye gibi etnik kimlik, inanç, cinsel yönelim ve sınıfsal farklılıkların -gençler nezdinde de- ciddi farklılıklar yaratabildiği bir ülkede, bu konuların da tartışılmadığı gençlerle ilgili saha araştırmalarının Türkiye'deki gençlerin ihtiyaçlarını anlamlandırma açısından her zaman geliştirilmeye açık yanları olduğu söylenebilir. Buna rağmen geçtiğimiz dönem bu alt kırılımlardaki gençlerle ilgili araştırma³⁶ ve derlemelerin³⁷ de daha fazla hayata geçmesine sahne oldu. Ayrıca, GSB tarafından derlenen Gençlik Temalı Lisansüstü Tez Bibliyografyası başlıklı çalışma ve yılda iki sayı yayınlanmaya başlanan *Gençlik Araştırmaları Dergisi*'nden de burada bahsetmek gerekir.³⁸

32 UNDP, SETA, BETAM, KONDA gibi kurumlar tarafından yayımlanan araştırmalar örnek olarak verilebilir.

33 http://www.gsb.gov.tr/content/files/turkiyenin_genclik_profilii_web.pdf

34 GSB'nin sahası Temmuz 2013'te gerçekleşen Gençler ve Sosyal Medya başlıklı araştırmasının konusu sosyal medya ile sınırlıdır.

35 Kullandığımız saha araştırmasından sonra artan gençlik eylemliliği dikkate alındığında 2013 yılındaki bu gelişmeleri dikkate alacak olan Türkiye çapında saha araştırmalarına gerek olacaktır ve bu konu 2013 yılını da kapsayan ve ileriki yıllarda yayınlayacağımız alan raporumuzda yer alacaktır.

36 Bu konudaki farklı örneklerden biri için bkz. Lüküslü ve Çelik, 2008.

37 Bu konuda önemli örneklerden biri için bkz. Lüküslü ve Yücel, 2013.

38 2013 yılında yayınlanmaya başlanan, hem internet hem de baskı versiyonlu ve hakemli dergidir. Ayrıntılı bilgi için <http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr>

Bu raporda yararlanılan ve Şebeke Projesi kapsamında yayınlanan gençlerin siyasi katılımı, gençlik politikaları, gençlik çalışması ve gençlerin nasıl algılandığını tartışan araştırma ve Avrupa Konseyi yayınlarının tercümelelerinden oluşan kitaplar da önemli bir bilgi açığını kapatmaktadır ve bu çalışmaya katkıları olmuştur.

Son olarak, raporda tarihleri daha eski de olsa genel bir çerçeveye bağlı kalmak adına özellikle Avrupa'ya odaklanarak ancak kısmi de olsa küresel gençlik politikalarının gelişimiyle ilgili bazı kaynaklara da başvurulmuştur. Gençlik alanına kurumsal açıdan yatırım yapan en önemli iki kurum olan Avrupa Birliği (AB) ile Avrupa Konseyi'nin 1998'den beri hayata geçirdiği işbirliği kapsamında ciddi bir yazın oluşmuş durumdadır. Bu işbirliği kapsamında kurulan Avrupa Gençlik Politikaları Bilgi Merkezi (EKCYF) Avrupa genelinde gençlik ile ilgili araştırma, politika ve uygulamaların geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasını temel almaktadır. Bu kapsamda oluşturulan Avrupa EKCYF iletişim ağı bu bilgilerin her Avrupa ülkesi temelinde birer yasal temsilci ile gençlik katılımı, gönüllülük, gençliği daha iyi anlama gibi konularda ülke raporları hazırlamakta ve bunu yayınlamaktadır. Diğer yandan, aynı işbirliği çerçevesinde 2011'de kurulan ikinci bir oluşum ise Avrupa Gençlik Araştırmacıları Havuzu'dur (PEYR). Bu kapsamda, Gençlik Araştırmacıları yine ülke temsilciliği yolu ile gençlik alanında yürütülen bilimsel çalışmaların çoğalması, yayılması ve bilgi akışının sağlanması için çalışmaktadır. Her iki merkezde de Türkiye temsilcileri kuruluşlarından bu yana görev yapmaktadır. Kısıtlı da olsa burada da gençlerle ilgili bilgiler mevcuttur.

Bu işbirliğiyle sınırlı kalmadan, hem AB'nin hem Türkiye'nin de üyesi olduğu Avrupa Konseyi'nin yine gençlerle ilgili oluşturduğu dokümanlar önemlidir. Gençlik için Beyaz Kitap (Avrupa Komisyonu, 2001), Avrupa Gençlik Paketi (Avrupa Komisyonu, 2006) ve AB Gençlik Stratejisi (Avrupa Komisyonu, 2009) AB bünyesindeki temel yapıtaşlarından belki de en önemlileridir. Benzer biçimde, 2005'teki Varşova Zirvesi (Avrupa Konseyi, 2005), Avrupa Konseyi'nin Gençlik Politikası: Ajanda 2020 (Avrupa Konseyi, 2008) çerçevesinde gençlikten sorumlu bakanların 2008'deki toplantısı da Avrupa Konseyi açısından önemli adımlar olarak sayılmaktadır.

Uluslararası alanda başvuru alan bir diğer kaynak da Birleşmiş Milletler (BM) teşkilatının yapmış olduğu çalışmalardır. Özellikle, bu çalışmalarda Avrupa dışındaki gençlerle ilgili verilere rastlamak daha mümkündür. Öte yandan, Binyıl Kalkınma Hedefleri doğrultusunda yürütülen BM kökenli çalışmalarda çerçevesi daha dar bir pencereye odaklanılmaktadır.

Bu çalışmanın hazırlanması sırasında, yukarıda sayılan belge, anlaşma ve araştırmalardan derlenen bilgiler çerçevesinde analizler yapılmıştır. Bunlara ek olarak, Kalkınma Bakanlığı için hazırlanan Onuncu Kalkınma Planı (2014 - 2018) Gençlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu'ndan da yararlanılmıştır.³⁹ Ayrıca, ilgili kamu kurumlarının internet siteleri gibi kamuya açık iletişim kanallarından derlenen bilgiler de kullanılmıştır. Gençlik alanına odaklanan çeşitli uzmanların da görüşlerinden yararlanılarak kaleme alınan bu çalışma, yakın geçmişte Türkiye'de gençlik politikaları alanında hayata geçen gelişmeleri eleştirel bir gözle kayda geçirme ihtiyacını karşılamayı amaçlamaktadır.

Yapılan çalışma herhangi bir politikanın analizi olduğu ölçüde ilgili politikayı belirli bir refe-

³⁹ Söz konusu rapor henüz yayınlanmamış olmakla birlikte rapörtörülüğü bu çalışmanın yazarı Yörük Kurtaran tarafından yapılmıştır - e.n.

ransla değerlendirmenin ön plana çıktığını vurgulamak gerekmektedir. Herhangi bir kamu politikası analizi yapılırken olması gerektiği gibi, gençlik politikalarına yönelik bu çalışmada da akademik tarafsızlığın dışına çıkılmadan, özellikle gençlerin daha eşit ve özgür yurttaşlar olmasına yönelik değerler bütünü'nün temel referans olarak alındığını vurgulamak isteriz.⁴⁰ Türkiye'nin de üyesi olduğu Avrupa Konseyi ve Avrupa'daki çatı sivil gençlik kuruluşları tarafından oluşturulan Avrupa Gençlik Forumu'nun gençlik politikaları üretimi yaklaşımının da omurgasını oluşturan yaklaşım, gençlerle ilgili politikaların onların daha eşit ve özgür yurttaşlar olmasına yönelik olup olmaması ile ilgilidir. Bu çerçevede, çalışmanın amacı 2009 - 2012 yılları arasında uygulanan gençlik politikalarını yukarıda sözü edilen bağlamda değerlendirmek ve öneriler yaparak en geniş tanımla gençlerin refahını ve katılımını geliştirici tartışmalara katkı yapmaktır. Böylece, bu çalışma daha önce Gençlik Çalışmaları Birimi'nin izleme raporları ile birleşince uzun dönemli gelişmeleri de ilgililerin bilgisine sunulabilmiş olacaktır.

Özellikle son dönemde, Türkiye'de gençlere ve gençlik politikalarına olan ilgide ciddi bir sıçrama yaşanmıştır. Bu değişimin özellikle politika boyutundaki sonuçlarından biri, daha önce faaliyet gösteren Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'nün Gençlik ve Spor Bakanlığı'na (GSB) dönüşmesidir. Bu sürecin gençlik politikaları açısından doğal bir etkisi, "Türkiye'nin bir gençlik politikasının olmamasının kendisinin bizzat bir politika olduğu"⁴¹ dönemin kapanması üzerine olmuştur.

GSB'nin kurulmasından önce, tabii ki Türkiye'nin son 20 senelik geçmişinde çeşitli düzeylerde gençlerle ilgili politika oluşturma girişimleri olduğunu, hatta 19. yüzyılın sonlarında başlayan gençler/eğitim/askerlik ilişkisinin ulus-devlet/geç kapitalizm dönemi ve sonrasındaki Cumhuriyet uygulamalarının da bizzat birer gençlik politikası nüvesi içerdiğini de hatırlamak gerekir. Ancak özellikle 2000'li yıllarda Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği ya da Birleşmiş Milletler gibi Türkiye'nin üye olduğu ya da olmayı amaçladığı uluslararası kuruluşlarla ve kıta Avrupası ülkelerinin ulusal ve yerel düzeyde gençlere yönelik uygulamaları ile Türkiye'deki uygulamalar karşılaştırıldığında arada ciddi bir uçurum olduğu görülmekteydi. Bu uçurum, Türkiye'nin darbe sonrası toplumsal açıdan ehlileştirilmesi projesinin temel göstergelerinden biri olan gençlere bakıştaki değişimin⁴² politika alanındaki doğal sonuçlarından biriydi. Bu doğal sonucun ortaya çıkarttığı ortamda birçok gençlik STK'sı ve gençlerle çalışan kişinin bir gençlik politikası talep etmesi de kendi içinde tutarlı bir adımdı. Ancak bir bakanlığın kurulmuş olması, daha sonra bu çalışmada ayrıntısıyla incelenecek bir Ulusal Gençlik ve Spor Politika Belgesi'nin oluşturulması ve bizzat bakanlığın gençler ve gençlik kuruluşlarına yönelik hizmetlerinin görünür biçimde artması, geliştirilmeye açık tüm yönlerini kenara bırakacak olursak, bir politika yaklaşımının oluştuğu yönünde bir kanıttır.⁴³ Bu çerçevede, bu çalışmanın dayandığı önemli bulgulardan ilki, özetle bugün ve artık Türkiye'nin bir gençlik politikası olduğudur.

40 Bu temel referansın ayrıntılı olarak tartışıldığı çalışmalar için bkz. Yentürk, Kurtaran ve Nemetli, 2012 ve AB ve Avrupa Konseyi'nin yukarıda söz edilen çalışmaları. Ayrıca bkz. Şebeke Projesi kapsamında yayınlanan Avrupa Konseyi yayınlarının Türkçe tercümeleleri olan Denstad, 2014; Kurtaran ve Yurtagüler, 2014 ve Gür ve Bahçeci, 2014.

41 Bu argüman Türkiye'de gençlik politikalarının analizini içeren ve 2008'de ve 2012 yıllarında yayınlanmış olan "Türkiye'de Gençlik Çalışması ve Politikaları" kitapta temel argüman olarak incelenmektedir. Bkz. Yentürk, Kurtaran ve Nemetli, 2012.

42 Bu değişimin milletvekillerinin söylemi üzerinden incelendiği bir çalışma için bkz. Yurtagüler, 2014.

43 Bu politikanın temel niteliklerinden biri de, devletin son 10 senedir sosyal politika alanındaki yaklaşımlarıyla (Buğra, 2008) bir paralellik göstermesidir. Türkiye'nin tarihsel olarak kurgulanmış sosyal devlet anlayışı çerçevesinde, bugüne kadar belirli hizmetlere ulaşamayanların bu hizmetlere ulaşmalarını görevli olarak iyileştiren ancak aynı zamanda geleneksel olarak bu hizmetlere ulaşabilenlerin mevcut hak çemberlerinin daraltılarak yeniden tanımlandığı bir düzenlemenin gençlerle ilgili politikaları etkilemesi beklenir bir gelişmedir.

Bu gelişmeler bizleri, gençlere yönelik daha çok imkân olarak özetlenebilecek sonuçlarıyla, özellikle sosyal devlet ve yurttaşlar arasındaki ilişkinin yeni Türkiye’de daha “iyi”ye gittiği gibi bir sonuca götürebilir. Bu bulgu, ancak başarının öncelikle ve tek başına rakamlarla ölçülmesi ve performansın yaygınlıkla analiz edilmesi yoluyla hayatın anlamlandırılması durumunda başarı sayılabilir. Bununla birlikte, bir politikanın var olması kadar önemli bir diğer nokta da, söz konusu politikanın özellikle yukarıda belirtilen temel referanslar çerçevesinde gençlerin daha eşit ve özgür yurttaşlar olmasına yönelik olup olmaması ile ilgilidir. Dolayısıyla, günümüzde tartışılması gereken de Türkiye’nin bugün artık sahip olduğu gençlik politikasının nitelikleridir.

Türkiye’de son yıllarda uygulanan gençlik politikasının niteliklerini analiz etmeye yönelik her türlü çalışma öncelikle gençlerle ilgili temel algılarını, bunların tarihsel olarak değişen ve değişmeyen yönlerini, içinde yaşadığımız dönemin gerek ülke içi gerekse ülke dışındaki gelişmelerini göz ardı etmeden ele almalıdır. Bu nedenle, çalışmanın ikinci bölümünde gençlerle ilgili temel algılar ana hatlarıyla ele alınacaktır. Çalışmanın üçüncü bölümünde, gençlerle ilgili temel göstergelere yer verilerek ihtiyaç duyulan gençlik politikalarına dikkat çekilmeye çalışılacaktır. Çalışmanın dördüncü bölümü, hem gençlik politikaları ile ilgili temel kanun ve belgeleri hem de gençlik politikası uygulamalarını kurumlar bazında ele alacaktır. Her üç bölümün incelemesi de esas olarak 2009-2012 yılları arası gelişmelere dayanmaktadır. 2013 yılı ile ilgili veri bulunması durumunda çalışmamızda dikkate alınmıştır. Son bölüm gençlik politikası önerilerine ayrılmıştır.

3.2. Gençlerle İlgili Temel Algılar

Gençlik politikalarının niteliksel değerlendirilmesinde toplumda ve kamu politikalarının gençlik algısında kendini güçlü şekilde gösteren temel algılardan söz etmek mümkündür. Bunlar arasında gençlerin homojen olduğu, bu gençlerin çoğunun öğrenci oldukları, gençlerin yaşam pratiklerinin farklı olmadığı algısı, gençlerin zaman ve mekândan ayrı değerlendirilmesi, gençlerle ilgili toptancı yargılar ve tarihsel koşulların dikkate alınmamasından söz edilebilir. Bunlar ana hatlarıyla aşağıda ele alınacaktır.⁴⁴

• Gençler homojendir algısı

Özellikle politika oluşturmaya yönelik araştırmalarda sıklıkla rastlanan bir yönelim, analizlerin yapılmasında genç olma halinin sadece belirli bir yaş aralığıyla sınırlanmasıdır. Oysa gençlik, farklı kuşakların ve bu kuşaklar arasındaki güç ilişkilerinin doğal bir çıktısı olarak şekillenen ve sürekli değişen ve yeniden tanımlanan bir dönem, hatta bir kategoridir. Bu güç ilişkilerini hesaba katmadan yapılan ve kendisini biyolojik bir yaş aralığıyla sınırlayan bir gençlik tanımları gençleri anlama ve anlamlandırmada doğal bir sınırdır. Gençlik; sadece belirli bir yaş aralığına indirgenmeden toplumsal, ekonomik ve siyasi koşullar bağlamında farklı ilgileri, gereksinimleri ve koşulları olan heterojen bir kesim olarak ele alınmalıdır. Buna rağmen, politika düzeyinde gençlerin sadece biyolojik olarak hangi yaş grubu arasındaki kişileri kapsadığıyla ilgili yönelim geçerliliğini korumaktadır.

Örneğin, Birleşmiş Milletler için bu yaş aralığı 15-24 iken, eğitimden işe geçiş yaşının daha

44 Gençlerle ilgili temel algıların literatürde yer alan kavramsal arka planına ilişkin tartışmalar için bkz. Yentürk, Kurtaran ve Nemutlu, 2012.

yüksek olduğu birçok AB ülkesinde ve AB'nin gençlik temelli programlarındaki hedef kitle 15-29 yaş aralığı olarak ele alınmaktadır. Türkiye'de gençlik yaşı bazı araştırmaya ve belgelerde farklı sunulmakla birlikte genel görüş 12-24 yaş aralığı doğrultusundadır. 2001 tarihli Türk Medeni Kanunu'na göre, "Erginlik on sekiz yaşın doldurulmasıyla başlamaktadır". 2003 tarihli Gençlik Merkezleri Yönetmeliği'ne göre, gençlik merkezlerine üyelik için 12-24 yaşları arasında olma şartı aranmakla birlikte, talep edilmesi halinde 7 yaşından küçük 26 yaşından büyük olunmaması şartıyla da üye kaydı yapılabilir. Türk Medeni Kanunu ve 2004 tarihli Dernekler Kanunu'na göre fiil ehliyetine sahip bulunan her gerçek kişi ile tüzel kişiler, derneklere üye olma ve dernek kurma hakkına sahiptir. Ayrıca, 15 yaşını bitiren ayırt etme gücüne sahip küçükler yasal temsilcilerinin rızasıyla çocuk dernekleri kurabilir, kurulmuş çocuk derneklerine üye ve bu derneklere yönetici olabilirler. Hatta 12 yaşını bitirenler de bu derneklere yine aynı şartlar çerçevesinde üye olabilirler.

Tam da bu noktada, politika düzeyinde belirli bir yaş aralığındaki kişiler olarak tanımlanan bu yaş grubunun, homojen olmadığını hatırlamak gerekir. Gençler yaş, cinsiyet, ekonomik, sosyal, aile ve kültürel durum, eğitim seviyesi, yaşadıkları yer, sosyal sınıf ve diğer farklı nedenlerle farklı günlük hayat pratiklerini deneyimlemektedirler. Bu çerçevede, farklı gençlerin farklı yaşam pratiklerine sahip oldukları, dolayısıyla da ihtiyaçların farklılaşabileceğinin altını çizmek gerekmektedir. Ancak gençler arasındaki farklılıkları yatay kesen bazı ortak ihtiyaçlardan söz etmek de mümkündür. Örneğin, teknoloji ve sosyal medyanın kullanımıyla ilgili talepler gençlerin kendi aralarındaki tüm farklılıklara rağmen ortak bir talep olarak öne çıkmaktadır.

- **"Gençler öğrencidir" algısı**

Homojen gençlik algısının Türkiye'deki yansımaları takip eden algılamalardan biri, gençlerin hepsinin öğrenci olduğu önyargısıdır. Oysa 2008 küresel krizi öncesindeki dönemde bile Türkiye'deki gençlerin sadece yüzde 30'u halen okuyordu. Güncel başka bir araştırmaya göre de, Türkiye'deki gençlerin yüzde 26'sı oturanlar, yüzde 45'i okuyanlar, yüzde 28'i de çalışanlar olarak nitelendirilmektedir (KONDA, 2011). Şebeke projesi kapsamında KONDA tarafından yapılan araştırmaya göre daha ayrıntılı bir bilgiye ulaşabiliyoruz. Bu bilgiye göre anket yapılan gençlerin yüzde 45'i öğrenci, yüzde 21'i çalışıyor, yüzde 19'u hem okuyor hem çalışıyor, yüzde 11'i ise ne çalışıyor ne de öğrenci (KONDA, 2014). Başka bir araştırmaya göre, "ne eğitim ne de istihdamda olan gençlerin" oranı Türkiye için yüzde 25'tir (OECD, 2012). Bu durumun genç kadınlar açısından yüzde 52 ile daha da olumsuz olması ise kızlar arasında, "okuldan işe geçişin" ne kadar sınırlı olduğunu gözler önüne sermektedir. Sayısı kısıtlı da olsa, gençler içindeki alt gruplarla ilgili araştırmalar, örneğin "ev kızları", farklı etnik gruplar ya da azınlıklar/göçmenler gibi kesimler içindeki kırılmaların da anlaşılmasının kolay olmadığını göstermektedir (Lüküslü ve Çelik, 2008). Buna ek olarak, Türkiye'nin OECD ülkeleri içinde lise ve üniversitelerden en az mezun veren ülke olduğu da düşünüldüğünde, "gençler öğrencidir" algısının ne kadar sorunlu olduğu ortaya çıkmaktadır.

- **Gençlerin günlük yaşam pratikleri ve ihtiyaçlarının farklı olmadığı algısı**

Günlük yaşam pratikleri kişilerin ihtiyaçlarını belirleyen önemli etkenlerden biridir. Çeşitli konularda, toplumdaki yaş gruplarının yaklaşımları ele alındığında, gençlerle toplumun diğer kesimlerinin birbirine paralel düşündüğü görülmektedir. Ancak aynı mekân ve sosyal

çevrede gençlerin başına gelenlerle yetişkinlerin başına gelenler arasında ciddi farklar mevcuttur. Örneğin, yaşı geçkin biri evden çıkarken üzerindeki kıyafet, ailenin diğer fertlerini ilgilendirmeyebilir. Ancak genç birinin ne giydiği ve ne giymesi gerektiği okulda, aile içinde ya da mahallede doğrudan bir müdahale alanı olabilmektedir. Bu çerçevede, son yıllarda yapılan araştırmalardaki temel bir bulgunun da altını çizmek gerekmektedir (Yurttagüler, 2014 ve KONDA, 2014). Değerler, algı ve beklentiler gibi konularda yaş parametresi önemli bir fark yaratmayabilmektedir. Burada daha çok gençler arasında fark yaratan parametreler eğitim düzeyi ve siyasal tercihleridir.

Yukarıda söz edildiği gibi, gençlerin günlük yaşam pratiklerinin toplumun diğer kesimlerinden farklı olması ihtiyaçlarının da farklılaşmasını getirmektedir. Başka bir deyişle, gençlerin ihtiyaçları birçok konuda toplumun diğer kesimlerinden farklı olabilmektedir. Bu da farklı ihtiyaçlara yönelik nasıl bir gençlik politikası oluşturulması gerektiğiyle ilgili önemli bir tartışmayı şekillendirmektedir. Gençlere yönelik politikalar, belirli bir geniş tabanın ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak tasarlandığında, devletlerin tüm yurttaşlarına eşit mesafede durması gerektiği ilkesiyle çelişebilmektedir.

İngiltere’de bir üniversite disiplini olarak “gençlik çalışması” ve gençlik çalışanlarının gençlerle temasının en önemli noktalarından biri olan “gençlik merkezleri” gibi, gelişmiş ciddi bir yapılanma vardır. Bu merkezler, gençlerin farklılaşan ihtiyaçlarına göre bilgilendirme, yönlendirme, projelerine destek sağlama gibi konularda çeşitli imkânlar sunabilmektedir. Öyle ki, gençlerin müzik yapma ihtiyacını karşılamak üzere kendi içinde stüdyolar barındıran merkezler de farklı ülkelerde mevcuttur. Avrupa genelinde duruma bakıldığında, ülkelerin sosyo-politik yapılarının ve bunların farklı ihtiyaçlarının, her ülkeye özgü politikaların içeriğini ve uygulamaları nitel ve nicel olarak etkilediği görülmektedir.⁴⁵

• **Gençlerin zaman ve mekândan ayrı değerlendirilmesi**

Gençlerle ilgili çalışmalarda ve günlük hayatta sıklıkla rastlanan bir başka yaklaşım, genç olma halini zamandan soyutlayarak kuşaklararası karşılaştırmaların yapılmasıdır. Bunun günlük hayattaki karşılığı, “Ben senin yaşındayken...” ile başlayan cümlelerdir. Türkiye’nin gerontokratik günlük hayatı, bu ve benzer karşılaştırmalar üzerinden gençlerin özerkliğini ciddi biçimde kısıtlayan yapıyla karşımıza çıkmaktadır.

Buna ek olarak, özellikle siyasal katılımı temel alan çalışmalarda, ama sadece bu tür araştırmalarla sınırlı kalmadan da, bugünün gençlerinin ne kadar “apolitik” oldukları ile ilgili bir görüş de mevcuttur. Politikanın çerçevesini sadece siyasi partilerle ilişki biçiminde kuran bir yaklaşım, gençlerin sivil toplum ve internet gibi başka mecralarda bizzat politika oluşturma ve uygulama süreçlerine girdiğini gözden kaçırabilir. Tespit edildiği üzere, gençler aslında bu konulara duyarsız değildir, ancak bunu ifade etme biçim ve yaklaşımlarında bir değişim de söz konusudur (Lüküslü, 2009). Dahası gençler, siyasi kararlarını verirken bilgi kaynağı olarak ailelerinin siyasal yapılanmasını temel almakta, ailelerin tarihsel ve toplumsal koşulların etkisiyle, “ya başına bir şey gelirse” kaygısı nedeniyle aktif siyasal katılım gösteremediklerinden yakınmaktadırlar (KONDA, 2014). Oysa farklı bir dönemde, farklı toplumsal koşulların sonucu olarak, hem toplumun hem de toplumun bir parçası olan gençlerin yaşam

45 Avrupa’da gençlik çalışmasının farklı ihtiyaçları olan gençlere yönelik tasarlanmasını da içeren tarihsel gelişimini inceleyen bir derleme için bkz. Kurtaran ve Yurttagüler, 2014.

biçimleri ve gereksinimleri de değişmiştir. Değişmeyen ve özcü bir genç tanımı yapmak bu açıdan ciddi sorunlar doğurabilmektedir.

- **Gençlerle ilgili toptancı yargılar**

Türkiye’de de gençlik politikaları incelenirken, iktidarların gençlerle kurduğu ilişkilerin belki de en ortak yanı hepsinin kendine özgü bir gençlik tasavvurunun olması, bir başka ifadeyle bir gençlik “hayal”i kurması⁴⁶ ve bizzat bu “hayal”i elde etme yolunda belirli yasa, hizmet ve imkânları seferber etmesidir.

Bu özcü genç tanımının doğal bir uzantısı da gençlerle ilgili toptan yargılar içeren genellemelerin sıklıkla kullanılmasıdır. İlgili dönemin tarihsel ve toplumsal koşullarına göre, bu genellemeler gençlerle ilgili “gençler değişimi başlatır, değişimin motorudur” gibi toptan olumsuzlamalara ya da “gençler sorun çıkartır, suça eğilimlidir” gibi toptan olumsuzlamalara da dönebilmektedir. Bu da, özellikle politika düzeyinde, gençlerin ele alınma biçimlerini doğrudan etkilemektedir. Çünkü gençlerin sorunun öznesi olarak görülmesi, bu sorunu çözmeye yönelik süreçlerin oluşturulmasını da beraberinde getirmektedir. Oysa gençleri değer olarak görmek, bu toplumda gençlerin daha eşit vatandaşlar olarak yaşamasını sağlamaya yönelik iyileştirmelere odaklanmaktır.

- **Gençlik tartışmasında tarihsel koşulların dikkate alınmaması**

Uluslararası konjonktürdeki değişimin sonucu olarak, gençlere yaklaşımdaki değişim ve bu sürecin doğal çıktısı olan gençlik politikalarını etkilemektedir. Özellikle kıta Avrupası’nı etkileyen 2008 finansal krizinin bir sonucu da, sürdürülebilirliği zaten büyük ölçüde 1980’lerden beri tartışılan sosyal devlet modellerinin finanse edilememesi sorununu derinleştirme olmuştur. Bu durumun doğrudan bir sonucu olarak, toplumun daha kırılgan kesimlerindeki gençler, göçmenler, yoksullar ve benzer kesimler de bu küçülme sürecinde etkilenmiştir.

Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) hazırladığı “2012 Küresel İstihdam Raporu”na göre, 2011 yılında dünyadaki 15-24 yaş arasındaki gençlerin 74,8 milyonu işsizdir. Bu rakam, 2007 yılına göre 4 milyon kişilik bir artışa işaret etmektedir. Raporda, yüzde 12,7 küresel genç işsizliği oranının, halen kriz öncesi düzeyinin 1 puan üzerinde ve gençler arasındaki işsizliğin yetişkinlerden 3 kat daha fazla olduğu belirtilmektedir (ILO, 2012). Avrupa Komisyonu tarafından 10 Eylül 2012 tarihinde yayınlanan AB Gençlik Raporu, Şubat 2008’de yüzde 15 olan 15-24 yaş grubundaki genç işsizliği oranının Haziran 2012’de yüzde 22,6’ya fırladığını ortaya koymaktadır. Bu, son dört yıllık dönemde genç işsizliği oranında yüzde 50’lik artış ifade etmektedir (Avrupa Komisyonu, 2012).

Ülkelerden örnek vermek gerekirse, sadece işsizlik rakamlarına bakarak gençlerin krizi daha yakından yaşayan ülkelerdeki durumu görülebilir. Örneğin, 2008-2012 yılları arasında, 15-24 yaş grubundaki gençlerin işsizlik oranı İspanya’da yüzde 37,9’dan yüzde 53,2’ye, Yunanistan’da ise yüzde 25,8’den yüzde 55,3’a çıkmıştır.⁴⁷ Hatta, gençlerin içindeki alt gruplar bu süreçlerden daha da olumsuz şekilde etkilenebilmektedir. Örneğin, 2012 yılı itibarıyla Yunanistan’daki 15-24 yaş arası genç kadınların işsizlik oranı yüzde 63,2’dir.

46
47

Bu “hayal”lerin milletvekillerinin söylemi üzerinden incelendiği bir çalışma için bkz. Yurttagüler, 2014. OECD LFS by sex and age indicators http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=LFS_SEXAGE_LR

BRICS'lere⁴⁸ daha yakın yapıdaki Türkiye gibi ülkeler, geçtiğimiz dönemde küresel ekonominin birinci ligindeki ülkelere kıyasla daha farklı biçimlerde etkilenmiş; bu çerçevede ekonomik büyüme rakamları dünya ortalamasının üzerinde olmuşsa da, başta emek piyasasının niteliği olmak üzere çeşitli değişimler yaşanmıştır. Bunun en somut örneklerinden biri, ileride inceleneceği üzere, genç işsizliği oranlarının küresel kriz sonrası Avrupa'da krizi doğrudan yaşayan ülkelerin rakamlarıyla karşılaştırılamayacak biçimde Türkiye "normalinde" seyretmesi ancak bunun yanında hissedilebilir biçimde gençlerin daha güvensiz geçici işlerde çalışmasıdır. Türkiye gibi dünya ekonomisine entegre olan ülkelerde uluslararası ekonomik krizlerden ve gelişmelerden kaynaklanan riskler gençlerin kırılganlığını daha da artırmaktadır (TÜİK, 2011). Bu bağlamda, küresel gelişmelerin Türkiye'deki gençlerin ihtiyaçlarını da değiştirdiği dikkate alınmalıdır.

3.3. Gençlerle İlgili Temel Göstergeler

Bu bölümde gençlerle ilgili temel göstergeleri bir araya getirip yorumlamayı, gençleri çerçeveleyen sosyo-ekonomik ortamlarla ilgili tespitlerde bulunmayı amaçlıyoruz. Bu tespitler, gençlere yönelik politikaların tartışılmasında yol gösterici olacaktır. Sonraki bölümlerde uygulanan politikaları kurumlar açısından inceleyerek politika önerilerinde bulunacağımız için, burada göstergelerle ilgili çok önemli noktaların altını çizmekle yetineceğiz. Ele alacağımız göstergeler arasında nüfus, göç, evlenme durumu, işsizlik, sağlık güvencesi, gelir durumu, gençlerin hareketliliği ve gençlere yönelik kamu harcamaları gibi başlıklar yer almaktadır.

Gençlerle ilgili temel saptamaları yaparken, özellikle gençlerle ilgili sıklıkla dillendirilen eğitim ihtiyacının, bu ülkeye özgü koşullar nedeniyle hep daha önemli olarak algılanması nedeniyle, eğitim göstergelerine yer vermedik. Bu, eğitimin gençler açısından önemsiz olduğu ya da bizlerin bu konuyu yeteri kadar önemli bulmadığımız anlamına gelmemektedir. Aksine, eğitim bir ihtiyaç ve hak olduğu ölçüde gençlerle ilgili konular içinde hep en önemli noktalardan biridir.⁴⁹ Bu raporu kaleme alırken, gençleri ilgilendiren eğitim dışındaki diğer konuları biraz daha görünür kılmaya yönelik bir yaklaşım benimsemeyi daha uygun bulduk. Gençlerin özerkliği ve örgütlenme özgürlüğü ile ilgili göstergeleri ise bu kitabın diğer iki makalesinde ayrıntılı olarak ele alındığı için göstergelerimizin arasına katmadık.

• Nüfus

Gençlerin Türkiye'de toplumun önemli bir kısmını meydana getirdiği genelde kabul gören bir önermedir. Ancak buradaki "önemin", istatistiki bir anlamlılık çerçevesinde verildiği de bir gerçektir. Öyle ki, bu argümanın kendi içindeki paradoksu da, istatistiki açıdan her sene toplam nüfus içindeki yüzdesi azalan bir genç topluluğun "öneminin" de aynı biçimde azaldığı gerçeğidir. Oysa, politika oluşturulması, özellikle de yaygınlık gibi bir kriterin hesaba katılması sırasında önemli bir girdi olan nüfusun istatistiki önemi, aslında haklardan bahseden bir politika anlayışında o kadar yüksek olmayabilir.

⁴⁸ Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'nın İngilizce karşılığındaki baş harflerinden türetilen kavram, gelişmekte olan ülkelerin bir bölümü için kullanılmaktadır.

⁴⁹ Ancak bu konuda Türkiye'de önemli raporlar çıkmakta, uzmanlığı sadece eğitimde reform olan kuruluşlar bu alan içinde çok farklı konuları başarıyla gündeme getirmektedirler.

	2009		2010		2011		2012		2013	
	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%
15 - 19	6.234.620		6.277.307		6.317.583		6.405.552		6.477.722	
20 - 24	6.280.117		6.267.787		6.224.591		6.186.089		6.214.024	
15 - 24	12.514.737	17,25	12.545.094	17,02	12.542.174	16,78	12.591.641	16,65	12.691.746	16,55
Nüfus	72.561.312		73.722.988		74.724.269		75.627.384		76.667.864	

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları 2009-2013 <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>

Görüldüğü üzere, Türkiye nüfusu içinde gençlerin oranı her yıl düşmektedir. 2013 rakamlarına göre, 15-24 yaşları arasındaki gençler, nüfusun yüzde 16,55'lik bir bölümünü oluşturmaktadır. Tablo 1'den de görüldüğü üzere, genç nüfusun toplam nüfus içindeki oranı 2009'dan günümüze çok yavaş da olsa istikrarlı biçimde düşmektedir. Gençlerin toplam nüfus içindeki oranları düşüyor olmasına rağmen sayılarının ufak farklarla beraber aynı düzeyde olduğu söylenebilir.

Gençlerin toplam nüfus içindeki oranı önümüzdeki yakın gelecekte de düşecek olmasına rağmen sayılarında benzer bir düşüş yaşamayacaktır; çünkü Türkiye nüfusu artmaya devam etmektedir. Ancak genç nüfus içinde şu an yoğunlukta olan 15-24 yaş grubunun genç nüfus içindeki yüzdesi düşecek ve yığılma 25-29 aralığına doğru kayacaktır. Bir diğer önemli nokta ise doğum oranlarının başta büyük şehirlerin daha dezavantajlı ilçeleri olmak üzere, Türkiye'nin daha az gelişmiş bölgelerinde daha geç düşmesinden ötürü genç nüfus içinde dezavantajlı gençlerin oranının yükseleceği beklentisidir.

Bu nokta gençlik politikalarının tasarlanmasında çok önemli bir demografik göstergedir. Son yıllarda, nüfusun gençleştirilmesine yönelik 3 çocuklu asgari ücretlide gelir vergisinde değişim ve 25 yaşın altındaki çiftlere faizsiz düşük kredisi gibi konular kamuoyunda tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmaların politikaya yansıyan sonucu ne olursa olsun, özellikle gençlere yönelik refah ve gençlerin katılımını artırıcı sosyal güvence, sağlık, sosyal içerme, sosyal koruma ve güçlendirme politikalarıyla beraber tasarlanmalıdır.

Buna ek olarak, Türkiye nüfusundaki değişimler sonucu Demografik Fırsat Penceresi olarak da adlandırılan ve çalışma çağındaki nüfusun 2025'e kadar en yüksek seviyede olması sonucu ortaya çıkacak evrenin de verimli değerlendirilmesi önemli bir fırsat sağlayacaktır. Doğru ekonomik ve sosyal politikaların hayata geçirilmesi ve bunun bir ön adımı olarak gençlerin kendi içindeki tüm dezavantajlı alt kırılımlarla beraber bu imkânlardan yararlanması önemli bir imkân doğuracaktır (ERG, 2007).

• Göç

Göç, gençlerle ilgili konuşulurken en fazla gündeme gelen konulardan biridir. Özellikle üretim ilişkilerinin gelişmesiyle kırsal kesimlerden büyük şehirlere ve metropollere ciddi bir göç halen devam etmektedir. Bu olgu gençler için de geçerlidir. Tablo 2'de de görüldüğü

üzere, Türkiye’de tüm göç eden nüfus içinde gençler önemli bir kesimi oluşturmaktadır. Kabaca söylemek gerekirse, 2009’dan beri Türkiye’de bölgelerin verdiği göç temelinde yaş ayırımına gidildiğinde, göç eden her 10 kişiden en az 3’ünün genç olduğunu önermek yanlış olmayacaktır. Ayrıca bu durumla ilgili, geçtiğimiz dönemde dalgalanmalar bulunsa da toplamda bir artış gözlemlenmektedir.

Tablo 2: Yaşlara Göre Göç Verme Sayı ve Oranları 2009 - 2013							
		15 - 19	20 - 24	Toplam göç edenler arasında gençlerin oranı (yüzde)	Gençler içinde göç eden gençlerin oranı (yüzde)	Toplam Göç Eden Kişi Sayısı	Toplam Göç Eden Genç Sayısı
2009	Erkek ve Kadın Toplam	243.412	422.183	29,8	18	2.236.981	12.514.737
	Erkek	113.594	186.145	26,7		1.123.136	
	Kadın	129.818	236.038	32,8		1.113.845	
2010	Erkek ve Kadın Toplam	239.293	406.010	27,3	19	2.360.079	12.545.094
	Erkek	112.489	178.936	24,7		1.177.639	
	Kadın	126.804	227.074	29,9		1.182.440	
2011	Erkek ve Kadın Toplam	266.753	465.604	30,3	19	2.420.181	12.542.174
	Erkek	125.786	208.269	27,7		1.204.530	
	Kadın	140.967	257.335	32,8		1.215.651	
2012	Erkek ve Kadın Toplam	257.434	326.219	30,0	15	1.942.874	12.591.641
	Erkek	119.090	143.619	27,1		968.805	
	Kadın	138.344	182.600	32,9		974.069	
2013	Erkek ve Kadın Toplam	277.744	422.914	33,0	17	2.122.454	12.691.746
	Erkek	131.106	192.764	30,7		1.055.519	
	Kadın	146.638	230.150	35,3		1.066.935	

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları 2009-2013 <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>

Ancak en az bunun kadar önemli bir başka konu da genç nüfus içinde göç eden gençlerin oranının yüzde 15-20 bandı aralığında olmasıdır. Başka bir deyişle, kabaca son 5 senedir her beş gençten birinin göç ettiğini söylemek yanlış olmaz. Özellikle 2008 krizi sonrası artan bu oran 2012’de görece olarak düşmüş, 2013’te tekrar artış göstermiştir. Sayılarının da az çok aynı kaldığı tespitini yapmak gerekir.

Burada hem göçle başka bir şehre giden gençlerin, hem de göç etmemesi ya da edememesine rağmen bulunduğu şehirde kalan gençlerin ihtiyaçlarına yönelik olarak mevcut kamu hizmetlerini sürekli şekillendirmek gerekir. Örneğin, göçle başka bir şehre giden gençlerin o şehirdeki diğer gençlerle ortak mekânları paylaşarak gençlik merkezleri gibi çeşitli öğrenme mekânlarına sahip olmaları, hem gençlerin farklılaşan ihtiyaçlarının karşılanması, hem de farklılıkların bir arada yaşamasını temel alan demokrasi kültürünün yaşanarak öğretilmesi açısından önemlidir. Benzer biçimde, göç ile başka bir şehre gidemeyen gençlerin kaldıkları yerdeki ihtiyaçlarına yönelik tasarlanabilecek yerel gençlik politikaları da önem kazanmaktadır. Ayrıca, her iki durumda da gençlerin katılımını ön plana alarak ihtiyaç temelli bir yaklaşımın önemi de elzemdir.

- **Evlenme**

Türkiye’de evlilik, gençlerin kendi kararlarını almasını olumsuz yönde etkilemektedir. Öyle ki, gençlerin özgürlük alanları medeni durumları bekârlıktan nişanlılığa oradan evliliğe ve boşanmışlığa/dulluğa doğru gidildikçe çok bariz biçimde daralmaktadır. Örneğin, Şebeke projesi kapsamında KONDA tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, bekar gençlerin yüzde 79’u istediği zaman sinemaya/tiyatroya gidebilirken bu oran nişanlılıkta yüzde 60’a, evlilikte ise yüzde 49’a gerilemektedir. Benzer şekilde, gençlerin yüzde 88’i istediği zaman gezmeye çıkabilirken nişanlılarda bu oran yüzde 72’ye, evlilerde yüzde 49’a, dul ve boşanmışlarda ise yüzde 33’e kadar gerilemektedir (KONDA, 2014).

Bu açıdan bakıldığında, Tablo 3’ten de görüldüğü üzere, gençlerin daha geç yaşlarda evleniyor olması olumlu bir gelişmedir. Geçtiğimiz 4 senenin verileri de bu olumlu gelişmenin her sene düzenli biçimde iyiyeye gittiğini göstermektedir.

	Erkek	Kadın
2009	26,3	23
2010	26,5	23,2
2011	26,6	23,3
2012	26,7	23,5

(*) 2013 verisi henüz yayınlanmamıştır.
Kaynak: TÜİK 2009 - 2012 Evlenme İstatistikleri
(<http://tuikapp.tuik.gov.tr/demografiapp/evlenme.zul>)

Ancak genç kadın ve erkeklerin evlenme yaşları arasında genç kadınların aleyhine yaşanan farklılık devam etmektedir. Bu da Türkiye’de kadınların hem istihdamını hem de ekonomik ve bireysel bağımsızlığını olumsuz yönde etkileyen en önemli konulardan biridir. Ayrıca, yaş farkından bağımsız olarak, evlendikten sonra kadından beklenenin çocuk yapmak ve o çocuklara bakmak olduğu algısı, kadınları ev işlerine yönlendirmekte, çoğunlukla eve düzenli gelir getirenin erkek olması sonucu toplumsal cinsiyetle ilgili eşitsiz rollerin yeniden üretilmesine neden olabilmektedir. Gençlerin kendi içlerindeki farklılıklara göre ki, bu durumda toplumsal cinsiyet eşitsizliği bir farklılık olarak ortaya çıkmaktadır, farklı kamu hizmetlerinin tasarlanması açısından önemli olan bu veri, Türkiye’deki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin gençler arasında da devam ettiğinin temel göstergelerinden biri olarak da okunabilir.

• İşsizlik

Türkiye geçtiğimiz 10 senedir küresel düzeyde en yüksek büyüme rakamlarına ulaşan ülkelerden biridir. Ancak, büyümenin istihdam ile ilişkisine bakıldığında, genç işsizliğinde bir düşüş olmasına rağmen hem genel işsizlik hem de genç işsizliği temelinde yeterli bir iyileşme sağlanamadığı görülmektedir. Tablo 4’te de görüleceği üzere, özellikle 2008 küresel finansal kriz sonrası yüksek seyreden işsizlik oranları zaman içinde düşme eğilimine girmiştir. Buna rağmen, yaklaşık 5 gençten biri iş aramakta ancak bulamamaktadır.

	Toplam Genç İşsizliği %	Genç Erkek İşsizlik %	Genç Kadınlar İşsizlik %	Genel İşsizlik %
2009	24,7	24,9	24,5	12,6
2010	19,5	19,31	19,85	10,7
2011	17,7	16,2	20,4	8,8
2012	15,7	14,9	17,4	8,2

Kaynak: ILO, 2013.

Ayrıca, tüm işsizlik rakamlarında bir düşüş olmasına rağmen gençler arasındaki işsizlik oranları, yetişkinlerin en az iki katıdır. Bu veriler küresel genç işsizliği rakamlarıyla yer yer farklılık göstermektedir. Bu, Türkiye’ye özgü koşullarla da bağlantılıdır. Mesela bugün itibarıyla hem İspanya hem de Yunanistan’da genç işsizliği oranları yüzde 50’lerin üzerindedir ki bu rakam, Türkiye ile kıyas götürmeyecek biçimde yüksektir. Ancak diğer ülkeler ile yapılan kıyaslamalar hep bu yönde sonuç vermemektedir. Avrupa’nın kuzeyindeki birçok ülkedeki genç işsizliği rakamları Türkiye’deki oranlardan düşüktür. Hatta ortalama küresel genç işsizliği rakamlarına bakıldığında, 2009 ile 2012 arasında Türkiye’deki genç işsizliği oranları ile yüzde 12’lerde seyreden küresel genç işsizliği oranları arasında ciddi fark bulunmaktadır (ILO, 2013).

Yukarıda Tablo 4’te görüldüğü üzere, bir diğer önemli ve belirgin konu, Türkiye ekonomisinin genç kadınlar yeteri kadar istihdam sağlayamadığı yönündedir. 2009’daki bir fark dışında son yıllarda genç erkeklerin işsizlik rakamları, genç kadınlara oranlarına göre daha iyi durumdadır.

	Erkek		Kadın	
	Genç	Yetişkin	Genç	Yetişkin
2009	52,2	75,8	25,8	26,1
2010	50,9	76,3	26,3	28,0
2011	52,3	77,0	26,8	29,4
2012	50,8	76,5	25,9	30,5

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Gençlik 2009 - 2012.

Tablo 5’te de görüldüğü üzere, işgücüne katılım oranlarını kadınlar ve erkekler temelinde ve genç yetişkin ayrımıyla incelediğimizde hem gençlerle yetişkinler, hem de genç kadınlarla genç erkekler arasında farklar bulunmaktadır.

2009-2011 yılları arasında işgücüne dahil olmayan gençler içinde eğitim/öğretim nedeniyle işgücüne dahil olmayanların oranı yüzde 54,8’den yüzde 59,8’e çıkmıştır. Aynı dönemde kadınların işgücüne katılmama nedenlerine bakıldığında, seneler içinde eğitim/öğretim oran-

larının yüzde 41'den yüzde 48,3'e çıkması ve ev işleriyle uğraşanların da yüzde 42'den yüzde 38'e düşmesi çok olumlu bir gelişme olarak yer alsa da aynı gerekçenin genç erkeklerde yüzde 0 (sıfır) olması, yine erkek ve kadının toplumsal cinsiyet rollerindeki eşitsiz gelişimin gençler arasında da devam ettiğini göstermektedir (TÜİK, İstatistiklerle Gençlik, 2011).

İşgücüne katılım oranları eğitimle ilişkilendirildiğinde ortaya çıkan sonuçlara göre, 2009'dan sonra gençlerin işgücüne katılımı lise ve dengi meslek okullarla yüksek öğretimde okuyan gençler için düşmekte, okur yazar olmayan ve lise altı eğitim gören gençlerin işgücüne katılımı ise artmaktadır. Özellikle son üç senedeki işgücüne katılım oranları yetişkinler için aynı düzeyde seyrederken eğitim düzeyi nispeten yüksek olan gençlerin işgücüne katılımında bazı sorunlar vardır. Burada da kadın/erkek arasındaki uçurum devam etmektedir (TÜİK, İstatistiklerle Gençlik, 2011).

Son yıllarda sivil ve kamu kurumlarının uygulamalarıyla gençlik işsizliği sorununun çözülebilmesi amacıyla da çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Mesela, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) bünyesinde kurulan Genç Girişimciler Kurulu, 70 ildeki kurullar aracılığıyla girişimciliğin gençler arasında gelişimine katkıda bulunmaya yönelik çalışmalar yapmaktadır. İŞKUR'un genç istihdamını artırıcı "Genç İstihdamının Desteklenmesi Operasyonu" ve gençlere yönelik meslek edindirme kursları, Kalkınma Ajansları tarafından sağlanan genç istihdamını artırıcı hibeler gibi destekler de bu yöndeki önemli kamu destekleri olarak ön plana çıkmaktadır. Ayrıca 18-29 yaşları arasındaki gençlerin 1 Temmuz 2008 tarihinden itibaren çalışmaları durumunda 5 sene için SSK primleri –kademeli olarak azalan biçimde– İşsizlik Sigortası Fonu'ndan karşılanmaktadır. Asgari Ücret Tespit Komisyonu'nun Aralık 2013'te aldığı karar çerçevesinde 16 yaşını doldurmamış gençlerle dolduran gençler arasındaki ücret farkı ortadan kaldırılmış ve gençlerin kendi içlerinde eşitsiz bir durum oluşturan uygulamaya son verilmiştir.

Bu gelişmelere rağmen, günümüzde genç işsizlik oranının halen yetişkin işsizliğinin iki katı olmayı sürdürmesi ve genç işsizliğiyle ilgili konulardaki toplumsal cinsiyet eşitsizliği bu önlem ve politikalara rağmen gençlerin bu konuda ne kadar dezavantajlı olduğunu ve ek politikalara olan ihtiyacı göstermektedir.

- **Sosyal güvence ve sağlık sigortası**

Nedene göre işsizlik oranlarına bakıldığında, 200-2011 yılları arasında Türkiye'de ilk defa iş arayan gençlerin oranında bir iyileşme gözlemlenmekte, bu da gençler arasında çalışmanın yaygınlaştığı biçiminde yorumlanabilmektedir. Ancak işgücü piyasalarının yapısal değişiminin de bir sonucu olarak, 2005'te işsizlik nedeni yüzde 13,6 ile "geçici bir işte çalışıyordu ve iş bitti" olarak kayıt altına alınmışken bu oran 2011'de yüzde 20,9'a yükselmiştir. Burada, 2008 küresel krizinin Türkiye'ye etkileriyle ilgili bir durum da söz konusu olabilir. Ancak nedeni ne olursa olsun, zaten istihdam sorunu çeken gençlere iş imkânı olarak geçici işler bir alternatif olarak sunulmaktadır (TÜİK, 2011). Bu durum gençlerin aileleriyle olan bağımlılık ilişkisini sağlık sigortası açısından da etkilemektedir.

Tablo 6: Çalışma durumu ve sağlık güvencesi arasındaki ilişki (%)

Çalışıyor mu?	Sağlık güvencen var mı? Varsa, hangisi?							Sağlık güvencesi yok	Toplam
	SGK, iş dolayısıyla	Özel sigorta, iş dolayısıyla	SGK, aile/ eş dolayısıyla	Özel sigorta, aile/eş dolayısıyla	SGK, dışarıdan (kendi ya da başkası) ödüyor	Özel sigorta dışarıdan (kendi ya da başkası) ödüyor	Yeşil kart		
Tam zamanlı	61,97	3,60	12,36	1,10	1,25	0,63	3,29	15,81	100
Yarı zamanlı/düzensiz	21,26	2,36	56,30	0,00	0,00	0,00	3,54	16,84	100
Çalışmadı/işsiz	7,55	1,89	48,11	2,83	2,83	0,00	8,49	28,30	100
Toplam	45,85	3,10	27,33	1,00	1,10	0,40	3,90	17,32	100

Kaynak: KONDA, 2014.

Tablo 6'da görüldüğü üzere, yarı zamanlı/düzensiz çalışan gençlerin yüzde 56,30'u aile ve eşleri dolayısıyla SGK'dan yararlanabilmektedir. Başka bir deyişle, her 2 gençten biri bir biçimde düzensiz/yarı zamanlı çalışıyor olmasına rağmen SGK'ya ulaşım ihtiyacını ailesi üzerinden sağlamaktadır. Gençlerin böyle güvensiz işlerde çalışması sonucu bu durumla karşı karşıya kaldığı sonucuna varılabilir. Bu rakama tam ve yarı zamanlı çalışıyor olmasına rağmen sağlık güvencesi olmayanları da eklediğimizde, gençlerin sağlık güvencesine ulaşımına ilgili çok ciddi bir sorun yaşadıkları söylenebilir.

Özellikle kısa dönemli ve/ya da güvensiz işlerde çalışan gençler işsiz kaldıkları durumlarda hizmet akdinin sona ermesinden önceki son üç yıl içinde 600 gün prim, işten ayrılmadan önceki 120 gün de sigortalarının ödenmesi gerektiği için işsizlik ödeneğinden yararlanamayabilmektedirler.

• Gelir durumu

Gençlerin düzenli bir gelirlerinin olması, bağımsızlıklarının gelişimi için önemlidir. Gelirin aileden gelen bir harçlık, devlet tarafından sağlanan bir kredi/burs olması ya da çalışarak kazanılması gençlerin o geliri sağlayan kişi/kurumla kurduğu ilişkileri etkileyebilir. Bu açıdan bakıldığında her tür gelir kendi içinde farklı şekillerde olumlu ve olumsuz yönelimler yaratabilmektedir. Örneğin, her ne kadar miktar olarak az olsa da YURTKUR tarafından üniversite öğrencilerine verilen krediler gençlerin ailelerine daha az bağımlı olmalarını sağlamakta, böylece gençlerin kendi kararlarını daha kolay verebilmelerine olumlu katkı yapabilmektedir (KONDA, 2014). Ancak kredilerin okul bittikten iki sene sonra ödenmeye başlaması ve beyaz eşya enflasyon oranına endeksli olması, genç işsizliğinin yüksek olduğu Türkiye'de başka türlü sorunlar da doğurabilmekte, böylece ilgili kredilerin ödenmesiyle ilgili süreç, örneğin banka kredisi gibi farklı türlü bağımlılıklar yaratabilmektedir. Benzer biçimde, gençlerin bir işte çalışarak kazandığı gelir, gençlerin kendi ayakları üzerinde durmasını olumlu etkilemekle beraber aynı gencin bir de okurken başka bir işte çalışmak zorunda kalmasının gençlere yansıyan farklı sonuçları olabilir. Bu çerçevede gençlere farklı gelir destekleriyle ilgili sosyal politika araçları önem kazanmaktadır.

Tablo 7 - Gençlerin gelirleri	
Aylık gelirin bu kaynakların hangilerinden geliyor?	Yüzde
İşten/Çalışarak	36,8
Aileden/eşten harçlık	69,1
Vefat eden anne/baba/eşten kalan maaş	1,3
Devlet bursu	9,6
Üniversite bursu	1,8
Devlet kredisi	4,7
Diğer özel burs	2,0
Diğer gelirler	1,0
Hiç gelirim yok	1,3
Kaynak: KONDA, 2014.	

Tablo 7'den de görüldüğü üzere, gençlerin temel geliri aile/eşten alınan harçlıktır. Kaynak olarak kullanılan araştırmada evli gençlerin oranının yüzde 10 gibi olduğu da düşünüldüğünde, bu oranın büyük bir çoğunluğunun aslında bekâr gençlerin aileden aldığı harçlık olduğu anlaşılmaktadır. Böylece, birçok gencin ailesinden gelen ve neredeyse düzenli bir gelir yerine geçen bir harçlığa gereksinim duyduğunu önermek yanlış olmayacaktır. Ayrıca, Tablo 8'de de görüleceği üzere çalışan gençlerin ailelerinden de bir gelire sahip olmaları, mevcut gençlere yönelik çalışma imkânlarının en azından gelir açısından ne kadar geliştirilmeye açık olduğuya ilgili bir fikir de vermektedir.

Tablo 8: Gençlerin gruplanmış gelir kaynakları (%)			
Sadece aileden	Hem iş hem aileden	Sadece çalışarak	Diğer
58,1	11	25,8	5,1
Kaynak: KONDA, 2014.			

Çalışanların çalışırken farklı bir gelire ihtiyaç duyma durumu, okuyup burs alan gençler için de çok çarpıcıdır. Öyle ki, devlet bursu alan gençlerin yüzde 80'i ayrıca ailesinden de bir harçlık almak zorundadır. Ayrıca, gençlerin yüzde 17'sinin burs alma yanında çalışarak elde ettiği bir gelir de mevcuttur. Bu durum, gençlere sağlanan burs/kredi imkânlarının ihtiyacın altında olduğu yönündeki tezimizi de güçlendirmektedir.

- **Hareketlilik**

Hareketlilik imkânları örgün eğitim dışında gençlerin öğrenmelerine yönelik önemli olanaklardan birini sunmaktadır (Friesenhahn vd, 2014). Gençler öğrenme hareketliliği imkânlarına ulaşabildikleri ölçüde bireysel ve özellikle sosyal öğrenmelerinde ciddi gelişmeler olmaktadır. Bireysel etki kategorisi altında benlik, özerklik (otonomi), bireysellik ve benlik yeterliliğinde önemli gelişmeler gözlemlenmekte, sosyal öğrenme kategorisi altında

da olumlu sosyal uyum, başkalarına uyma ve olumlu sosyal direnç göstergelerinde ciddi farklar ortaya çıkmaktadır (TOG, 2010). Başka bir deyişle, gençler ne kadar fazla hareketlilik temelli öğrenme olanaklarına sahip olurlarsa o kadar lehlerine bir durum ortaya çıkmaktadır.

Halen, hem devlet hem de STK'lar tarafından gençlerle ilgili çeşitli hareketlilik imkânları uygulanmaktadır. Devlet bünyesinde sağlanan hareketlilik imkânlarına bu rapordaki Ulusal Ajans ve GSB başlıkları altında yer verilmiştir.

Hareketlilik imkânları ve bu imkânlarla ulaşım araçları tasarlanırken de gençler arasındaki çeşitli farklılıkları göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Son bir yıl içinde şehir dışına çıkanların içinde öğrencilerin oranı (yüzde 70) ve erkeklerin içinde şehir dışına çıkma oranı (yüzde 69) daha yüksektir (KONDA, 2014). Ayrıca, annenin eğitim durumu yükseldikçe şehir dışına çıkma yüzdesi de artmaktadır. Bu oran, okuma yazma bilmeyen annelere sahip gençler için yüzde 48'ken Yüksek Lisans/Doktora yapan gençler arasında yüzde 90'dır. Görüldüğü üzere, dezavantajlı olma durumu arttıkça şehir dışına çıkma oranı düşmektedir. Bu göstergelerdeki benzer tespitler "Hiç yurtdışına çıktın mı?" sorusu için de geçerlidir.

Benzer bir durum "Yurtdışına çıkabilir misin?" sorusuyla da çarpıcı biçimde ortaya çıkmaktadır. Annenin eğitim düzeyi düştükçe maddi durum yetersizliğinden ve çalışma durumundan dolayı yurtdışına istese bile çıkamayacakların oranında düzenli bir artış söz konusudur. Burada sınıfsal bir farklılıktan bahsedilse de toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle ilgili de ciddi bir uçurum bulunmaktadır. Zira, "Yaz tatilinde birkaç günlük bir eğitime ya da toplantıya davet edilsen yurt dışına çıkabilir misin?" sorusuna cevap veren genç kadınlar içinde evden izin alamayacağı için gidemeyeceklerin oranı yüzde 30'dur. Erkeklerde bu oran sadece yüzde 8,5'tir. Çıkabilirim diyenlerin oranı da erkeklerde daha yüksektir. Yurtdışına gitmekle ilgili olan tespitlerin hepsi başka bir şehre gitme durumunda da geçerlidir.

Görüldüğü üzere, gençlerin okul dışı imkânlar çerçevesinde öğrenmelerine yönelik önemli araçlardan biri olan hareketliliğe ulaşmak için de gençler arasındaki farklılıklara yönelik hizmetler tasarlanmalıdır. Bu durum sadece kamunun sağladığı hizmetlerle olabileceği gibi kamunun gençlik STK'larına sağlayacağı hizmetlerle de kolaylaştırılabilir.

• **Gençlerin güçlendirilmesine yönelik kamu harcamaları**

Türkiye'de gençlere yönelik kamu harcamalarının düzeyinin ne olduğu gençlik politikaları açısından önemli bir göstergedir. Yerel yönetimlerin harcamaları bir tarafa bırakıldığında, gençlere yönelik harcamalar yapan kurumları iki ana gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki harcamalarının tümü doğrudan gençlere yönelik olan kurumlar, diğeri ise yaptığı kamu hizmetlerinin bir bölümünün dolaylı olarak gençlerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olan kurumlardır. Bu konuda Türkiye'deki temel verilerden biri Kamu Harcamalarını İzleme Platformu'nun (KAHİP) bu konuda yaptığı açıklamalarıdır (KAHİP; 2010, 2011 ve 2012). Buna ek olarak, 2006-2012 yılları arası için gençlerin güçlendirilmesine yönelik kamu harcamalarıyla ilgili hazırladığımız kılavuz bu konudaki temel verileri sağlamaktadır (Yentürk, Kurtaran ve Yılmaz, 2014).

Gençlerin güçlendirilmesine yönelik harcamaları izleyebilmek için Gençlik ve Spor Bakanlığı; Gençlik ve Spor Bakanlığı Genel Müdürlüğü/Spor Genel Müdürlüğü; Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu (YURTKUR); Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı'nın (Ulusal Ajans) harcamalarını; GAP, İnsani ve Sosyal Gelişme Koordinatörlüğü'nün gençlere yönelik harcamalarını; Kalkınma Bakanlığı'nın Sosyal Destek Programı (SODES) kapsamındaki gençlik projelerine yönelik harcamalarını; Türkiye İş Kurumu'nun (İŞKUR) gençlerin istihdamına yönelik harcamalarını ve istihdam paketi çerçevesinde gençlerin istihdamını teşvik etmek amacıyla Sosyal Güvenlik Kurumu'na yapılan transferleri; TÜBİTAK bursları ve Teknogirişim Destek Programı harcamalarını; Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Teknogirişim Sermayesi Desteği'ni incelemiştik.⁵⁰ Gençlere yönelik harcamaları izlerken yerel yönetim harcamalarını veri yetersizliği nedeniyle inceleme dışı bırakmıştık.

Gençlerin güçlendirilmesine yönelik harcamaları izleyebilmek için gençliğin spor, toplumsal hayata katılım, barınma, eğitime destek, eğitimden işe geçişte destekle ilgili çalışan ve yukarıda ayrıntısı verilen kurumların harcamaları, Tablo 9'da görüldüğü gibi, 2009 yılında 2.888.054.984 TL iken 2012 yılında 5.760.483.973 TL olarak gerçekleşmiştir. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) içinde, gençleri güçlendirmeye yönelik yapılan harcamaların payı, 2009–2012 yıllarında, sırasıyla yüzde 0,30; 0,30; 0,37 ve 0,41 olarak hesaplanabilmektedir.⁵¹ Görüldüğü üzere, bir artış olsa da bu çok düşük düzeydedir. Bu oranlar Türkiye'de siyasi söylemde önemseniyormuş gibi gözükürken gençlere pratikte yeterince kamu kaynağı ayrılmadığının göstergesidir. Dolayısıyla, nüfusun neredeyse yüzde 17'sini oluşturan gençlerin, kamu bütçesinde neredeyse görünmez olduğunu söylemek mümkündür.

	Toplam Harcama	GSYH'ya oranı yüzde
2009	2.888.054.983,65	0,30
2010	3.319.956.155,94	0,30
2011	4.832.334.254,43	0,37
2012	5.764.391.220,33	0,41
2013*	6.670.562.220,00	0,42

*2013 yılı verisi tahminidir. Kaynak: Yentürk, Kurtaran ve Yılmaz, 2014.

Gençliğin güçlendirilmesine yönelik yapılan harcamaların yaklaşık yüzde 66'sını YURTKUR harcamaları oluşturmaktadır. YURTKUR'un toplam harcamasının yüzde 45'ini ise öğrencilere verilen krediler oluşturmaktadır. Geri kalan harcamanın yarısı burslara, diğer yarısı ise yurt işletmeleri ve idari işlere ayrılmaktadır. Gençlere ayrılan bütçeden eğitim dışında olan gençlere yapılan harcamaların başında Spor Genel Müdürlüğü'nün harcamaları gelmektedir.

Gençliğin güçlendirilmesine yönelik harcamaların Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın (GSB) harcamalarının sadece yüzde 2'sini oluşturduğu görülmektedir. İŞKUR ve İşsizlik Sigortası Fonu'ndan gençlerin güçlendirilmesine yönelik yapılan harcamalar YURTKUR ve SGM'nin

50 15-18 yaş arasındaki gençlerin güçlendirilmesine yönelik harcamalar içinde koruma, adalet, sağlık ile ilgili harcamalar yer almamaktadır. Bu harcamaları 0-18 yaş grubunun harcamaları içinde *Çocuğa Yönelik Harcama Kılavuzu*'nda ele aldık. Bkz. Yentürk, Beyazova ve Durmuş, 2013.

51 0-18 yaş grubundaki çocuk ve gençlere yönelik sosyal koruma, adalet, çocuk işçiliği ile mücadele ve sağlık harcamalarının toplamı 14,5 milyar TL olarak ve GSYH'nın yüzde 1,1'i olarak hesaplanmaktadır (Yentürk, Beyazova ve Durmuş, 2013).

ardından üçüncü büyük harcama kalemini oluşturmaktadır.

Bu kılavuz çerçevesindeki hesaplarımıza göre, 2012 yılında gençlerin güçlendirilmesine yönelik yapılan harcamaların yaklaşık yüzde 68'i tüm genç nüfusun yüzde 30'unu oluşturan "eğitim alan gençlere" (OECD, 2013) gitmiştir. "Eğitim dışındaki gençler" genç nüfusunun yüzde 70'ini oluşturmalarına rağmen, gençlerin güçlendirilmesine yönelik yapılan harcamalardan aldıkları pay yüzde 32 ile sınırlı kalmaktadır. Eğitim dışındaki gençlerin zaten çok düşük olan gençliğin güçlendirilmesine yönelik harcamalardan da çok düşük pay almasının, eğitim dışında kalan gençlerin toplumsal ve ekonomik hayata katılımının önünde önemli bir engel oluşturduğu söylenebilir.

3.4. Gençlik Politikaları Uygulamaları

Bu bölümde gençlik politikalarıyla ilgili 2 temel alanı inceleyeceğiz. Bu bölüm bir yandan mevcut politika süreçlerinin haritalanmasına katkı sağlarken diğer yandan da mevcut uygulamaların eleştirel bir dökümünü sunacak. Bunlardan birincisi temel yasa ve belgelerdir. Bu çerçevede, önce Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın koordinasyonunda oluşturulan Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi'ni ele alacağız. Ardından da, hem Anayasa hem Belediyeler Yasası'ndaki gençlerle ilgili gelişmelere değineceğiz. En son olarak da, doğrudan gençlere hizmet veren kamu kurumlarının gerek kendi raporları gerekse diğer kaynaklarda yer alan bilgi ve uygulamalarını inceleyeceğiz.

3.4.1. Temel yasa ve belgelerde gençlik politikaları

• Ulusal Gençlik ve Spor Politika Belgesi

Bir devletin gençlerle ilgili oluşturduğu politikanın hangi çerçevede gerçekleşeceğiyle ilgili kanıtlardan biri Anayasa ve yasalara, diğeri de o yasaları temel alarak oluşturulan strateji ve politika belgeleridir. Öyle ki, bu belgeler, ilgili tarafların hangi çerçeve içinde hareket edeceğine yönelik değerleri, sınırları ve imkânları oluşturur. Hatta bazen, o çerçevenin içinde nasıl uygulamalar olacağıyla ilgili de önemli bilgiler içerir. Bu çerçevede, geçtiğimiz dönemin en dikkat çekici çalışmalarından ve önümüzdeki dönem Türkiye'deki gençlik politikaları belirlenirken en fazla referans verilecek yasal dokümanlardan biri Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından hazırlanan "Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi"dir. Bakanlar Kurulu tarafından 26 Kasım 2012 tarihinde onaylanan belge, 27 Ocak 2013 tarihli *Resmî Gazete*'de yayınlanaarak yürürlüğe girmiştir. Bu çerçevede, belge çok yeni bir çalışmadır. Yerinde bir yaklaşımla, belgenin her 4 senede bir yenilenmesi planlanmaktadır.

Günümüzde farklı politika alanlarında ülke politikalarının oluşturulması sürecinin başta ilgili politikadan etkilene olasıları olan toplumsal kesimler ve bu kesimlerin örgütleri olmak üzere tüm paydaşların katılımına açık hale getirilmesi demokrasinin gerekliliklerinden biri olarak algılanmaktadır. Ulusal Gençlik (ve Spor) Politikası Belgesi'nin oluşturulması sürecinde, bakanlık 17 gençlik çalıştay ile bir gençlik şurası düzenleyip internet sitesi üzerinden görüş toplayarak, gençlik politikalarının oluşturulmasında gençlerin ve gençlik alanında çalışan farklı paydaşların katılımını sağlamaya yönelik önemli bir çalışma yürütmüştür. Politika Belgesi'nin hazırlık sürecindeki bu çalışmalar, gençlik politikalarının katkı

İlimci bir biçimde oluşturulmasına yönelik ülkemizde ilk deneyimlerden birini oluşturması itibarıyla önemlidir.

Ulusal Gençlik (ve Spor) Politikası Belgesi gençliği 14-29 yaş aralığındaki kişiler olarak tanımlamaktadır. Politika Belgesi, neden bu yaş aralığının seçildiğine yönelik bir bilgi vermemektedir. Bilindiği üzere, ülkemizde 18 yaşının altındaki herkes yasal olarak çocuk kabul edilmektedir. 16 yaşını dolduran bireyler ise yasal olarak çalışabilmektedirler. Şüphesiz ki çocukluk döneminden gençliğe geçiş bu yaşları da kapsayan geniş bir zaman aralığına yayılmaktadır. Bu nedenle, belgenin çocuk politikaları ile gençlik politikalarının kesiştiği ergenlik döneminde hangi politika alanlarında hangi politika yaklaşımının hâkim olacağına dair bir değerlendirme yapması yararlı olacaktır (Yılmaz, 2013).

Şebeke Projesi kapsamında Türkçeye tercüme edilen, AB ülkelerinde ulusal gençlik stratejisinin nasıl geliştirildiğine ilişkin tartışmaların yer aldığı Avrupa Konseyi'nin hazırladığı kitapta ulusal gençlik stratejisi belirlenirken dikkate alınması gereken iki başlıktan söz edilebilir (Denstad, 2014). Bunlardan birincisi, gençlik STK'larının sürece katılımı ile ilgili iken ikincisi gençlik algısının belgeye nasıl yansıdığına yöneliktir.

Ulusal gençlik politikalarının 4 yılda bir yenileneceği düşünülürken, gençlerin, gençler tarafından kurulan ve yürütülen örgütlerin ve gençlerle çalışan örgütlerin katılımını daha etkin hale getirebilmesi konusu ön plana çıkmaktadır. Her şeyden önce katılım mekanizmaları ve süreçlerinin hedefleri, kuralları ve sınırlarının şeffaf olması gerektiği vurgulanabilir (OECD, 2001).

Yerel yönetimler düzeyinde doğrudan gençlerin katılımını sağlayacak yerel gençlik meclisleri gibi yapılar -tüm kısıtlarına rağmen- mümkün olsa da, merkezî hükümet düzeyinde gençleri doğrudan karar alma süreçlerine dahil etmenin zorluğu açıktır. Bu nedenle, hem gençlerle ilgili belirli bir uzmanlıkların olması hem de gençlerin doğrudan birer temsilcisi olarak görülmelerinden ötürü, gençlik alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarına danışılması ve katılımlarının sağlanması önemlidir. Ancak hangi gençlik STK'larının sürece katılacağı önemli bir tartışma noktasıdır.

Sürece katılacak olan gençlik STK'larının katılımının meşruiyeti iki şarta bağlanabilir (Denstad, 2014):

- Gençlik örgütlerinde, üyeleri temsil edenlerin yine üyelerin oylarıyla seçildiği, tam işleyen bir iç demokrasi bulunmalı: Bu açıdan, örgütün oy hakkı benzeri demokratik haklarının tamamını garanti altına alandan daha düşük bir yaş sınırı içinde faaliyet göstermesi kabul edilebilir. Bu yaş sınırının nerede belirleneceği ulusal koşullara bağlıdır.
- Örgütler gençlerin kendileri tarafından kontrol edilip yönetilmeli, böylece gençlerin "savunulacak" gruplardan biri olduğu yetişkin örgütleri değil, gerçek anlamıyla gençlik örgütleri olması sağlanmalıdır.

Aslında yukarıda bahsi geçen ve teknik bir bakış açısıyla oluşturulan kriterler, gençlik STK'ları olarak adlandırılan kuruluşları tanımlamakta, dolayısıyla da, olası bir ulusal katılım mekanizmasında hangi tür STK'ların gençlik kuruluşu olarak adlandırılarak varolabileceğiyle ilgili tartışmaya önemli bir açılım getirmektedir. Böylece, o kuruluşların hangi görüşe

mensusup gençler tarafından oluşturulduğundan ya da hayata hangi değerler bütünü çerçevesinde baktığından bağımsız olarak gençlerin farklılıklarını bizzat içinde barındıran bir katılımcılık anlayışını önermektedir. Böyle bir yaklaşım, mevcut Politika Belgesi'nin hazırlanması sürecinde yapılan çalıştaylara katılan kuruluşların hangi objektif kriterler çerçevesinde dahil edildiğiyle ilgili soru işaretlerini de giderecektir (Yılmaz, 2013).

Bunlara ek olarak, STK'lara ulaşamayan ya da STK'ların bir parçası olamayan gençlerin de bu tür katılımcı süreçlere erişimini sağlamak üzere Gençlik Meclisleri gibi Türkiye'deki Kent Konseyi Yönetmeliği ile yasal dayanağa da sahip olan yapılar dahil edilebilir. Başka bir deyişle, gençlik STK'ları ve bu tür Meclisler bir amaç değil, gençlere ulaşmak için birer araçtır. Diğer yandan, sadece bunlara bağlı kalmadan gençlere ulaşmanın başka yolları da araştırılmalı ve gençlik STK'ları gençlerin temsilcileri olarak tekel konumunda olmamalıdır. Bunlar, ulusal gerçeklere ve koşullara bağlı olarak, farklı gruplarla (örneğin tüzel kişiliği olmayan gençlik grupları) desteklenebilirler. Hatta bireysel katılımları hayata geçirmek için internet temelli çözümler de üretilebilir. 2001 yılında AB tarafından yayınlanan, Gençlik Üzerine Bayaz Kitap başlıklı belgenin oluşturulması sürecinde de uygulanan açık koordinasyon yöntemi bu sürecin nasıl işletilebileceğiyle ilgili ideal sürece verilebilecek çok önemli bir örnektir. Söz konusu süreçte, 17 ülkede ulusal konferanslar düzenlenerek 440 öneri ortaya çıkarılmış, bir büyük konferansta 31 ülkeden 450 delege bu önerileri 80'e indirmiş, 60'tan fazla kuruluş Ekonomik ve Sosyal Komite ile buluşmuş, araştırmacıların ortaya çıkan önerilerle ilgili geri bildirim vermesi sağlanmış, her Avrupa başkentinde karar alıcılar ve Ulusal Gençlik Konseyleri ile görüşülmüş, dokümana son hali verilmeden önce gençler, gençlik kuruluşları, araştırmacılar ve kamu çalışanları bu sefer önceliklerini belirleme için bir konferansta buluşmuş ve Avrupa Parlamentosu'nda çoğunluğunu gençlerin oluşturduğu 300 kişinin katkısıyla tartışmalar yapılmıştır (Avrupa Konseyi, 2001). Başka bir deyişle, Avrupa çapında bu kadar ayrıntılı bir sürecin uygulanabiliyor olması, Türkiye'de de benzer bir tartışma sürecinin uygulanabilmesine yönelik bir örnektir.

Gençlik STK'larının sürece katılımının dışında, yukarıda belirtildiği gibi, belgede yer alan gençlik algısının değerlendirilmesi de önemlidir. Belgede, gençler kimi zaman "korunması gereken" bir toplumsal kesim, kimi zaman da "geleceğin taşıyıcısı" olarak sunulmaktadır. Diğer yandan, belgede bir yandan çerçevesi uluslararası insan hakları sözleşmeleri ile netleştirilmiş evrensel insan hakları değerlerine vurgu yapılmakta, diğer yandan tanımlanmamış ve sınırı belirli olmayan millî ve manevî değerlere göndermelerde bulunulmaktadır. Bu açıdan, Politika Belgesi'nin gençlik algısı konusunun net olmadığı söylenebilir.

Gençlik politikasına ilişkin gençlerin toplumdaki rolünün nasıl algıladığını yansıtan, farklı perspektifler olabilmektedir. Bu algılamalarda daha çok "sorun"a yönelik yaklaşım egemen olagelmıştır. Böyle bir perspektifte, genç insanlar ya savunmasız ve tehdit altında, dolayısıyla da hükümet politikalarıyla korunması gereken ya da sorun çıkaran kişilerdir. Ya yetiştirilişleri ve koşulları nedeniyle potansiyel kurban olarak ya da kişisel özellikleri ve karakterleri yüzünden potansiyel suçlu olarak görülürler. Genç insanları sorun değil kaynak olarak gören bir perspektifte, gençlik politikasının da doğal olarak tüm genç insanların topluma aktif katılımını sağlamaya ve birer yurttaş olarak tüm potansiyellerini gerçekleştirmelerine imkân vermek amacıyla onları güçlendirmenin yollarını arayıp bulmaya odaklanır. Böyle bir politika tüm gençleri hedef alarak onlara, ihtiyaçlarına ve yaşadıkları sorunlara bağlı olarak bütünlüklü bir şekilde yaklaşmayı amaçlar. Bu perspektifte, hükümetin rolü genç insanlara

“olanak paketleri” sunmaktır (Denstad, 2014).

Çeşitli yayınlarda (Avrupa Komisyonu, 2001, 2006 ve 2009; Avrupa Konseyi, 2003; Dünya Bankası, 2007; Siurala, L. 2006; Williamson, H., 2002 ve 2003) yer alan bu yaklaşım çerçevesinde gençlik politikalarının temel başarı kriteri, gençlerin tehlikelerden korunması ya da gençlere toplumun geleceği ile ne ölçüde sorumluluk yüklenebileceği değildir. Gençlik politikaları ile ilgili değerlendirme ve başarı kriteri gençlerin toplumsal hayatta genç olarak var olmaları ve gençlerin gençlik döneminde özerk birey olma sürecini yaşayabilmesi ve bu amaçla güçlendirilmesidir. Ayrıca, gençlik politikalarının değerlendirme kriteri yetişkinlerin gençler için düşündüğü ve tasarladıklarının öneminden çok gençlerin kendi ihtiyaçlarını belirleyebilir, ihtiyaçlarıyla ilgili haklarını savunabilir olmalarında yatmaktadır.

İçerik ve hazırlanma sürecinin katılımçılık yanının geliştirilmeye açık noktaları olmasına rağmen, Ulusal Gençlik ve Spor Politika Belgesi'nin gençlik alanıyla ilgili bir ilk olması önemli fırsatlar da sunmakta, hatta 4 senede bir yenilendiği düşünüldüğünde, gençlik STK'larına açık bir savunma zemini de sağlamaktadır. Öyle ki, bu savunma çalışmaları hem metnin içeriğine hem de geri bildirim sürecinin niteliğine yönelik yapıldığı ölçüde ilgili paydaşları güçlendirici bir zeminin oluşmasına da katkı yapma potansiyeline sahiptir. Hatta katılımçılığın bizzat deneyimlenmesi ile devlet ve STK'lar için pratik bir demokrasi metodu deneyimlenmesi görevi de görebilir.

• Anayasa'da Gençler

Çalışmamızın çerçevesinde, 2009 yılından sonra gençlik politikalarını doğrudan etkileyen yasa değişikliklerinin başında Anayasa değişiklikleri ile ilgili çalışmalar gelmektedir. Ne yazık ki, günümüzde Anayasa'nın 58. maddesi aynı haliyle durmaktadır.

IX. Gençlik ve spor

A. Gençliğin korunması

MADDE 58- Devlet, istiklâl ve Cumhuriyetimizin emanet edildiği gençlerin müsbet ilmin ışığında, Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda ve Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü ortadan kaldırmayı amaç edinen görüşlere karşı yetiştirme ve gelişmelerini sağlayıcı tedbirleri alır.

Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır.

B. Sporun geliştirilmesi ve tahkim

MADDE 59- Devlet, her yaştaki Türk vatandaşlarının beden ve ruh sağlığını geliştirecek tedbirleri alır, sporun kitlelere yayılmasını teşvik eder.

Devlet başarılı sporcuyla korur.

1982 Anayasası'nın gençlerle ilgili tek düzenlemesi 58. maddedir. Bu nedenle Anayasa'daki bu madde ülkenin bölünmez bütünlüğünü ortadan kaldırmayı amaç edinen görüşlerden söz ederken kastedilen görüşün ne olduğu tahmin edilebilir. Ancak bu maddenin bu şekli ile kalması, farklı konjonktürlerde “ülkenin bölünmez bütünlüğü”nü ortadan kaldırmayı amaç edindiği iddiasıyla farklı görüşlerin ötekileştirilmesine de zemin oluşturabilir.

Diğer yandan, alkolizm, uyuşturucu bağımlılığı, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan gençleri korumak amacıyla kötü alışkanlıkların nereye kadar esnetilebileceği, korumanın hangi noktadan sonra özgürlüklere ve özel hayata müdahale olabileceği, korumanın yasaklamayla iç içe geçebileceği konusunda net bir sınır bulunmamaktadır. Son dönemde bu yönde kamuoyunda tartışılan konular da olmuştur. Gerek alkolizm gerekse uyuşturucu bağımlılığıyla ilgili konular sağlık politikaları ile düzenlenebilecek ve sadece gençleri değil, özellikle yetişkinleri de kapsamı gereken sorunlardır. Benzer şekilde, suç ve kumar ile mücadele zaten devletin genel bir yükümlülüğüdür (TOG, 2012). Bir önceki bölümde bahsi geçen ve Ulusal Gençlik ve Spor Politika Belgesi kapsamında sözü edilen gençlerin sorun olarak algılandığı ve gelecekteki önemli bir misyon için araçsallaştırıldıkları yönündeki eleştirisi burada da geçerlidir.

Anayasa tartışmaları kapsamında gençler özelinde çok da tartışılmayan ancak kaçırılan bir fırsat da son referandumda yaşanmıştır. Türkiye'nin en tartışmalı değişikliklerinden biri, 12 Eylül 2010'da halk oylamasına sunulan ve yüzde 57,8 Evet oyuyla kabul edilen Anayasa değişiklikleri olmuştur. Bu 27 maddelik paket içinde gençleri doğrudan ilgilendirebilecek önemli konulardan biri 10. maddede⁵² yapılan değişikliktir. Buna göre, ilgili maddenin ikinci fıkrasına "Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz," cümlesi ve onu takip edecek biçimde, "Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz;" fıkrası eklenmişti. Bu ek fıkraya "gençler" kelimesinin eklenebiliyor olması, gençlik politikaları alanında gençlere yönelik yapılacak olumlu düzenlemelerde yasal bir dayanak sağlayabilirdi.

• Belediye Kanunu'nda gençler

Belediye Kanunu'nun 14. maddesine göre, belediyeler "... gençlik ve spor ... hizmetlerini yapar veya yaptırır". Bu çerçevede, belediyelere gençlerin ihtiyaçlarına göre farklı tür hizmetleri hayata geçirme ehliyeti sağlanmıştır. Yine ilgili kanun çerçevesinde bu iki biçimde olabilir. Bunların ilki doğrudan ilgili belediyenin bir çalışmayı gençlere yönelik hayata geçirmesidir. Diğer yaklaşım da, belediyelerin bu hizmetleri "yaptırması"dır. Örneğin, ücretsiz otobüs, eğitim salonu, vb. gibi olanaklarla ilgili gençlik/öğrenci STK'larına çeşitli imkânları seferber ederek onların bu çalışmaları hayata geçirmesini desteklemek sayılabilir. Her iki yaklaşım çerçevesinde de gençler ya da gençlik STK'ları desteklenebilmektedir. Ancak bu desteklerin hangi kuruluşlara ne tür çalışmalar çerçevesinde verileceğiyle ilgili objektif şartlar bulunmamış olması önemli bir sorundur. Yukarıda da bahsedildiği üzere, burada daha teknik bir yaklaşımla bu sorun kolayca çözülebilir.

Yerel yönetimlerde sadece kurumsal bir katılımın ötesinde gençlerin en geniş tanımıyla kendilerini var ettikleri bir katılım modelinin çerçevesini çizen Gençlerin Yerel ve Bölgesel Yaşama Katılımına İlişkin Yeniden Düzenlenmiş Avrupa Şartı, gençlerin katılım araçlarını gençlerin bilgilendirilmesi; katılımın yeni teknolojilerle yaygınlaştırılması; medyaya katılımın yaygınlaştırılması; gönüllü çalışmalar için teşvik edilmeleri; projelerinin ve girişimlerinin teşvik edilmesi; gençlik örgütlerinin desteklenmesi; STK ve siyasi partilerde katılımın

52 MADDE 10. – Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.
(Ek: 7.5.2004-5170/1 md.) Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.
Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.

desteklenmesi; ve eğitimde katılımın geliştirilmesi olmak üzere sekiz alanda belirlemiştir. Bu dokümandaki genç odaklı yaklaşım mevcut yerel yönetim uygulamalarının hangi yönde geliştirilmeye açık olduğuyula ilgili önemli bir belge niteliği taşımaktadır (Avrupa Konseyi, 2003 ve 2011). Yukarıda bahsi geçen alanların her biri ve daha eklenebilecek alanlarda yapılacaklar, yerel düzeyde gençlerin katılımını geliştirme yönünde önemli adımlar olabilir.

Diğer yandan, mevcut kanuna göre, belediyelerin STK'lara bağış yapması mümkün gözükmemektedir. Bu da mevcut belediyelerin hibe ya da mali yardım adı altında gençlik STK'larına çok ihtiyaç duydukları fonlara erişim sağlanmasının önünde bir engel olarak durmaktadır. STK'lara nakit para desteği sağlamak isteyen belediyeler, bunu "hizmet alımı" kalem altında yapabilmekte, ilgili gençlik STK'sından bir hizmet alıyormuş gibi bir ilişki kurarak nakit transferi yapabilmektedir. Ancak ilgili STK'ların bu durumda bir iktisadi işletmeye sahip olması gerekmekte, bu da özellikle gençlik STK'larının özel bir yetkinlik ve deneyime sahip olmasını gerektirdiği için ilgili gençlik STK'larının projelerini belediyelerin nakit desteği aracılığıyla hayata geçirmesini engellemektedir.

Bunlara ek olarak, Belediye Kanunu'nun 76. maddesine göre hazırlanan Kent Konseyi Yönetmeliği içindeki 4. madde altında da gençlik meclisleri tanınmıştır. Ayrıca 6. maddedeki Kent Konseyi'nin görevleri içinde gençler "Çocukların, gençlerin, kadınların ve engellilerin toplumsal yaşamdaki etkinliklerini artırmak ve yerel karar alma mekanizmalarında aktif rol almalarını sağlamak" şeklinde yer almaktadır.

Belediyelerin kolaylaştırıcılığında Kent Konseyleri altında kurulan Gençlik Meclisleri, gençlerin yerel yönetimlerle başını güçlendirmek ve karar alma süreçlerini etkilemelerine imkân vermek için kurulmuş yapılardan biri olsa da, hem yaygınlık, kent düzeyinde bilinirlik, ulaşılabilirlik, bütçesel kısıtlar, erişilebilirliğe hem de gençlerin bir özne olarak, yerel siyasi otopideden bağımsız biçimde katılımını sağlamaya yönelik sorunlar varlığını sürdürmektedir. Özellikle bu Kent Konseyleri'nin ve onlara bağlı olarak çalışan Gençlik Meclisleri'nin bütçelerinin nakdi ve aynı açıdan ilgili belediyelerce sağlanması, belirli bir bağımlılık süreci geliştirmekte, bu da ilgili Meclisler'in bağımsızlığını ve farklı gençlere açık olma kapasitesini olumsuz etkilemektedir. Özellikle, fiziki koşullar ve ulaşılabilirlik, Gençlik Meclisi ile ilgili bilgiye erişim, denetlenebilirlik ve katılım, hizmet kalitesi ve cinsiyet eşitliği gibi başlıca alanlarda Gençlik Meclisleri'nin geliştirilmeye muhtaç yönleri bulunmaktadır (TOG, 2011). Bu tespitler, Kent Konseyleri altında katılımcı Gençlik Meclisleri'nin hiç bulunmadığı anlamına gelmemelidir. Ancak gençlerin kamu kurumları tarafından gençlere verilen hizmetleri izleyerek değerlendirdikleri Adrese Bütçe İzleme raporlarından da anlaşılabilceği üzere, genel yönelim bu yöndedir (TOG, 2011).

İl Özel İdaresi Kanunu'nun 6. maddesine göre de, İl Özel İdareleri il sınırı içinde "Gençlik ve spor ... ilişkin hizmetleri il sınırları içinde ... yapmakla görevli ve yetkilidir". Görüldüğü üzere, İl Özel İdareleri de bu konuda yetkili olmasına rağmen kanunun çerçevesi bu çalışmaların bizzat uygulanmasını zorlamakta, Belediye Kanunu'ndaki gibi bir "yaptırma" alternatifi bulunmamaktadır.

3.4.2. Kamu Kuruluşları ve Gençlik Politikaları

Gençlikle ilgili hizmet veren birçok kamu kurumu bulunmaktadır. Bunların başında ise

Gençlik ve Spor Bakanlığı gelmektedir. Diğer yandan, gençlik, birçok kamu hizmetini yatay kesen bir konu olduğu için ana amacı gençlere yönelik hizmet vermek olmasa da bunu dolaylı yoldan gerçekleştiren kurumlar bulunmaktadır. Aşağıda bu kurumların gençlere yönelik hizmetleri ve bunların gençlik politikalarına katkıları ayrı ayrı ele alınacaktır.

- **Gençlik ve Spor Bakanlığı**

2009 yılı İzleme Raporu döneminden beri Türkiye’de gençlik politikaları alanındaki en önemli gelişme, eskiden Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü olarak hizmet veren yapının 8 Haziran 2011 tarihinden beri bir bakanlık olarak faaliyet göstermesidir. İlgili bakanlık kurulmadan önceki iki senelik dönem boyunca, çeşitli bürokratlar, üniversiteler ve gençlik STK’larından oluşan bir sivil/kamu karma grup söz konusu yapının hangi amaçlar doğrultusunda çalışması gerektiğine yönelik bir dizi toplantı düzenlemiştir. Bu dönemle ilgili eleştirilebilecek başlıca husus, ilgili grubun gençlik alanına açık bir çağrı yapmadan oluşturulmuş olmasıdır. Öte yandan, grup içinde gençlik alanında belirli bir tecrübeye sahip sivil kurumlardan gelen uzmanların alışılmadık biçimde sayıca yüksek bir temsiliyet oranına sahip olması ise güçlü yanını oluşturmaktadır. Daha sonra, bu grup çalışmalarını tamamlayarak ilgili yapının bir genel müdürlük, ajans ya da bakanlık çerçevesinde nasıl hayata geçebileceğiyle ilgili tartışmalar yürütmüş, bunun sonucunda da aradan belirli bir zaman geçtikten sonra yeni yapı bir bakanlık olarak faaliyetlerine başlamıştır. Bakanlığın kurulmasından sonra geçen ve rapor dönemini kapsayan 5 senede toplam 3 bakan değiştirilmiş, bu da mevcut kurumsal sürekliliği olumsuz etkilemiştir.

Bugün itibarıyla, bakanlığın görevleri rehberlik, bilgilendirme ve danışmanlık benzeri hizmetlerle gençleri desteklemek ve katılımlarını geliştirmek; gençleri ilgilendiren konularda diğer kamu kurumlarıyla koordinasyonu ve işbirliğini sağlamak; araştırmalar yapmak; doğrudan projeler yapmak da dahil olmak üzere bu konuyla ilgili usul ve esasları belirlemektir. Buna ek olarak, spor ile ilgili de yürütme, politikaların belirli kurallar çerçevesinde yürütülmesinin temini gibi konular da bakanlığın görevleri arasındadır. Ayrıca, bu kanunla bakanlığın, Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi, Gençlik ve Spor Şuraları ve Çalışma Grupları gibi amacı belirlenmiş çalışmaları yapmasının da yasal olarak önü açılmıştır.

Bakanlık, bünyesinde Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Proje ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü ve Eğitim Kültür ve Araştırma Genel Müdürlüğü olmak üzere üç yeni genel müdürlük barındırmaktadır. Bunlara ek olarak, altı daire başkanlığı, bir özel kalem müdürlüğü ve iki de müşavirlik bulunmaktadır. Bunlara ek olarak, Spor Genel Müdürlüğü, Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü (YURTKUR) ve Spor Toto Teşkilat Başkanlığı da bağlı kuruluşlar statüsüyle bakanlık ile ilişkilidir.

Gençlik çalışmalarıyla ilgili bu raporun izlediği tarih aralığında GSB’nin çalışmalarını müdürlük ve bakanlık olmak üzere, kabaca iki döneme ayırmak gerekir. Müdürlük, bakanlık ile karşılaştırıldığında kadro ve imkânların daha az olmasından ötürü daha az sayıda faaliyetin yürütüldüğü bir dönem olarak göze çarpmaktadır. Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü bünyesindeki Gençlik Hizmetleri Dairesi Başkanlığı altında yürütülen gençlik kampları, gençlik STK’larına sağlanan hibeler ve gençlik merkezlerinin işletilmesi gibi çalışmalar devam etmiştir. Bu dönemde sağlanan hibelerin idari giderleri de karşılayacak şekilde sağlanmasının çok önemli olduğunu belirtmek gerekir. Bu uygulamanın terkedilerek miktarı çok daha

artmış olmasına rağmen, sadece proje bazlı hibe dönemine geçilmesi gençlik STK'larının kapasitesini geliştirmek adına olumsuz olmuştur. Ancak hangi hibelerin hangi kriterler çerçevesinde gençlik kulübü statüsünü alan kuruluşlara verileceği ile ilgili objektif şartlar bu dönemde de mevcut değildi. Bunlara ek olarak, bu ilk dönemde Türkiye-İsveç Gençlik Politikası Alanında İşbirliği Projesi kapsamında araştırma, eğitim ve bir konferans hayata geçmişti. Çeşitli ülkelerle ikili anlaşmalar çerçevesinde gençlik değişim programları düzenlenmişti. İsviçre Hükümeti'nin bir hibesiyle gençlik istihdamını geliştirici çalışmaların hayata geçmesine yönelik yerel düzeyde çalışmalar yapılmış ve S-UN Fonu Projesi ile Adana, Balıkesir, Kocaeli, Konya ve Muğla'da uygulanmıştı. Böylece, 33 projeye toplam 500 bin ABD doları hibe aktarılmıştı. Ayrıca, bu dönemde Avrupa Konseyi ile eğitim ve seminerler çerçevesinde çeşitli işbirliği olanakları hayata geçirilmiştir. 2011'de Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ile yapılan protokolle tesislerin ortak kullanımı konusunda önemli bir işbirliği dikkat çekmiştir.

Müdürlük sonrası oluşan bakanlık yapısı içinde ağırlıklı olarak eski Gençlik Hizmetleri Dairesi Başkanlığı'nın faaliyetleri Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde gelişerek devam etmekte, buna ek olarak özellikle Proje ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü bünyesinde çeşitli projeler kapsamında hedef kitlesi gençlik olan çalışmalar hayata geçirilmektedir. Ayrıca, eski müdürlük döneminden devam eden kamplar, gençlik merkezleri gibi çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmaların gençlere kolay, ucuz ve hızlı bir şekilde sunulması amacıyla, bakanlık ciddi bir internet görünürlüğü elde etmeyi hedeflemiştir ve bugün itibarıyla 15'in üstünde internet sitesi, çeşitli Facebook sayfaları ve ilgili büyük projelerin Twitter hesapları bu amaç doğrultusunda aktif olarak çalışmaktadır.

Ancak raporun diğer bölümlerinde de sıklıkla belirttiğimiz üzere, eğer faaliyet çeşitliliği ve yaygınlığının artması, bu çalışmalara katılan gençlerin sayısının yükselmesi gibi konular bir kamu politikası için temel başarı göstergeleri olsa da tek kriter de değildir. Örneğin, gençlerin farklı şehirlere giderek farklı kültürleri bizzat deneyimlemesini sağlayan Gençlik Treni,⁵³ farklı gençlerin kaynaşmasını sağlayan Gençlik Kampları,⁵⁴ benzer bir çalışmayı uluslararası çerçevede hayata geçiren Türkiye Akdeniz Barış Gemisi,⁵⁵ üniversiteli gençlerin farklı konulardaki deneyimlerini geliştirmek için sinema/medya gazetecilik ve bilim/teknoloji temalarında uygulanan Lider Gençlik Kampları⁵⁶ ve gençlerin farklı kültürleri gezerek deneyimlemesine olanak sağlayan Seyyah⁵⁷ ve daha nice benzer proje bakanlık kurulduktan sonra hayata geçmiştir. Hatta bu çalışmalarda TCDD gibi diğer kamu kurumlarıyla önemli ortaklıklar kurulmuştur. Böyle bakıldığında, ulaşılan genç sayısının geçtiğimiz dönemlerle kıyaslanamayacak biçimde yüksek olması göze çarpan en önemli gelişmelerden biridir. Bunun yanı sıra, toplamda hareketlilik olanaklarının sayıca artıyor olması da gençlerin okul dışı öğrenme ortamlarının gelişmesi açısından çok önemli ve olumludur.

Sayısal verilere örnek vermek gerekirse, halen 148 gençlik merkezi GSB bünyesinde faaliyet göstermekte ve yeni gençlik merkezlerinin inşaatları devam etmektedir. Beş sene içinde gençlik merkezi sayısını 500'e çıkarmak gibi iddialı ve önemli bir hedef bulunmaktadır. Kamp sayısı 2013 senesinde 12'ye yükseltilerek yaklaşık 30.000 gencin bu kamplardan ücretsiz yararlanması mümkün kılınmıştır. Sadece Seyyah Projesi ile 150.000 gencin hareketliliği sağlanmış, Gençlik Projeleri Destek Programı'na yapılan 2.600 başvurudan 195'i

53 <http://www.gencliktreni.gsb.gov.tr/>

54 <http://genclikkamplari.gov.tr>

55 <http://www.turkiyebarisgemisi.gsb.gov.tr/>

56 <http://www.lidergenclik.gsb.gov.tr/>

57 <http://www.seyyah.gsb.gov.tr/>

desteklenmiş, böylece sadece 2013 yılının ilk hibe çağırısına yaklaşık 22.000.000 TL destek aktarılmıştır. Görüldüğü üzere, özellikle geçmişle karşılaştırıldığında, rakamlarda ciddi bir fark mevcuttur.

Bakanlık, 2012 tarihinden itibaren gençlik kamplarında ortak kamp uygulamasına son vermiştir. Kampların kız erkek kampları olarak ayrılmasının gerekçesi olarak dezavantajlı genç kızların katılımını artırma ve ailelerin talebi olduğu belirtilmektedir. Devletin dezavantajlı kesimlerin lehine uygulamalar yapmasının eşitlik ilkesine aykırı yorumlanamayacağı, son referandum sonucu yasal güvence altına alınmıştır. Bu çerçevede, genç kadınların bir gençlik kampına katılımını geliştirici böylesine bir uygulama, eğer bir alternatif karma kamp imkânı da mevcutsa eşitliğe aykırı kabul edilemez. Bu tür alternatiflerin sağlanmadığı ve daha önceki dönemlerdeki uygulama belirli bir kesimi dışladığı için eşitliğe aykırı olarak değerlendirilebileceği kadar karma imkânların sunulmaması da bu şekilde görülebilir.

13 gençlik örgütü kampının cinsiyet temelinde ayrılmasının farklı cinsiyetteki gençlerin çocukluktan itibaren birlikte sosyalleşme imkânı bulabilmesinin ileride istihdam, siyasi karar alma süreçleri ve aile hayatında kadınlar aleyhine işleyecek eşitsiz ilişkiler sisteminin önüne geçmek gibi, toplumsal hayatın her alanı için önemli bir ihtiyaç olduğunu vurgulayan bir mektubu bakana iletilmişlerdir.⁵⁸ Ayrıca, özellikle 18 yaşını aşan ehil kişilerin ne tür bir kampa katılması gerektiğiyle ilgili talebin birincil adresinin aileler değil bizzat gençler olması gerektiği vurgulanmalıdır. Şebeke Projesi kapsamında yapılan saha araştırmasında, Türkiye çapında 2.508 gence "Yaşlılarla şehir dışına, örneğin bir kampa, eğitime gitsen kız-erkek beraber olmayı mı tercih edersin ayrı olmayı mı?" sorusuna verilen cevapların yüzde 43'ü beraber, yüzde 26'sı ayrı yüzde 31'i fark etmez şeklinde olmuştur (KONDA, 2014).

Kamu tarafından gerçekleştirilen kamp ve diğer ulusal hareketlilik çalışmalarının cinsiyete göre ayrı olarak sağlandığı kadar karma olarak da sağlanması, daha önceki bölümlerde sözünü ettiğimiz kamunun gençlik politikalarının farklı ihtiyaç ve taleplere yönelik çeşitli "olanak paketleri" sunduğu, tüm yurttaşların taleplerine eşit mesafede durduğu ve gençlerin suça meyilli ve korunması gereken bireyler olarak algılanmadığı bir yaklaşımın benimsendiğini göstermesi açısından önemlidir. Türkiye'de gençlere yönelik sosyalleşme fırsatlarının yaratıldığı, farklı kimlik ve kültürlerin bir arada yapıcı bir biçimde bulunabileceği, ortak çalışmaların yapılabileceği ortamların eksikliği gençler açısından birçok olumsuz sonuç doğurmaktadır. Bu olumsuzlukların başında gençlerin farklılıklarla bir arada yaşama kültürü geliştirememesi gelmektedir. Bu durum toplumun genelinde hoşgörüsüzlüğün ve nefret söyleminin artmasıyla sonuçlanabilmektedir. Bu nedenle, gençlerin farklılıklarıyla beraber birbirlerini tanıyabilmesi ve birlikte sosyalleşebilmesi için olanaklar sağlanması gençlik politikasının temel prensiplerinden biri olarak kabul edilmelidir. Buradaki temel yaklaşım, daha önce vurgulandığı gibi, kamu hizmetinin yalnızca çoğunluğun değil toplumdaki tüm farklı grupların ihtiyaçlarına cevap verir şekilde tasarlanması gerektiğidir (Yentürk, Kurtaran ve Yılmaz, 2014).

Her AB üyesi ülkede bulunan Ulusal Gençlik Konseyleri, o ülkedeki gençlerin STK'lar aracılığıyla kendilerini doğrudan ilgilendiren konularda katılımcılığı teşvik etmek adına kurulmuş üst yapılardır. Birçok ülkede bu yapılar yasal olarak tanınmaktadır. Ayrıca, özerk bir yapıya sahip olmasına rağmen devletler tarafından finansal açıdan desteklenen yapılar olarak iyi yönetimle ilgili önemli ve sivil örnekler olarak dikkat çekmektedirler. GSB de, yerinde bir

kararla Türkiye’de Ulusal Gençlik Konseyi’nin olmamasını bir eksiklik olarak göyerek bu konuda çalışmalar yapmaya başlamıştır. Ancak bu konseyin bakanlık bünyesinde kurulmasıyla ilgili bir çalışma çerçevesinde 1 Mart 2013’te⁵⁹ mevcut GSB Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’ye yeni madde eklemek suretiyle çalışmalar başlamıştır.

Oysa Avrupa’daki Ulusal Gençlik Konseyleri ve Uluslararası Gençlik STK’larının temel kuruluşlarından biri olan Avrupa Gençlik Forumu⁶⁰ kuruluş belgesinde üye kuruluşların uyması gereken genel kurallar arasında;

- Forum’un amaçlarını kabul etmek bu yönde çalışmak,
- Hükümet dışı ve kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olmak,
- Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu prensiplerini kabul etmek ve demokratik amaçlara ve yapıya sahip olmak,
- Forum’un statüsünü (çalışma prensiplerini) kabul etmek,
- Gençlerle çalışmak ve karar alma mekanizmasının gençler tarafından oluşturulması,
- Dışsal bir otorite tarafından kararlarının yönlendirilmemesi

sayılmaktadır. Bu çerçevede, bakanlık bünyesinde kurulması olası bir Gençlik Konseyi yapısının Avrupa’da kendi müdahilleri arasında kabul edilebilirliği ve muhatap alınabilirliği ile ilgili birtakım olumsuzluklar yaşaması beklenebilir. Gençleri ilgilendiren bir kuruluşun yukarıdaki kriterler çerçevesinde oluşturulması amacıyla sivil toplumdaki gençlik kuruluşları da devletten özerk bir yapılanmaya gitmek üzere çalışmalara başlamıştır.⁶¹

Mevcut gençlik merkezlerine yönelik 2011 yılında gençler tarafından yapılan sivil izleme çalışmaları sonucu (TOG, 2011) ortaya çıkan tespitler, gençlik merkezlerinin nasıl geliştirilmesi gerektiğiyle ilgili ipuçlarını sağlamaktadır. Buna göre; gençlik merkezlerindeki üyelik sisteminin yeniden tasarlanması gerekmektedir. Buna neden olarak, hem genel bir üyelik sistemi hem de etkinlik bazlı ayrı bir sistemin aynı belgeleri ayrı ayrı istiyor olması bürokratik bir engel olarak gösterilmektedir. Ayrıca, yer yer üyelikle ilgili yönetmeliklerde varolmayan belgelerin istenmesi de mümkün olabilmektedir. Gençlik merkezlerinin fiziki şartlarının engelli gençler için kolay ulaşılabilirlik açısından geliştirilmesi ve hava karardıktan sonra güvenli ulaşımın sağlanabilmesiyle ilgili çalışmalar yapmak, merkezlerin buldukları yerdeki gençlerle daha eşitlikçi bir ilişki kurmasını geliştirebilir. Birçok gençlik merkezinin kendine ait müstakil bir binaya sahip olması, mekân açısından çok olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Ancak burada da merkezlerin kendilerine ait müstakil mekânlarının olması ile oradaki gençlerin ihtiyaçlarına göre tasarlanabilecek çalışmaların fiziki ihtiyacı her zaman uyumlu olamayabilmektedir. Etkinlik odaklı gençlik merkezlerinin ötesinde, gençlerin serbest zamanlarını geçirmeleri için de tasarlanabilecek merkezlerdeki boş zaman geçirme oyunları önemlidir. Mevcut etkinliklerin sadece merkez çalışanları tarafından tasarlanarak gençlere sunulan birer hizmet olmasının ötesinde, oradaki gençlerin katılımıyla tasarlanması, hatta uygulanması, yerel katılımı derinleştirecek bir çalışma olabilir.

Tüm bu çalışmaların bizzat GSB tarafından uygulanması, bu konudaki mevcut kamu hizmetlerinin yaygınlaştırılması açısından önemlidir. Ayrıca, yaygınlığın GSB tarafından sağ-

59 Kanun Hükmünde Kararname, No: 311.

60 http://www.youthforum.org/assets/2013/05/0505A-10_ENG_Statutes_European_Youth_Forum_Nov2010.pdf

61 <http://www.ulusalgenclikkonseyi.net>

landığı bir ortamda, yerel gençlik STK'larının bu mekânları kullanmaları, dernek kuracak gençlerin adres olarak merkezleri göstermeleri gibi ufak ancak önemli destekler Türkiye'de gençlik çalışmasının etkinliğini de artıracaktır. Hatta derneklerle sınırlı kalmadan gençlerin dernekleşmemiş inisiyatiflerine de mekân sağlamaları önemli bir etkileşimi sağlayacak ve merkezlere başka bir dinamizm de katacaktır. Ayrıca, bu merkezlerin Belediye, sivil toplum ya da GAP İdaresi'ne bağlı merkezlerle ortak çalışmalar yapması farklı ağlar içindeki gençlerin birbirleriyle ortak zaman geçirmesini de sağlayacak, böylece çoğulculuğun toplum zemininde gelişmesine de katkı yapacaktır.

• YURTKUR

YURTKUR, Gençlik ve Spor Bakanlığı kurulduğu günden itibaren bakanlığa bağlı bir kurum olarak faaliyetlerini yürütmektedir. Temelde iki ana faaliyeti vardır: Öğrencilerin eğitimlerini desteklemeye yönelik nakit burs ve krediler vermek ve barınma ihtiyaçlarını karşılamak. 61. hükümetin üniversite sayısını artırma politikası çerçevesinde, önümüzdeki dönemde üniversite öğrencisi sayısının artması da öngörülmektedir. Bu kapsamda, öğrenci yurtlarının ve finansal desteğe ihtiyacı olan öğrencilerin de sayısının artacağı anlaşılmaktadır.

YURTKUR'un üç ana hizmet birimi bulunmaktadır. Bunlar, Kredi Dairesi Başkanlığı, Yurt İdare ve İşletme Dairesi Başkanlığı ve YURTKUR Bölge Müdürlükleri'dir. YURTKUR faaliyetlerinin yoğunlaştığı alanların görülmesi açısından bu üç birimin harcamalarına bakılabilir. 2012 yılı itibarıyla, 4,8 milyar TL olan YURTKUR'un toplam harcamasının yaklaşık 3 milyar TL'si Kredi Dairesi Başkanlığı tarafından yapılmaktadır. Bu 3 milyar TL'lik miktarın yaklaşık 2 milyar TL'si ise öğrenim ve katkı kredisine yöneliktir. Burs olarak YURTKUR 1 milyar TL harcamaktadır. Barınma sorununa yönelik olarak Yurt Bölge Müdürlükleri'nin harcaması da 1 milyar TL civarındadır. En büyük harcama Kredi Dairesi Başkanlığı'nın borç verme kalemi YURTKUR'un toplam harcamasının yüzde 45'ini oluşturmaktadır (YURTKUR, 2012).

- Kredi Dairesi Başkanlığı

2012 yılında 348.904 öğrenciye burs verilmiştir. Bu rakamın 2004 yılında 55.724 öğrenci olduğu düşünülürse bu yüksek artış önemli bir gelişmedir. 2004 yılında 522.670 öğrenci, 2009 yılında 578.131, 2012 yılında ise 667.359 öğrenci öğrenim kredisi almıştır (YURTKUR, 2012). Diğer bir taraftan Şebeke Projesi çerçevesinde yapılan araştırma da göstermektedir ki devlet kredisine erişebilen gençlerin oranı sadece yüzde 4,7'dir (KONDA, 2014).

Kurum tarafından verilen aylık burs/kredinin miktarı, bir üniversite öğrencisinin yaşamını sürdürebilmesi için oldukça düşüktür (Tablo 10). 2013 yılında aylık burs 280 TL, 2014 yılında da 300 TL olarak verilmektedir. Artış oranları açısından bakıldığında ve enflasyon artışları dikkate alındığında, bursların ve kredilerin enflasyon düzeyinde artış gösterdiği görülmektedir. Ancak, bu miktarın bir öğrencinin bir aylık ihtiyacını karşılamak için yeterli olmadığı görülebilir. Buna Türkiye'de şehirler/bölgeler arasında satınalma gücündeki farklar da eklendiğinde, bu miktarın özellikle metropol şehirlerde okuyan gençler için ne kadar yetersiz olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 10: Aylık Burs ve Öğrenim Kredisi Miktarı, Gerçekleşen ve Enflasyona göre Olması Gereken, TL

	Gerçekleşen Aylık Burs/Kredi miktarı	Yıllık Ortalama TÜFE	Enflasyona göre Olması Gereken Aylık Burs-Kredi miktarı
2009	180	6,53	176
2010	200	6,4	192
2011	240	10,45	213
2012	260	6,16	265
2013	280	7,40	276
2014	300		301

Kaynak: YURTKUR 2012 Yılı Faaliyet Raporu'ndan alınmıştır. www.yurtkur.gov.tr, bkz. Ek 1, Veri Kaynakları, no. 6. TÜFE verileri TÜİK'ten alınmıştır. www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=17

Devletten öğrenim kredisi alan genç erkeklerin bir bölümünün üniversite sonrası askerliği bekleyerek işgücü piyasasına girişini ertelemesi, genç kadınların işgücü piyasasına giriş oranı ve evlenme yaşının çok düşük olması yüzünden öğrenim kredilerini ödemekte zorlanmaları, bugün devam eden sorunlardan bazılarıdır. Buna bir de genel olarak genç işsizliğinin etkilerini eklediğimizde, gençlerin öğrenim kredilerini geri ödemekte ne kadar zorlandığı ortaya çıkacaktır. Burada belirtilmesi gereken bir önemli nokta da, özellikle öğrenim kredilerinin geri ödenmesinde kullanılan faiz oranıdır. Kurumun düşük bir faiz oranı yerine beyaz eşyadaki fiyat artışı ve enflasyona endeksli bir faiz oranı uygulaması, okul bittikten iki yıl sonra geri ödeme döneminin başlaması ve geri ödemenin çalışma durumu ile bağlantılandırılmaması yukarıda bahsi geçen koşullarda gençlerin hayatını zorlaştıran bir diğer konudur.

Devlet üniversitelerinde birinci öğretimde harçların kaldırılması olumlu olmuştur. Eğitim eğer bir hak olarak kurgulanıyorsa, ikinci öğretimdeki harçların da kaldırılması gündeme alınabilir. Ancak üniversite öğrencilerinin tek gider kaleminin üniversite harçları olmadığı aşikârdır. Başta dar gelirli ailelerden gelenler olmak üzere, öğrencilerin, barınma, ders kitabı ve günlük masrafları için gelire ihtiyacı bulunmaktadır. Bu ihtiyaçların karşılanabilmesi için karşılıksız burs olanaklarının varlığı önemlidir. Yukarıda sözü edildiği gibi, YURTKUR'un kredi harcamalarının burs harcamalarının üç katı olduğu görülmektedir.

- YURTKUR Bölge Müdürlükleri

YURTKUR'un misyonu "Sosyal devlet anlayışı ve insan odaklı yaklaşımlarla yüksek öğrenim öğrencilerinin öğrenimlerine destek olmak ve kişisel gelişimlerine katkıda bulunmak için, kredi/burs, barınma, beslenme hizmetleri ile sosyal, kültürel ve sportif faaliyetler sunmak" olarak belirtilmektedir.⁶² Bu misyon içerisinde kredi ve burslar dışında kalan barınma ve diğer hizmetler öğrenci yurtlarının bünyesinde yapılabilecek faaliyetlerdir. O nedenle, öğrenci yurtlarında gençlere sunulan barınma ve diğer hizmetlerin önemi büyüktür.

Tablo 11'de YURTKUR yurtlarında barınabilen kız ve erkek öğrencilerin sayıları görülmektedir.

Tablo 11: Yurt Yatak Kapasitesi			
	Kız	Erkek	Toplam
2009	132.089	93.024	225.113
2010	146.680	99.840	246.520
2011	159.866	107.180	267.046
2012	187.999	120.001	308.000

Kaynak: YURTKUR 2012 Faaliyet Raporu'ndan alınmıştır. www.yurtkur.gov.tr

ÖSYM verilerine göre, 2011-2012 akademik yılında üniversite ve 4 yıllık yüksek okullarda okuyan öğrencisi sayısı 1.565.983'ü kız, 1.744.308'i erkek olmak üzere 3.310.291'dir. YURTKUR ilgili tarihte 267.046 öğrencinin ihtiyacını karşılayabilmektedir. Üniversitelerin kendi bünyelerinde sundukları yurt olanaklarıyla ilgili ve yüksek öğrenime devam eden öğrencilerin ailelerin yanında barınma oranlarına yönelik resmi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Tablo 12'nin de gösterdiği üzere, üniversite öğrencileri içinde kendi ailesi ve yurtlar dışında kalan yüzde 31,22'lik bir üniversite öğrencisi kitlesi bulunmaktadır.

Tablo 12: Üniversite okuma ve barınma ilişkisi (%)								
Halen öğrenci misin? Hangi seviyede?	Kiminle birlikte yaşıyorsun?							Toplam
	Kendi ailemle	Eşimle/sevgilimle	Akraba, tanıdık ile	Arkadaşlar ile	Tek başıma	Eşimin ailesi ile	Yurtta	
Lise öğrencisi	96,03	1,19	0,60	0,99	0,60	0,00	0,60	100
Üniversite öğrencisi	48,98	0,79	1,36	25,11	3,85	0,11	19,80	100
Yüksek lisans/doktora öğrencisi	63,64	9,09	4,55	13,64	9,09	0,00	0,00	100
Öğrenci değil	72,00	20,42	1,28	1,40	3,15	1,63	0,12	100
Lise mezunu dershaneye gidiyor	94,23	2,56	0,00	1,92	0,64	0,00	0,64	100
Toplam	69,95	8,01	1,11	10,11	2,77	0,62	7,43	100

Kaynak: KONDA, 2014.

Buna ek olarak, üniversite öğrencisi gençlerin barınma tercihleri ile devam ettikleri sınıf arasında da önemli bir ilişki vardır. Okudukları sınıf arttıkça, öğrenci evinde kalma oranlarında da artış olduğu görülmektedir ki, bunun temel nedeni öğrencilerin mevcut yurt sistemiyle ilgili yaşadıkları sorunlardır (Özer ve Kurtaran, 2009). Bu bilgiler ışığında, YURTKUR yurtlarının yatak kapasitelerinin yüksek öğretime devam eden öğrenci sayısına oranla oldukça düşük olduğunu belirtmek de yanlış olmayacaktır.

Ağustos 2013'te YURTKUR internet sitesinde yer alan bir açıklamaya göre, TOKİ ile yapılan işbirliği kapsamında, 2013 yılında 22 bin öğrenci kapasiteli 30 yurdun inşaatı sürmekte olup, proje tamamlandığında toplam 40 ilde 43 bin 848 yatak kapasiteli 64 yurt inşa edilmiş olacaktır. Bugün itibarıyla, 2013 faaliyet raporu yayınlanmadığı için yurt yatak kapasitesindeki artış ve yeni yurtların yatak ücretleri hakkında bilgiye ulaşılamamaktadır. 2014 yılı itibarıyla var olan yurtlar için 129 TL ile 250 TL arasında değişen yurt ücretleri verilmiştir.

Mart 2009'da yapılan ankete katılan çeşitli illerden 425 üniversiteli gencin yüzde 38,2'si öğrenci evi/kendi evi/kiralık evde kalırken, yüzde 34,2'si ise ailesiyle birlikte yaşamaktadır. Gençlerin yüzde 10,9'u ise barınma sorununu YURTKUR yurtlarında kalarak çözmektedir. Öğrencilerin yüzde 67,8'i tercih yapma imkânı olması durumunda öğrenci evinde/kendi evi/kiralık evde kalmak istediğini belirtmiştir (Özer ve Kurtaran, 2009).

Ancak Özer ve Kurtaran'ın araştırmasının gösterdiği üzere, üniversite öğrencilerinin yaklaşık yüzde 40'ı öğrenci evlerinde ikamet etmekte olup, YURTKUR yurtlarında kalan gençlerin yüzde 64,4'ü imkânı olsa öğrenci evi/kendi evi/kiralık evde yaşamak istediğini belirtmiştir. Eve çıkma oranının yükselmesinin nedeni olarak, mevcut yurt sisteminden yurtlara giriş ve çıkışlardaki kısıtlar, gençlerin özgürlüklerinin kısıtlanıyor olması, gürültü, oda arkadaşlarıyla geçimsizlik gibi nedenlerden ötürü memnun olmamaları görülmektedir (Özer ve Kurtaran, 2009). Bu bilgiye dayanarak, yurt yatak kapasitesinin ve teknik koşullarının gelişiminin tek başına yeterli olamayacağı, farklı gençlerin farklı ihtiyaç ve taleplerine göre düzenlenmiş olanaklara, öğrencilerin hak ve özgürlüklerini koruyan yönetmeliklere ve yurt idaresinde katılımcı yönetim şekillerine ihtiyaç duyulduğu belirtilmelidir. Barınmayı salt bir odada belirli bir dönem konaklamaktan öte, bir yaşam alanı olarak aldığımızda, YURTKUR'un sağladığı hizmetlerin geliştirilmesinin gerekliliği de ortaya çıkmaktadır.

Diğer yandan, gençlerin sosyal ve kültürel gelişimine katkıda bulunmak ibaresi kuruluş amacında yer alan YURTKUR'un Yurt İdare ve İşletme Yönetmeliği'nin yedinci bölümü olan Disiplin İşlemleri Bölümü'nün, gençleri potansiyel suçlu kabul eden, yasaklayıcı bir yaklaşımla hazırlanmış olduğu görülebilir. Yürürlükte olan disiplin yönetmeliğinin YURTKUR yurtlarında kalan gençlerin özel hayatının dokunulmazlığını çiğnemeyecek, gençleri potansiyel suçlu olarak tanımlamayacak ve gençlerin toplumsal ve siyasi hayata her türlü bireysel ve örgütlü katılımını engellemeyecek biçimde yenilenmesi önemlidir.

• **Türkiye İş Kurumu (İŞKUR)**

Bahsedildiği üzere, özellikle 2008 küresel krizi sonrası en geniş tanımıyla istihdam, özelleşen gençlik istihdamı, hem küresel ekonomi çerçevesinde hem de Türkiye'de hükümetlerin gündemindeki en önemli konulardan biridir. Bu kapsamda, gençlerle ilgili politikalar tartışılıyorken, genç işsizliği ve genç istihdamı vb., özellikle bugünkü konjonktürün de etkisiyle, gündeme gelen temel konulardan biri olmaya devam etmektedir. Türkiye'de de benzer bir durum görülmektedir.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 2013 raporu, ülkelerin genç işsizliğiyle mücadele etmek ve gençlere insan onuruna yakışır iyi işler sunabilmek amacıyla şu politikalara önem vermesini tavsiye etmektedir: 1) İstihdam dostu makroekonomik büyüme politikaları uygulanması, 2) işten okula geçiş sürecini desteklemek amacıyla istihdam edilebilirliği arttıracak

eğitim destekleri sunulması, 3) doğrudan genç istihdamını hedefleyen istihdam politikaları uygulanması, 4) girişimcilik desteklerinden gençlerin faydalanmasının sağlanması ve 5) istihdamda gençlere yönelik ayrımcılıkla mücadele edilmesi (ILO, 2013). İŞKUR üzerinden yapılan harcamalar esas olarak Uluslararası Çalışma Örgütü'nün genç işsizliğiyle mücadele için önerdiği politikaların 2 ve 3. maddelerine yöneliktir. Bu çerçevede, İŞKUR 2009 yılında 26.352 genci işe yerleştirmişken, bu rakam 2012 yılında 147.065'e yükselmiştir. İşe yerleştirilen gençlerin yüzde 85'ini ilk ve ortaöğretim mezunları oluşturmaktadır (İŞKUR, 2012). 2009 yılında 2.495 olan İŞKUR'dan danışmanlık hizmeti alan genç sayısı da 2012 yılında 210.963'e çıkmıştır.

İŞKUR'un çeşitli yıllarda yayınlanan faaliyet raporlarına göre düzenlenen Aktif İşgücü Programları (AİP) çerçevesinde kurslar arasından İşgücü Yetiştirme Kursları, Girişimcilik Eğitimleri, İşbaşı Eğitim (Staj) Programları, Toplum Yararına Çalışma Programları (TYÇP), Çalışanların Mesleki Eğitimi programları ve Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezleri (UMEM) projesi gibi program ve projeler çerçevesinde düzenlenen kurs ve eğitim programlarına önemli kaynak ayrılmaktadır. Bu programlardan yararlananların İŞKUR'un internet sayfasından cinsiyetlerine göre dağılımı verilmekle birlikte, yaş gruplarına göre dağılımı bulunmamaktadır. Genç istihdamı konusu özel sayı haline getiren İŞKUR tarafından çıkarılan *İstihdam* dergisinde, Gençlerin aktif işgücü politikalarından yararlanma sayıları verilmektedir (Tablo 13)

Tablo 13: Aktif İşgücü Politikalarından Yararlanan Genç Sayısı (2012)		
Kurs Türleri	Erkek	Kadın
Çalışanların Mesleki Eğitimi	758	164
Eski Hükümlülere Yönelik Kurslar	17	0
GAP II	810	1.013
GAP II TYÇP	1.125	155
GAP II/Girişimcilik	73	35
GAP II/UMEM	381	149
GAP II/UMEM-İEP	219	146
GİRİŞİMCİLİK	2.387	1.470
Hükümlülere Yönelik Kurslar	820	35
İşgücü Yetiştirme Kursları / İstihdam Garantili	24.413	28.220
İşgücü Yetiştirme Kursları / Genel	4.552	6.806
İşgücü Yetiştirme Kursları / TYÇP	27.473	6.964
İşbaşı Eğitim Programı (İEP)	3.918	4.405
Özürlü Kursları	1.429	908
UMEM Projesi	12.387	5.407
UMEM Projesi / İEP	3.975	1.475
Genel Toplam	84.737	57.352
Kaynak: <i>İstihdam</i> dergisi, no 7, 2012, İŞKUR, Ankara.		

İŞKUR'dan elde edilen bilgilerle oluşturulan, 2009 yılı ile birlikte AİP çerçevesinde açılan kurslardan yararlananların sayısında önemli bir sıçrama görülmektedir. Bunun nedeni, İşsizlik Sigortası Fonu'dan yapılabilecek aktif işgücü piyasası programları dahilinde kabul edilebilecek harcamaların kapsamının 2008 yılında çıkarılan 5763 sayılı kanun ile genişletilmiş olmasıdır. 2006 yılında AİP kurslarından yararlanan toplam kişi sayısı 17.106 iken bu sayı 2009 yılında 213.852'ye, 2012 yılında ise 464.645'e yükselmiştir. Bunların ne kadarının genç olduğuna ilişkin tek kesin veri 2012 yılına aittir. Bu sayı Tablo 13'te görülmekte ve toplam yararlanıcı sayısının yaklaşık yüzde 30'unu genç kadın ve erkekler (16-24 yaş grubu) oluşturmaktadır.

İşsizlik ödeneğine başvuru ve hak kazanma açısından bakıldığında, 2012 yılında ödeneğe 52.966 genç başvurmuş olup bunların sadece 23.418'i hak kazanmıştır (İŞKUR, 2012). İŞKUR çeşitli uluslararası kaynaklarla ulusal kaynakları bir araya getirerek birçok proje yönetmektedir. Bu projelerin arasında doğrudan gençlerle ilgili olanlar olduğu gibi, kadın istihdamını artırmaya yönelik olan ve genç kadınlar üzerinden gençlerle ilgili olanlar da bulunmaktadır. İŞKUR 2012 yılında hibe programları çerçevesinde mesleki eğitim verilmesini sağlayan Hibe Projesi kapsamında 11.432 işsiz katıldığı 396 işgücü yetiştirme kursu gerçekleştirmiştir.

İşsizlik sigortası giderlerinin içine yeni eklenen giderlerden bir diğeri de İstihdam Paketi olarak bilinen 5763 sayılı İş Kanunu ile belirlenmektedir. Bu paket ile gençlerin ve kadınların istihdamının teşvik edilmesi amaçlanmaktadır. Kanunda, "18 yaşından büyük ve 29 yaşından küçük olanlar ile yaş şartı aranmaksızın 18 yaşından büyük kadınların, kanunun aradığı şartları taşımaları durumunda, prime esas kazanç alt sınırı üzerinden hesaplanan sigorta primine ait işveren hisselerinin; birinci yıl için yüzde yüzü, ikinci yıl için yüzde sekseni, üçüncü yıl için yüzde altmışı, dördüncü yıl için yüzde kırkı ve beşinci yıl için yüzde yirmisi İşsizlik Sigortası Fonu'ndan karşılanacaktır," denmektedir. 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu'nun geçici 7. ve 10. maddeleri uyarınca İşsizlik Sigortası Fonu'ndan karşılanarak SGK'ya yatırılan primler 2011 ve 2012 yıllarında tahakkuk etmiştir. 2011 yılında 225 milyon TL, 2012 yılında ise 143 milyon TL civarında bir miktar genç ve kadın istihdamını teşvik amacıyla İşsizlik Sigortası Fonu'ndan ödeme yapılmıştır.

İŞKUR tarafından sürdürülen ve doğrudan gençlere yönelik faaliyetlerden söz etmek gerekir. Aktif İstihdam Tedbirleri Bileşenleri altında uygulanan Hibe Programı'nın hedef kitlelerinden biri de gençler olmuştur. Böylece, ilk sene uygulanan 25 şehirden son sene 45 şehire çıkan genç istihdamını geliştirici projeler hibelerle desteklenmiştir. Toplamda 101 proje hibe almaya hak kazanmıştır. Bu projelerden, 5.959'u erkek, 4.734'ü kadın olmak üzere toplam 10.693 kişi faydalanmıştır (İŞKUR, 2010). Bu dönemde İŞKUR ayrıca, "İşbaşı Eğitim Programları" çerçevesinde firmalarda staj yapan gençlere, sigorta primleri devlet tarafından ödenmek suretiyle, 6 ay boyunca maaş ödenmesiyle ilgili programları başlatmıştır. Ayrıca, gençlik istihdamını artırmaya yönelik diğer proje bazlı çalışmalar da geçtiğimiz dönemde hayata geçirilmiştir. Bunlar içinde, ceza infaz sistemleri ve tutukevlerinde yapılan çalışmalar, çalışan çocukların ailelerine yönelik çalışmalar ve genç kadınların istihdamını artırıcı bir proje sayılabilir.

2011 yılında da, 20 ilde gençler arasında meslek ve şirketlerle ilgili farkındalığın artırılması amacıyla birer istihdam fuarı ve diğer illerde kariyer günleri düzenlenmesi ile ilgili çalışmalar yapılmış, 40 şehirde bu yönde uygulamalar hayata geçmiştir. Bu sayı, 2012'de 27 istih-

dam fuarı ve 102 kariyer günü olarak gerçekleşmiştir.

Genç İstihdamının Desteklenmesi (GİD) Operasyonu çerçevesinde 12 adet NUTS II bölgesinde belirlenen mesleklerde gençlere kendi işlerini kurabilmeleriyle ilgili ve eğitimden emek piyasasına daha kolay geçişi sağlamak için staj gibi destekler verilmiştir. Bu program 2009'da başlamış, böylece toplamda 127 proje desteklenmiştir. Programın ikinci fazı olan GİD II de daha sonra devreye sokulmuştur. GİD II kapsamında gençlerin istihdamının artırılmasına yönelik yeni bir operasyonun hazırlıklarına başlanmıştır. Avrupa Komisyonu ile Türkiye'nin ortaklaşa finanse ettiği operasyon kapsamında planlanan faaliyetler, sektörel yatırımlar ışığında kurgulanmıştır. Genç İstihdamının Desteklenmesi Operasyonu'nun devamı niteliğindeki projenin ikinci ayağı 2013 içinde başlayacak şekilde süresi 30 ay olarak planlanmaktadır.

Binyıl Kalkınma Hedefleri Fonu'ndan (MDG-F) desteklenen Herkes için İnsana Yakışır İş: Ulusal Gençlik İstihdam Programı ve Antalya Pilot Uygulaması Programı, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ile Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) işbirliğinde yürütülmüş olan genç istihdamına yönelik önemli bir projedir. Programın genel hedefi, insana yakışır iş ve sosyal entegrasyon çerçevesinde yoksullar ve genç nüfus yararına istihdam politikalarının benimsenmesi ve uygulanmasıdır. Yerel düzeyde Antalya'ya göç eden ailelerden genç nüfus içerisinde yer alanlar ile kadınların istihdamına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiş, ulusal düzeyde ise yerel düzeyde elde edilen bulgular doğrultusunda Ulusal Gençlik İstihdam Eylem Planı oluşturulmuştur.⁶³

İŞKUR bünyesinde genç istihdamını geliştirici proje bazlı çalışmalar da yoğunlukla devam etmiştir. 2009'da BM, Milli Eğitim Bakanlığı ve İŞKUR ortaklığında yürütülen Nar Taneleri Projesi ile Yetiştirme Yurtları'nda yetişmiş genç kadınların istihdamına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca, İŞKUR personelinin toplumsal cinsiyet konularında farkındalığını artırarak genç kadın istihdamını geliştirici çalışmalarda bilinç oluşturmak üzere, ILO ile 2010 yılında biten eğitimler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, "Güvenli Hayat ve Güvenli Gelecek İçin Çocuk ve Gençler Sosyal Koruma ve Destek Programı (ÇOGEP)" kapsamında özellikle göç yoluyla şehre gelen genç ve çocuklara sosyal ve eğitim desteği sağlamaya yönelik bir proje, 81 ilde uygulanma hedefiyle, 2012 yılında başlamış, 2012 yılında 17 ilde uygulanan programa, 2013 yılında 37 il daha dahil edilmiştir (İŞKUR, 2012).

İŞKUR'un 2008 küresel krizi sonrası, hükümetin gündemine de giren genç işsizliğiyle mücadele anlayışı çerçevesinde ciddi çalışmalar yaptığı görülmektedir. Bu durum, kamu harcamalarına da yansımıştır. Ancak kriz sonrası ekonominin iyileşme trendine girdiği yıllarda gençlere yönelik faaliyetlerde de bir azalma söz konusu olmuştur. Bu makro göstergeler açısından bir "normale dönüşün" habercisiyken genç işsizliğinin hâlâ yetişkin işsizliğinin iki katı olduğu düşünüldüğünde sorunun ciddiyeti daha görünür olur. Genç işsizliği ile ilgili sorunun ciddiyetini koruduğuna ilişkin iki göstergeden daha söz edilebilir. Bunlardan birincisi TÜİK verilerinde görülebilir. Örneğin 2012 yılında, Türkiye'de 2,5 milyon tarım dışı işsiz yaklaşık 775.000'i 15-24 yaş aralığındadır. İŞKUR'dan eğitim alabilen işsiz sayısı 465.000 kişi iken bunların yaklaşık 142.000'i 15-24 yaş aralığındadır.

Diğer yandan, gençlerin arama ve iş bulma konusuna İŞKUR'un katkısı hâlâ yetersiz kalmaktadır. Şebeke Projesi kapsamında KONDA karafından yapılan araştırmada gençler en çok aile, arkadaş, eş, dost aracılığı ile iş aradıklarını belirtmektedir (yüzde 39,1). Bunu iş arama siteleri (yüzde 23) ve gazete ilanı, sokakta afiş, el ilanı gibi (yüzde 17,1) daha geleneksel mecralardaki yöntemler takip etmektedir. İş aramak için mensup olduğu çevre, cemaat veya siyasi grubu kullananlar ise yüzde 11,9 ile her sekiz gençten birine denk gelmektedir. Çalışmada, temel amaçları iş bulma olan İŞKUR ve meslek edindirme programları yüzde 8,6; okullardaki kariyer merkezleri yüzde 5,2 ve özel istihdam bürosu veya kariyer danışmanlık şirketleri ise yüzde 1,2 ile iş arayan gençler için en geri planda kalan iş arama yöntemleri olmaktadır. Gençlerin yüzde 71,1'i aile, arkadaş veya eş dost üzerinden iş bulurken İŞKUR'un yardımıyla iş bulan gençlerin oranı yüzde 3,4 çıkmaktadır (KONDA, 2014).

- **Ulusal Ajans**

Gençlik politikaları alanında en az GSB kadar önemli bir başka kurum da, bu rapor dönemi içinde çalışmalarını önce Kalkınma Bakanlığı altında yürüttükten sonra AB Bakanlığı'na bağlanan AB Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı (Türkiye Ulusal Ajansı - UA)'dır. İzleme raporu döneminde kurumun adı Türk Ulusal Ajansı'ndan Türkiye Ulusal Ajansı'na dönüştürülmüştür. Yurtdışında da benzer yapılara sahip olan UA'lar Avrupa Birliği bünyesinde başta gençler olmak üzere yurttaşların hareketliliğini Avrupa çapında geliştirmeye yönelik uygulanan Hayatboyu Öğrenme ve Gençlik Programları'nı yürütmektedir. Ancak bu programlar, 2014 yılı itibariyle birleştirilerek ve içeriği de değiştirilerek Erasmus+ adını almıştır. Programların öncelikleri ve yürütülüş biçimi AB bünyesinde karara bağlandığı için, AB'nin bu konularda doğrudan danıştığı kuruluşlardan biri olan Avrupa Gençlik Forumu'nda Türkiye'den üye de bulunmadığı için, Türkiye bir program ülkesi olmasına rağmen karar aşamasında program içeriğiyle ilgili hiçbir hakka sahip değildir.

2014 yılı itibariyle Erasmus + Programı altında çeşitli hibe ve imkânlar çerçevesinde başta gençlik kuruluşları ve gençler olmak üzere çeşitli paydaşlar bu programdan yararlanmaktadır. Ancak, bu çalışma döneminde ilgili programlar iki ayrı program kapsamında faaliyetlerine devam ettiği için burada da ayrı ayrı incelenecektir.

AB Gençlik Programı, 13-30 yaşları arasındaki gençlerin gönüllülük temelinde yürüttüğü çalışmaları desteklemek ve bu çalışmalara gençlerin kısa ve uzun dönem hareketliliğini destekleyerek bir Avrupa boyutu katmak için finansman sağlamıştır. Hayatboyu Öğrenme Programı altındaki Erasmus Programı, üniversitelerdeki öğrenciler başta olmak üzere akademik kesimlerin, Comenius ilk, orta ve lise ve dengi okullardaki çocuk ve gençlerin, Leonardo da Vinci mesleki eğitim alanındaki öğrenci, eğitmen ve meslek erbabının, Grundvig ise gençlerin de dahil olduğu yetişkinlerin özellikle Avrupa hareketliliği temelinde benzer kurum, kuruluş ve kişilerden öğrenmelerini sağlamak amacıyla çeşitli finansman destekleri sağlamıştır.

Tablo 14: Gençlik Programı, 2004 - 2012 Genel Veriler

	Başvuru Sayısı (adet)	Kabul Edilen Başvuru Sayısı (adet)	Tahsis Edilen Bütçe (avro)	Toplam Katılımcı (kişi)	Ülkemize Gelen Yabancı Sayısı (kişi)
2004	327	201	2.571.528 €	4.247	2.130
2005	1.063	367	3.043.779 €	5.093	2.862
2006	1.237	731	4.854.245 €	7.230	3.615
2007	1.334	497	5.826.128 €	7.057	3.814
2008	1.721	550	6.712.576 €	8.865	5.126
2009	3.172	583	7.599.000 €	9.283	5.090
2010	3.972	669	8.022.618 €	10.194	4.859
2011	5.612	755	9.868.923 €	12.614	6.548
2012	7.805	1.059	14.082.613 €	17.312	9.016
Toplam	26.243	5.412	62.581.410 €	81.895	43.060

Kaynak: Ulusal Ajans Faaliyet Raporu 2012.

Tablo 14'te görülebileceği üzere, Gençlik Programı'na yönelik talep ve program bünyesindeki finansman arzı arasında ciddi bir uçurum vardır. Bunun bir nedeni, gençlik kuruluşlarının AB ülkelerindeki gençlik kuruluşlarıyla çeşitli faaliyetler yapmak istemesi sonucu ortaya çıkan ihtiyaç olabilir. Diğer yandan, başvuruların yapılabilmesi için belirli bir yetkinliğe sahip olunması gerektiği gerçeği de göz ardı edilmemelidir. Ancak durum ne olursa olsun Gençlik Programı'nın esas amacı, devam eden mevcut yerel/ulusal gençlik çalışmalarına bir Avrupa boyutu getirmektir. Oysa Türkiye gibi, gençlik kuruluşlarına ya da gençlere yönelik imkânları zaten kısıtlı olan bir ülkede bu ve benzer programlar gençlik alanının fonlanması için neredeyse yegâne araçlar haline gelmiştir.

Ancak görüldüğü üzere, kabaca her dört proje başvurusundan sadece birine destek verilebilmektedir. Bununla birlikte, finansman katkısı yükseltildiği ölçüde daha fazla proje desteklenebilmektedir. Buradan anlaşılabilirdiği üzere, başvuru için gerekli olan yetkinliğin ötesinde yeterli finansman olanağının mobilize edilememesi sonucu mevcut talebin karşılanamaması daha olasıdır. 2012'de finansmanda olağandışı bir artış görülmektedir.

Gençlerin bu programdan yararlanmasını sağlamak, aslında bu gençlerin hayatında önemli bir fark yaratmaktadır.⁶⁴ Bir etki araştırmasında da dile getirildiği üzere, gençlerin hareketliliği olgusu gençlerin hem bireysel hem de sosyal öğrenmelerini geliştirmekte, bir başka deyişle, gençlerin hareketliliği okul dışı öğrenme olanakları üzerinde ciddi bir etki yaratmaktadır (TOG, 2008).

⁶⁴ Gençlik Programlarının yarattığı etkiler konusunda bkz. Gençlik Programı Fark Yaratıyor, http://www.ua.gov.tr/docs/genclik-programi/genclik_fark_yaratiyor1.pdf?sfvrsn=0; ayrıca Gençlik Programı Etki Analiz Raporu 2007-2009 <http://www.ua.gov.tr/docs/magazine/genclik-2007-2009-etki-analizi.pdf?sfvrsn=0>

Tablo 15: Ulusal Ajans Hayatboyu Öğrenme Programı (LLP) Verileri

	Hibe Başvuru Sayısı (adet)	Hibe Sağlanan Başvuru Sayısı (adet)	Tahsis Edilen Hibe (avro)	Yurtdışına Giden Katılımcı Sayısı** (kişi)
2004	1.517	795	11.272.732 €	4.698
2005	4.962	1.341	21.820.112 €	10.084
2006	6.133	1.652	35.999.495 €	15.062
2007	7.079	1.741	45.836.788 €	20.614
2008	5.650	1.674	51.158.812 €	23.639
2009	5.969	1.732	56.117.524 €	28.403
2010*	7.989	2.102	67.420.976 €	34.551
2011*	9.666	2.107	72.607.713 €	39.630
2012*	9.493	2.648	98.856.023 €	54.535
Toplam	58.458	15.792	461.090.174 €	231.216

Kaynak: Ulusal Ajans Faaliyet Raporu 2012.

Benzer bir analiz Hayatboyu Öğrenme Programı için de geçerlidir. Her ne kadar gençleri de kapsayan ama gençlerle sınırlı olmayan alt programlara sahip olsa da, Hayatboyu Öğrenme Programı kapsamında da yurttaşların Avrupa çapında hareketliliğini destekleyen imkânlar bulunmaktadır. Gençlik Programı benzeri bir tablo burada da geçerlidir. Kabaca 1/4 ile 1/5 arasında bir başvuru - kabul oranına sahip olan Hayat Boyu Öğrenme Programı'nda da finansman arttıkça talep karşılanabilmektedir. Başka bir deyişle, ayrılan finansmanın miktarıyla doğru orantılı bir fonlama hayata geçmektedir. Ancak görüldüğü üzere, burada da son iki dönemdeki başvuru sayıları yaklaşık olarak aynı düzeydedir.

Her iki programın da önceliklerinden olan dezavantajlı kesimlerin (genç engelliler ve genç kadınlar gibi) dahil edilmesinde de sorunlar vardır. Bunun bir nedeni de, mevcut STK'ların bu kesimleri kendi bünyelerine dahil etmeleriyle ilgili kapasite eksikliğidir. Sadece bu konuyla kısıtlı olmasa da, farklı bir dil bilme oranı da gençler arasında çok düşük olduğu için AB'nin diğer fon olanakları da dahil olmak üzere uluslararası proje çağrılarının bazılarında gençlerin ulaşımında kısıtlar mevcuttur. Gençlik Programı özelinde de dil sorunu yüzünden ortak kuruluş bulma süreciyle ilgili sorunların devam ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu sorunlar ilgili programın UA tarafından yürütülüşünden çok programın yapısıyla ilgilidir.⁶⁵ Oysa gençlerin sınırötesi hareketliliği özellikle gençlerin farklı bir dili konuşma yeteneklerini çok geliştirmektedir.

Yine Ulusal Ajans bünyesinde faaliyetlerine devam eden Eurodesk Türkiye de gençlerin Avrupa'daki imkânlara erişimini sağlamak amacıyla, işbirliği yaptığı kamu ve sivil toplum kuruluşlarıyla, halen 115 temas noktasıyla çeşitli yerel çalışmaları hayata geçirmektedir. Bu çerçevede, gençlerin AB'nin gençlere sunduğu fırsatlar ve çeşitli programlarla ilgili doğrudan bilgi alabildiği ofisler olarak önemli bir ağı kapatmaktadır.

65 Hayatboyu Öğrenme Programının etkileri Ulusal Ajans tarafından düzenli olarak yayınlanmaktadır. Bu konuda bkz. <http://www.ua.gov.tr/basin-odasi/yayinlar/raporlar>. Ayrıca bkz. Hasdemir ve Çalıkoğlu, 2011.

- **Kalkınma Bakanlığı**

Rapor döneminde, Kalkınma Bakanlığı ile ilgili önemli gelişmelerden biri de bakanlık bünyesindeki Ulusal Ajans'ın AB Bakanlığı'na bağlanmasıdır. Bunun dışında, bakanlık Kalkınma Planları'nın hazırlanması ve izlenmesinden sorumlu kurum olarak planlara katkı sağlamak üzere çeşitli konularda Özel İhtisas Komisyonları'nı toplamaktadır. Bu çerçevede 10. Kalkınma Planı (2014-2018)'nin hazırlanma sürecinde içinde kamu, STK temsilcileri ve akademisyenlerin bulunduğu bir Gençlik Çalışma Grubu oluşturulmuş ve Türkiye'deki gençlik politikalarıyla ilgili konuların plana yansımalarına yönelik toplantılar düzenlenerek bir rapor hazırlamıştır. Bu çalışma dışında Kalkınma Bakanlığı bünyesinde sayılabilecek GAP İdaresi ve Gençlik Kültür Evleri ve Sosyal Destek Programı gençlere yönelik hizmetler vermektedir.

- GAP İdaresi ve Gençlik Kültür Evleri

Kalkınma odaklı yaklaşım özellikle daha dezavantajlı bölgelerde yapılan gençlik odaklı çalışmaların çatısı olagelmıştır. Bu çerçevede, Mayıs 2001 - Ağustos 2006 tarihleri arasında İsviçre Hükümeti'nden sağlanan hibeyle Habitat için Gençlik Derneği, UNDP ve GAP İdaresi ortaklığında Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak'ta Gençlik ve Kültür Evleri'nin kurulması ve yürütülmesi amacıyla Gençlik için Sosyal Gelişim Projesi hayata geçirilmiştir. Bir dönem özel sektörden sağlanan destekle yürütülen Kültür Evleri 2008'den beri Türkiye Kalkınma Vakfı ortaklığında faaliyetlerine devam etmektedir.

Her Gençlik ve Kültür Evi'nde bir tam zamanlı çalışan bulunmakta, bu personelin etrafında kümelenen ve ilgili personelin becerisi çerçevesinde oluşan bir gönüllü ekip, mevcut yapıdaki faaliyetleri desteklemektedir. Kurs benzeri çalışmalar olduğu kadar yetenek geliştirici atölyeler de bu bünyede düzenlenmektedir. Bu atölyelere gönüllü eğitimciler destek verdiği gibi, çeşitli proje bütçelerinden de katkı yapılmakta, ayrıca Halk Eğitim Merkezleri gibi diğer devlet kurumlarının imkânlarından yararlanılarak eğitim görevlendirmelerinden faydalanılmaktadır. Bazen Kültür Evleri çalışanlarının ve gönüllülerinin de içinde bulunduğu kimi dernekler, bu yapıların mekânlarını kullanarak çeşitli faaliyetleri ayrıca yürütmektedirler. STK'ların başvurabileceği fonlara ulaşmada bu dernekler kullanılabilir. Geçtiğimiz 5 senedir, GAPGenç adı altında, her sene bir ildeki Gençlik ve Kültür Evleri'nin ev sahipliğinde gençlik festivalleri düzenlenmekte, bu festivallere bölge içi ve dışından çeşitli gençlik kuruluşları katılım göstermektedir. Gençlik ve Kültür evleri, diğer gençlik STK'ları gibi Gençlik Programı'ndan yararlanmakta, Avrupa Gönüllü Hizmeti ile gençlere ev sahipliği yapıp gençlerin AB ülkelerinde gönüllü faaliyetlerde bulunmalarına destek olmaktadır. Ayrıca, Kalkınma Bakanlığı'nın SODES Projesi kapsamında da gençlikle ilgili kamu kaynaklarına ulaşmakta bu kaynakları kullanmaktadırlar. Bunun yanı sıra, kendi ağlarına sahip nispeten büyük gençlik STK'larının çeşitli faaliyetlerine ev sahipliği ya da bu kurumlarla çeşitli düzeylerde işbirliği yapmaktadırlar. Benzer biçimde, Ulusal Ajans gibi gençlere hizmet sunan kamu kuruluşlarının tanıtım faaliyetleri için de mekân kullanımı konularında destek olmaktadır. Ayrıca, yerelde Kent Konseyleri altındaki Gençlik Meclisleri'ne de katılım sağlayabilmektedirler.

GAP İdaresi'nin 2012 yılı Faaliyet Raporu'nda da belirtildiği üzere, 2009 yılında 45.732 gence ulaşan Gençlik ve Kültür Evleri'nde bu rakam 2012 yılında 29.000'e düşmüştür. Henüz kesinleşmemiş olsa da, kurumdan alınan bilgiye göre, 2013 yılında bu sayının 40.000 olması

beklenmektedir.

Görüldüğü üzere, Gençlik ve Kültür Evleri, Gençlik ve Spor Bakanlığı'na bağlı gençlik merkezlerinin de bulunduğu illerde benzer çalışmaları, ayrı bir çatı altında, yapmaktadır. Seneler itibarıyla ulaşılan genç sayısında bir dalgalanma olsa da kabaca Gençlik ve Kültür Evleri 30.000 ile 50.000 gence ulaşabilmektedir. Mevcut çalışmaların yürütülebilmesiyle ilgili personel bazında belirli bir kapasite gelişimi sağlanmış olmasına rağmen, yeni personel ihtiyacı bulunmakta, ayrılanların yerine yetişmiş eleman bulmakta zorlanılmakta, bu da mevcut evlerin bazı dönemler kapasitelerinin altında kalmasına neden olmaktadır. Ayrıca, bahsedildiği üzere benzer çalışmalar yapan ama farklı bir bakanlığa bağlı olan gençlik merkezleri ile bir yetki karmaşası, yerel rekabeti işin yapılabilirliğini engelleyici biçimde geliştirebilmektedir.

- SODES Projesi

Kalkınma Bakanlığı bünyesinde 2008 yılında uygulanmaya başlanan Sosyal Destek Programı (SODES), dezavantajlı bölgelerin beşeri sermayesini güçlendirmek ve toplumsal bütünleşme sürecine destek olmak amacıyla bu bölgelerdeki göç, yoksulluk ve işsizlik gibi sorunların ve değişen sosyal yapının ortaya çıkardığı ihtiyaçlara kısa sürede karşılık vermeyi hedefleyen bir sosyal kalkınma programıdır.

SODES projeleri ile istihdam edilebilirliğin artırılması, toplumun dezavantajlı kesimlerinin ekonomik ve sosyal hayata daha fazla katılmasının sağlanması, kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetler yoluyla bölgedeki çocuk, genç ve kadınların kendilerini daha iyi ifade etmelerine katkı verilmesi hedeflenmektedir.

GAP Eylem Planının Sosyal Gelişmenin Sağlanması bileşeni altında 2008 yılında GAP illerinde uygulamaya konulmuş olan programa, 2010 yılında DAP illeri de dahil edilerek 25 ile ulaşılmış, 2011 yılında 5 ilin de pilot uygulama illeri olarak programa dahil edilmesiyle, SODES'in kapsamındaki il sayısı 30'a ulaşmıştır. Söz konusu iller; Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamındaki Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illeri ile Doğu Anadolu Projesi kapsamındaki Ağrı, Ardahan, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Iğdır, Hakkari, Kars, Malatya, Muş, Tunceli ve Van'dır. Ayrıca, 2011 yılında Adana, Mersin (valilikler aracılığıyla program bazlı), Osmaniye, Kahramanmaraş ve Hatay (Kalkınma Ajansı aracılığıyla) farklı birer uygulama modeliyle pilot iller olarak programa dahil edilmiştir. Bu çerçevede SODES; istihdam, sosyal içerme, kültür, sanat ve spor olmak üzere üç bileşenden oluşmaktadır.

Programla 2008-2012 yılından bu yana toplam bütçesi 674.347.748 TL olan 5.792 adet projenin desteklenmesi uygun görülmüştür (www.sodes.gov.tr). 2013 yılında kesin harcama belli olmamakla birlikte, 210.000.000 TL tutarında bir kaynak ayrılmıştır.

İlgili projelerde hedef kitlenin ihtiyaçlarına uygun fiziki mekânlardan (kadın, gençlik merkezleri gibi) yine hedef kitlenin ihtiyaçlarına göre çeşitli eğitim programlarına kadar farklı biçimlerde uygulamalar yapılmaktadır. Hedef kitlelerinden biri gençler olan programdan gençler, gençlerle ilgili doğrudan ya da dolaylı olarak çalışan sivil ve kamu kurumları yararlanmaktadır. Ancak programdan en çok kamu kurumlarının yararlandığı

görülmektedir.

- ÇATOM'lar

Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM), doğrudan gençlere yönelik çalışmalar yapmasa da gençlerin de içinde bulunduğu kadınlara yönelik çeşitli çalışmaları hayata geçirmektedir. Toplam 40 adet ÇATOM kadın odaklı çalışmalar yaparken, yine bakanlık bünyesindeki Gençlik ve Kültür Evleri ile çeşitli işbirliklerini de hayata geçirmektedir. Bununla birlikte, genel yapısı itibariyle buralarda genç kadınlara yönelik çalışmaların "gençlik çalışması" kavramı altında incelenmesi, yapısı itibariyle mümkün gözükmemekte, ancak gençlere "de" sağlanan hizmet içinde anılabilmektedir.

• THY ve TCDD

Bilindiği üzere, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları (TCDD) ve Türk Hava Yolları (THY) gençler tarafından sıklıkla kullanılan biri kamu, diğeri kamu ortaklığı bulunan şirkettir. Özellikle hava ulaşımı piyasasının rekabete açılması ve buradaki tekelin ortadan kalkmasından sonra, uçakla ulaşım gençler için önemli bir araç haline gelmiştir. TCDD özellikle hızlı trenlerin de yaygınlaşmasıyla beraber, gayet olumlu bir uygulamayla 13-26 yaşları arasındaki gençlere, öğrenci olup olmama şartı aranmadan, yüzde 20 gençlik indirimi sağlamaya başlamıştır.⁶⁶ 18 Temmuz 2010'dan itibaren uygulanan bu indirimle beraber "Öğrenci Banliyö Abonman Kartları" ve "Öğrenci Anahat Aylık Abonman Kartları" yürürlükten kaldırılmış, yerine "Genç Banliyö Aylık Abonman Kartı" ile "Genç Anahat Aylık Abonman Kartı" uygulamasına başlanmıştır.

THY ise aynı uygulamayı 25 yaş altında öğrenci olan gençlere yönelik uygulamaya devam etmektedir. Oysa 15-25 yaş arası gençlerin sadece küçük bir bölümünün fiilen okuduğu ve geniş bir kesiminin de düzenli bir gelire sahip olmadığı düşünülürse, öğrenci indirimleri yerine gençlik indirimlerinin gündeme gelmesi daha anlamlı olacaktır.

Yalnızca öğrenci olan gençlere ulaştırma indirimleri sağlayarak, zaten dezavantajlı konumda bulunan öğrenci olmayan gençler aleyhine bir uygulama yapan yerel yönetimler de benzer bir durum yaratmaktadır. Diğer yandan, bu uygulamanın da yerel yönetimler düzeyinde olmasından ötürü, bir ilde öğrenci olan bir gencin toplu taşıma indirim hakkı, çoğu zaman bir diğer ilde geçerli olamamaktadır. Bu nedenle, toplu taşımadaki öğrenci indiriminin genç indirimine dönüştürülmesi ve uygulamanın Türkiye'deki tüm illerdeki toplu taşıma hizmetlerinde kullanılabilmesinin önünün açılması olumlu sonuçlar yaratabilecektir.

3.5. Politika Önerileri

Yukarıda yapılan tartışmalar çerçevesinde aşağıda bazı politika önerileri kaleme alınmıştır. Aslında önerilerimiz bu maddelerle sınırlı değildir. Kurtaran, 2012; Nemetlu ve Kurtaran, 2012 ve Kurtaran, Nemetlu ve Yentürk 2012'de yer alan politika önerilerinin birçoğu geçerliliğini korumaktadır. Ancak özellikle gençlik alanında Gençlik ve Spor Bakanlığı gibi önemli bir paydaşın bu geçtiğimiz sürede ortaya çıkması, önceki kitapta andığımız politika önerile-

66

<http://www.tcdd.gov.tr/home/detail/?id=877>

rinin günlük hayata yeniden adapte edilmesini de gerektirmektedir. Bu çerçevede aşağıda maddeleştirdiğimiz bazı gençlik politikaları önerilerini bu gözle okumak gerekir.

Neredeyse tüm istatistiki göstergelerin de bizlere gösterdiği üzere, Türkiye’de gençler toplumun birçok kesimiyle karşılaştırıldığında dezavantajlıdır. Buna ek olarak, işsizlik, özerklik, yoksulluk, göç gibi ana politika alanları içinde zaten dezavantajlı olan gençlerin kendi içlerinde genç kadınlar, genç engelliler, azınlığa mensup gençler gibi alt kırılımlarında dezavantajlı olma durumu daha da gerçektir. Bu çerçevede hem genel olarak gençlerin, hem de özel olarak farklı dezavantajları olan gençlerin refahlarını ve katılımlarını geliştirici politikalara ihtiyaç vardır. Öyle ki, bu ihtiyaç aslında sadece bugünle ilgili değil, nüfus projeksiyonlarının da gösterdiği üzere, yarınlar için de geçerlidir.

- **Gençlerin korunmasından gençlerin güçlendirilmesine**

Bu çerçevede olası bir Anayasa değişikliğinde 58. maddenin geliştirilmesi önemli bir adım olacaktır. Anayasa’da yer alan bu maddedeki “gençlerin korunması” odaklı bir maddenin “gençlerin güçlendirilmesi” temelli bir yaklaşımla değiştirilmesine yönelik bir ihtiyaçtan söz etmek gerekir.

Gençlerin toplumda bir paydaş olarak kabulünün önemli göstergelerinden biri, Avrupa Konseyi üyesi çoğu ülkenin mevcut sosyal devlet anlayışı doğrultusunda gençlere sağladığı hizmetlerin çerçevesinin belirginliğidir. Bu çerçeve temelde “korunma” ve “güçlendirme” temelli iki ana yaklaşımın günlük hayata yansımından oluşmaktadır. İlki, gençlerin korunmaya muhtaç bir kesim olarak çeşitli kamu hizmetlerinden yararlanması anlayışı üzerine temellenmiştir. İkincisi ise, gençlerin kendilerinden kaynaklanmayan dışsal nedenlerle toplumda eşitsiz konumda olabildikleri ve tam da bu yüzden kamu otoritesinin gençler lehine yapacağı ve onların daha eşit vatandaşlar olarak yaşamalarına yönelik müdahaleler bütününe işaret etmektedir. Türkiye’de gençlerin güçlendirilmesi, kamunun gençlere yönelik politikaları tasarlarken ihmal ettiği bir yaklaşımdır.

“Gençlerin Güçlendirilmesi”, gençlerin özerk ve eşit bireyler olarak yaşayabilmeleri ve genç olarak toplumsal hayata katılabilmeleri için yapabilirliklerinin (*capabilities*⁶⁷) ve yetkinliklerinin artırılmasını hedefleyen bir yaklaşımı nitelemektedir. Bu yaklaşımın, Anayasa’da gençlerle ilgili olarak yazılmış tek madde olan 58. maddede yerini almasıyla gençlere özerk ve eşit bireyler olarak haklarının tanınması ve değişik dönemlerde farklı siyasi iktidarların gençleri kendi istedikleri gibi şekillendirmeleri yaklaşımının gençlik politikalarının temel özelliği olma niteliğinden çıkarılması sağlanabilir. Böylece, gençlerin kararlarını kendi başlarına verebilecekleri ortamların garanti altına alınmasıyla ilgili yasal bir dayanak da oluşmuş olur.

- **Daha çok ve daha açık veri seti**

Politikanın planlanması ve uygulanmasına kadar geçen tüm katılım süreçleri kadar önemli bir başka konu da mevcut politikaların uygulanması sonucu ortaya çıkan verinin analiz edilmesi ve değerlendirilmesiyle elde edilen bilgi ve değerdir. Bu verilerin analizi hem mevcut politikayı ihtiyaçlar temelinde iyileştirmenin hem de süreçleri daha katılımcı hale getirme-

⁶⁷ Sen’in çalışmalarında öne çıkardığı bu kavram onurlu ve anlamlı bir yaşam için kişilerin haklarının olması, kişilerin bu hakları bilmesi, bunlara ulaşabilmesi ve hak talep etmek için yeteneklerinin olması olarak özetlenebilir (Insel, 2000).

nin bir aracı olabilir.

Daha somut şekilde belirtmek gerekirse, gençlere yönelik hizmetlerden yararlanan gençlerin doğum yılı, cinsiyeti, ailesinin gelir düzeyi gibi temel göstergelerin tutulması, tutuluyorsa bu büyük verinin araştırma temelli kullanılması için kamuya açık olması hem ilgili politika uygulanırken sivil toplum ile kamu arasındaki işbirliği olanaklarının geliştirilmesi hem de o politikanın değerlendirilmesi açısından önem arzeder. Böylece, sivil toplumun, kamu politikalarını geliştirici ve destekleyici çalışmaları hayata geçirmesi kolaylaşır.

Burada çok dikkat edilmesi gereken bir husus, bir verinin kamuyla paylaşılabilir hale getirilmesi esnasında, o verinin hangi bölümlerinin paylaşılabilir nerelerinin paylaşılamayacağı gibi konuların netleştirilmesidir. Buradan kasıt, yine altını çizmek gerekirse, kişilerin verilerini kamuyla paylaşmak değil, mevcut veri setinde kişisel bilgilerin gizliliği sağlanarak bu büyük veriyi kamuyla paylaşılabilir hale getirmektir.

Bu asgari düzeyde, yurttaşlarla devlet arasında zaten olması gereken şeffaflık ilişkisini de geliştirmek adına önemli bir adım olacaktır. Ancak, en az bunun kadar önemli bir başka konu, önümüzdeki döneme yönelik trendleri görebilmek ve asgari düzeyde bir verimlilik standardı oluşturabilmektir. Görüldüğü üzere, gençlik politikalarını izlemeye yönelik araştırmalarda, verilere ulaşımında sorun yaşanmakta, bu ise mevcut politikalara katkı yapmakla ilgili yönelimlerin belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Öte yandan, bu konuda olumlu gelişmeler de mevcuttur. Örneğin, kamu kurumlarının faaliyet raporlarını yayınlamalarının zorunlu olması ve Orta Vadeli Mali Plan çerçevesinde hedeflenen ve gerçekleşen kamu harcamalarıyla ilgili veri setlerine ulaşılabilirliğin artması bu yönde önemli gelişmelerdir. Bu ve benzer uygulamaları STK'lar sıklıkla kullanmaya başlamış ve mevcut savunu çalışmalarında başvuru kaynağı haline getirmişlerdir. Bu rapor da yazılırken ulaşılabilen benzer veriler mevcut politikaların analizini kolaylaştırmışsa da, veri eksikliğinden dolayı mevcut durumun analizi yapılamayan konularla ilgili soru işaretleri varlığını sürdürmüştür. Bu durumun önüne geçmenin tek yolu yukarıda da bahsedildiği üzere kamuya açık daha fazla veridir.

• Eşitler üzerinden katılım olanakları

İlgili paydaşların bir politikanın planlama aşamaları kadar uygulamasına da katılması, o politikanın ihtiyaçları karşılması açısından önemlidir. Gençlik politikalarıyla ilgili planlama, uygulama ve hatta sonuçların ve bilgilerin paylaşılmasına dayalı değerlendirme aşamalarına tüm paydaşların çerçevesi belirlenmiş ve eşitler üzerinden katılımının önemli olduğunu vurgulamakta yarar vardır.

Katılım, kişi ya da paydaşların sadece fikir belirtebildikleri bir yerde kendilerine danışılabilmesi ve bu sürecin o katılım sürecini kurgulayan otoritenin isteğine bağlı olmasından öte, öznenin kendi hayatını doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren her konuyla ilgili kararın içinde bizzat yer alabilmesi anlamına gelir. Klasikleşmiş olan katılımın merdiveni yaklaşımına göre ifade edersek, merdiven basamaklarında aşağıdan yukarı doğru olacak şekilde, i) gençlere özel bir rol biçilmekle birlikte neden dahil edildikleri konusunda sadece bilgi verildiği, tercih hakkı tanınmadığı (4. basamak) ii) yetişkinler tarafından tasarlanan ve yürütülen proje veya programlar hakkında gençlerin önerilerinin alındığı (5. basamak) katılım basamaklarından iii) yetişkinlerin başlattığı, gençlerle birlikte kararlaştırılmış çalışmalara (6.

basamak) iv) tercihan gençlerin başlattığı ve yönettiği çalışmalara (7. basamak) ve hatta v) gençler tarafından başlatıldığı ve kararların gençler ve yetişkinler tarafından ortaklaşa alındığı (8. basamak) katılımın üst aşamalarına geçilmesi önerisi geçerliliğini korumaktadır.⁶⁸

Bu, asgari bir demokrasinin kendisi için katılımcı sıfatını kullanabilmesi için olmazsa olmazlardan biridir. Doğal olarak, burada katılanın kim olduğu, toplumsal eşitsizlikler çerçevesinde eşit bir süreç üzerinden katılıp katılmadığı gibi konular da çok önemlidir. Katılımın sadece alt basamaklarında kalınması gençlik STK'larının belirli bir yetkinlik ve kapasite yokluğunun da doğal çıktısı olarak yorumlanabileceği gibi, devlet ve STK'lar arasındaki bir güvensizlik ve isteksizlik sorununa da işaret ediyor olabilir. Bu çerçevede, gençlerle ilgili konular özelinde ilgili konunun paydaşlarının (konuya göre bu paydaşlar yerel yönetim, merkezi otorite, gençlerle ilgili çalışan akademisyenler, gençler, gençlerin STK'ları, üniversite kulüpleri, vb. olabilir) mevcut sorunu çözme niyetiyle ve öznesi gençler olan bir konuda tüm farklılıklarıyla gençlerin ihtiyaçlarının yansıtılmasına olanak sağlayacak biçimde kurgulanması gençlik politikasının olmazsa olmazlarından. Başka bir deyişle, öznenin (gençlerin) katılım sürecinde yer almadığı bir politikanın gençlik politikası olduğunu iddia etmek oldukça zordur. Ancak, bu katılımın göstermelik olmaması (katılım merdivenin tanımına göre gençlerin maskotlaştırması ya da süs eşyası olması) eşitler üzerinden tanımlanmış bir katılım sürecinin hem yasal güvencesinin hem de araçlarının -ve hatta genç dostu araçlarının- tanımlanmasıyla olur. Burada bu araçların tanımlanma sürecinin bile gençlerin katılımıyla hayata geçmesi gerektiğini vurgulamakta yarar vardır.

Bu bağlamda örnek vermek gerekirse, öğrencilerin okul yönetimine, gençlik merkezlerinden hizmet alan gençlerin bu merkezlere, yurtlarda kalan öğrencilerin yurt yönetimine gibi kendi hayatlarıyla doğrudan ilgili kamu hizmetlerinin tasarlanış ya da uygulanışına katılmaması bizzat ihtiyaç sahiplerinin sorunları dile getirememesi yüzünden sıkıntı yaratabilmektedir. Gençlik kategorisi altındaki genç engelliler, genç kadınlar gibi alt kırılımlardaki gençlerin katılımıyla ilgili de geliştirilmesi gereken konular mevcuttur.

• STK'larla kuvvetli işbirliği

Özellikle merkezi düzeyde gençleri süreçlere katmanın en önemli yolu sivil toplum ve kamu arasındaki koordinasyona bağlıdır. Öyle ki, gençler ve gençlik kuruluşları kendi ihtiyaçlarını sürekli ve kolaylıkla dile getiremedikleri ölçüde kamu kurumlarının gençler için yaptığı çalışmalar hep gençler için, ama "gençler adına" olmaya devam edecektir.

Diğer yandan, gençlik alanında hizmet veren kamu kurumlarının sivil toplum kuruluşları ile işbirliklerinin sadece hibe vermek üzerine olması, mevcut işbirliğini hibe verenle destek alan arasındaki güç ilişkisine indirgenmesine neden olabilmektedir. Gençlerin ve gençlik kuruluşlarının katılım, adalet ve refahı geliştirmek gibi temel ihtiyaçlarını geliştirmek üzere devletten hibe alması, modern bir sosyal devletin tanımladığı biçimde bir hak ilişkisine bağlı bir olanak olması gerektiği açıktır. Ne var ki, bu işbirliğinin eşitsiz bir ilişki yaratma-

⁶⁸ Merdivenin en altında ise katılım sayılamayacak 3 basamak daha bulunmaktadır:

3. basamak: (Maskotlaştırma) Gençlerin seslerini duyurma olanağı varmış gibi görünen, ancak aslında ne yaptıkları ve nasıl katıldıkları hakkında neredeyse hiç tercih haklarının olmadığı durumlar.

2. basamak: (Süs eşyası) Yetişkinlerin bu amacın ilhamını gençler vermiş gibi davranmadıkları ama gençlerin görece dolaylı yollarla bir amaca yardım etmek veya "destek" vermek için kullandıkları durumlar.

1. ve en alt basamak: (Manipülasyon). Yetişkinlerin gençleri bir amaca destek vermek için kullandıkları ve bunun ilhamını gençler vermiş gibi davrandıkları durumlar. Hart modeli olarak bilinen model için bkz. Arnstein, 1968.

masına dikkat edilmesi, STK'ların kendi gördükleri ihtiyacın çözümüne kendi düşündükleri yöntem çerçevesinde katkıda bulunmayı isteyecekleri projeleri önerebilecekleri ortamların yaratılabilmesi, bu çerçevede de objektif şartların kamuoyuyla şeffaf biçimde paylaşılarak oluşturulması, hatta bu şartlar oluşturulurken de katılımçılık süreçlerinin işletilmesi önemlidir.

Gençlik STK'larıyla kurulabilecek bu güçlü işbirliğinin bir aracı, devletin desteklediği ancak sivil toplum tarafından kurulan, yürütülen ve özerk olan bir Ulusal Gençlik Konseyi olabilir. Mevcut yapıda bir dernek biçiminde örgütlenebilecek bu yapının çalışma sistematığının oluşturulması konusunda da GSB hem mali hem bilgi açısından destek verebilir. Daha sonra, bu yapının yürütülebilmesiyle ilgili finansal desteği de bu dernek biçiminde örgütlenen Konsey'in "Gençlik Projeleri Destek Programı" bünyesindeki mevcut hibeden yararlanması biçiminde olabilir. Böylece, hem mevcut yasal yapı ve imkânlar kullanılarak yeni bir bürokratik süreç yaratılmamış olur, hem de devlet ve gençlik STK'ları arasındaki işbirliği konusunda çok olumlu bir adım atılmış olur.

- **Kurumlar arası koordinasyonun artırılması**

Yukarıda özetini verdiğimiz biçimiyle Türkiye'de bir tarafta gençlerle ilgili doğrudan ya da dolaylı çalışmalar yapan kamu kurumları, diğer tarafta ihtiyaçları farklılaşan geniş bir genç kitle mevcuttur. Tüm bunlara ek olarak, hem gençlerin kurduğu dernekler hem de gençler için kurulan diğer STK'lar da sahada çeşitli çalışmalar yapmaktadırlar. Ayrıca, siyasi otoritenin gençlik meselelerine yönelik hizmetleri çeşitlendirme gibi bir gündemi de mevcuttur. Bunun doğal bir yansıması olarak, hem bu çalışmaların önemli adresleri olan kurumlar nezdinde, hem de bu kurumlar dışında doğrudan ya da dolaylı biçimde gençlere ve gençlik kuruluşlarına yönelik hizmetlerde çeşitlilik ve derinlik gelişecek gibi durmaktadır.

Bu ise, gençlerle ilgili yasal çerçevenin daha da geliştirmek zorunda kalınacağına bir göstergesidir. Böyle bir durumda, her ne kadar GSB'nin kurulmasıyla, gençlerle ilgili çalışmalar yapan kamu kurumları arasındaki koordinasyonun birincil adresi GSB haline gelse de, bu görevin yerine getirilmesiyle ilgili geliştirilmesi gereken noktalar mevcuttur. Mesela gençlik indirimini politika edinmiş TCDD gibi bir kurumun, THY gibi bir kurumla gençlere hizmet vermekle ilgili fikir alışverişinde bulunmasının önemli bir katma değeri olabilir. Bu katma değeri yaratmakla ilgili GSB gibi bir kuruluşun ilgili kamu kurumları nezdinde yasal bir meşruiyeti vardır. Ayrıca, GSB'nin yaptığı iş itibarıyla bu tip kurumların birbirleriyle daha sık ve düzenli iletişim kurması yönünde bir gündemi de vardır.

Buna ek olarak, GSB gibi gençlik alanında bir anda ve ciddi bir kadroyla ortaya çıkan bir yapı, diğer devlet kurumları bünyesinde gençlerle ilgili yürütülen çalışmalarla bir ilişki ve paralellik kuramadığı ölçüde aynı alanda, hatta kimi zaman da, birbirlerine rekabetçi biçimde yaklaşan yapıların da var olmasına neden olabilmektedir. Bunun Türkiye'deki gençlik alanındaki en temel örneklerinden biri gençlik merkezleridir. Bildiğimiz kadarıyla, GSB mevcut gençlik merkezlerinin sayısını artırmayı planlamaktadır. Bugün itibarıyla, STK'ların, belediyelerin ve GAP İdaresi'nin kendilerine ait gençlik merkezleri olduğu düşünülürse, bazen bir şehirde birden fazla gençlik merkezi türünün aynı hedef kitleye yönelik çalışmaları olabilmektedir. Bu, bir yanıla önemli bir fırsattır. Nitekim, zaten ihtiyaçları farklılaşmış ve sayıca fazla olan bir genç kitleye yönelik daha fazla ve daha kapsayıcı hizmetlere ihtiyaç

bulunmaktadır. Ancak bu zaman zaman bir engel de olabilmekte, bu kuruluşların yüzlerini gençlere değil birbirlerine dönerek daha rekabetçi bir çalışma biçimini uygulamalarına neden olabilmektedir. Böylece aslında hizmetlerin çeşitlenmesi ve sayıca çoğalması anlamına gelecek bu durum, koordinasyon olmadığı takdirde bir dezavantaja dönüşebilme riskine sahiptir. Bu kuruluşlar arasında sadece merkezde değil il ya da ilçe gibi yerel bir düzeyde de koordinasyonu hayata geçirebilmek hem ilgili kuruluşların mevcut verimini artırabilecek, hem de gençlerin ihtiyaçlarına uygun kamu hizmetlerini çeşitlendirebilecektir.

- **Daha güçlü hesap verebilirlik ve şeffaflık**

Gençlik alanında son dönemdeki gelişmeler, gençlere ve gençlik kuruluşlarına yönelik hem eski imkânların sayısının artmasına hem de alanın yeni imkânlarla tanışmasına neden olmuştur. Bu tür yenilikler alanda yeni talepler de doğurmakta, böylece özellikle GSB'nin ilişki kurabildiği genç kitlelerde ciddi bir hareketlenme gözlemlenmektedir. Zaten UA ve SODES gibi programların süren gençlik programları da eklenince ciddi bir kitleden söz etmek mümkündür.

Bu yeni imkânların birçoğundan yararlanabilmek için hem gençler hem de gençlik kuruluşları belirli seçim süreçlerinden geçmektedir. Örneğin, bir gençlik kuruluşunun hibe alabilmesi için bir seçim süreci mevcuttur. Benzer biçimde gençlik kamplarından yararlanmak isteyen gençlerin başvuruları da aynı şekilde bir eleme sonucunda hayata geçebilmektedir. Bu seçim süreçlerinin çerçevesinin şeffaf olması çok önemlidir.

Objektif, şeffaf şartların ilanı, bu seçim süreçlerinin nasıl ve kimler tarafından yönetildiğiyle ilgili bilginin herkesin ulaşabileceği kanallarla kamuoyuna duyurulması bu açıardan çok önemlidir. Hatta bu kriterlerin oluşturulması sırasında, alandaki gençlerle ilgili çalışan kurum ve kişilerden destek alınması ve onlarla beraber bu süreçlerin oluşturulması da sivil alanı bu sürecin bir parçası yapar. Böyle kurgulanmış katılımcı bir sürecin kendisi, STK'ların bu programları sahiplenmesine, yerel düzeyde daha fazla savunmasına ve iletişim açısından bu programların taşıyıcılığını yapmasına da yol açar. Bu da kapsayıcılığı artırır.

- **Gençlik çalışmalarında toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması**

Toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili tüm mevcut sorunların bir yansıması gençler özelinde de mevcuttur. İşgücüne katılım, istihdam, gençlik merkezlerine ulaşım gibi temel göstergeler ve mevcut gençlik politikalarının uygulanmasında genç kadınların katılımını ve bu hizmetlerden yararlanmasını geliştirmekle ilgili çalışmalar yapılması gerekmektedir. Gençlik döneminde bu konuda yapılacak yatırımlar, Türkiye'nin toplumsal cinsiyet açısından daha eşitlikçi bir toplum olması yönünde atılacak önemli adımlardan biridir.

Bu çerçevede gençlerin katılımı başlığı altında tartışılan tüm konuların içinde genç kadınların katılımıyla ilgili ayrı politikaların gündeme gelmesi gerekmektedir. Bunun yöntemi konuya göre farklılık gösterebilir. Örneğin, kadınların güçlendirilmesine yönelik bazı ortamlarda erkeklerin olmaması genç kadınların kendilerini daha rahat ifade edebilmeleri ve bunun sonucunda kendileri için daha uygun olanı doğrudan belirlemeleri için uygun ortam yaratabilir. En az bunun kadar önemli bir diğer konu da erkek egemen toplumda yaşayan genç kadınların yaşam mücadelesinin araçlarını bizzat gençken deneyimlemeleri

ve gençlerin birbirlerinden öğrenmeleri için ortak çalışmaların da hayata geçmesidir. Her iki yaklaşımda da, korunması gereken genç kadın algısından hakları olan ve bu toplumda eşit yurttaşlar olarak yaşamak için farklı ihtiyaçlara sahip genç kadın algısına dönüşmesine yönelik çalışmalar yapılmasının gerekliliğine odaklanılmalıdır.

Kaynaklar

Anderson J. ve Honneth, A. (2005) *Autonomy, Vulnerability, Recognition and Justice*, Christman J. ve Anderson J., (2005) (der.) içinde.

Arnstein, S. (1968) *Hart Modeling*, <http://www.hort.cornell.edu/gbl/greenvoices/ladder.html>, www.freechild.org/ladder.htm

Avrupa Komisyonu (2001) *White Paper: A new impetus for European youth* [Beyaz Kitap: Avrupa Gençliğine Yeni Güç], Brüksel, http://ec.europa.eu/youth/documents/publications/whitepaper_en.pdf.

Avrupa Komisyonu (2012) *The 2012 EU Youth Report* [2012 AB Gençlik Raporu], http://ec.europa.eu/youth/policy/implementation/report_en.htm

Avrupa Komisyonu (2006) *European Youth Pact, Communication from the Commission to the Council of Europe on European Policies Concerning Youth* [Avrupa Gençlik Paketi, Gençliği İlgilendiren Avrupa Politikalarına Dair Komisyon'dan Avrupa Konseyi'ne Bildirim], Brüksel, <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006DC0417:EN:NOT>.

Avrupa Komisyonu (2009) *An EU Strategy for Youth - Investing and Empowering: A renewed open method of coordination to address youth challenges and opportunities* [Gençlik için AB Stratejisi – Yatırım ve Güçlendirme: Gençlik ile ilgili zorluklar ve fırsatlar hakkında yenilenmiş açık koordinasyon metodu], Brüksel, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0200:FIN:EN:PDF>.

Avrupa Komisyonu (2011) *Flash Eurobarometer: on Youth on the Move Analytical Report* [Flash Eurobarometre: Hareket Halinde Gençlik Analitik Raporu] http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_319b_en.pdf

Avrupa Konseyi (2003) *Revised European Charter on the Participation of Young People in Local and Regional Life* [Gençlerin Yerel ve Bölgesel Katılımı Hakkında Revize Edilmiş Avrupa Şartı], Avrupa Konseyi Yayınları, http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Publications/Have_your_say_en.pdf

Avrupa Konseyi (2005) *Final Declaration of 2nd European Youth Summit* [2. Avrupa Gençlik Buluşması Final Bildirgesi], 15-16 Mayıs 2005, Varşova http://www.coe.int/t/dcr/summit/Youth_decl_en.asp.

Avrupa Konseyi (2008) *The Future of the Council of Europe Youth Policy Agenda 2020* [Avrupa Konseyi Gençlik Politika Gündeminin Geleceği 2020], Strasbourg, http://youth-partnership-eu.coe.int/youthpartnership/documents/EKCYP/Youth_Policy/docs/YP_strategies/Policy/Agenda2020_Declaration_EN.pdf.

Avrupa Konseyi (2011) *Söz Sende Gençlerin Yerel ve Bölgesel Yaşama Katılımına İlişkin Yeniden Düzenlenmiş Avrupa Şartı El Kitabı*, Avrupa Konseyi Yayınları, Ankara. http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Publications/2013_Have_your_say_Turkish.pdf

Ayata, G. ve Karan, U. (2014) Sivil Topluma Aktif Katılım: Uluslararası Standartlar, Ulusal Mevzuattaki Engeller, Öneriler, Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişimi ve Sivil Toplum-Kamu İşbirliğinin Güçlendirilmesi Projesi, TÜSEV, İstanbul.

Beck U. (1992) Risk society: Towards a new modernity, Sage, Londra.

Bell C. (1968) Middle Class Families, Routledge Kegan Paul, Boston.

Ben-Ishai E. (2008) The Autonomy-Fostering State: Citizenship and Social Service Delivery, Michigan Üniversitesi, basılmamış doktora tezi, Michigan.

Benson P. (1991) Autonomy and Oppressive Socialization, Social Theory and Practice, cilt 17, no. 3, s. 385-408.

Beyazova, A. (2008) Örgütlenme Özgürlüğü Ekseninde Türkiye’de Üniversiteli Gençlerin Örgütlenme Deneyimlerine İlişkin Nitelikli Bir Analiz, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Yüksek Lisans Programı İnsan Hakları Hukuku Yüksek Lisans Tezi.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (2008) Türkiye 2008, İnsani Gelişme Raporu, Türkiye’de Gençlik”, Çankaya, Ankara.

Bourdieu P. ve Passeron J. C. (1977) Reproduction in Education, Society and Culture, Sage, Londra.

Buğra A. (2013) Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Devlet, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul.

Buğra, A. (2008) Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

Buğra A. ve Keyder Ç. (2012) (der.) Vatandaşlık Gelirine Doğru, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

Buğra A. ve Keyder Ç. (2006) (der.) Sosyal Politika Yazıları, İletişim Yayınları, İstanbul.

Bynner J., Elias P., McKnight A., Pan H. ve Pierre G. (2002) Young People’s Changing Routes to Independence, Birleşik Krallık, Joseph Rowntree Foundation, York.

Christman J. (2005) Saving Positive Freedom, Political Theory, cilt 33, no. 1, s. 79-88.

Christman J. ve Anderson J. (2005) (der.) Autonomy and the Challenges to Liberalism: New Essays, Cambridge University Press, New York.

Çarkoğlu, A. (2013) Electoral Participation and Preferences among the Young Generations in Turkey, Youth and Participation Project Workshop kapsamında sunulmuş bildiri, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 21-22 Haziran 2013, İstanbul. İnternet adresi: <http://www.sebeke.org.tr/calistay-1-genclerin-siyasi-katilimi-21-22-haziran-2013/>

Denstad, F. J. (2014) Gençlik Politikaları Kılavuzu, Şebeke Gençlerin Katılımı Projesi no: 1, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, <http://www.sebeke.org.tr/ceviriler>

Dünya Bankası (2007) Youth Policy: Doing it and getting it right, Dünya Değerlendirme Raporu 2007, Dünya Bankası.

Eğitim Reformu Girişimi (2007) Türkiye'nin Kapısındaki Fırsat: 2025'e Doğru Nüfus, Eğitim ve Yeni Açılımlar, ERG, İstanbul.

Erdoğan, E. (2013) Türkiye'de Gençlerin Siyasal ve Sivil Katılımı, SAGE Yayınevi, İstanbul.

Esping-Andersen G. (1993) The Three Worlds of Welfare Capitalism, Princeton University Press, Princeton, New Jersey.

Eurostat (2009) Youth in Europe: A Statistical Portrait, Eurostat.

Forsyth, A. ve Furlong, A. (2001) Socio-economic Disadvantage and Experience in Further and Higher Education, Policy Press and the Joseph Rowntree Foundation, Bristol, Birleşik Krallık.

Fraser N. (1990) Struggle over Needs: Outline of a Socialist-Feminist Critical Theory of Late-Capitalist Political Culture Gordon L. (1990) (der.) içinde.

Friedman, M. (2003) Autonomy, Gender, Politics, Oxford University Press, Oxford, New York.

Friesenhahn, G. J. (2014, yayınlanmak üzere) Hareketlilik ve Formel Olmayan Öğrenme, Şebeke Gençlerin Katılımı Projesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, <http://www.sebeke.org.tr/ceviriler/>

GAP İdaresi (2013) 2012 Yılı Faaliyet Raporu, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, http://www.gap.gov.tr/file-includes/faaliyet_raporu_2012.pdf

GAP İdaresi (2012) 2011 Yılı Faaliyet Raporu, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, <http://includes.gap.gov.tr/files/ek-dosyalar/gap-bki/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2011.pdf>

GAP İdaresi (2011) 2010 Yılı Faaliyet Raporu, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Kalkınma Bakanlığı, <http://includes.gap.gov.tr/files/ek-dosyalar/gap-bki/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2010.pdf>.

Gençlik ve Spor Bakanlığı (2013a) Gençler ve Sosyal Medya, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Ankara.

Gençlik ve Spor Bakanlığı (2013b) Gençlik Temalı Lisansüstü Tez Bibliyografyası, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Ankara.

Gençlik ve Spor Bakanlığı (2012) Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi, Ankara. http://gsb.gov.tr/content/files/Mevzuat/ulusal_genclik_ve_spor_politikasi.pdf

- Giddens A.** (1991) *Modernity and Self-identity*, Polity Press, Cambridge, Birleşik Krallık.
- Gordon, L.** (1990) *Women, the State, and Welfare*, University of Wisconsin Press, Madison.
- Gorham E.** (1995) *Social Citizenship and Its Fetters*, Polity, cilt 28, no. 1, s. 25-47.
- Grosz E.** (1994) *Volatile Bodies*, Indiana University Press, Bloomington ve Indianapolis.
- Gür, E. ve Bahçeci, D.** (2014, yayınlanmak üzere) *Avrupa'da Gençlerin Katılımı ve Gençlik Politikası: Karşılaştırmalı Analiz: Şebeke Gençlerin Katılımı Projesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, <http://www.sebeke.org.tr/arastirmalar/>
- Harris C. C.** (1983) *The Family and Industrial Society*, Allen and Unwin, Sydney, Australia.
- Hasdemir, F. ve Çalıkoğlu M.R.** (2011) *Avrupa Birliği Eğitim Programları ve Değişim Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, cilt 1, no. 2, Ağustos 2011.
- İnsel, A.** (2000) *Özgürlük Etiği Karşısında İktisat Kuramı: Amartya Sen'in Etik İktisat Önerisi*, *Toplum ve Bilim*, no 86. Güz.
- İŞKUR** (2012) *İŞKUR ve Genç İstihdamı*, *İstihdam dergisi*, sayı 7, yıl 2012, Ankara.
- ILO** (2012) *Global Employment Trends for Youth 2012* [Küresel Gençlik İstihdam Eğilimleri 2012], ILO, http://www.ilo.org/global/research/global-reports/global-employment-trends/youth/2012/WCMS_180976/lang--en/index.htm
- ILO** (2013) *Global Employment Trends for Youth 2013: A generation at risk* [Küresel Gençlik İstihdam Eğilimleri: Risk Altındaki Nesil 2013], ILO www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_212423.pdf
- Jones G., O'Sullivan A. ve Rouse J.** (2004) *Because It's Worth It?" Education Beliefs Among Young People and Their Parents in the United Kingdom*, *Youth Society*, no. 36, s. 203-225.
- Kaboğlu, İ.** (1989) *Kolektif Özgürlükler*, DÜHF, Diyarbakır, aktaran Beyazova, Ayşe (2008).
- KAHİP** (2010), *Milletvekillerine Mektup 2010*, www.kahip.org
- KAHİP** (2011), *Milletvekillerine Mektup 2011*, www.kahip.org
- KAHİP** (2012), *Milletvekillerine Mektup 2012*, www.kahip.org
- Keyman, F.** (2004) *Avrupa'da ve Türkiye'de Sivil Toplum*, *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları*, no.3, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi.

KONDA (2011) Türkiye Gençliği Araştırması, KONDA, İstanbul.

KONDA (2014) Türkiye’de Gençlerin Katılımı, Şebeke Gençlerin Katılımı Projesi no. 3, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, <http://www.sebeke.org.tr/arastirmalar/>

Kurtaran, Y. (2009) Türkiye Gençlik Çalışması Alanı İzleme Raporu 2009, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Gençlik Çalışmaları Birimi, http://issuu.com/genclikcalismalari/docs/2009-turkiye-genclik-cal_____mas___-a_68a2021c81c3d0.

Kurtaran, Y. (2012) Türkiye’de Gençlik Alanında Devletin Rolü, Yentürk, N. Kurtaran, Y. ve Nemutlu, G. (2012) (der.) içinde.

Kurtaran, Y. ve Yurttagüler, L. (2014) Gençlik Çalışmaları Tarihi, Şebeke Gençlerin Katılımı Projesi no. 4, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, <http://www.sebeke.org.tr/ceviri-ler/>

Kymlicka W. ve Norman W. (1994) Return of the Citizen : A Survey of Recent Work on Citizenship Theory, Ethics, cilt 104, no. 2, s. 352-381.

Leonard, D. (1980) Sex and Generation: A Study of Courtship and Weddings, Tavistock, Londra.

Lüküslü, D. (2005) Constructors and Constructed: Youth as a Political Actor in Modernising Turkey, J. Forbrig (der.), Revisiting Youth Political Participation: Challenges for Research and Democratic Practice in Europe, içinde, Avrupa Konseyi Yayınları, s. 29-37.

Lüküslü, D. (2012) Günümüz Türkiye Gençliği: Ne Kayıp Bir Kuşak Ne De Ülkenin Aydınlik Geleceği, Yentürk, N, Kurtaran, Y. ve Nemutlu G. (der.) (2012) içinde.

Lüküslü D. (2009) Gençlik Miti, İletişim Yayınları, İstanbul.

Lüküslü, D. (2010) Gençlik Örgütlenmelerindeki Gençlerin Sorunları, İhtiyaçları, İstekleri ve Önerileri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Gençlik Çalışmaları Birimi, <http://issuu.com/genclikcalismalari/docs/genclik-orgutlenmelerindeki-gencler>

Lüküslü, D. ve Çelik, K. (2008) Sessiz ve Görünmez, “Genç” ve “Kadın”: Ev kızı; Toplum ve Bilim no. 112, İstanbul.

Lüküslü, D. ve Yücel, H. (2013) Gençlik Halleri: 2000’li Yıllar Türkiye’sinde Genç Olmak, Efil Yayınevi, İstanbul.

MaCKenzie, C. ve Stoljar, N. (2000) Relational Autonomy: Feminist Perspectives on Autonomy, Agency, and the Social Self, Oxford University Press, New York.

Marshall T. H. (2006) Yurttaşlık ve Sosyal Sınıf, Buğra ve Keyder (2006) (der.) içinde.

McGrath B. (2002) Towards the Enablement of Unqualified Rural Youth: A Structurationist Perspective on Socially Inclusive Policy Interventions, *Journal of Youth Studies*, cilt. 5, no. 3.

Mitterauer M. (1992) *A History of Youth*, Blackwell, Oxford.

Molu, B., Gürsel E. D., Kurt, G., Dinçer, H. & Kıcılıcı, Z. (2013) Üniversitelerde Disiplin Soruşturmaları: Öğrencilerin İfade ve Örgütlenme Özgürlüğü. AİHS Çerçevesinde Bir Değerlendirme. XII Levha Yayıncılık, İstanbul.

Nemutlu, G. ve Kurtaran, Y. (2012) Gençlik Çalışmaları Temelinde Gençlik Politikaları Önerileri, Yentürk, N. Kurtaran, Y. ve Nemutlu, G. (2012) (der.) içinde.

Neyzi, L. (2004) Nesne ya da Özne? Türkiye'de Gençliğin Paradoksu, Ben Kimim? Türkiye'de Sözlü Tarih Kimlik ve Öznellik, İletişim Yayınları, İstanbul.

OECD (2001), *Engaging Citizens in Policy-making: Information, Consultation and Public Participation*, OECD Public Management Policy Brief.

OECD (2012) *NEET Rates Among Youth in OECD Countries*, OECD Employment Outlook 2012, (http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/employment/oecd-employment-outlook-2012/neet-rates-among-youth-in-oecd-countries_empl_outlook-2012-graph5-en#page1)

OECD (2013) *Eğitime Bakış 2013*, OECD, Paris.

Orhaner, B. (2008) Türkiye Üniversitelerinde Öğrenci Temsiliyetinin Durumu ve Geleceği, *Birikim: Öğrenci Hareketleri*.

ÖSYM (2012). *2012-2013 Eğitim İstatistikleri*, ÖSYM Süreli Yayınları, Ankara.

Oy, B. (2011) Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanlıkları: Üniversitelerde Örgütlenme Özgürlüğü, TOG, 2011, Adrese Büyüteç: Gençlik Alanı Sivil İzleme Raporu içinde. <http://issuu.com/genclikalismalari/stacks/e0e592dc267444ababe4bb5c8eee74f8>

Özer, S. B. ve Kurtaran, Y. (2009) Üniversite Öğrencilerinin Barınma Sorunları Araştırma Raporu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Gençlik Çalışmaları Birimi, İstanbul. http://issuu.com/genclikalismalari/docs/universite-o_rencilerinin-bar_nma_bfa8172061d59a

Phillips A. (1995) *Demokrasinin Cinsiyeti*, Metis Yayınları, İstanbul.

Rappaport J. (1981) A Social Policy of Empowerment over Prevention, *American Journal of Community Psychology*, cilt 9, no. 1, s. 1-25.

SETA (2012) Türkiye Gençlik Profili Araştırması, Gür B., Dalmış İ., Kırmızıdağ N., Çelik Z. Boz N., SETA, Ankara.

Siurala, L. (2006) A European framework for youth policy [Gençlik Politikaları için Avrupa Çerçevesi], *Gençlik ve Spor Müdürlüğü*, Avrupa Konseyi Yayınları.

Tarhanlı, T. (2002) STK'larda Gönüllülük ve Gençlik, Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu, Tarih Vakfı, İstanbul.

TOG (2008) TOG Etki Araştırması, Toplum Gönüllüleri Vakfı Yayınları, İstanbul, http://tog.org.tr/raporlar-ve-kitaplar_142

TOG (2009) Üniversite Gençliği'nin İhtiyaçları Araştırması, Toplum Gönüllüleri Vakfı Yayınları, İstanbul, http://tog.org.tr/raporlar-ve-kitaplar_142

TOG (2010) TOG Etki Araştırması: Sivil Katılımın Bireysel Gelişime Etkisi, Toplum Gönüllüleri Vakfı Yayınları, İstanbul, http://tog.org.tr/raporlar-ve-kitaplar_142

TOG (2011) Adrese Bütüçe: Gençlik Alanı Sivil İzleme Raporu, TOG Yayınları, <http://issuu.com/genclikcalismalari/stacks/e0e592dc267444ababe4bb5c8eee74f8>

TOG (2012) Yeni Anayasa Yapım Sürecinde TOG'un önerileri, <http://www.slideshare.net/BizsizAnayasaOlmaz/tog-anayasa-nerileri>

TOG ve GÇB (2012) Üniversite Öğrencilerinin İfade ve Örgütlenme Özgürlüğü Araştırma Raporu Toplum Gönüllüleri Vakfı ve Gençlik Çalışmaları Birimi Yayınları, TOG, İstanbul. http://tog.org.tr/raporlar-ve-kitaplar_142

TOG (2013) Üniversitelerde Sosyal Sorumluluk ve Sosyal Girişimcilik Pilot Projesi Proje Raporu Toplum Gönüllüleri Vakfı Yayınları, TOG, İstanbul, http://tog.org.tr/raporlar-ve-kitaplar_142

Tutuklu Öğrencilerle Dayanışma İnisyatifi (2011) Tutuklu Öğrenciler Raporu, www.bianet.org/files/doc.../TÖDİ_tutuklu_ogrenciler_raporu.docx.

TÜİK (2011-2012) İstatistiklerle Gençlik, TÜİK, Ankara.

Ulusal Ajans (2010) Gençlik Programı Etki Analiz Raporu 2007-2009, Türkiye Ulusal Ajansı <http://www.ua.gov.tr/docs/magazine/genclik-2007-2009-etki-analizi.pdf?sfvrsn=0>.

Ulusal Ajans (2010) 2009 Yılı Faaliyet Raporu, Türkiye Ulusal Ajansı, <http://www.ua.gov.tr/basin-odasi/yayinlar/raporlar>.

Ulusal Ajans (2011) 2010 Yılı Faaliyet Raporu, Türkiye Ulusal Ajansı, <http://www.ua.gov.tr/basin-odasi/yayinlar/raporlar>.

Ulusal Ajans (2012a) Gençlik Programı Fark Yaratıyor, http://www.ua.gov.tr/docs/genclik-programi/genclik_fark_yaratiyor1.pdf?sfvrsn=0.

Ulusal Ajans (2012b) 2011 Yılı Faaliyet Raporu, Türkiye Ulusal Ajansı, 2 <http://www.ua.gov.tr/basin-odasi/yayinlar/raporlar>.

Ulusal Ajans (2013) 2012 Yılı Faaliyet Raporu, Türkiye Ulusal Ajansı, <http://www.ua.gov.tr/basin-odasi/yayinlar/raporlar>

Williamson, H. (2002) Supporting Young People in Europe – Principles, policy and practice, cilt 1, Strasbourg, Avrupa Konseyi Yayınları.

Williamson, H. (2003) Supporting Young People in Europe, cilt 2, Strasbourg, Avrupa Konseyi Yayınları.

Wyn J. ve White R. (1997) Rethinking Youth, Sage Publications, Londra.

Yentürk N. ve Başlevent C. (2012) Türkiye’de Genç İşsizliği: Etkileyen Faktörler ve Politika Önerileri, Yentürk N., Kurtaran Y. ve Nemutlu G., (2012) (der.) içinde.

Yentürk, N. Kurtaran, Y. ve Yılmaz, V. (2014) Gençlerin Güçlendirilmesine Yönelik Harcamaları İzleme Kılavuzu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Yentürk, N. Kurtaran, Y. ve Nemutlu, G. (2012) (der.) Türkiye’de Gençlik Çalışması ve Politikaları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, , 2. Baskı, İstanbul.

Yentürk, N., Kurtaran, Y., Uran, Ş., Yurttagüler, L, Akyüz, A. ve Nemutlu N, (2012). İstanbul Gençliği: STK Üyeliği Bir Fark Yaratıyor mu?, Yentürk, N, Kurtaran, Y. ve Nemutlu G. (der.) (2012) içinde.

Yılmaz, V. (2013) Ulusal Gençlik Politikası Belgesinde Temel Eğilimler, Gençlik Çalışmaları Birimi, Politika notu, <http://www.genclikcalismalari.org/politika-notu-ulusal-genclik-politikasi-belgesinde-temel-egilimler-2/>

Yılmaz, B. ve Oy, B. (2014) Türkiye’de Gençler ve Siyasi Katılım: Sosyo-Ekonomik Statü Fark Yaratıyor mu? Şebeke Gençlerin Katılımı Projesi no. 4, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, , <http://www.sebeke.org.tr/arastirmalar/>

Yılmaz, V. ve Sezer, G. (2013) Üniversite Öğrencilerinin İmkânsız Tercihi: Siyasi Hakları mı Sosyal Haklar mı? Gençlik Çalışmaları Birimi Değerlendirme Notları No2/2013, http://issuu.com/genclikcalismalari/docs/gcb_degerlendirme_notu_09.09.2013

Young I. M. (1990) Justice and the Politics of Difference, Princeton University Press, Princeton, N.J.

YURTKUR (2013) 2012 YURTKUR Faaliyet Raporu, YURTKUR, Ankara.

YURTKUR (2012) 2011 YURTKUR Faaliyet Raporu, YURTKUR, Ankara.

Yurttagüler, L. (2008) Sosyal Dışlanma ve Gençlik, Yentürk, N, Kurtaran, Y. Ve Nemutlu G. (der.) Türkiye’de Gençlik Çalışması ve Politikaları, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Yurttagüler, L. (2014) TBMM Gençlik Söylemi: 1930-1990, Şebeke Gençlerin Katılımı Projesi no. 7, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, <http://www.sebeke.org.tr/arastirmalar/>

Şebeke: Gençlerin Katılımı Projesi'nin amacı, genç yurttaşların ve gençler ile çalışan sivil toplum kuruluşlarının (STK) kamusal tartışmalara ve karar alma mekanizmalarına katılımını güçlendirmektir. Aynı zamanda, gençlerin toplumsal katılımlarının desteklenmesi hedeflenmektedir.

Özerklik ve Özgürlükler Açısından Türkiye'de Gençlik Politikaları başlıklı elinizde bulunan bu çalışma, Şebeke Projesi çerçevesinde yapılan ve yayınlanan araştırmalardan elde edilen bulgular, tercüme edilen kitaplarda yer alan Avrupa coğrafyasındaki gençlik politikaları/gençlik çalışmalarına yönelik sonuç ve deneyimler ışığında, önemli bir eksikliği dolduracağı düşüncesinden yola çıkılarak gerçekleştirildi.

Kitap saha bulguları, istatistik ve ilgili yazında yer alan tartışmalar ve AB, Avrupa Konseyi ve Avrupa Gençlik Forumu'nun belgeleri gibi çeşitli yayınlara dayanarak gençlerin özerkliğini, üniversiteli gençlerin ifade ve örgütlenme özgürlüğünü ve 2009-2012 Türkiye'de uygulanan gençlik politikalarını inceleyerek bu konudaki tartışmalara katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Laden Yurttagüler, İstanbul Bilgi Üniversitesi STK Eğitim ve Araştırma Birimi'nde; Yörük Kurtaran ve Burcu Oy İstanbul Bilgi Üniversitesi Gençlik Çalışmaları Birimi'nde öğretim üyesidir.

ISBN: 978-605-399-345-2

İstanbul
Bilgi Üniversitesi

LAUREATE INTERNATIONAL UNIVERSITIES

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
Sivil Toplum Kuruluşları
Eğitim ve Araştırma Birimi

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Bu yayın Avrupa Birliği mali desteğiyle hazırlanmıştır. Yayının içeriğinden yalnız Yazar(lar) sorumlu olup hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.